ROSA LUXEMBURG

MİLLİYETLER SORUNU VE ÖZERKLİK

belge yayınları

MİLLİYETLER SORUNU VE ÖZERKLİK

Derleyen ve Çeviren
MURAT ÇAKIR

belge yayınları

Rosa Luxemburg

Amacımız; revizyonizme ve her türlü sınıf uzlaşmacılığına, emperyalizme ve emperyalist savaşlara karşı, kitlelerin gücüne inanarak ölene dek mücadele veren ve Marksizm'in en büyük düşünürlerinden biri olan Rosa Luxemburg'u tanıtmak.

Rosa Luxemburg 1871'de Rus Polonyasında, Zamosc ilinde doğdu. Polonya, Alman ve Rus Sosyal Demokrat partileri içinde çalıştı. II. Enternasyonal'de sol kanadın sözcülüğünü yaptı. Almanlar'ın Parti Okulunda dersler verdi. I. Dünya Savaşı'nda kendi ülkesinin toprakları üzerinde emperyalist savaşa karşı mücadele etti. AKP'ne dönüşen Spartaküs Birliği'nin önderleri arasında yer aldı. 15 Ocak 1919'da, 49 yaşında öldürüldü.

Belge Yayınları'ndan yayımlanan kitapları:

Spartakistler Ne İstiyor / Siyasi Yazılar (1979),

Sermaye Birikimi (1986),

İktisat Nedir? (1992),

Sosyal Reform Ya Da Devrim (1993),

Ulusal Ekonomiye Giriş (1995),

Sosyal Demokrasinin Bunalımı (1998),

Ulusal Sorun (2010),

Bir Yaşam: Rosa Luxemburg, (Elzbieta Ettinger, Türkçesi Ali Çakıroğlu, 2008),

Kadın Önderleşmesinde Rosa Luxemburg, (Füsun Erdoğan, 2013),

Türkiye Üzerine Yazılar (2013)

Nationalitätenfrage und Autonomie (Holger Politt)
Karl Dietz Verlag, Berlin 2012

BELGE YAYINLARI: 806
Rosa Luxemburg Kitaplığı: 9

MİLLİYETLER SORUNU VE ÖZERKLİK
Rosa Luxemburg

Sayfa Düzeni | Aristan
Kapak Tasarım | Ertan Aydın
Düzelti | Ahmet Batmaz
Birinci Baskı | Mayıs 2016

İç/Kapak Baskı-Cilt | Berdan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok
No: 239 Topkapı / İstanbul 0 (212) 613 12 11
Sertifika No: 12491

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Cemal Nadir Sokak, Büyük Milas Han, No: 26-28
D. 121-130, 34112 Cağaloğlu-Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 517 44 53
E-mail: belgeyayinlari@gmail. com
www.belgeyayinlari.com.tr
Sertifika No: 11206

ROSA LUXEMBURG

MİLLİYETLER SORUNU VE ÖZERKLİK

Çeviren ve Derleyen:
MURAT ÇAKIR

belge yayınları

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz Yerine:

Rosa Luxemburg: Vatanı Yeryüzü, Milleti İnsanlık Olan Bir Devrimci Kadın / Murat Çakır 7

Rosa Luxemburg:

1. Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı 27
2. Ulus Devlet Ve Proletarya 73
3. Federasyon, Merkezileşme Ve Partikülarizm 95
4. Merkezileşme Ve Özyönetim 121
5. Milliyet Ve Özerklik 153
6. Polonya Krallığı'nın Özerkliği 185
7. Rus Devrimi Üzerine 255

Ekler:

EK 1 – Ülke Tanımlamaları Hakkında 291
EK 2 – Partiler 295
EK 3 – Gazete ve Dergiler 299
EK 4 – Biyografik Veriler 303

ÖNSÖZ YERİNE

ROSA LUXEMBURG: VATANI YERYÜZÜ, MİLLETİ İNSANLIK OLAN BİR DEVRİMCİ KADIN

«Lasalle'in dediği gibi, yüksek sesle ‹neyin ne olduğunu› söylemek, en devrimci eylemdir ve en devrimci eylem kalacaktır».

Rosa Luxemburg

Yerkürenin hemen hemen her köşesinde ezilen ve sömürülenlerin oluşturduğu direniş hareketlerinin eylemlerinde kitlelerin ellerinden resimlerini düşürmedikleri pek az devrimci vardır. Bu devrimcilerden birisi Rozalia Luksenburg; bilinen ismiyle Rosa Luxemburg'dur. Çağdaşlarınca anlaşılmak istenmeyen bu, küçük boyu ile kürsüde devleşen mücadeleci kadın, ilkeleri, kılı kırk yaran sorgulaması ve bilinçli işçi sınıfı davasına olan sarsılmaz inancıyla her zaman rahatsız edici olmuştur. Görüşleri ile öngörüleri bugün dahi güncelliklerini kaybetmeyen Rosa Luxemburg'un vahşi doğa gibi dizginsiz mirasıyla başa çıkmayı ne çağdaşı sosyal demokratlar, sosyalistler ve komünistler, ne de 20. yüzyıldaki sosyalizm denemelerinin önderleri başaramadılar.

15 Ocak 1919 gecesi Berlin'de sosyal demokrat savunma bakanı Gustav Noske'nin onayı ve yüzbaşı Waldemar Pabst'ın emri ile karşıdevrimci çete tarafından katledilişine kadar devrim ve sosyalizm için mücadele eden Rosa, kâh ikonlaştırılarak, kâh da susuş kumkumasıyla unutturulmaya çalışıldı; sadece sınıf düşmanlarınca değil, yoldaşlarınca da... Ama o, hafızalarda hep canlı kaldı.

20. yüzyılın sosyalizm denemelerinin hüsranından, bilhassa devlet sosyalizminin bürokratik aparatının kaçınılmaz yıkılışından sonra bir çok eseri gün yüzüne çıkan Rosa Luxemburg, her ne kadar kimi teorik noktada yanılmış olsa da –yanılmazlığı hiç kabul etmemişti– okurlarını bugün de heyecanlandırmaya devam ediyor. Eğer bugün eserlerinin büyük bir bölümünü okuyabilme fırsatını buluyorsak, bunu birkaç cesur insana borçluyuz.

Rosa'nın katledilmesinden sonra, 31 Aralık 1918 gecesi bizzat Rosa'nın ve kendisi gibi karşıdevrimci çetelerce katledilen Karl Liebknecht'in kurucuları olduğu Almanya Komünist Partisi KPD'den gelen tüm baskılara direnerek, Rosa'nın başta *Rus Devrimi Üzerine* adlı el yazması olmak üzere 1922'den itibaren bazı eserlerini yayımlayan Paul Levi (1883-1930) ile dönemin Sosyalist Birlik Partisi (SED) yönetiminin tüm kısıtlamalarına rağmen, Rosa'nın bütün eserlerini derleyen ve halen Rosa Luxemburg araştırmaları yapan Annelies Laschitza bu cesur insanlardandır. Aynı şekilde Rosa'nın toplu eserlerini yayımlayan Karl Dietz Verlag Berlin yayınevi yöneticisi Jörn Schütrumpf ile Rosa'nın şimdiye kadar Almancaya çevrilmemiş olan Lehçe makalelerini derleyen Holger Politt, Rosa'nın eserlerinin tanınmasına büyük katkılar sunmuşlardır.

Rosa Luxemburg'un eserlerinin Türkçeye kazandırılmasında büyük katkıda bulunan insanlardan birisi de hiç kuşkusuz Ragıp Zarakolu'dur. Ragıp Zarakolu, Türkçe yayımladığı kitaplar ile büyük bir teşekkürü hak etmektedir.

*

Elinizdeki bu derlemede yer alan makaleler bu bütünlükte ilk kez Türkçeye çevrilmişlerdir. Ancak çevirilerin Lehçe orijinal metinlerden değil, Holger Politt'in çevirisiyle Karl Dietz Verlag Berlin tarafından 2012'de yayımlanan «Nationalitätenfrage und Autonomie» adlı Almanca kitaptan yapıldığını belirtmeliyiz.[1]

Rosa'nın üyesi olduğu «Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi» SDKPiL'nin yayın organı olan *Prezegląd Socjalde-*

1 Holger Politt, Rosa Luxemburg - *Nationalitätenfrage und Autonomie* (Milliyetler Sorunu ve Özerklik), ISBN 978-3-320-02274-7, Karl Dietz Verlag Berlin 2012.

mokratyczny (Sosyal Demokrat Bakış) adlı teori dergisinin 6-7-8-9-10 (1908) ve 12-13-14 (1909) numaralı nüshalarında yayımlanan bu makaleleri, Rosa'nın sosyalizm, demokrasi, parti ve milliyetler sorunu konularındaki anlayışının temelini ve 1922'de yayımlanan *Rus Devrimi Üzerine* başlıklı el yazmasında Lenin ve Troçki ile girdiği ünlü polemiğinin özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle ve bütünselliği tamamlamak amacıyla bu derlemeye, Rosa'nın anılan 6 makalesinden sonra *Rus Devrimi Üzerine* başlıklı el yazmasını da eklemek durumundaydık. Böylelikle bugüne kadar, başta Lenin ve Stalin'inkiler olmak üzere, Rosa'ya yönelik eleştirilerin asıl kaynaklarını okura sunmayı da amaçlamaktayız.

Rosa'nın diğer eserleri 20. yüzyılın son on yılına kadar sosyal demokrat, sosyalist ve komünist hareketler içerisinde hayli tartışmalı olmalarına rağmen, her zaman ilgi çekmiş olsalar bile, bu derlemede yer alan ve solun günümüzde de çözümü konusunda zorlandığı milliyetler sorunu ile ilgili çalışmaları şimdiye kadar pek kaale alınmadı. Elbette bu çalışmaların Lehçe kaleme alınmış olmaları ve bir, iki tanesinin sadece İngilizceye çevrilmekle kalması, bu kaale alınmayışın bir nedeni olabilir. Ancak makaleleri Almancaya çeviren Holger Politt bunun iki temel nedeni olduğunu iddia ediyor: «Birincisi, yazar [R.L.] milliyetler sorunu üzerine yaptığı analizinde, kendisinin 1908-1909'larda kesinlikle öngöremeyeceği bir biçimde I. Dünya Savaşı sonrasında tamamıyla altüst olan bir Avrupa durumunu resmetmekteydi. [R.L.] Batı Avrupa ülkelerinin yanı sıra, bilhassa üç büyük devletin, Almanya'nın, Avusturya-Macaristan'ın ve Rusya'nın belirleyici aktörleri olacakları ve kalacakları bir Avrupa'dan hareket ediyordu. Böylelikle onun için; kısacası, bu büyük imparatorluklarca parçalanmış ve bu durumu değiştirme denemelerinin hepsinin fiyaskoyla sonuçlanmış olması nedeniyle Polonya Sorunu hemen hemen çözülmüştü. Ancak, ikincisi, Lenin'in [R.L.'un] bu çalışmalarının bir Marksist açısından değersiz ve temelsiz bir çalışma olduğunu vurgulayan 1913/1914 tarihli yazıları mevcuttu.»[2]

Politt'in bu iddiasına katılmakla birlikte, Rosa'nın bilhassa dünya komünist hareketi içerisinde görüşleri dikkate alınmaması

2 *A.g.e.*, s. 10-33.

gereken, yararlı bir ikon haline getirilmesinin ardında Stalinizmin büyük etkisi olduğunu vurgulamamız gerekiyor. Bilhassa Stalin'in «Luxemburgizm» icadıyla birlikte 1930'lardan itibaren «o bir kartaldı ve kartal olarak kalacaktır» (Lenin) tespiti hem alıntılanacak, hem de Rosa'nın görüşlerinin «radikal sol sapkınlık» (Stalin) olduğu tezi genel kabul görecekti.

Elbette Rosa'nın yanılmadığını hiç kimse iddia edemez. Ancak Rosa'ya ve görüşlerine yönelik eleştirilerin bolca yayımlandığı, ama kendi eserlerinin unutturulmaya çalışıldığı bir ortamda bu eleştirilerin tutarlılığı sorgulanmalıdır. Böylesi eleştirilerin salt Lenin, Stalin ve Ernst Thälmann'dan yapılan alıntılarla nasıl biçimlendiği gösteren iyi bir örnek, H. Yeşil'in «*Eserleri ve Mücadelesiyle Rosa Luxemburg*» adlı kitabıdır.[3] Bu kitapta Rosa'nın bazı makalelerinden yapılan ve bağlamından kopartılmış birkaç alıntının haricinde hiçbir görüşüne yer verilmemekte, ama Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Thälmann üzerinden veya onların ağzından «Luxemburgizm» yergisi yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, elinizdeki bu derleme bir yerde Rosa'ya kendi savunmasını yapabileceği bir ortam ve okurun, karşılaştırmalı okumalar sonunda, Rosa Luxemburg hakkında kendi yargısını verme olanağı sunmaktadır.

*

Elinizdeki bu derlemede yer alan makalelere gelirsek, öncelikle Kürt Sorunu olarak adlandırılan kadim milliyetler sorunu bağlamında «Demokratik Konfederalizm -Demokratik Cumhuriyet-Demokratik Özerklik» konseptlerinin tartışılır olduğu Türkiye'de Rosa'nın bu çalışmalarının ufuk açıcı olacağına inancımızı vurgulamamız gerekir. Ulusların kaderlerini tayin ilkesi, ulus devlet, federalizm, merkeziyetçilik, özyönetim, milliyet ve özerklik konularında Rosa'nın tarihsel maddecilik temelinde kaleme aldığı görüşleri, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın geliştirdiği ve kitlesel Kürt hareketinin sahiplendiği konseptler ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Diğer yandan, Prusya Polonya'sı -Polonya Krallığı- Çarlığa ait Polonya ve Litvanya toprakları üçlemesinden hareket ederek,

3 H. Yeşil, Eserleri ve Mücadelesiyle Rosa Luxemburg, ISBN 975-8286-00-5, Dönüşüm Yayınları Nisan 1998.

Rosa'nın yaşadığı dönemdeki üçe bölünmüş Polonya ile günümüzün dört parçalı Kürdistan'ı arasında, egemenlikler, kapitalist gelişme, gerici feodal yapıları, milliyet ve dil çeşitliliği gibi konular temelinde küçümsenemeyecek benzerlikler bulabiliriz; tabii ki bu benzerlikler izafîdir, çünkü tarihsel özelliklerin farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu izafiliğe rağmen ve «bağımsız ulus devlet» müdafiliği yapan eski ve yeni burjuva milliyetçilikleri arasındaki mutlak örtüşmelerin altını çizerek, taşıyıcı unsurları yoksul halk kitlelerinden ve kadınlardan oluşan kitlesel Kürt hareketi için Rosa'nın çalışmalarında Kürt halkının özgürleşmesi ve milliyetler sorununun çözüme yakınlaştırılması anlamında geliştirmeye açık hayli öğretinin bulunabileceğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde Rosa'ya dayanarak, Anadolu-Mezopotamya coğrafyasındaki sosyalistlerin kitlesel Kürt hareketi ile ortaklaşarak demokratik ve özerk bir ülke için ortak mücadele vermelerinin, sosyalistler için neden günümüzün en ivedi görevlerinden birisi olduğunu gerekçelendirebiliriz.

Ama önce Rosa'nın bu makalelerde ifade ettiği görüşlerine ulaştığı sürece kısaca değinmek gerekiyor.[4]

Rosa, Józef Piłsundski[5] gibi sosyal demokratların savunduğu, üç parçanın birleşerek «Polonya'nın yeniden kuruluşu» fikrinin oldum olası, bir hayal, hatta gerici bir ütopi olduğu görüşündeydi. Rosa'ya göre, modern toplumların belirleyici sınıfları olan proletarya ve burjuvazinin çıkarları Polonya ulusal fikri ile örtüşmüyordu. Ayrıca –en azından Avrupa'da– burjuva ulus devlet oluşumuna yarayan ve farklı milliyetleri tek bir «ulusta» eriterek bütünleştiren «ulus potasının» çoktan soğuyup, donduğuna inanıyordu. Bu inancının temelini ise, Polonya'da (daha doğrusu 17. yüzyıla kadar

4 Süreci anlatmaya çalışırken belirttiğimiz tarihsel gelişmeler için Holger Politt'in anılan derlemesinden, Jörn Schütrumpf'un «Rosa Luxemburg, ya da Özgürlüğün bedeli» başlıklı broşüründen (ISBN 978-3-320-02143-6, Karl Dietz Verlag Berlin 2008) ve Annelies Laschitza başta olmak üzere, Almanya'daki Rosa Luxemburg Vakfı web sayfalarında (www.rosalux.de) makaleleri yayınlanan yazarların çalışmalarından faydalandığımızı belirtmeliyiz.

5 Kişilerle ilgili bilgiler için derlemenin son bölümündeki eklere bakınız.

ayakta kalabilen Leh-Litvanya Birliğinde) bir ulusal burjuvazinin feodalizmi alaşağı edecek devrim gerçekleştirmemiş olması oluşturuyordu. Rosa, Polonya-Litvanya'nın Prusya, Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından ancak yüzyıl sonra üçe bölünmüş olmasını, bu mutlakiyetçi imparatorlukların merkezileşme gelişimlerini geç tamamlamış olmalarına bağlıyor ve asıl sorunun, Polonya'nın neden üçe bölündüğü değil, modern proletaryanın kaderini şekillendirmek olduğunu düşünüyordu. Ve bu nedenle de Lehçe kaleme aldığı bütün yazılarında, sosyal demokrasinin en temel görevi olduğunu belirttiği, proletaryanın kurtuluşu sorununa odaklanmıştı.

1892 Kasım'ında Paris'in bir banliyösünde 20 kadar Polonyalı mülteci, Polonya işçi hareketi için örgütsel ve siyasi merkez yaratma amacıyla Polonya Sosyalist Partisi PPS'i kurduklarında, o sıralar Zürih'te olan Rosa bu adımı desteklemişti. Ancak PPS kurucularının sosyalizme ulaşma hedefini programatik olarak «Polonya'nın yeniden kuruluşu» fikri ile bağlantılı hale getirmeleri, Rosa'nın PPS'den uzaklaşmasına neden oldu. Rosa ve arkadaşları –Leo Jogiches, Julian Marchiewski ve Adolf Warski– sosyalizme ancak Çarlığın yıkılmasıyla ulaşılabileceğini savunuyorlardı. «Polonya'nın yeniden kuruluşu» programının işçi hareketine ihanet ve sosyalist düşüncenin sulandırılması anlamına geldiği inancıyla, kendi ülkelerinde işçi çıkarlarının çağdaş siyasi ifadesinin ancak bir sosyal demokrat partinin olacağını savunarak, Polonya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi SDKP'yi kurdular.

SDKP'nin kurulmasıyla birlikte «Sprawa Robotnicza» (İşçi Davası) adlı bir gazete yayınlamaya başladılar. Gazete, SDKP'nin PPS programatiğine karşı verdiği ideolojik mücadelenin bir organı haline geldi. PPS de aynı dönemde «Robotnik» (işçi) adlı bir gazete yayınlıyor ve her ikisi de Polonya'ya illegal yollardan gönderiliyordu.

İki parti arasındaki tartışmalar, Piłsundski'nin «Rusya» başlıklı ve Rosa'nın «Bağımsız Polonya ve İşçi Davası» başlıklı broşürleriyle zirveye ulaştı. Sert polemiklerin yaşandığı tartışmada Piłsundski ve PPS faaliyetlerini Polonya'nın bütünü için tanımlarlarken, Rosa ve SDKP, partinin adından da anlaşılacağı gibi, sadece Polonya Krallığı'nda faaliyet yürütüyordular. 20. yüzyılın arifesinde ise, Litvanyalı

sosyal demokratlarla birleşerek, partinin adını Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi SDKPiL olarak değiştirdiler.

PPS, Polonya işçi sınıfının en büyük düşmanının Rus Çarlığı olduğu görüşündeydi. PPS'e göre Rus proletaryası henüz mücadelenin başlangıcındaydı ve toplum çoğunluğunu oluşturan köylü kitleleri arasında görünür olmadığından, kapitalizm, dünyanın diğer yerlerinde karşılaştığı siyasi direnişle Rusya'da karşılaşmıyordu. PPS, Çarlığa karşı devletin bütününde yıkıcı bir darbe vurulamayacağını, en azından Polonya'nın işçi sınıfı mücadelesiyle Çarlığın boyunduruğundan kurtulması ve diğer ezilen halkların da aynı şekilde bağımsızlıklarına kavuşmalarıyla, Çarlıkta devrimin başlayabileceği görüşündeydi.

Rosa ise, bağımsız Polonya düşüncesinin işçi hareketinin hedefi olamayacağı gerekçesiyle bu görüşlere karşı çıkıyor ve PPS'i «sosyal yurtsever» olarak nitelendiriyordu. Anılan broşüründe 1895'de şunları yazıyordu: «Polonya Sosyalist Partisi, Rusya'da mutlak barbarlığın egemen olduğunu, orada halkın Çarın Tanrı olduğuna inanan geri kalmış köylülerden oluştuğunu ve kentlerde az sayıda işçinin bulunduğunu, ama bunların da mücadele etmediklerini yazıyor. Tam da bu nedenle bizi Rusya'dan ayrılmaya ikna etmek istiyorlar, çünkü Çar Rusya'da daha kim bilir ne kadar hâkim kalabilirmiş ve biz de hiçbir şey yapamazmışız.»[6]

Rosa, PPS'in yaptığı tespitin yarım yüzyıl öncesinin Rusya'sına uyduğunu, ama Rusya'daki durumun çoktan değiştiğini ve Çarlığa karşı en etkin mücadelenin proletaryanın demokrasi ve burjuva özgürlükleri için vereceği kavga ile verilebileceği görüşündeydi. Demokratik koşulların yaratılması için bütün ezilen milliyetlerin proletaryalarının ortak mücadelesinin, bunun içinse siyasi ve örgütsel birlikteliğinin gerekli olduğunu savunan Rosa, daha 1895'de Çarlığın temellerinden sarsıldığı, devrimin yaklaşmakta olduğu iddiasındaydı. Rosa bu görüşüyle *Komünist Parti Manifestosu*'nun

6 Rosa Luxemburg: Niepodlegla Polska a sprawa robotnicza (Bağımsız Polonya ve İşçi Davası). Alıntılanan bölüm, Klaus Kinner'in 2011'de Leipzig'de yayınladığı «*Neue Texte von Rosa Luxemburg*» (Rosa Luxemburg'un yeni metinleri) başlıklı derlemeden yapılmıştır. Bkz. s. 80.

ikinci Lehçe baskısının önsözünde yer alan Friedrich Engels'in «ayaklanmacı Polonya, Çarlık Rusyasının gerici etkilerine karşı verilen mücadelenin en güvenilir müttefiki olacaktır» görüşüne de karşı çıkmış oluyordu.

Ancak Rosa 1903'lere gelindiğinde Polonya Krallığı'nın özerklik sorununun ne denli karmaşık bir mesele olduğunu ve bu güncel sorunun yanıtlarının detaylı bir çalışma ile aranması gerektiğini kavramıştı. Zaten «ulusal sorun» nedeniyle SDKPiL'in Çarlık Rusya'sında fiilen yeniden kurulan sosyal demokrat parti ile örgütsel birleşmesi gerçekleşememişti. Dönemin hengameleri, patlak veren 1905 Devrimi Rosa'nın milliyetler sorunu ve özerklik konularına ancak yıllar sonra yoğunlaşabilmesine fırsat tanımıştı.

Bu arada PPS 1906'da parti içerisinde baş gösteren ideolojik çatışmalar nedeniyle bölünmüş ve Henryk Walecki önderliğindeki bir grup PPS'den ayrılarak PPS-Lewica'yı (PPS-Solu) kurmuştu. PPS-Lewica 1905 Devrimi'nin etkisiyle «Polonya'nın yeniden kuruluşu» programını terk etmişti. Walecki, Rusya'nın cumhuriyet olacağından hareketle, tam bağımsızlık yerine, federalizm programını savunmaya başlamıştı. Rosa, bu düşüncenin işçi hareketinin çıkarlarıyla örtüşmediği ve modern burjuva toplumundaki sınıf mücadelesinin gereklerini yerine getiremediği gerekçesiyle, federalizm programına karşı çıktı. Federasyon durumunda Polonya Krallığı'nın çok çabuk gerici feodal güçlerin kontrolüne gireceğini savunan Rosa, federalizm programının Çarlıktaki milliyetler sorununu çözemeyeceği inancındaydı. Bu düşüncelerini SDKPiL'nin gazetesinde yayınladı.

PPS-Lewica'nın teorik yayın organı olan «*Myśl Socjalistzcyna*» (Sosyalist Düşünce) adlı derginin yazı kurulunda görev yapan Walecki, Rosa'nın sert eleştirilerine yanıt veren bir karşı eleştiri yayımladı. Walecki, PPS-Lewica'nın bağımsızlık programını terk ettiğini, SDKPiL'in de milliyetler sorununun çözümü için Polonya'nın özerkliğini önerdiğini, ama Çarlığın bir cumhuriyete dönüşmesiyle bu özerkliğin federal yapı olmadan nasıl gerçekleştirilebileceğini bilmediğini yazıyordu.

Walecki bu eleştirisiyle Rosa'nın konseptindeki önemli bir açığa, konseptinin zayıf yanına dokunmuştu. Aslında Rosa PPS'nin

«Polonya'nın yeniden kuruluşu» programını eleştirirken, daha çok nesnel nedenler ileri sürmüştü. Eleştirisini Polonya'nın bağımsızlık sorusunun tarihsel gelişmelerle olumsuz yanıtlandığı düşüncesi üzerine oturtmuştu. Onun için belirleyici olan, 1863 Ocak Ayaklanmasının bastırılmasından sonra başlayan süreçti. Rosa, bir geri dönüşün olanaksız olduğu görüşündeydi.

Gençliğinin Polonya'sı hem üçe bölünmüştü, hem de üç parçadaki hızlı sanayileşme sonucunda devasa bir proleter kitle oluşmuştu. Modern burjuva toplumunun çağı başlamış ve bununla birlikte, artık reformlarla bile yıkılmaktan kurtulamayacak olan Rus Çarlığında kaçınılmaz sınıf mücadelelerinin koşulları ortaya çıkmıştı. Zaten Polonya'nın sanayileşmesini ulusal ekonomi çerçevesinde 1898'de Zürih'te tamamladığı doktora tezinin konusu yapmıştı.

Rosa'ya göre bağımsız Polonya düşüncesi geçmişin bir görüngüsü olduğundan, verili koşullar altında ne burjuvazinin, ne de proletaryanın çıkarlarına uyuyordu. Çarlıktaki farklı milliyetlerden proleter kitlelerin ortak mücadele verme zorunluluğunun Polonya Krallığı'ndaki kapitalist gelişme nedeniyle de Polonya proletaryasına özel bir sorumluluk yüklediği görüşündeydi. PPS'e yönelik olan eleştirilerinde bu görüşüne ağırlık vermesi, sadece PPS tarafından değil, SDKPiL içerisindeki kimi yoldaşlarınca da «Polonya proletaryasını Rus proletaryasına asimile etmeye çalışıyor» suçlamasının yükseltilmesine neden oldu. Mektuplarından okuyabildiğimiz kadarıyla bu sorunda en fazla anlaşabildiği kişi, belirli bir dönem yaşam arkadaşı da olan Leo Jogiches'di, ki 1905 Ekim'inde Jogiches'e yazdığı bir mektubunda özyönetim konusunda ne kadar zorlandığını itiraf etmişti.[7]

Ve nihayet 1908'de, Lehçe kaleme aldığı çalışmalarının en önemlisi sayılan makalelerini yazmaya başladı. Bu makaleleri, 20. yüzyılın en büyük devrimcisi olarak tarih sayfalarına geçecek olan Wladimir I. Lenin'in kendisinden hiç beklenmeyen sert bir reaksiyon göstermesine neden oldu.

---

7 Bkz.: Leo Jogiches'e gönderdiği 24/25 Ekim 1905 tarihli mektup. *Gesammelte Briefe* (Toplu Mektupları) Bd. 2, s. 216.

Rosa'nın makalelerine temel olan sorun ulusların kaderlerini tayin hakkı ilkesiydi. Her ulusun, başka uluslardan ayrılarak kendi «ulus devletini» kurmak istemesinin demokratik bir hak olduğunu ve işçi sınıfının özellikle Rusya'daki koşullar altında mücadele veren Rus proletaryasının bu hakkı tanımasının zorunlu olduğunu savunan Lenin, Rosa'ya «meseleleri Krakau'nun dar bakış açısından ele alıyor» suçlamasını yapıyordu. Lenin bunları yazarken bizzat Krakau'daydı[8], ama Rosa yaşamı boyunca Krakau'ya adım dahi atmamıştı. Kaldı ki Rosa'nın mücadele alanı olarak gördüğü Polonya Krallığı'ndaki koşullar ile Krakau'dakiler arasında dağlar kadar fark vardı. Polonya Krallığı'ndaki kapitalist gelişme her geçen gün hızlanırken, Lenin'in gözlemlerini dayandırdığı Krakau'da (Krakau Avusturya'nın kontrolü altındaki Galiçya eyaletindeydi) feodal koşullar henüz aşılamamıştı.

Öyle ya da böyle; Rosa ve Lenin arasında 1903'de başlayan ulusların kaderini tayin hakkı konusundaki tartışma, Rosa'nın katledilmesinde sonra –Lenin'in ölümüne dek– devam etti. 1903 yılında Polonya ve Rusya sosyal demokrasileri arasında yaşamsal önemde bir adım atılması, yani SDKPiL'nin Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi SDPAR ile örgütsel bütünleşmesi söz konusuydu. 25-29 Temmuz 1903 tarihlerinde toplanan SDKPiL 4. Parti Kurultayı –Rosa katılamamıştı– örgütsel bütünleşmede dikkate alınmasını istedikleri yedi koşulu karar altına almıştı. Bu koşulların kaleme alınmasında Rosa'nın da katkısı olmuştu. SDKPiL'nin SDAPR tarafından kabul edilmesini istediği koşullar şöyleydi:

SDKPiL'in Polonya Krallığı'ndaki siyasi çalışmalardaki bağımsızlığı, özellikle kendi parti kurultaylarını düzenleme, kendi parti komitelerini seçme ve kendine ait merkezî bir yayın organı yayınlama hakları saklı kalacaktı;

O zamana kadar «Rus» Sosyal Demokrat İşçi Partisi adını taşıyan SDAPR, bütünleşmeden sonra «Rusya» Sosyal Demokrat İşçi Partisi adını alacaktı;

---

8 Bkz. W.I. Lenin: Über das Selbstbestimmungsrecht der Nationen (Ulusların kaderlerini tayin hakkı üzerine), *Werke* (Eserleri) Bd. 20, s. 397.

Polonya'daki sosyalist örgütler ortak partiye üye olabilmeleri için önce SDKPiL'e üye olmak zorundaydılar;

Ortak partinin merkezî yayın organının yazı kuruluna bir SDKPiL temsilcisi üye kabul edilecekti;

Ortak partinin programındaki kendi kaderini tayin ilkesini içeren madde kaldırılacaktı;

Parti programına Polonya Krallığı ve Litvanya'ya özerklik verilmesi talebi alınacaktı ve ortak parti, SDKPiL'in sosyal yurtseverlik ve PPS karşıtı pozisyonunu kabul edecekti.

Rosa ve yoldaşları ilk üç maddenin «olmazsa olmaz önkoşul» olduklarını ve diğer maddeler üzerinde tartışılarak anlaşılabileceğini ilan ettiler. Özellikle Rosa bu kriterlerin pek büyük sorun yaratmayacağını düşünüyordu. Bu düşüncesini, SDAPR'nin merkezî yayın organı olan *Iskra*'da (Kıvılcım) yayımlanan ve parti görüşü olarak gördüğü imzasız bir makaleye dayandırıyordu (Rosa bu makaleyi Lenin'in kaleme aldığını hiçbir zaman öğrenemedi).

Lenin, *Iskra*'daki imzasız makalesinde şunları yazmıştı: «Federalizm ve ulusal özerkliği propaganda etmek, proletaryanın görevi değildir; kaçınılmaz olarak bir özerk sınıf devleti kurma talebine yol açacak taleplerde bulunmak, proletaryanın meselesi değildir.»[9] Örgütsel bütünleşmeye öncelik veren Rosa, bu makalede yer alan görüşün parti içerisinde yaygın kabul gördüğüne inandığından, «olmazsa olmaz» üç koşulun dışındakileri dayatmayı gereksiz görüyordu.

Böylelikle SDAPR'nin 1903 yazında, önce Brüksel'de, sonra da Londra'da toplanan 2. Parti Kurultayına SDKPiL'yi temsilen Warski ve Hanecki gönderildi. Kurultaya 43 asil ve 14 gözlemci delege katılmıştı. SDKPiL temsilcileri, gözlemci delege statüsündeydiler.

Kurultay öncesinde PPS, SDAPR'nin program taslağına yönelik bir eleştiri yayımladı. Lenin'in bu eleştirilere yanıt olarak kaleme aldığı bir makale, tam da kurultayın yapıldığı günlerde *Iskra*'nın

9 Bkz. W.I. Lenin: Das Manifest der armenischen Sozialdemokraten (Ermeni sosyal demokratlarının manifestosu), Werke, Bd. 6, s. 322. Lenin'in makalesinin yer aldığı *Iskra*'nın 33 nolu nüshası 1 Şubat 1903 tarihinde yayımlanmıştı.

44. numarasında yayımlandı. Lenin şöyle yazıyordu: «Polonya sorununun günümüzde elli yıl öncesinden esas itibariyle farklı olduğu şüphe götürmez. Ancak günümüzdeki durumu, ebediyen devam edecektir diye görmemek gerekir. Hiç kuşku yok ki, sınıf antagonizmi ulusal sorunları hayli arka plana attı, ancak doktrinerliğe kapılma tehlikesine düşmemek için, o ya da bu ulusal sorunun geçici olarak siyasi olayların ön plana geçmesinin olanaksız olduğunu da kategorik olarak iddia etmememiz gerekir. Polonya'nın yeniden kuruluşunun kapitalizm yıkılmadan pek olası olmadığı şüphe götürmez, ama Polonya burjuvazisinin belirli koşullar altında bağımsızlık tarafına geçmesinin vs olanaksız olduğu da söylenemez. Bu nedenle Rus sosyal demokrasisinin elleri hiçbir şekilde bağlı değildir. Sosyal demokrasi, programında ulusların kaderlerini tayin hakkını kabul ettiğini ilan ederken, olanaklı olan, hatta akla gelebilecek bütün değişken durumları hesaba katmaktadır.[10]

Rosa'nın bu makalede yer alan görüşe yönelik tepkisi çok sert oldu. Artık SDKPiL'nin bütünleşme için ilan ettiği «olmazsa olmaz ön koşullar» önemini yitirmiş ve temel sorun, o tarihlerde parti programının 7. maddesinde ifade edilen ulusların kaderini tayin hakkı ilkesi olmuştu. Rosa ve yoldaşları parti kurultayına gönderdikleri temsilcilerinden Warski'ye bir mektup yazdılar ve Warski'den «7. madde değiştirilmediği müddetçe birleşmeye onay vermeyeceğimizi» bildirmesini istediler. Warski yoldaşlarının isteğini yerine getirdi, ama parti kurultayının maddeyi «devlete ait olan ulusların kaderlerini tayin hakkı tanınır» biçiminde kabul etmesini engelleyemedi. Bunun üzerine SDKPiL bu kurultayda SDAPR'ye üye olmadı.

Ancak 1905 Devrimi durumu değiştirdi. PPS'nin devrim koşulları altında «Polonya'nın yeniden kuruluşu» programını savunabilmesinin maddi koşulları kalmamıştı. Rosa, 1905 Devrimi'nin patlak vermesiyle Lenin'in *Iskra*'nın 44. sayısında yayımlanan makalesinin anlamını yitirdiği görüşündeydi. Daha doğrusu, her ne kadar bu konuda Lenin'den farklı bir pozisyonu savunuyor olsa da,

10 Bkz. W.I. Lenin: Die nationale Frage in unserem Programm (Programımızda ulusal sorun), Werke, Bd. 6, s. 457. *Iskra*'nın 44 nolu nüshası 15 Temmuz 1903 tarihinde yayımlanmıştır.

bu tartışmanın ertelenebileceğini ve devrim günlerinin acil sorularının yanıtlanmasının daha önemli olduğunu düşünüyordu. Nitekim parti programının 7. maddesine (daha sonraları 9. madde oldu), şimdilik, tahammül edilebileceğinden hareket eden SDKPiL, SDAPR'nin 1906 Haziran'ında Stockholm'de gerçekleştirilen 6. Parti Kurultayı'nda SDAPR'ye katıldı.

Rosa, iki partinin bütünleşmesi sorununa hep ilkesel yaklaşmıştı. Sosyalist (onun deyimiyle sosyal demokrat) partilerin bütünleşme sürecinde örgütsel değil, esas itibariyle ilkesel sorunlara öncelik verilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Mektuplarındaki bilgilerden SDAPR'nin 1903'deki 2. Parti Kurultayı'ndan önce «Polonya ve Rusya sosyal demokratlarının karşılıklı ilişkileri» başlıklı bir makale üzerine çalıştığı ve bu makaleyi *Iskra*'da yayımlatmak istediği biliniyor. Lenin'in anılan makalesi nedeniyle Rosa bu çalışmasını tamamlamadı.

Tartışmanın çetrefilliğini de göze alarak milliyetler sorunu üzerine çalışması gerektiğine karar verdi, ama 1903'de başladığı çalışmalara defalarca ara vermek zorunda kaldı. Daha sonraları, SDAPR'nin Stockholm'deki 6. Parti Kurultayı'na gitmeye hazırlık yaptığı bir dönemde, illegal yaşadığı Varşova'da 4 Mart 1906'da tutuklanınca, çalışmalarını ancak 1908'den itibaren yayımlayabildi.

Bu derlemede yer alan makalelerine önce en temel soruna, ulusların kaderlerini tayin hakkı ilkesine değinerek başlamaktadır. Rosa ilk makalesinde Rusya gibi devasa bir devletteki milliyetler sorununun çözümünün tek tek bu milliyetlerden proletaryaların çıkarları ile uyumlu hale getirilmesi zorunluluğundan hareketle, sorunun ilkesel çözümünü proletaryanın sınıf çıkarlarının bakış açısıyla ele alma gerekliliğini gerekçelendirmektedir.

«Ulus devlet ve proletarya» başlıklı ikinci makalesinde ulus devletin burjuva toplumu koşullarında oluştuğunu kanıtlamaya çalışmakta, Rusya'daki toplumsal gelişmenin pratikte yeni ulus devletlerin oluşması olanaklarını engellediği gerekçesiyle, «Polonya Sorununun» ulusal sorun olarak değil, milliyetler sorununun bir parçası olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

«Merkezileşme ve özyönetim» başlıklı dördüncü makalesini burjuva toplumlarının merkezileşme tandansının en önemli düzelticisi olarak gördüğü özyönetime ayırmakta ve güçlü merkezî hükümet ile güçlü özyönetimin birbirlerini gerekli kıldıklarını kanıtlamaktadır.

Özerklik sorununu ise beşinci makalesinde ele almaktadır. Rosa çok açık bir biçimde milliyetlerin özerkliği yerine, coğrafi özerkliği savunmaktadır. Onun için belirleyici olan, bir veya birden fazla milliyet değil, bu milliyetin veya milliyetlerin yaşadıkları coğrafyadır. Bu açıdan Polonya Krallığı'nın bulunduğu coğrafyanın, özerkliğin bütün koşullarını yerine getirdiğini düşünmektedir.

Ve altıncı makalesinde de Polonya Krallığı'nın özerkliği konusunu geniş bir biçimde ele almaktadır. Muhtemelen bu makale Türkiye'deki okur için zor anlaşılır olacaktır, çünkü makalede Polonyalıların haricinde az kişinin bilebileceği bazı tarihsel koşullar ve gelişmeler anlatılmaktadır. 1905-1907 arasındaki gelişmelerin Polonya Krallığı'nda etkin bir işçi hareketi olduğu yönündeki görüşünü teyit ettiğini düşünen Rosa, Polonya Krallığı'nın I. Dünya Savaşı sonrasında kurulacak olan Polonya Cumhuriyeti'nde kaybolacağını öngörememişti.

Rosa, Rusya'daki mutlakiyetçiliğin ancak Polonya Krallığı'ndaki proletaryanın devletin bütünündeki proletarya ile birlikte mücadele etmesi sonunda yıkılabileceği görüşünde ısrar ediyordu. Bu makalelerini kaleme aldığı dönemde Avrupa çapında büyüyen işçi hareketlerinin kitlesel güçleriyle Avrupa'daki devletlerin birbirleriyle büyük bir savaşa girmelerine izin vermeyeceğini düşünüyordu. Daha sonraları ise, kendi deyimiyle «barbarlığa geri dönüşün» işçi hareketlerinin zayıflığı nedeniyle olanaklı olduğunu itiraf edecekti.

Gene de Rosa'nın milliyetler sorunu ve özerklik konusundaki çalışmalarını sadece I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki değişimler çerçevesinde değerlendirmek, yanlış olacaktır. Rosa için söz konusu olan, burjuva toplumunu aşmak için mücadele etmesi gereken işçi hareketinin, bu mücadelesini sürdürebilmesi ve sosyalizmi kurduğu andan itibaren atacağı adımları için demokratik gelişmenin ve

çağdaş demokratik koşulların korunması ve geliştirilmesi yönünde taşıdığı sorumluluktu. Bu sorumluluk, ona göre, su içmek, yemek yemek kadar yaşamsal değerdeydi. Ve Rosa Çarlıktaki milliyetler sorununu tam da bu anlamda ele almaktadır.

O açıdan bilhassa Lenin'in Rosa'ya yönelttiği «Krakau ufkundan dar bakış» eleştirisini büyük bir haksızlık diye nitelendirilmek gerekmektedir. Eğer Rosa'nın bu derlemedeki çalışmalarına sahiden «dar bakış» eleştirisi getirilecekse, o da sadece soruna modern burjuva toplumundaki proletaryanın çıkarları açısından baktığı için ileri sürülebilir, ki kanımızca Rosa gibi bir devrimciden beklenmesi gereken de tam olarak böylesi bir pozisyon alıştır. Rosa'nın insanlığın geleceğinin şekillendirilmesinde modern burjuva toplumlarının fikir özgürlüğü, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü gibi temel demokratik değerlerinin her halükârda korunması ve geliştirilmesi gerektiği yönündeki uyarısının, bugün de aynen geçerliliğini yitirmediğini tekrar anımsatmak yeterli olacaktır.

Nitekim Rosa'nın bu yaklaşımı, 1918 yazında Breslau hapishanesinde kaleme aldığı ve bu derlemeye eklediğimiz *Rus Devrimi Üzerine* başlıklı el yazmasında kalın bir kırmızı çizgi olarak kendisini göstermektedir.

Rosa Breslau'daki hücresindeyken dünyada devrimci süreçler hızlanarak devam ediyor ve direniş her yerde yükseliyordu. Ama nedense tüm bu hareketlilik Rosa'nın beklediği gibi işçi şuralarına, devrime dönüşmüyordu. Diğer yandan yoldaşları, Bolşevikler Rusya'da iktidarı ele geçirmiş durumdaydılar. İşte Rosa'nın o günlerde yazdıklarını okuduğumuzda, arzusuyla yanıp tutuştuğu sosyalizm ideasının yerini derin bir hayal kırıklığının aldığını görebiliriz.

Hücrede olmasına rağmen o dönemin devrimcilerinin yaptıklarının tam tersini, aslında beklenmedik bir şey yapar Rosa: Bolşeviklere hem sahip, hem de karşı çıkar. Rosa, Rusya'daki yoldaşları olan Bolşeviklerin kapitalizmin, halklar arası düşmanlığın ve savaşların nedenlerine karşı yeterince kararlı bir mücadele vermediklerine inanmaktadır. Ona göre Bolşevikler köylüye toprak, ezilen halklara ulusal bağımsızlık vererek ve Brest-Litowsk Barışı ile Almanya'ya karşı savaşmaktan vazgeçerek, doğrudan sosyalizme giden yoldan uzaklaşmışlardı. Büyük bir hiddetle Bolşeviklerin diktatorya ilan

etmelerini eleştirir. Makalesini yazdığı kâğıdın kenarına şu sözleri not eder: «Sadece hükümetin taraftarları, sadece –sayıları ne kadar çok olursa olsun– bir partinin üyeleri için tanınan özgürlük, özgürlük değildir. Özgürlük her zaman farklı düşünenin özgürlüğüdür. ‹Adalet›fanatizmi için değil, politik özgürlüğün tüm canlandırıcılığı, iyileştiriciliği ve temizleyiciliği bu esasa bağlı olduğu ve ‹özgürlük› imtiyaz haline geldiğinde, etkisini yitirdiği için».

Rosa hiç kuşku duyulmayacak bir sosyalizm aşkı ile Bolşevikleri yerden yere vurmakta, ama bir o kadar güçlü olarak da Rusya'daki devrime sahip çıkmaktadır. Zaten makalesinin ilk cümlesi gümbür gümbür bunu ilan eder: «Rus Devrimi, Dünya Savaşı'nın en muazzam olgusudur». Ve gene son cümlesinde bunun altını çizer: «Ve bu anlamda gelecek her yerde Bolşevizmindir».

Ancak Rosa Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerini ve sosyalist bir hükümet kurmalarını değil, Bolşeviklerin işçi sınıfının ve kitlelerin devrimci eylem yetisini geliştirmiş olmasını önemsemekte ve makalesinin asıl hedef kitlesi olan «üşengeç» Almanya işçi sınıfına seslenmektedir.

Rosa Rusya'daki devrime sahip çıkmasıyla, toprak reformu, ulusların kaderlerini tayin hakkı ilkesi ve demokrasinin «boğulması» eleştirisi bir bütünsellik teşkil etmektedir. İşte tam bu noktada Rosa'nın işçi sınıfının burjuva toplumları içerisinde mücadelelerle elde ettiği kazanımların, devrim sonrasında da korunması gerektiği görüşü belirginleşmektedir. Kendisinin de aşılması için mücadele verdiği burjuva toplumunun demokratik değerlerini ne denli şiddetle savunduğu, şu satırlarda kendisini gösterir: «Proletaryanın tarihsel görevi, bir kez iktidara geldiğinde, burjuva demokrasisinin yerine sosyalist demokrasiyi yaratmaktır, her türlü demokrasiyi yok etmek değil. Ancak sosyalist demokrasi mukaddes topraklarda, sosyalist iktidarın altyapısı kurulduktan sonra, bir avuç sosyalist diktatörü sadık bir biçimde destekleyen uslu halka verilecek hazır bir Noel hediyesi olarak başlamaz. Sosyalist demokrasi, sınıf egemenliğinin tasfiyesi ve sosyalizmin inşası ile başlar. [Sosyalist demokrasi], sosyalist partinin iktidarı ele geçirdiği andan itibaren başlar. O, proletaryanın diktatörlüğünden başka bir şey değildir.

Elbette: Diktatorya! Ancak bu diktatörlük demokrasinin kullanımından ibarettir, [demokrasinin] yok edilmesinden değil; burjuva toplumunun kazanılmış haklarına ve iktisadi ilişkilerine yönelik, olmadıkları takdirde sosyalist dönüşümün gerçekleşmeyeceği, enerjik, kararlı müdahalelerden [ibarettir]. Ancak bu diktatörlük sınıfın eseri olmalıdır; sınıf adına hareket eden küçük, yönetici bir azınlığın değil. Yani, [bu diktatörlük] her an ve her adımda kitlelerin katılımının içinden çıkmalı, [kitlelerin] doğrudan tesiri altında olmalı, bütün kamuoyunun kontrolüne tabi olmalı, halk kitlelerinin artan politik eğitiminin içinden çıkmalıdır.»

Yaşamı boyunca radikal bir sosyalizm savunucusu olan Rosa, genel seçimlerin, engelsiz basın ve toplantı özgürlüğünün, kısacası en geniş demokrasi olmadan sosyalizmin olamayacağı görüşünü bu şekilde formüle etmekte, demokrasiyle «aynı parçası olduğu organik doğa gibi» gerçek toplumsal gereksinimlerin tatmin edilmesini sağlayan araçları yaratacak olan sosyalizmin kurulabileceğini vurgulamaktadır. Rosa'nın bu düşüncelerinden demokrasiyi olgunlaşması bitmiş, değişmez bir olgu olarak görmediğini, aksine sürekli kendini yenileyen, denemelerle zenginleşen, yaşamın merkezinde her gün kendisini yeniden kurmak zorunda olan bir demokratikleşme süreci olarak algıladığını anlayabiliyoruz.

Rosa'nın bizlere miras bıraktığı eserlerini bu temel görüşleri ışığında ele aldığımızda, Anadolu-Mezopotamya coğrafyasındaki kadim milliyetler sorununun çözümü için ne denli zengin öğretileri elimizde tuttuğumuzu fark edebileceğiz. 1918 Kasım'ında Breslau'daki hapishaneden serbest bırakılıp, Berlin'e dönmekte olan Rosa, daha henüz başlamış olan sosyalizm denemelerinin 20. yüzyılın sonlarına doğru uğrayacağı hazin sonu belki öngörememişti. Ancak, 20. yüzyılın devlet sosyalizmi deneyleri «Rus Devrimi Üzerine» başlıklı makalesinde savunduğu görüşlerinin haklılığını sonuna kadar kanıtladı. Kapitalizmin hiçbir zaman tarihin sonu olamayacağına inanan, burjuva toplumunu aşmak ve sosyalizmi kurmak uğruna yaşamı pahasına mücadele veren Rosa Luxemburg'un eserlerinin temel öğretisi şüphe götürmeyecek derecede açık ve nettir: Demokrasi olmadan sosyalizm, sosyalizm olmadan demokrasi asla mümkün değildir!

*

Sözü Rosa'ya teslim etmeden önce bu derlemeye ilişkin bazı editoryal açıklamalarda bulunmamız gerekiyor.

Bu derlemede yer alan ilk altı makalenin Lehçe orijinalinden değil, Holger Politt'in yaptığı Almanca çevirilerden Türkçeye çevrildiklerini daha önce belirtmiştik. Yedinci makale olarak eklediğimiz *Rus Devrimi Üzerine* başlıklı el yazmasını Jörn Schütrumpf'un derlediği ve Rosa Luxemburg Vakfı adına Karl Dietz Verlag Berlin tarafından 2008'de yayımlanan «Rosa Luxemburg ya da: Özgürlüğün bedeli» başlıklı kitapçıkta ilk kez Türkçeye çevirmiştik. Bu derlemedeki çeviri anılan bu kitapçıktan alınmadır.

Çevirilerde hiçbir şekilde bir değişiklik veya ekleme yapılmamıştır. Orijinal metindeki uzun cümle kullanma stiline sadık kalınarak, sadece Türkçede cümle düşüklüklerini engellemek amacıyla [...] içinde kelimeler kullanarak, yazarın kurgusu olduğu gibi verilmeye çalışılmıştır. Dipnotlar her bölümde [1]den başlamaktadır. Rosa Luxemburg'un kullanmadığı, ama açıklamayı gerekli gördüğümüz yerlere konulan dipnotlar [2* gibi, bir (*) ile işaretlenmiştir. Tarafımızdan eklenen dipnotlarda, günümüzde tarih kitapları veya internet üzerinden erişilebilecek bilgilerin olduğundan hareketle ve «dipnot enflasyonu» yaratmama kaygısıyla, seçici davranmak durumundaydık.

Gerek metinlerde, gerekse de dipnotlarda anılan kişiler, gazete ve dergiler ile siyasi parti ve gruplar, derleme sonundaki eklerde açıklanmaktadırlar. Ayrıca Rosa Luxemburg'un kullandığı ülke ve coğrafi bölge tanımlamaları ile devlet isimleri eklerde açıklanmaktadır. Türkçe çeviriye temel olan Almanca derlemenin ekinde, Lenin'in Rosa Luxemburg'a yönelik eleştirilerinden bazı alıntılar yer almaktadır. Bu eleştirilerin Türkçeye yeterince ve tam çevrilmeleri söz konusu olduğundan, bu derlemede de eklemeye gerek görmedik.

Kent isimlerini çoğunlukla orijinal isimleriyle –Almanca, Lehçe, Rusça gibi– derlemeye aldık. Kısaltmalarda ise her defasında Almanca kısaltmalar temel alınmıştır. Dipnotlarda belirtilen kaynaklarda orijinal dil ve parantez içerisinde Türkçe çevirisi

verilmiş, ancak kaynak belirtilirken sadece orijinal kısaltmalar kullanılmıştır.

Rosa Luxemburg Polonya Krallığı'ndan bahsederken, kimi yerde «bizde», kimi yerde ise «ülkemizde» tanımını kullanmaktadır. Örneğin «bizde ve Rusya'da» derken, Polonya Krallığı ile Çarlık Rusya'sını kastetmektedir. Aynı şekilde «proletaryamız» veya «burjuvazimiz» diye belirttiğinde, Polonya Krallığı'ndaki proletaryayı veya Polonya Krallığı burjuvazisini kastetmektedir.

Diğer yandan Rosa Luxemburg makalelerinde «tüm devlet» veya «devletin bütünü» gibi kavramlar kullanmaktadır. Bu kavramlar ile devlet olarak Çarlık, yani Rusya ve Çarın egemenliğindeki bütün ülkeler kastedilmektedir. Döneme ait kimi Türkçe çevirilerde genellikle «tüm Rusya» tanımı kullanılmasına rağmen, orijinal metne sadık kalmak amacıyla Rosa Luxemburg'un kullandığı tanımları Türkçeye çevirmeyi gerekli gördük. Bu çerçevede Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile bağlantılı olarak bazı makalelerde «tahta bağlı ülkeler» tanımı kullanılmaktadır. Burada kastedilen, Habsburg hanedanlığının egemenliği altındaki bölgelerdir.

Rosa Luxemburg son makalelerinde sıkça sosyal demokrasinin (veya «sosyal demokrasimizin») programına atıfta bulunmaktadır. Aslında böylesi bir parti programı bulunmamaktadır. Kastettiği metin, toplu eserlerinde (Almanca) bulabileceğiniz ve Leo Jogiches ile birlikte kaleme aldığı «Ne istiyoruz? Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal demokrasisinin Programının Yorumu» başlıklı programatik makaledir. Önce gazete makalesi olarak yayımlanan bu metin, 1906 yılında Varşova'da broşür olarak yayımlanmıştır. Metin, SDKPiL tarafından parti programı olarak kabul edilmemiş olmasına rağmen, Almanya'daki Marksist literatüre Polonya sosyal demokrasisinin «programı» olarak girmiştir.

Murat Çakır
Hessen Rosa Luxemburg Vakfı

1

ULUSLARIN KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

I

Rus devletinde devrim, diğerlerinin yanı sıra, milliyetler sorununu gündeme oturttu. O zamana kadar bu sorun Avrupalı devletler arasında sadece Avusturya-Macaristan'da acil bir soruydu. Şimdi ise Rusya'da güncel oldu, çünkü devrimci hadiselerin gelişimi bütün sınıfları ve siyasi partileri, milliyetler sorununu pratik politikanın ve dolaysız görevlerin bakış açısından çözme zorunluluğu ile doğrudan karşı karşıya bırakıyor. Rus devletindeki, oluşmuş veya oluşmakta olan bütün partiler –ister radikal, liberal veya ister gerici olsun– kendilerini, programlarında milliyetler sorununa, devletin iç ve dış politikasının tüm sistemiyle bağlantılı olan bu soruya, o ya da bu pozisyonu yerleştirme zorunluluğu karşısında görüyorlar. İşçi partisinde bu sorun sadece programatik bölümü değil, aynı zamanda sınıf örgütlenmesini de ilgilendirmektedir. İşçi partisinin, tüm diğer sorunlarda olduğu gibi, milliyetler sorununda alacağı pozisyon, sorunun esas itibariyle ele alınma metodu açısından hem radikal burjuva partilerinin, hem de sözde sosyalist ve küçük burjuva partilerinin pozisyonundan farklı olmalıdır. Siyaseti tarihsel materyalizmin bilimsel metodu ve sınıf mücadelesi temeli üzerine kuran sosyal demokrasi, milliyetler sorununda da istisnaya izin veremez. Diğer taraftan bu göreve ancak esas açısından bir bakış, [yani] bilimsel sosyalizm pozisyonundan bakış sosyal demokrasinin siyaseti için esaslı bir bütünsel çözüm ve anlayışı garanti edebilir, her ne kadar milliyetler sorununun biçimlerinin, Rus İmparatorluğu'ndaki sosyal, tarihsel ve etnik alacalılıktan kaynaklanan farklılıkları dikkate alınmak zorunda olsalar da.

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin programında, milliyetler sorununun tüm özgül görünüm biçimleriyle genel çözümünü kapsayan formülünü, partinin, anayasası «devlet içerisindeki bütün milliyetlere kendi kaderini tayin hakkını» tanıdığı bir «demokratik cumhuriyet» talep ettiğini belirten [programın] dokuzuncu maddesi içermektedir.[1*]

Ancak Rus partisinin programı aynı konuyu ilgilendiren son derece önemli diğer iki talebi de içermektedir. Sınıfların kaldırılmasını ve yurttaşların cinsiyetleri, inançları, ırkları ve milliyetlerinden bağımsız eşitliğini talep eden yedinci madde ve devlet nüfusunun kendi anadillerinde, giderleri devlet kasasından karşılanacak okul özyönetimi çerçevesinde okula gitme haklarının verilmesi ile tüm devlet ve kamu dairelerinde ve toplantılarda devletin resmî dilinin yanı sıra ve eşit haklı olarak kendi anadillerini kullanma hakkının verilmesi gerektiğini ilan eden sekizinci madde. Nitekim programın, özgül koşulları gösteren ve özgül nüfus bileşimi olan bölgeler için geniş yerel ve bölgesel özyönetimi (oblastnoje samouprawknije) talep eden üçüncü maddesi de milliyetler sorunu ile sıkıcasına bağlantılıdır. Ama görüldüğü kadarıyla, program yazarlarına yurttaşların eşitliği, anadil hakkı ile bölgesel ve yerel özyönetim milliyetler sorununun düzenlenmesi için yeterli gelmemiş olmalı ki, her milliyete ayrıca «kaderini tayin hakkı» hediye eden özel bir maddenin eklenmesi bir zorunluluk olarak görülmüş.

Bu formülde öncelikle dikkat çeken, [formülün] özgül olarak sosyalizm veya işçi politikalarıyla bağı olan hiçbir şeyi içermemesidir. «Ulusların kendi kaderini tayin hakkı» ilk bakışta tüm zamanların ve bütün ülkelerdeki burjuva milliyetçiliğinin eski parolasının: «Ulusların özgürlük ve bağımsızlık hakkının» dolamlamasıdır. «Ulusların doğal özgürlük hakkı» bizde de, Polonya'da, Demokratik Toplumdan (Towrzystwo Demokratyczne), Limanowski'nin «Pobudka»sına, sosyalist ulusalcı «Pobudka»-dan, bağımsızlık programından vazgeçtiği dönemden önceki antisosyalist «Ulusal Lig»e (Liga Narodowa) kadarki milliyetçilerin

1* Bkz.: *Wtoroj sesd RSDRP. Protokoly* (RSİP'nin İkinci Parti Kurultayı. Tutanaklar) Moskova 1958, s. 418-424.

klasik formülüydü.[2*] 1848'de Windischgrätz'in panslavist süngülerince dağıtılan Prag Panslavistler Kongresi'nin ele alınabilecek tek sonucu, «ulusların eşitliği» kararıdır.[3*] Diğer yandan, sadece Rusya'daki değil, Almanya'da, Avusturya-Macaristan, İsviçre ve İsveç, Amerika ve Avustralya'da yaşayan uluslara seslenen «ulusların kendi kaderini tayin hakkı» ilkesi, tüm genellemeciliğine ve kapsamına rağmen, günümüz sosyalist partilerinin hiçbirinin programında yer almamaktadır. Özellikle milliyetler sorununun birincil rol oynadığı [ve] nüfusunun çok karışımlı olduğu bir ülkede faaliyet gösteren bir parti olan Avusturya sosyal demokrasisinin programı, yukarıda anılan böylesi bir ilkeyi içermemektedir.

Avusturya partisinin programı, milliyetler sorununu, her ulusa [bu sorunu] kendi takdirine bırakan metafizik bir formülle değil, sadece tam belirlenmiş bir devletsel-siyasal plan yardımıyla çözmektedir. Çünkü Avusturya sosyal demokrasisi, Habsburgların Ortaçağ'daki hanedan siyasetleriyle bir araya getirilen ve tek tek her biri teritoryal açıdan farklı biçimde bir çok milliyeti içinde barındıran «krallıklar ve tahta bağlı ülkeler» parça bohçasından ibaret olan Avusturya devlet sisteminin ortadan kaldırılmasını talep

---

2* 1865 yılında Ludwik Mieroslawski tarafından kurulan «Demokratik Toplum», 1870'de dağıldı. Bu örgüt, Kasım Ayaklanması yenilgisinden sonra 1832'de Paris'te kurulan ve zamanın en önemli siyasi örgütü olan «Polonyalı Demokratik Toplumu»nun gelenekleri ile bağlantı kurmaya çalışmıştı. Mieroslawski, Polonya'nın öncülüğünde Slavları birleştirmeye çabaladı.

«Ulusal Lig», daha sonraları burjuva milliyetçisi Ulusal Demokrasi Partisi'nin (Narodowa Demokracja) siyasi çekirdeğini oluşturacak olanlarca 1893'de kurulan bir gizli örgüttü. Örgüt, silahlı ayaklanmayı siyaset aracı olarak kullanmayı reddediyor, ama Polonya'nın çıkarlarının ancak toplumsal yaşamın ulusallaştırılması ile korunabileceğini savunuyordu.

3* 1848 Haziran'ında Prag'da gerçekleşen «Slav Kongresi»ne üç seksiyondan (Çek-Slovak, Polonya-Ukrayna ve Güney Slavlar) 340 delege katılmıştı. Kongrenin bitiminde Prag'da patlak veren «Haziran Ayaklanması», Kont Alfred zu Windischgrätz komutasındaki ve farklı Slav ülkelerinden getirilen askerlerden oluşan imparatorluk ordusunca bastırılmıştı.

etmektedir. Parti, buna karşın bu krallıkların ve ülkelerin ulusal karakterleri birbirine yakın olarak birleşik olan bölgelere ayrılmalarını ve ancak böyle oluşan ulusal bölgelerin bir devlet çatısı altında birleşmelerini talep etmektedir. Ancak sosyal demokrasinin programı, bu milliyetlerin Avusturya'nın bütününde en az belirli bir dereceye kadar karışık olmasından dolayı, yeni oluşturulacak ulusal bölgelerde, ulusal azınlıklara kendilerine ait olan bir korunma hakkını da öngörmektedir. Avusturya'daki koşulların en deneyimli tanıyıcılarından olan ve Avusturya sosyal demokrasisinin zihinsel atalarından sayılan Karl Kautsky, «Milliyet ve Enternasyonalite» [Alm.: «*Nationalität und Internationalität*»] adlı yeni broşüründe çok inandırıcı bir biçimde, bu planın da, gerçekleştirilmesi durumunda bile, milliyetler arasındaki tartışmaları ve zorlukları tam olarak çözemeyeceğini gösteriyor. Nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, [Avusturya partisinin bu uğraşı] en azından bu zorlukların pratik çözümünün bir denemesidir; ve Avusturya'daki milliyetler sorununun önemi nedeniyle metnin bütününü burada alıntılamak istiyoruz:

Avusturya partisinin 1899 Brünn Parti Kurultayı'nda kabul edilen milliyetler programı şöyle:

«Avusturya'daki ulusal karışıklıklar, her siyasi ilerlemeyi ve halkların her kültürel gelişimini felç ettiğinden; bu karışıklıkların kaynağı en başta kamusal kurumlarımızın siyasi geri kalmışlığı olduğundan ve ulusal tartışmanın devamla sürmesi, egemen sınıfların egemenliklerini güvence altına almalarının ve gerçek halk çıkarlarının güçlü ifade edilmesinin engellenmesinin aracı olması dolayısıyla, Parti Kurultayı şunu beyan eder:

Avusturya'daki milliyetler ve diller sorununun eşit haklar ve eşitlik ile sağduyu anlamındaki nihai düzenlemesi, öncelikle bir kültürel taleptir, bu nedenle de proletaryanın yaşamsal çıkarları arasındadır; [bu düzenleme] ancak genel, eşit ve doğrudan seçim hakkı ile kurulacak olan, devlette ve [tahta bağlı] ülkelerdeki tüm feodal imtiyazların kaldırıldığı gerçek demokratik devlet içerisinde olanaklıdır, çünkü devleti ve toplumu asıl koruyucu unsurlar olan çalışan sınıflar, ancak böylesi bir devlette söz söyleyebilirler:

Avusturya'daki halkların ulusal özelliklerinin korunması ve

geliştirilmesi, ancak eşit haklar temelinde ve her türlü baskıların engellenmesi ile olanaklıdır [ve] bu yüzden, hepsinden önce, her bürokratik-devletsel merkeziyetçilikle, aynı [tahta bağlı] ülkelerdeki feodal imtiyazlarla olduğu gibi, mücadele edilmelidir. Bu koşullar altında, ama sadece bu koşullar altında, Avusturya'daki ulusal nifakın yerine ulusal düzen yerleştirilebilir; şu yönlendirici ilkelerin tanınmasıyla:

Avusturya, milliyetlerin demokratik birlik devleti haline getirilmelidir. Tahta bağlı tarihsel ülkelerin yerine, yasaması ve idaresi genel, eşit ve doğrudan seçim hakkı temelinde oluşturulan ulusal parlamentolarca gerçekleştirilecek ulusal sınırlardaki özyönetim organları yerleştirilecektir.

Aynı ulusun bütün özyönetim bölgeleri, kendi ulusal meselelerini tamamen özerk biçimde halleden ulusal birleşik birlik oluştururlar.

Ulusal azınlıkların hakları, Rayh Parlamentosu'nca kabul edilecek özgül bir yasayla korunacaktır.

Ulusal ayrıcalıkları tanımıyoruz, o nedenle tek devlet dili [resmî dil] talebini reddediyoruz; ortak anlaşma dilinin gerekli olup olmadığına Rayh Parlamentosu karar verecektir.

Avusturya enternasyonal sosyal demokrasisinin organı olan Parti Kurultayı, bu yönlendirici ilkeler temelinde halkların anlaşabileceğine dair inancını beyan eder;

[Kurultay] her milliyetin ulusal varoluş ve ulusal gelişme hakkını tanıdığını, ama halkların kendi kültürlerinin her ilerlemesini, birbirlerine karşı verdikleri dar kafalı tartışmalarla değil, birbirleriyle sıkı dayanışma içerisinde gerçekleştirebileceklerini; özellikle her dilden işçi sınıfının, tek tek her ulusun ve bütünlüğün çıkarları için enternasyonal mücadele yoldaşlığı ve kardeşliğini sıkı sıkı tuttuğunu ve siyasi ve sendikal mücadelesini birleşik kararlılıkla sürdürmesi gerektiğini törenle beyan eder.»[4*]

Rus İşçi Partisi, enternasyonal sosyalizm saflarındaki partiler arasında «uluslara kaderlerini tayin hakkını» garantileyen tek

4* Klaus Berchthold (Derl.): *Österreichische Parteiprogramme 1868-1966* (1868-1966 Avusturya Parti Programları) Viyana 1967, s. 144.

partidir; bu formülü Rus sosyal demokrasisinin dışında sadece «Rus sosyalist devrimcilerinin» programında devlet federalizmi ilkesiyle birlikte kullanıldığını görebiliyoruz. Sosyalist Devrimciler Partisi'nin siyasi deklarasyonundaki ilgili paragraf şöyledir: «Tek tek milliyetlerin aralarındaki ilişkilerde federalizm ilkesinin olanaklı olan en geniş uygulaması, [milliyetlerin] sınırsız kendi kaderini tayin hakkının tanınması.»[5*]

Ama bu formül, Londra Enternasyonal Sosyalistler ve İşçiler Kongresi'nin 1896'da ulusal sorunla ilgili olarak aldığı kararın yeniden yazılımı olması nedeniyle, enternasyonal sosyalizmle başka bir bağlantıdadır. Ne var ki, kararın kabul edilmesine yol açan şartların ve [kararın] tam metninin açıkça gösterdiği gibi, Rus partisinin programındaki dokuzuncu madde, Londra Kararı'nın uygulanmasıymış diye algılanmasının, bir yanlış anlaşılma olduğu görülmelidir.

Londra Kararı, hiçbir şekilde enternasyonal kongrede genel olarak milliyetler sorunu üzerine konuşma niyetini veya gereksinimini takip etmedi; [karar] farklı ülkelerdeki işçi partilerinin bu sorunu fiilen çözebilecekleri bir formül olarak da [kongreye] sunulmadı veya [kongre tarafından] bu anlamda kabul edilmedi. Aslında mesele tam tersine gelişti. Londra Kararı, Polonya hareketinin sosyal yurtsever akımınca, yani «Polonya Sosyalist Partisi» (PPS) tarafından verilen [ve] bağımsız Polonya'nın yeniden kurulmasını enternasyonal sosyalizmin ivedi gereksinimi olarak kabul edilmesini talep eden bir karar tasarısı nedeniyle alınmıştı.[6] Enternasyonal

---

5* Bkz.: Sosyalist Devrimciler Partisi'nin 1905 Aralık'ında kabul edilen programı. «15 büyük Rus siyasi partisinin pozisyonları», St. Petersburg 1906, s. 19-28.

6 Karar tasarısının tam metni şöyleydi: «Kongre, bir ulusun başka bir ulus tarafından boyunduruk altına alınmasının sadece kapitalistlerin ve despotların çıkarına olduğu, çalışan halk içinse, gerek ezilen, gerekse de ezen ulus için felaket getirdiği; özellikle iç güçlerini ve dış önemini Polonya'nın boyunduruk altına alınmasından çıkartan Rus Çarlığının uluslararası işçi hareketi için süregiden bir tehdit oluşturduğu düşüncesiyle: Polonya'nın bağımsızlığının hem uluslararası işçi hareketinin bütünü, hem de Polonya proletaryası için aynı önemde

Kongre, Polonya sosyal demokrasisi tarafından kongrede yapılan eleştirilerin ve sosyalist basındaki, bununla bağlantılı tartışmaların[7] etkisiyle, ayrıca Rusya'daki kitlesel işçi hareketinin ilk belirtisi olan St. Petersburg tekstil sanayii işçilerinin 1896 Mayıs'ındaki 40.000 kişilik dikkate değer grevinin etkisi altında, argümantasyonu ve toplam karakteriyle Rus devrimci hareketine karşı yöneltilen Polonya karar tasarısını kabul etmedi. Ama, Polonya'nın yeniden kurulmasını talep eden karar tasarısının reddi anlamına gelen «Londra Kararı»nı aldı:

Karar şöyle: «Kongre, bütün ulusların tam kaderini kendi tayin hakkını savunduğunu ve şu an askerî, ulusal veya başka despotizmlerin boyunduruğu altında olan işçilere sempati duyduğunu beyan eder, bütün bu ülkelerin işçilerini, birlikte enternasyonal kapitalizmi aşmak ve enternasyonal sosyal demokrasinin hedeflerini gerçekleştirme mücadelesini vermek için, tüm dünyanın sınıf bilinçli işçilerinin saflarına katılmaya çağırır.»[8*]

Gördüğümüz gibi Londra Kararı içeriği itibariyle salt Polonya Sorununun dikkate alınması yerine, bütün ezilen ulusların hakkının genelleştirilmesini koyuyor, sorunu böylece ulusaldan enternasyonal temele yerleştiriyor ve PPS karar tasarısının –bağımsız Polonya'nın yeniden kurulması– biçiminde talep ettiği gibi, pratik politikanın belirli, tamamen somut bir talebin yerine, genel sosyalist

---

zorunlu siyasi talep olduğunu beyan eder.» [Bkz.: Rosa Luxemburg (R.L.): Der Sozialpatriotismus in Polen (Polonya'daki sosyal yurtseverlik), *Gesammelte Werke* (tüm eserleri -GW), Bd. 1/1, s. 39.

7 Bkz.: *Kwestia polska a ruch socjalistyczny. Zbiór artykulów o kwestli polskiej. R. Luxemburg, K. Kautskyego, F. Mehring, Parvusa i innych z przedmową R. Luxemburg i urawagami wydawców oraz dodatkiem* [Polonya Sorunu ve sosyalist hareket. Polonya Sorunu üzerine R. Luxemburg, K. Kautsky, F. Mehring, Parvus ve başkalarının toplu makaleleri. R. Luxemburg'un önsözü, derleyenlerin notları ve eklerle.], Krakau 1905.

8* Bkz.: *Verhandlungen und Beschlüsse des Internationalen Sozialistischen Arbeiter und Gewerkschafts-Kongress zu London vom 27. Juli bis 1. August 1896* (27 Temmuz'dan 1 Ağustos 1896 tarihine kadar süren Londra Sosyalist İşçiler ve Sendikalar Kongresi Görüşmeleri ve Kararları), Berlin 1896, s. 18.

ilkeyi ifade ediyor: Ezilen bütün ulusların proletaryasına sempati ve onların kaderlerini tayin hakkının kabulü. Kongrenin bu ilkeyi, enternasyonal işçi hareketinin eline milliyetler sorunu için pratik bir çözüm verme düşüncesiyle kabul ettiğinden en ufak bir şüphe yok. Tam tersine, Londra Kararı'nın sosyalist politika için verdiği asıl pratik ipucunu, [kararın] birinci, giriş bölümü değil, ikinci, «bütün bu ülkelerin işçilerini» (ulusal boyundurukaltındakileri) enternasyonal sosyal demokrasisinin saflarına katılmaya ve ilke ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi için çalışmaya davet eden bölümü içermektedir. Orada, kararın birinci bölümünde ifade edilen ilkenin, [yani] ulusların kaderini kendi tayin hakkının, sadece böyle, yani enternasyonal sosyalizmin ilke ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi yolu üzerinden, nihai hedeflere ulaşıldıktan sonra, yaşama geçirilebileceği açıkça vurgulanmaktadır.

Gördüğümüz gibi sosyalist partilerden hiçbirisi Londra Kararı'nı milliyetler sorununun pratik çözümü olarak algılamadı [ve] onu bu anlamda programına almadı. Bilhassa, milliyetler sorununun çözümü kendisi için varoluş sorunu olan Avusturya sosyal demokrasisi bunu yapmadı; yerine kendisi için ve bağımsız olarak, daha önce anılan 1899 yılındaki pratik «Milliyetler Programını» yarattı. Ve, sanki Londra Kararı'nı sosyal yurtseverlik «anlamında» bir formülmüş gibi göstermeye çalışması açıkça belli olan, ama daha çok Polonya'nın yeniden kurulması karar tasarısını reddeden, en azından herhangi bir pratik karakteri olmayan bir genel formülasyon olarak [bu karar tasarısını] tamamen sulandıran bir sonuca ulaşan [Londra] kararı[nı] genişletme çabalarına rağmen, PPS bile [Londra Kararı'nı programına] almadı; ki bu daha anlamlıdır.[9]

---

9 Londra Kararı'nı sadece Prusya'daki PPS, Alman sosyal demokrasisiyle tartışmaları sürerken, programına almayı gerekli görmüştü. PPS [Prusya'nın işgali altındaki Polonya topraklarında kurulu olan parti], daha sonra yeniden Alman [Sosyal Demokrat] Partisine katılınca, Erfurt Programını önkoşulsuz kabul etti. [SPD'nin 14 Ekim - 20 Ekim 1891 tarihleri arasında Erfurt kentinde yapılan Parti Kurultayı'nın kabul ettiği program. Erfurt Programı, Ferdinand Lassalle'in öncülüğünde kabul edilen ve reformist çizgide olan Gotha Programı'nın (1875) aksine, partiyi yeniden Marksist çizgiye oturtmuştu. Her ne

Esas itibariyle modern işçi partilerinin siyasi programlarının hedefi, sosyalist idealin soyut ilkelerini ilan etmek değil, aksine bilinçli proletaryanın burjuva toplumu çerçevesinde verdiği sınıf mücadelesinin hafifletilmesi ve nihai zaferi için gerek duyduğu ve talep ettiği o pratik sosyal ve siyasi reformları formüle etmektir. Siyasi programın talepleri, gündelik politikasına ve gereksinimlerine yol gösterici olarak hizmet etmek; işçi partisinin politik eylemini oluşturmak ve uygun yöne çevirmek; sonucunda da proletaryanın devrimci politikası ile burjuva ve küçük burjuva partilerinin politikaları arasına sınır koymak için, proletaryanın sınıf mücadelesi alanına müdahale eden belirli hedefleri, toplumsal ve politik yaşamdaki o yakıcı sorunların doğrudan, pratik ve burjuva toplumu içerisinde gerçekleştirilecek çözümlerini olanaklı kılmak için kaleme alınmıştır.

«Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı» formülasyonu, kolayca görülebileceği gibi, bu karakterde değildir. [Bu formülasyon] proletaryanın gündelik politikası için hiçbir pratik ipucu ve milliyetler sorunu için hiçbir pratik çözüm içermemektedir. Bu formülasyon, örneğin Rusya'daki proletaryaya Polonya ulusal sorununun, Fin sorununun, Kafkasya sorununun, Yahudi sorununun vs çözümünü hangi biçimde talep edebileceğini göstermemekte, sadece ilgili «uluslara», kendi ulusal sorunlarını hepsinin istediği gibi çözmeleri için sınırsız bir yetki vermektedir. Yukarıdaki formülasyondan işçi sınıfının gündelik politikası için çıkartılabilecek tek pratik sonuç, ulusların ezilmesinin her türlü görüngülerine karşı mücadele edilmesinin, [işçi sınıfının] kendi yükümlülüğü olduğu uyarısıdır. Eğer her ulusun kendi kaderini tayin hakkını kabul edersek, o zaman bunun mantıki sonucu olarak, bir ulusun başka bir ulus üzerinde durmaksızın, bir ulusun başka bir ulusa şiddet yoluyla ulusal varoluşun o ya da bu biçimini dayatmak isteyen her denemeyi tabii ki mahkûm etmeliyiz. [Ama] proletaryanın sınıf partisinin ulusların ezilmesine karşı protesto ve mücadele yükümlülüğü nasıl özel bir «uluslar hakkına» dayanmıyor ise, [partinin]

---

kadar Karl Kautsky programın teorik bölümünün Marx'ın *Das Kapital*'inden bölümler içerdiğini vurgulasa da, Erfurt Programı proleter devrimi talep etmiyordu.]

cinsiyetlerin sosyal ve politik eşitliği için verdiği uğraşlar da, kadın hakları savunucularının burjuva hareketinin kendisine temel aldığı «kadın haklarından» değil, aksine sadece sınıf sistemine, her türlü sosyal eşitsizliğe ve toplumsal egemenliğe olan genel karşıtlıktan, tek cümle ile, sosyalizmin ilkesel duruşundan kaynaklanmaktadır. Pratik politika için belirtilen uyarının karakteri bunun dışında tamamen negatiftir. Ulusların ezilmesinin her türlü biçimine karşı mücadele yükümlülüğü, Rusya'daki bilinçli proletaryanın bugünkü aşamada Polonya, Letonya, Yahudi vs ulusal sorununun çözümü için hangi koşulları, hangi biçimleri hedeflemesi, günümüzün sınıf ve partiler mücadelesinde çeşitli burjuva, milliyetçi ve sözde sosyalist programları karşısına hangi programı çıkarması gerektiği konusunda hiçbir açıklık getirmemektedir. Tek cümle ile, «ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı» formülasyonu esas itibariyle milliyetler sorunu için siyasi ve programatik bir kılavuz değil, aksine sadece bu sorudan kaçmanın belirli bir türüdür.

II

Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin programındaki dokuzuncu maddenin genel ve şablonvari karakteri dahi, sorunu böyle ele alma biçiminin Marksist sosyalizm pozisyonuna yabancı olduğunu gösteriyor. Bütün ülkeler ve zamanlar için aynı doğrulukta geçerli olan bir «ulus hakkı», «insan hakları» ve «yurttaş hakları» türünden metafizik boş söylemden başka bir şey değildir. Bilimsel sosyalizmin temeli olan diyalektik materyalizm böylesi «ebedî» formüllerden bağını nihai olarak kopartmıştır. Çünkü tarihsel diyalektik, «ebedî» gerçeklerin ve de «yasaların» olmadığını, Engels'in cümlesiyle söyleyecek olursak, «şimdi ve burada iyi olanın, orada veya o zaman, kötü veya tersinin de olacağını»[10*], belirli koşullar altında

10* R.L. burada «Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Gelişmesi» başlıklı, 1882'de Lehçeye çevrilen çalışmadan alıntı yapıyor. Alıntı yapılan bölüm şöyle (Almancadan çeviri): «Yakından incelediğimizde bir karşıolumun, pozitif veya negatif olsun, her iki kutbunun [da] birbirlerinden hem ayrılmaz, hem de [birbirlerinin] tam karşısında durduklarını ve tüm karşıtlıklarına rağmen, karşılıklı olarak birbirlerine

doğru ve akıllı olanın, başka koşullar altında haksızlık ve saçmalık olabileceğini göstermiştir. Çünkü tarihsel materyalizm bizlere, bu «ebedî» gerçeklerin, yasa ve formüllerin gerçek içerikleri hakkında, verili muhitlerin ve verili tarihsel dönemin maddi toplumsal koşullarından başkasının belirleyici olamayacağını öğretmiştir.

Bilimsel sosyalizm bu pozisyondan hareketle, burjuvaziden kalan demokratik boş laflar ve ideolojik metafiziğin hazine kasacığının bütününü revize etmiştir. «Demokrasi», «burjuva özgürlükleri», «eşitlik» ve benzer güzel şeyler, günümüz sosyal demokrasisi için halklar ve zamanlardan yüce, bulutların üzerinde süzülen gerçekler ve haklar olmaktan uzun zaman öncesinde çıkmışlardır. Tam tersine, Marksizm onları sadece belirli tarihsel koşulların ifadeleri, maddi içeriklerinde, yani siyasi geçerliliklerinde de, böyle bakıldığında tek «ebedî» gerçek olan ebedî değişimlere tabi kategoriler olarak incelemekte ve algılamaktadır.

Eğer bir Napolyon veya benzer bir despot, halk kitlelerinin siyasi geriliği ve ekonomik bağımlılığından faydalanarak, siyasi demokrasinin en radikal biçimi olan referandumu, Sezarlık'ın hedefleri için kullanırsa, o zaman hiç çekinmeden [ve] tüm kararlılığımızla, hem de burjuva demokrasilerinin metafizikçileri için dokunulmaz Tanrısal varlık gibi görünen halk gücü majestelerine karşı en ufak utangaçlığı göstermeden, bu «demokrasiye» karşı çıkarız.

Eğer Alman Tessendorf, bu Çarlık jandarması veya «öz Polonyalı» ulusal demokrat, grev kırıcılarının «kişisel özgürlüğünü», onları örgütlü işçilerin ahlaki ve bedensel baskısından koruyarak savunursa, o zaman gözümüzü kırpmadan, [örgütlü işçilere] aydınlanmamış

---

nüfuz ettiklerini görüyoruz; aynı, sebep ve sonucun, sadece bir tek meseleye uygulandıklarında böyle geçerlilikleri olan, ama o tek meseleyi dünya çapındaki bütün ile genel bağlantısı temelinde ele aldığımızda birleşen, sebep ve sonucun sürekli yerlerini değiştirdikleri, şimdi ve burada sonuç olanın, orada veya o zaman sebep veya tersi olduğu evrensel karşılıklı etkileşim görüşünde çözülen tasavvurlar olduklarını [gördüğümüz gibi].» Karl Marx/Friedrich Engels: *Werke* (Tüm eserleri -kısaca *MEW*), Bd. 19, s. 204. Aynı alıntı, neredeyse kelimesi kelimesine «*Anti Dühring*»de de bulunmaktadır. Bkz.: Marx/Engels, *MEW*, Bd. 20, s. 23.

rakiplerini dayanışmaya zorlamaları için tam ahlaki ve tarihsel hakkı tanırız; her ne kadar bu «iş arayanlar», liberalizmin formalist bakış açısından hiç kuşkusuz «özgür birey» hakkına, yani mantıklarının veya mantıksızlıklarının kendilerine emrettiğini yapma [hakkına] sahip olsalar da.

Nihayetinde, eğer Manchester Okulu'nun liberalleri, «burjuva eşitliği» adına ücretli emeği, sermayeye karşı verdiği mücadelede kaderine bırakırlarsa, o zaman ardında büyük ekonomik eşitsizliğin gizlendiği bu metafizik lafazanlığın maskesini indirir ve formel «yasa önünde eşitliği» kararlı bir biçimde çiğneyerek, ücretli emek sınıfı için devlet koruması talep ederiz.

Milliyetler sorunu, modern sosyalizmce incelenen tüm diğer siyasi, sosyal ve ahlaki soruların istisnası olamaz ve [bu sorun], «tüm ulusların kendi kaderini tayin hakkı» gibi kulağa hoş gelen de olsa, herhangi bir genel şablonla ele alınamaz. Çünkü bu formülasyon ya hiçbir anlamı olmayan, içi boş ve hiçbir yükümlülük getirmeyen bir söylemdir, ya da, sosyalistlerin bütün ulusal özlemleri önkoşulsuz destekleme yükümlülüğünü ifade etmektedir, ki bu durumda tamamen yanlıştır.

Tarihsel materyalizmin genel ilkelerinden hareketle, sosyalistlerin milliyetler sorunlarına gösterecekleri tavır, öncelikle her durumda, değişik ülkelerde birbirlerinden önemli ölçüde farklılık gösteren ve ayrıca her ülkede zaman içerisinde önemli değişimler gösteren somut koşullara bağlıdır. Gerçekler hakkındaki yüzeysel bilgi bile, Osmanlı sarayının kucağında olan Balkanlar'daki ulusal mücadeleler sorununun, İrlandalıların İngiltere egemenliğine karşı verdikleri mücadele sorunundan farklı iktisadi ve tarihsel nedeninin, farklı uluslararası öneminin ve geleceğe farklı bir bakışının olduğunu ve Avusturya'yı oluşturan milliyetler arasındaki ilişkilerdeki kırılmaların, Polonya Sorunu'nu belirleyen şartlardan değişik olduğunu görmeye yeter. Ayrıca milliyetler sorunu zaman içerisinde her ülkede karakterini değiştirmektedir, ki bu da [milliyetler sorununun] değerlendirilmesinde değişimi gerekli kılar. Ve böylelikle üç ulusal hareketimiz ancak, aristokrat-Katolik ideolojinin, Szujski gibi, Polonya'nın «ulusların İsa'sı» olduğuna inanan metafizikçileri veya günümüzün sosyal yurtsever «okulunun» kızıl

cahilleri baktığında, Kościusko Savaşı'ndan[11*] başlayarak, aynı tarihsel tiyatronun stereotipik üç tekrarı, yani «boyunduruk altındaki ulusun bağımsızlık mücadelesi» haline gelebilir. [Ama] her kim ki, isimle materyalist tarih araştırmacıları, araştırmanın ameliyat bıçağı ile üç ulusal kalkışmamızın yüzeylerinin derinine inerse, o orada, sadece her defasında dış şartlar nedeniyle işgalcilerle mücadele biçimini alan üç farklı toplumsal-siyasi hareketi görebilecektir. Kasım Ayaklanması [1830/1831] ile Kościusko Savaşı'nı ve Ocak Ayaklanmasını [1863/1864] aynı, «boyunduruk altındaki ulusun» kutsal halklarının ölçüsüyle değerlendirmek, aslında hiçbir değerlendirmenin olmadığı, tarihsel ve siyasi eleştirisizlik anlamına gelmektedir.

Şark sorunu olarak adlandırılan [sorun], tarihsel koşulların değişmesinin, sosyalistlerin milliyetler sorunundaki değerlendirme ve tavırlarını nasıl etkilediğini gösteren açık bir örnektir. 1855'deki Kırım Savaşı döneminde bütün demokratik ve sosyalist Avrupa'nın sempatisi Türkiye tarafında ve Güney Slavların özgürlük uğraşlarının karşısındaydı. Halkların özgürlük «hakkı», Marx, Engels [ve] Liebknecht'i Balkan Slavlarına karşı düşmanca tavır almaktan ve bütünsel Türkiye'nin davasını savunmaktan alıkoymadı. Onlar, o zamanlar Türkiye'nin bağrındaki Slav kabilelerinin ulusal hareketlerini, liberalizmin o ya da bu «ebedî» duygusal formülasyonları açısından değil, kanılarına göre bu ulusal hareketlerin içeriğini belirleyen maddi koşulların bakış açısından değerlendirdiler. Marx ve Engels, toplumsal olarak geri kalmış Balkan Slavlarının o zamanki özgürlük uğraşlarını, Rus Çarlığının Türkiye'yi parçalama hedefiyle geliştirdiği entrikalar diye algılayarak, Rus gericiliği karşısında bütünsel Türkiye'nin bir savunma seti olacağında ısrar ettiler [ve] Slavların ulusal özgürlük davalarını, hiç tereddüt etmeden, Avrupa demokrasisinin çıkarlarına kurban ettiler. Alman sosyal demokrasisinde bu politika geleneksel olarak 1890'lı yılların ortasına, yaşlı Wilhelm Liebknecht'in Türkiye Ermenilerinin mücadele sorunu

---

11* R.L. burada 1794 yılında Polonya yurtseverlerinin general Tadeusz Kościuszko önderliğinde, Polonya'nın bölünmüşlüğünü bitirmek için, hem Rusya'ya, hem de Prusya'ya karşı başlatılan silahlı ayaklanmaları kastetmektedir.

çerçevesinde bu anlamda sahneye çıkmasına dek, geçerli kaldı. Ancak tam da o zamanda Alman ve enternasyonal sosyal demokrasinin Şark Sorunu'ndaki pozisyonu ters yöne doğru değişmişti. Sosyal demokrasi, Türkiye'de ezilen ulusal uğraşların, kültürel varoluş koşullarına kavuşmalarını o ya da bu biçimde açıkça desteklemeye ve bütünün suni birlikteliğine riayet etmemeye başlamıştı. Ve bunu yaparken de kendisini, ezilen ulusalar olan Ermenilere ve Makedonyalılara karşı sorumluluk hissi ile değil, aksine öncelikle yüzyılın ortasından itibaren Şark'ta söz konusu olan maddi güç ilişkilerinin analizi ile yönlendiriyordu. Bu analizden hareketle Türkiye'nin siyasi çözülüşünün, 19. yüzyılın ortalarından itibaren süren kendi iktisadi-siyasi gelişiminin bir sonucu [ve] ayrıca, Türkiye'nin geçici muhafazasının, Rus mutlakiyetçiliğinin gerici diplomasisinin çıkarlarına olduğu kanaatine varan sosyal demokrasi, tüm diğer örneklerde olduğu gibi, nesnel gelişmenin önüne geçmedi; aksine [nesnel gelişme] ile uyumlu olarak ve sonuçlarından da faydalanarak, Türkiye'deki ulusal hareketleri desteklemesiyle, Avrupa medeniyetini savundu; aynı şekilde, her ne kadar toplumsal temelleri zayıf olsa da, Türkiye'nin yenilenmesi ve reforme edilmesi uğraşlarını da destekledi.

Bu yönde ikinci örneği Marx ve Engels'in 1848 Devrimi esnasında Çeklerin ve Polonyalıların ulusal uğraşlarına karşı aldıkları birbirleriyle çelişen tavırları veriyor. Çeklerin, «ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı» pozisyonundan hareketle, Avrupa demokratları ve sosyalistlerinin desteğini Polonyalılardan daha az hak etmedikleri şüphe götürmez.[12*] Ama böylesi soyut formüle hiçbir şekilde değer vermeyen Marx [Engels] ise, uğraşlarını devrimci duruma zarar veren çatallaşmalar olarak gördüğünden Çeklere ve

12* R.L. burada 1851/1852 yıllarında kaleme alınan ve Karl Kautsky'nin 1896'da İngilizceden Almancaya çevirttiği «Devrim ve Karşıdevrim» başlıklı makale dizisine atıfta bulunuyor. Dizi, «*New York Daily Tribune*» de Karl Marx imzasıyla yayımlandığından 1913'e kadar Marx'ın kendisinin kaleme aldığı makaleler dizisi olarak biliniyordu. 1913'de bu makaleleri Marx ile sıkı işbirliğinde kaleme alan kişinin Friedrich Engels olduğu tespit edildi. R.L. bu diziden yaptığı alıntıların Marx'a ait olduğundan hareket ediyordu.

özgürlük uğraşlarına bir yıldırım gibi çarptı, ki Marx'ın [Engels'in] tasavvurunda Çekler yok olmaya mahkûm olduklarından, daha sert bir cezalandırmayı hak etmişlerdi. *Komünist Manifesto* yazarları, yurtseverlerimizin bütün ilerici ve devrimci güçleri yardıma çağırıp Polonyalıların ulusal hareketini tüm güçleriyle desteklediklerini aynı günlerde işte böylesi düşünceleri açıklıyorlardı.

Marx'ın [Engels'in] bu devrim esnasında ulusal sorunları nasıl her türlü duygusallıktan uzak net bir realizmle ele aldığı, özellikle Polonya ve Çek sorunlarını ele alış biçimlerinde açığa çıkmaktadır. Marx [Engels], Amerikan gazetesi [New York] *Daily Tribune* için 1851 ve 1852'de devrimle ilgili olarak kaleme aldığı yazılarda şunları yazıyordu:

«1848 Devrimi ile birlikte ezilen uluslar hemen kendi varoluşları ve kendi sorunlarını kendilerinin tayin hakkını talep ettiklerinden, Polonyalıların da devletlerinin 1772 öncesi eski Polonya Cumhuriyeti sınırları içerisinde yeniden kurulmasını talep etmeleri son derece doğaldı. Gerçi bu sınır daha o zamanlar Alman ve Leh milliyetlerini ayırma çizgisi olma vasfını çoktan kaybetmiş ve süregiden Cermenleşme nedeniyle [milliyetleri ayırma çizgisi olma] özelliğinden her geçen yıl daha çok uzaklaşıyordu, ama Almanlar Polonya'nın yeniden kurulması yönünde öylesine heyecan göstermişlerdi ki, sempatilerinin gerçek olduğunun ispatı için ganimetten aldıkları paydan feragat etmelerinin isteneceğini beklemek zorundaydılar. Öte yandan, çoğunlukla Almanların yerleşik olduğu büyük bölgeler, tamamen Alman olan büyük kentler, henüz köylü serfliği üzerine kurulu feodal durumun ötesine geçebileceğini kanıtlayamamış bir halka mı bırakılacak sorusu sorulmalıydı. Tek olası çözüm, Rusya ile savaşmakta yatıyordu. Bu şekilde, farklı devrimci ulusların kendi aralarında sınırlama sorunu, önce ortak düşmana karşı güvenli sınır yaratma görevi karşısında ikincil [görev] olacaktı. Eğer Polonyalılara doğuda geniş bölgeler verilseydi, o zaman kendileriyle batı [bölgeleri] üzerine makul bir şekilde konuşulmasına izin verirler ve sonuçta Riga ve Mitau onlar için Danzig ve Elbing gibi aynı önemi kazanırdı. Rusya ile girişilecek bir savaşı kıtadaki hareketin çıkarları için zorunlu gören ve Polonya'nın, sadece bir bölümü dahi olsa

bile, yeniden kurulmasının mutlaka böylesi bir savaşa yol açacağına inanan Almanya'daki radikal parti bu nedenle Polonyalıları destekliyordu; buna karşın hükümet eden liberal burjuva partisi, Rusya ile girişilecek ulusal savaşın daha azimli ve kararlı adamları direksiyona geçirerek kendisinin alaşağı edileceğini net bir biçimde öngörmesi nedeniyle Alman ulusunun alanının genişletilmesi için yapmacık bir coşku sergiledi ve Polonya devrimci hareketinin ana merkezi olan Prusya Polonyası'nı geleceğin Alman Rayh'ının bütünleştirilmiş parçası olduğunu ilan etti.»[13*]

Marx [Engels], aynı siyasi realizmle Çek sorununu irdeliyor:

«Milliyetler sorunu Böhmen'de başka bir mücadeleyi ortaya çıkardı. İki milyon Alman ve Çek dilini konuşan üç milyon Slav'ın yerleşik olduğu bu ülkenin tarihinde, hemen hepsi Çeklerin eski egemenlikleri ile bağlantılı olan büyük tarihsel olaylar mevcuttur. Ancak Slav halklar ailesinin bu dalının gücü, 15. yüzyıldaki Hussitler Savaşları'ndan bu yana kırılmış durumda. Çek dili bölgeleri paramparça olmuşlardı; bir bölümünü Böhmen Krallığı, diğer bir bölümünü de Mähren Kontluğu oluşturuyordu; bir üçüncüsü, Slovakların Karpat Dağları ülkesi, Macaristan'a aitti. Mährenliler ve Slovaklar, dillerini büyük ölçüde korumalarına rağmen, ulusal duygularını ve ulusal yaşam güçlerini çoktan yitirmişlerdi. Böhmen üç tarafından saf Alman bölgeleriyle çevriliydi. Alman unsuru Böhmen içerisinde büyük ilerlemeler kaydetmişti, hatta başkentte, Prag'da, her iki milliyet de hemen hemen dengedeydi ve bilhassa sermaye, ticaret, sanayii ve zihinsel kültür Almanların elindeydi. Çek milliyetinin baş mücadelecisi, bugüne kadar Çekçeyi hatasız ve aksansız konuşmayı becerememiş çılgın bir Alman bilgin olan Profesör Palacký'dir. Ama genellikle olduğu gibi, ölmekte olan –son dört yüz yıldaki tarihin bilinen gerçeklerine göre ölmekte olan– Çek milliyeti, 1848'de eski yaşam gücünü yeniden elde etmek için, başarısızlığı tüm devrimci mülahazalardan bağımsız olarak, Böhmen'in, her ne kadar nüfusunun belirli bir kesimi daha yüzyıllar boyunca Almanca olmayan bir dili konuşacak olsa da, gelecekte

13* Friedrich Engels: Revolution und Konterrevolution in Deutschland (Almanya'da Devrim ve Karşıdevrim), *MEW*, Bd. 8, s. 50.

ancak Almanya'nın bir parçası olarak var olabileceğini kanıtlayan son bir çaba gösterdi.»[14*]

Yukarıdaki pasajları Marx ve Engels'in milliyetler sorununda kullandıkları metodun, soyut formüllere hiçbir şekilde riayet etmeyen, aksine her ayrı durumda sadece reel koşulları hesaplayan metotlarının altını çizmek için alıntılıyoruz. Bu metot elbette onları yanlış değerlendirmelerden veya o ya da bu konuda yanlış pozisyon almaktan koruyamadı tabii. Çek milliyetinin yok olacağını varsaymasıyla ve tersinden Polonya'nın daha o zamanki iç gelişmesi nedeniyle kendisini çöküşte gören Polonya milliyetçiliğinin uluslararası önemini abartmasıyla, ne denli yanıldığını kanıtlamaktadır. Ancak bu tarihsel yanılgılar, zaten kendine göre her durumda önceden yanlış uygulamalardan koruyan tek bir metot olmadığı için, Marksçı metodun [metot olarak] değerini hiçbir şekilde azaltmazlar. Marx'ın kendisi hiçbir zaman yanılmazlık iddiasında bulunmadı ve son haddede yanılmaz tarihsel karar gibi hiç başka bir şey [Marx'ın] öğretisinin anlamıyla böylesine çelişmez. Marx [Engels] tek tek ulusal hareketler konusundaki tavrında yanılabilirdi, buna karşın bu çalışmanın yazarı 1896 ve 1897'de Marx'ın [Engels'in] Polonya ve Şark sorunlarındaki yanılgısını ve aşılmışlığını göstermeye çalışmıştır.[15*] Ama buna rağmen Marx ve Engels'in gerek Türkiye ve Güney Slavları sorununda, gerekse de Çeklerin ve Polonyalıların ulusal hareketlerine karşı aldıkları eski tavır, bilimsel sosyalizmin kurucularının bütün milliyetler sorunlarını tek ve aynı örneğe, verili bir şemaya göre çözmekten ne denli uzak durduklarını ve bununla birlikte, Avrupa gelişmesinin elle tutulur maddi seyri söz konusu olduğundan, kendilerini ulusların

14 *A.g.e.*, s. 52.

15* R.L. burada «Almanya ve Avusturya'daki Polonyalı sosyalist hareketlerde yeni akımlar», «Polonya'daki sosyal yurtseverlik», «Polonya sosyal demokrasisinin taktiği üzerine», «Türkiye'deki ulusal mücadeleler ve sosyal demokrasi», «Vorwärts'in Şark politikası üzerine», «Yeniden Şark sorunu», «Polonya'daki sosyalizm» ve «Basamaktan basamağa» başlıklı ve Almanca olarak kaleme aldığı makalelerine atıfta bulunuyor. Bu makaleler R.L.'un tüm eserlerinde okunabilir. Bkz.: Rosa Luxemburg, *GW*, Bd.1/1.

metafizik «kanunlarınca» sınırlandırmasına ne denli az izin verdiklerini göstermektedir.

En nihayetinde Helvetyalıların 14. yüzyıldaki özgürlük hareketinin, modern sosyalist politikanın yaratıcıları tarafından yapılan, güncel politikanın bütün yaklaşım ve tutkularından arındırılmış saf tarihsel değerlendirmesi, onların ulusal sorundaki tutumlarının daha izanlı bir örneğidir. Friedrich Engels, İsviçre kantonlarının Habsburgların despotizminin kanlı zulmüne karşı o ayaklanmaları, liberal burjuva idealist romantizminin Tell'in tarihsel miti biçiminde taptığı ayaklanmayı şöyle değerlendirdi:

«Eski İsviçrelilerin Avusturya'ya karşı verdikleri mücadele, Grütli'deki görkemli yemin, Tell'in kahraman cesaretiyle yaptığı atış, ebediyen anılası Morgarten Zaferi; tüm bunlar tarihsel gelişmenin isteklerine karşı inatçı çobanların mücadelesi, ulusun bütününün çıkarlarına karşı direşken, istikrarlı yerel çıkarların mücadelesi, eğitime karşı gaddarlığın, medeniyete karşı barbarlığın mücadeleleriydi. O zamanki medeniyete karşı zafer elde ettiler, [ama] tüm diğer medeniyetlerin devamından dışlanarak cezalandırıldılar.»[16*] Karl Kautsky bu değerlendirmeye şu yorumunu ekliyor: «Ama bunu yaparken en fazla 14. yüzyıl Habsburglarının medeniyet misyonuna soru işareti koyabilir. Buna karşın kanton özgürlüğünün korunmasının son derece muhafazakâr, pek de devrimci olmayan ve zaman içerisinde Avrupa'nın göbeğinde en kara gericilik ocağını muhafaza etmenin aracı olan bir hadise olduğu kesindir. 1531 Kappel Muharebesi'nde Zwingli'nin ordusunu yenenler ve İsviçre'de Protestanlığın ilerlemesinin önüne set çekenler, eski kantonlardı. Ardından her Avrupa despotuna ordularını verenler, devrime karşı 16. Ludwig'in savunucuları olanlar da onlardı, ki Luzern'deki cumhuriyet onlar için anıt dikti.»[17]

Macarların 1848 yılındaki ulusal ayaklanması ise, bu hareketin doğrudan karşıolumudur, ama bunun yanı sıra Macarların zaferiyle,

---

16* Friedrich Engels: Der schweizer Bürgerkrieg (İsviçre iç savaşı), *MEW*, Bd. 4, s. 393.

17 Karl Kautsky: Die Rebellion in Schillers Dramen (Schiller'in Dramalarındaki İsyan), *Die Neue Zeit*, 23. Jg. 1904/1905, 2. Bd., s. 146.

bu ülkedeki toplumsal ve milliyetler koşulları nedeniyle, Macar azınlığın yabancı, yenilgiye uğrayan milliyetler üzerindeki mutlak hâkimiyetine yol açan, kolayca öngörülebilir tarihsel sonuca da yol açtı. Ulusal bağımsızlık mücadelelerinin –1848'deki Macar ve beş yüz yıl önceki Helvetya [mücadelelerinin]– yan yana koyulması, her ikisinin de aynı düşmana, Avusturyalı Habsburgların mutlakiyetçiliğine karşı verilmiş olması nedeniyle, çok daha anlamlıdır. Bu yan yana koyma, bu ortak arka planın önünde Marx ve Engels'in milliyetler politikasına asıl bakış açılarını çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkartmaktadır. Bilimsel sosyalizmin yaratıcıları, İsviçre hareketinin tüm devrimci dış emarelerine rağmen ve Macar hareketinin, dahası Macar devrimcilerinin İtalyan devrimini boğmak için Viyana Hükümeti'ne uşakça yardım etmeleriyle kendisini ifade eden iki anlamlı karakterine rağmen, 1848 Macar ayaklanmasını ısrarla desteklerlerken, Helvetyalıların ayaklanmasını tüm sertlikleriyle gerici görüngü olarak eleştiriyordular. Yani her iki durumda da kendilerini, Macarlardan ziyade Helvetyalılar için daha yüksek ölçüde uygun olabilecek «ulusların kaderlerini tayin hakkı» üzerinden değil, hareketin tarihsel ve siyasi pozisyonundan yapılan gerçekçi analizi üzerinden yönlendiriyorlardı. Engels'in gözünde parçalanmış köylü kantonlarının partikülarizmleriyle 14. yüzyılda Habsburgların merkezî iktidarlarına karşı ayaklanmaları, o zamanların tarihsel ilerlemesinin bir faktörü olan Kont iktidarının toparlanıp merkeziyetçiliğe ulaşmaya çalışan mutlakiyetçiliği ile aynı ölçüde tarihsel gerici görüngüydü. Lasalle ise Köylü Savaşları'nı ve bununla birlikte 16. yüzyıl Almanya'sında oluşmakta olan Kont iktidarına karşı as şövalye asilzadelerinin kalkışmalarını dahi gerici görüngü olarak tanımlamaktaydı. Ancak 1848'de Habsburgların mutlakiyetçiliğinin kendisi gerici bir Ortaçağ kalıntısı haline gelmişti ve Macaristan'da ona karşı gelişen, iç Alman devriminin doğal müttefiki olan ulusal ayaklanma, doğal olarak tarihsel ilerlemenin bir faktörü olarak kabullenilmek durumundaydı.

III

Bu arada Marx ve Engels bu tavırlarıyla kesinlikle ve görüldüğünden farklı olarak, parti ve sınıfın egoizmine saygı göstermediler, [ve] ulusları Batı Avrupa demokrasisinin gereksinimlerine ve bakış açısına kurban etmediler.

Tabii ki sosyalistler tüm varolan ulusların özgürlüğü için genel ve dünya çapında bir af ilan ederlerse, bu bir genç «entelektüelin» kulağına cömert ve gönül okşayıcı gelebilir. Ancak tüm halklara, ülkelere, gruplara ve her türlü insani varlığa, özgürlük ve eşitlik hakları ile benzeri mutlulukları tek bir kalem çizgisiyle hediye etmek, sosyalist hareketin gençliğinin, ama en fazla anarşizmin tumturaklı kabadayılığının özelliği olabilir.

Modern işçi sınıfının sosyalizmi, bilhassa bilimsel sosyalizm, kendisini toplumsal ve ulusal sorunların olanaklı olan radikal ve cömert çözümlerini dillendiriyor olmaktan hoşlanmaz, aksine önce bu görevlerin reel koşullarını inceler.

Şimdi, sosyal demokrasinin programatik belirlemeleri, «cömerttirler» diye tanımlanamazlar ve bilimsel «doktrinlere» bağlı olmadıklarını söyleyip, bu nedenle ceplerinde her zaman ve herkese hediye taşıyan sosyalist partiler [bu programatik belirlemeleri] gölgelemektedirler. Örneğin Rusya'daki sosyalist devrimcilerin partisi, sanayii üretiminde böylesi devinim koşullarını hiç beklemeden, sosyalizmin hemen kısmi uygulanmasıyla tarım sorununda köylülere sunduğu reçete ile sosyal demokrasiyi çok arkasında bırakmaktadır. Böylesi partilerle karşılaştırıldığında, sosyal demokrasi acıklı durumda olan bir partidir ve öyle kalacaktır; aynı Marx, zamanında ayrıntılı ve yüksek ruhlu Bakunin ile karşılaştırıldığında, nasıl acıklı bir durumda kaldıysa; aynı Marx ve Engels «gerçek» ve «felsefî» sosyalizmin temsilcileriyle karşılaştırıldıklarında, nasıl acıklı kaldılarsa. Ancak anarşist taramalı her türlü sosyalistin cömertliğinin ve sosyal demokrasinin acıklı halinin sırrı, devrimci varoluşun anarşist türü «planları güçlere göre değil, güçleri planlara» göre, uğraşlarını salt spekülatif ve ütopinin çöllerinde spekülasyon yapan akıllarının insanlığın kurtuluşu için «iyi» ve «kaçınılmaz» olarak kabul ettiklerine göre ölçerken, sosyal demokrasinin tamamen tarihsel temelde

durarak ve bu nedenle tarihsel olanakları hesaplayarak uğraşlarını vermesinde yatmaktadır. Bunun ötesinde Marksist sosyalizm, cebinde tarihsel gelişmede ortaya çıkan her delik için uygun bir yama parçası taşıdığını iddia etmemesiyle tüm diğer «sosyalizmlerden» farklı olduğunu göstermektedir.

Sosyalistler olarak ulusların hepsinin bağımsızlık hakkını hemen kabul etsek bile, bu durumda ulusların fiili durumları kesinlikle ve hiç şüphesiz, zerre kadar değişmezdi. Ulusun özgürlük «hakkı», işçinin ekonomik «hakkı», [hak olarak], Nikolai Çernişevski'nin her an Ruble karşılığı satabileceğini söylediği, her insanın altın tabaklardan yemek yeme «hakkı» kadar değerlidir. Fransa'da, 1840'lı yıllarda o zamanın ütopik sosyalistleri arasında «çalışma hakkı» müjdesi çok sevilen bir talepti, ki sosyal sorunun acil ve radikal çözümünün rolünü oynuyordu. Ancak bu «hak» 1848 Devrimi'nde kısa bir denemeden sonra, ünlü «ulusal atölyelerin» tamamen farklı örgütlenmeleri durumunda dahi önlenemeyecek feci bir fiyasko ile sonuçlandı. Marx'ın *Kapital*'inde gösterdiği gibi, günümüz iktisatının gerçek şartlarının analizi, günümüz hükümetlerinin genel bir «çalışma hakkı» müjdesini vermeye zorlanmalarında bile, [bu müjdenin] kulağa hoş gelen bir söylem olarak kalacağı ve sanayiinin yedek ordusunun sokakta yatan tek bir askerinin bile, bu hak ile çocuklarına bir tas çorba pişiremeyeceği inancına yol açmak zorundadır.

Sosyal demokrasi bugün «çalışma hakkının» ancak, içerisinde sanayii proletaryasının belirli bir kısmı için kronik çalışma [olanağı] azlığının değişmez bir üretim şartı olduğu kapitalist sistem ortadan kaldırıldıktan sonra, boş bir yankı olmaya devam etmeyeceğine inanmaktadır. Ve sosyal demokrasi şimdi varolan sistem temelinde bu hayalî «hakkı» savunmak veya müjdelenmesini talep etmek yerine, sınıf mücadelesi üzerinden sistemin ortadan kaldırılmasını hedeflemekte, geçici yardım araçları olarak meslek örgütlerine, işsizlik sigortasına vs dikkat çekmektedir.

Ve kapitalizm temelinde milliyetler sorununu, tüm uluslar, kabileler, aileler için bir «kaderini tayin hakkı» olanağının tanınması veya güvence altına alınması ile çözme umudu aynı şekilde bir ütopidir. Siyasi ve sınıf güçlerinin dış şartları sosyal demokrasinin

siyasi programının bir talebini genelde fiilen olanaksız yapıyor diye ütopi değildir. Örneğin uluslararası işçi hareketinin saflarındaki önemli isimler, egemen sınıfların giderek sertleşen toplumsal reaksiyonu, sosyal reformların genel durgunluğu, güçlü girişimci birliklerinin ortaya çıkışı vs nedeniyle, burjuva toplumunda genel sekiz saatlik işgünü uygulanması talebinin yasa yolu üzerinden gerçekleştirilmesinin başarı şansının olmadığı görüşündeler. Buna rağmen sekiz saatlik işgününün bir ütopi olabileceği hiç kimsenin aklına gelmemektedir, ki [bu talep] burjuva toplumunun gelişmesine uygundur. Ama bütün etnik gruplara, ya da herhangi bir şekilde belirlenen «milliyetlere» şimdi fiili «kaderini tayin hakkını» tanımak, günümüz toplumlarının tarihsel gelişimlerinin seyri nedeniyle bir ütopidir. Bakışımızı, modern devletlerin tarihlerinin başlangıcında milliyetlerin sürekli farklı yönlere kayma içinde oldukları, birleştikleri, kaynaştıkları, bölündükleri, o ya da bu [milliyeti] çiğnedikleri eski zamanlara yönlendirmeden de, bütün eski devletlerin, istisnasız bu uzun ve devinimlerle dolu siyasi ve etnik tarihin sonucunda, ulusal bakış açısından karışık varlıkları oldukları, değişmez bir gerçek olarak kalmaktadır. Hatta Marx [Engels] zamanında bu ulus kalıntılarının kaderi, [bunlar] devrimin ya da bir dünya savaşının kasırgasınca dünyadan silinene dek, karşıdevrimin destekçisi olmaktır diyordu. *Neue Rheinische Zeitung*'da şöyle yazıyordu: «Avrupa'da, herhangi bir köşesinde bir veya daha fazla halk harabesine, sonrada tarihsel gelişmenin taşıyıcısı olan ulusça geri itilen ve boyunduruk altına alınan eski yerleşiklerin kalıntılarına sahip olmayan ülke yoktur. Hegel'in söylediği gibi, tarihin adımlarınca acımasız bir biçimde çiğnenen bu ulus kalıntıları, bu halklar çöplüğü, her defasında tam olarak yok olana veya ulussuzlaştırılana kadar, karşıdevrimin fanatik taşıyıcıları olacak ve öyle kalacaklardır, ki zaten tüm varoluşlarının kendisi büyük tarihsel devrime karşı yükseltilen bir protestodur. 1640'dan 1795'e kadar İskoçya'da Gaellerin, Stuartların destekçisi oldukları gibi. Bretonların, 1792'den 1800'e kadar Fransa'da Bourbonların destekçisi oldukları gibi. Avusturya'daki, bin yıllık, son derece karmaşık tarihin halk çöplüğü olan panslavist Güney Slavlar gibi.»[18*] Marx [Engels]

18* Friedrich Engels: Der magyarische Kampf (Macar Mücadelesi),

bütün Slav uluslarının bağımsızlığı için verilen panslavist uğraşları konu alan bir makalesinde şöyle yazıyor: «... aslında Avrupa'da büyük monarşilerin «tarihsel zorunluluk» olduğu zamanda Almanlar ve Macarlar, o bütün küçük, sakatlanmış, baygın ulusçukları, döverek büyük imparatorluk altına sokmasalar ve onlara böylece tarihsel gelişmeye katılma yetisini vermeselerdi, kendi kendilerine bırakıldıklarında tamamen birbirlerine yabancı kalacaklardı! ... Şimdi ise siyasi merkezileşme, sanayiinin, ticaretin, iletişimin devasa ilerlemesi sonucunda, 15. ve 16. yüzyıldakinden çok daha acil bir gereksinim oldu. Merkezileşmesi gereken, merkezileşti.»[19*] Marx'ın [Engels'in] Güney Slavları hakkındaki o zamanki görüşlerine önceden değinmiştik, ama tarihsel gelişmenin, bilhassa modern kapitalist gelişmenin her milliyete bağımsız varoluşunu verme yönünde değil, tam tersine uğraştığı gerçeği bugün, aynı *Neue Rheinische Zeitung* zamanında olduğu gibi, kesin kabul görmektedir. Karl Kautsky *Milliyet Ve Enternasyonalite* adlı yeni çalışmasında, tarihsel ulusların kaderleri hakkında şu kısa özeti yapmaktadır.

«Dilin, toplumsal ilişkilerin en önemli aracı olduğunu gördük. Aynı dili konuşanların sayısı, bu ilişkilerin ekonomik gelişmeyle birlikte genişledikleri ölçüde artmak zorundadır. Buradan tek tek ulusların genişleme, dillerini kaybeden veya çoğunluktaki ulusun dilini ya da karışık bir dili konuşmaya başlayan başka ulusları içlerine alma tandansı çıkmaktadır.»

Kautsky'e göre aynı anda insanlığın üç büyük kültür birliği; Hristiyan, Müslüman ve Budist [birlikleri] oluşmuştur.

«Ancak bu kültür çevreleri türlü türlü dilleri ve ulusları içermektedirler. Her bir [kültür çevresi] içerisindeki kültür çoğunluğu enternasyonaldir, ulusal değil. Dünya çapındaki trafiğin etkisi daha da ileridir. Giderek genişlemekte ve her yerde aynı kapitalist üretim tarzını egemen kılmaktadır... Çeşitli halklar arasında nerede uzun süren samimi trafik ve kültür birliği varsa, orada bir veya birkaç

MEW, Bd. 6, s. 172. R.L. yazarın Marx olduğunu düşünüyor.

19* Friedrich Engels: Der demokratische Panslavismus (Demokratik Panslavizm), *MEW*, Bd. 6, s. 278. R.L. yazarın Marx olduğunu düşünüyor.

ulus daha yüksek ekonomik, bilimsel veya sanatsal başarılar sayesinde üste çıkar. Bu enternasyonal kültür çevresindeki her ticaret adamının ve her okumuşun, [üste çıkan ulus veya ulusların dilini] bilmesi bir zorunluluktur; kültürleri –iktisat, sanat, edebiyat– tüm kültür birliğine karakterini verir. Sonucunda Yunanca ve Latince Akdeniz havzasında böylesi bir role kavuşmuş, İslam dünyasında bu rolü Arapça üstlenmiştir; –tabii ki Yahudileri ve ateistleri de içeren– Hristiyan kültür çevresinde Almanca, İngilizce, Fransızca dünya dilleri haline gelmişlerdir... Ekonomik ve siyasi gelişmenin bu üç dile bir dördüncüsünü, Rusçayı eklemesi olasıdır. Ama aynı zamanda bunlardan sadece bir tanesinin, İngilizcenin, tek evrensel dil olması da olanaklıdır... Ulusların enternasyonal kültür birliklerinde birleşmeleri, tüccarların ve okumuşların dünya dillerinin doğuşu biçiminde gerçekleşmektedir. Ve bu birleşme hiçbir zaman şimdiki gibi sıkışık, hiçbir zaman saf ulusal kültür şimdiki gibi daha az olanaklı olmamıştır. Otto Bauer'in her zaman sadece ulusal kültürden bahsediyor olması, halk kitlelerinin ulusal kültüre sahip edilmesini sosyalizmin hedefi olarak göstermesi, çok tuhaf gelebilir... Eğer sosyalist toplum halk kitlelerini okumuş yaparsa, o zaman onlara bir çok dili, dünya dillerini öğrenme olanağını verecek ve böylece onların, sadece tek bir ulusal dil birliğinin özel kültürünün değil, kültür çevremizin enternasyonal kültürünün bütününün katılımcıları olmalarını sağlayacaktır. Ama [günün birinde] kültür devletlerinin nüfus kitlesi, ulusal dillerin yanı sıra, bir veya birkaç dünya dilini öğrendiğinde, işte o zaman önce küçük ulusların dillerinin kaybolmasının, aynı Makedonyalı Alexander döneminden sonra Doğu Akdeniz havzası halklarının Helenizm altında, Batı Akdeniz havzası halklarının ise Roman milliyeti içerisinde kaynaşmaları gibi, tüm kültür insanlığının tek bir dil ve tek bir milliyette nihai birleşmesinin temeli oluşmuş olacaktır.

Kendi kültür çevremiz içerisindeki dil çeşitliliği, [çevremizin] farklı uluslarının üyelerinin birbirleri arasında anlaşmasını zorlaştırmakta, onların kültürel ilerlemesinin engeli haline gelmektedir. Ama sadece sosyalizm bu engeli aşmayı başarabilecektir ve tüm halk kitlelerinin ilerleme kaydedebilecek derecede öylesine yüksek eğitimini sağlayana dek, uzun bir sürede etkide bulunmak

zorunda kalacaktır. Bugün ise enternasyonalizmimizin, farkının sadece burjuva [milliyetçiliği] gibi saldırgan olmaması olan özel bir milliyetçilik olmadığını, aksine her ulusa kendi ulusumuz için talep ettiğimiz aynı hakkı ve herkese tam bağımsızlığı tanıdığını bilincimize çıkartmamız gerekir. Anarşizmin pozisyonunu bireylerden uluslara aktaran görüş, modern kültür ulusları arasında varolan sıkı kültür birliğine uymamaktadır. Gerçekten de tüm bunlar, ilerlemesi, parçalarının, ancak herkesin kendisini bütüne tabi kılmasıyla ulaşılacak olan birleşik armonik etkide bulunması üzerine kurulu tek bir iktisadi ve kültürel toplum bedenini oluşturmaktadırlar. Sosyalist Enternasyonal, diğerlerinin eşitliğini zedelememek kaydıyla, isteyenin istediğini yapabildiği bir bağımsız uluslar konglomerası değil, aksine parçaları ne denli anlaşabilir, ne denli tek ağızdan, ortak planlara göre hareket edebilirlerse, o denli mükemmel işleyen bir organizmadır.»[20]

Kautsky'nin çizdiği tarih şeması, işte böyledir. Tabii ki Marx [Engels], politik yanı ve dış silahı, fethi vurgularken, o dikkatini kültürel, barışçıl gelişmeye verdiğinden, meseleyi Marx'tan [Engels'ten] farklı bir açıdan ele almakta. Her ikisi de milliyetin, tarihin gidişatındaki kader seyrini, ayrılma ve bağımsızlığa giden olarak değil, tam tersi yönde karakterize ediyorlar. Kautsky –bilgimize göre günümüz sosyalist literatüründe ilk kez– sosyalist sistemde ulusal özelliklerin yok edilmesine ve tek ulus içerisinde insanlığın medeniyet basamağına yönelen tarihsel tandansını açıkça vurgulamaktadır.

Kuramcı, gerçi diye belirtiyor, şimdiki zamanların kapitalist gelişmesi aynı zamanda bununla görüntüde çelişen, yani ulusal bilinç ile «devletin, görevlerini en kolay yerine getirebileceği, modern koşullara uygun biçimi»[21] olarak ulus devlet gereksiniminin uyanması ve güçlenmesi görüngüsünü ortaya çıkartıyor.

Ancak «en iyi» ulus devlet de, sonucunda sadece kolayca geliştirilebilecek ve teorik olarak savunulabilecek, ancak gerçekliğe uymayan bir soyutlamadır. İnsanlığı kapsayan medeniyet birliğine

20 Karl Kautsky: *Nationalität und Internationalität* (Milliyet ve enternasyonalite), Stuttgart 1908, s. 12-17.

21 *A.g.e.*

doğru giden tarihsel gelişme, aynı toplumsal gelişme gibi, esas itibariyle çelişkiler tarafından gerçekleşmektedir; ama enternasyonal medeniyetin standartlaşan gelişimindeki bu çelişki, Kautsky'nin aradığı yerde, yani «ulus devletin» ideal tandansında değil, Marx'ın [Engels'in] gösterdiği yerde: Ulusların kendi aralarındaki canice mücadelede, büyük medeniyet çevrelerinin yanında ve onlara karşı büyük kapitalist devletler yaratma tandansında duruyor.

Modern zamanların belirgin emaresi olan ve kapitalizmin ilerlemesiyle giderek daha üstünleşen büyük devlet gelişimi, küçücük ve küçük milliyetlerin büyük bir bölümünü başından beri siyasi güçsüzlüğe mahkûm eder. Kapitalist gelişmenin savunucusu, iktisadi ve siyasi bağımsızlıkları için gerekli maddi ve zihinsel araçlara sahip olan en güçlü ulusların yanında küçücük ve küçük ulusların bağımsız varoluşu, giderek daha büyük bir illüzyon haline gelmektedir. Bugün yenilgiye uğramış ulusların hepsinin veya önemli bir kesiminin bağımsız varoluşlarına geri dönüşleri, ancak kapitalist çağdaki küçük devletsel varoluşun şans ve gelecek ümidine sahip oldukları ölçüde olanaklıdır. Bu arada büyük devlet ölçülerine uygun olan iktisadi ve siyasi koşullar kapitalist ulusların varoluş mücadeleleri için öylesine gerekli hale geldi ki, Avrupa'daki siyaseten bağımsız, formel açıdan eşit haklı devletler de, Avrupa'nın siyasi yaşamında figüran rolünü ve hatta çoğunlukla günah keçisi rolünü oynamaktadırlar. Bu durumda Karadağlıların, Bulgarların, Romanyalıların, Sırpların, Yunanların, aslında bağımsızlığının kendisinin «Avrupa konserindeki» siyasi mücadeleler ile diplomatik oyunların bir ürünü olan İsviçre'nin bile bağımsızlığından ciddi olarak bahsedilebilir mi? Böyle bakıldığında, tüm «uluslara» kaderini tayin hakkı olanağını vermek, en azından büyük kapitalist gelişmeden, 15. ve 16. yüzyılın Ortaçağ küçük devletlerine geri dönüş perspektifine benzemektedir.

Modern gelişmenin ikinci karakteristik özelliği, bu düşünceyi başka açıdan ütopi olarak nitelendiren kapitalist emperyalizmdir. İngiltere ve Hollanda örnekleri, bir kapitalist ülkenin belirli koşullar altında «ulus devletin» geçiş sürecinden tamamen sakınabileceğini ve manifaktür döneminde hemen sömürgeci devlet haline gelebileceğini göstermiştir. Henüz 17. yüzyılın başlarında

sömürgelerinin fethine başlayan İngiltere ve Hollanda örneklerini 18. ve 19. yüzyıllarda bütün büyük kapitalist devletler takip etti. Hep daha çok ülke ve halkların, hatta kıtaların bağımsızlığının kalıcı harabelere dönüşmesi, bu tandansın meyvesi oldu.

Kapitalist dönemdeki küresel ticaretin gelişmesi, bütün ilkel toplumların, yavaş yavaş olsa da, kesin yıkımına yol açmakta, onların «kaderlerini tayin haklarının» tarihsel varoluş biçimini enkaza dönüştürmekte, onları kapitalist gelişmenin ve dünya politikasının çiğneyici çarkının bağımlısı yapmaktadır. Sadece formalist bir körlük, örneğin Çin ulusunun, eğer bu ülke nüfusunu bir kereliğine tek veya birkaç ulus olarak ele almak istersek, bugün fiilen «kendi kaderini tayin ettiğini» iddia edebilir. Küresel ticaretin yıkıcı faaliyetlerini, sömürge ülkelerinin farklı basamaklar ve biçimlerdeki ilhakı veya siyasi bağımlılığı takip etti. Ve eğer sosyal demokrasi sömürge politikasına ve her türlü görüngüsüne karşı tüm gücüyle kararlı bir mücadele veriyor ve bunların daha fazla ilerlemesini tüm baskısıyla engellemeye çalışıyorsa, o zaman sömürge politikasının ortaya çıkışının ve gelişiminin tam olarak kapitalist üretimin temellerinde kökleştiğini, kapitalizmin daha ileri gitmesine refakat ettiğini ve günümüz devletlerinin bu yoldan olası geri dönüşlerine ancak burjuva «barış» havarilerinin inanabileceklerini çok iyi biliyor demektir. Bütün büyük kapitalist devletlerin uluslararası piyasada, dünya politikasında ve sömürge mülklerindeki varoluş mücadeleleri olan bu gelişimin ve kaçınılmazlığın pozisyonunda, «modern koşullara», yani kapitalist sömürünün gereksinimlerine «en uygun biçim», Kautsky'nin varsaydığı gibi «ulus devlet» değil, aksine fetih devletidir. Ve bu sözde ideale yaklaşımdaki farklı tonlamaları incelediğimizde, bu icaplara ne, ulusal açıdan en azından Avrupa'daki parçasında geniş ölçüde bütünsel kalan Fransız devletinin, ne de, sömürgelerini elden çıkartarak neredeyse emperyalist karakterinden «ulusala» dönen İspanyol [devletinin], hem de en az biçimde, uyduğunu, aksine daha çok, Avrupa'da ve dünyanın muhtelif yerlerindeki ulusal zulme dayanan Britanya devletinin, Alman devletinin ve kucağında siyahlar ile boyunduruk altına alınan Asya halkları üzerindeki baskısının cerahatli yarasını saklayan Kuzey Amerika Birleşik Devletlerinin [uyduğunu görürüz].

Emperyalist tandansın, ulusal fetihler tarafından hangi sayılarla kendini gösterdiği, aşağıdaki tablodan okunabilir. Şu anda sömürgelerde adiyete göre fethedilen nüfus şöyledir:

	Britanya	Fransa	Almanya	Hollanda	Belçika
Asya'da	361.445.000	18.073.000	120.041	37.734.000	--
Afrika'da	40.028.000	31.500.000	11.447.000	--	19.000.000
Amerika'da	7.557.300	428.819	--	142.000	--
Avustralya'da	5.811.000	89.000	448.000	--	--
	Danimarka	**İspanya**	**Portekiz**	**ABD**	
Asya'da	--	--	810.000	7.635.426	
Afrika'da	--	291.000	6.460.000	--	
Amerika'da	42.422	--	--	953.243	
Avustralya'da	--	--	--	13.000	

Belirtilen ve yaklaşık 500 milyonluk müthiş sayıya, sömürge olarak görülmeyen, ama fiilen Avrupalı ülkelere tamamen bağımlı olan ülkelerin devasa sayısı eklenmelidir ve o zaman ortaya çıkan sayı, kapitalist emperyalizmin bu ulusların kaderleri ve «kaderlerini tayin hakkı» olanakları üzerindeki şimdiye kadarki etkiyi göstermek için, milliyetlerin ve etnik grupların sayılamayacak miktarına bölünmelidir.

Kapitalizmin sömürgeci yayılışının tarihi, şüphesiz aynı zamanda sömürge ülkelerinin iktisadi ve ardından siyasi bağımsızlıklarının birbiriyle çelişen tandansını göz önüne çıkartmaktadır. Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nin 18. yüzyıl sonunda İngiltere'den veya 1820'li ve 1830'lu yıllarda Güney Amerika ülkelerinin İspanya ve Portekiz'den ayrılmaları, aynı zamanda, Avustralya devletlerinin İngiltere'ye karşı özerklik kazanmaları da bunun için karakteristik, renkli örneklerdir. Ancak, yakından yapılan bir inceleme hemen bu görüngülerin oluşumundaki özel koşullara dikkat çekmektedir. Gerek Kuzey, gerekse de Güney Amerika 19. yüzyıla kadar, kapitalist üretimin rasyonel sömürüsü yerine, sömürge politikasının daha çok ülkeyi ve doğal zenginlikleri Avrupalı güçlerin lehine talan eden asli sisteminin kurbanıydılar. Buralarda

söz konusu olan, bağımsız kapitalist gelişmenin tüm koşullarını yerine getiren, ancak siyasi bağımlılığın çürümüş kelepçelerini kırarak yolu açmak zorunda kalan kıtalardır. Ama kapitalist gelişmenin saldırısının gücü daha çok İngiltere'ye bağımlı olan Kuzey Amerika'da etkide bulunurken, iktisadi açıdan geri kalmış İspanya ve Portekiz, o zamana kadar genellikle tarımın biçimlendirdiği Güney'e çok az direnç gösterebildiler. Doğrusu, böylesi olağanüstü zengin koşullar her sömürgede kural değildi. Diğer taraftan bugünün sömürge sistemi, eskisinden çok daha az yüzeysel olan bir bağımlılığı ortaya çıkartmaktadır. Ama Amerika'daki sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmiş olmaları, ulusal bağımlılığı hiçbir şekilde ortadan kaldırmadı, sadece [bağımlılığı] başka uluslara aktardı, rolünü değiştirdi. İçerisinde yerli Kızılderililerin harabeleri ve cesetleri üzerine yerleşerek, İngiltere'den kopan, ama [İngiltere'ye] yabancı olmayan, aksine Amerika'ya göç etmiş İngilizlerin oluşturduğu ulusa sahip -ki bu aynı şekilde İngiltere'nin, nüfuslarının %90'ını İngilizlerin oluşturduğu Avustralya sömürgeleri için de geçerlidir- Birleşik Devletler, bugün emperyalist fetihlerin en önemli ocaklarından birisidir. Brezilya, Arjantin ve göçmenlerin -Portekizliler ve İspanyollar- öncü unsuru oluşturduğu diğer eski sömürgeler ise, Avrupa devletlerinden bağımsızlıklarını her şeyden önce köle ticaretini bağımsız sürdürmek ve siyahları fidanlıklarda sömürmek, çevredeki bütün zayıf sömürgeleri ilhak etmek için elde ettiler. Muhtemelen, yakınlarda İngiltere'ye karşı hayli ciddiye alınması gereken bir «ulusal» hareketin ayağa kalmak üzere olduğu Hindistan'da da koşullar bu biçimdedir. Hindistan'daki toplumsal ve medeni gelişimin farklı basamaklarında bulunan çok büyük sayıda milliyetin bağımsız varoluşu ile karşılıklı bağımlılık, Hint hareketinin «ulusların hakkının» basitleştirici ölçüsü ile aceleci değerlendirilmemesi için uyarıcıdır.

Bu yüzeysel örnekler ciddi bir analizde, modern kapitalist gelişmenin bütün milliyetlerin gerçek bağımsızlığı ile bağdaşmaz olduğu tespitini teyit etmektedir.

Sömürge fetihleri sorunu milliyetler sorunundan ayrı ele alınırsa eğer, çok daha kolayca algılanabilir. Hatta bu pozisyon, «ulusların hakkının» savunucularınca bilinçli veya bilinçsiz olarak alınmakta

ve örneğin Alman sosyal demokrasisinde Eduard David'in veya Hollanda [sosyal demokrasisinde] van Kol'ün sömürge politikalarında aldıkları, sömürgelerin fethedilmesinin Avrupa halklarının medeniyetleştirme misyonunun bir ifadesi olduğu, hatta sosyalist sistemde de zorunlu olacaklarını [iddia eden] tavırlarına da uymaktadır. Bu tavır, Fichte'nin felsefî ilkesinin «Avrupai» uygulamasının, Ludwig Börne tarafından yazılan dolamlamasına kısaltılabilir: «Ben benim ve dışında olan, sadece gıda maddesidir»[22*] Eğer sadece Avrupa halkları asıl uluslar, sömürge halkları ise «gıda maddeleri» olarak görülürse, o zaman Avrupa'da Fransa, Danimarka veya İtalya'nın dahil olabileceği «ulus devletlerden» bahsedilebilir; ama bu da milliyetler sorununu Avrupa içi bir arbedeye indirgemek anlamına gelir. İşte bu durumda «ulusların kaderini tayin hakkı» egemen ırkların teorisi haline gelir ve «Avrupai» krenizmiyle burjuva liberalizminin ideolojisinin asıl kökeni olduğunu açıkça ele verir. Sosyalistlerin bakış açısından bu hak elbette küresel karakter taşımalıdır ve bu anılan «hakkın» verili sistemin temelinde gerçekleşmesi umudunun, sosyal demokrasinin varoluşunun gerekçesi olan kapitalist gelişme tandansı ile doğrudan çelişen bir ütopi olduğunu, yani varolan bütün devletlerin ulusal birimlere parçalanmasına ve bunların ulus devletler ve ulusal küçük devletler örneğine göre dönüştürülmesine genel dönüşün, tamamen umutsuz ve tarihsel açıdan açıkça gerici bir girişim olduğunu göstermek konusunda net olmak, yeterlidir.

IV

«Ulusların hakkı» formülü, sosyalistlerin milliyetler sorununda alacakları tavrın gerekçelendirilmesi için, sadece her verili durumdaki tarihsel koşulların (yerin ve zamanın) bütün çeşitliliği dikkate alınmadığı ve küresel ilişkilerin genel gelişme yönü hesaplanmadığından değil, öncelikle modern sosyalizmin esaslı teorisi olan sınıf toplumu teorisi ihmal edildiğinden, yeterli değildir.

22* Ludwig Börne: *Menzel der Franzosenfresser* (Fransız yiyici yamyam Menzel), Dreieich 1977 basımında, Cilt 3, s. 897.

Eğer biz «ulusların kaderini tayin hakkından» bahsediyorsak, o zaman «ulus» kavramını bir bütün, bir benzer toplumsal ve siyasal birim anlamında kullanmaktayız. Halbuki böylesi bir «ulus» kavramı, Marksist teorinin «burjuva özgürlüğü», «yasa önünde eşitlik» vb gibi kavramların sis perdesi arkasında tamamen belirli tarihsel içerik olarak durduğunu göstererek radikal bir biçimde revize ettiği burjuva ideolojisinin kategorilerinden birisidir.

Sınıf toplumunda birleşik toplumsal-siyasal bütün olarak algılanan bir «ulus» mevcut değildir, ama her ulusun içerisinde antagonistik çıkarları ve «haklarıyla» sınıflar vardır. En kaba maddi [koşullardan] başlayarak, en zarif ahlaki koşullara kadar, mülkiyet sahibi sınıflar ile proletaryanın, farksız «ulusal» bir bütünlüğün alacağı gibi, harfi harfine bilinçli olarak alabilecekleri tek bir aynı pozisyon yoktur. Burjuva sınıfları ekonomik koşullar alanında her fırsatta sömürü çıkarlarını temsil ederler, proletarya ise emeğin çıkarlarını. Hukuk ilişkileri alanında özel mülkiyet burjuva toplumunun temel taşıdır, buna karşın proletaryanın çıkarı, mülksüz insanın mülkiyetin egemenliğinden kurtuluşunu gerekli kılar. Yargıda burjuva toplumu sınıf «adaleti», karnı tokların ve egemenlerin adaletince temsil edilir, proletarya ise bireyin üzerinde etkide bulunan toplumsal şartların dikkate alınması ilkesini ve insanlık ilkesini savunur. Uluslararası ilişkilerde burjuvazi bugünkü aşamada gümrük sistemi ve ticaret savaşı olan savaş ve fetih politikalarını temsil eder, proletarya ise genel barış ve serbest ticaret politikasını. Toplum bilimleri ve felsefe alanında burjuva okullarıyla, proletaryanın pozisyonunu temsil eden okullar, birbirlerine açık aleyhtarlıkla karşı karşıya durmaktadırlar; mülk sahibi sınıflar ve dünya görüşleri, idealizmi, metafiziği, mistisizmi, eklektizmi, proletarya ise kendi okulunu, diyalektik materyalizmi temsil eder. Ve genel insani ilişkiler alanında da, etikte, sanat anlayışında, eğitimde, bir tarafta burjuvazinin, diğer tarafta da proletaryanın çıkarları, dünya görüşleri ve idealleri, araları bir uçurumla ayrılmış iki kampı oluşturmaktadırlar. Ama orada, proletaryanın formel uğraşları ile çıkarlarının burjuvazininkilerle tam ya da büyük ölçüde aynı veya ortak gibi göründüğü yerde, örneğin demokratik talepler gibi, işte orada biçim ve slogan kimliği arkasında, içerikte ve gerçek siyasette en mükemmel uyumsuzluk saklanmaktadır.

Böyle biçimlenmiş bir toplumsa ortak ve birleşik bir iradeden, «ulusun» kaderini tayin edebilmesinden bahsedilemez. Eğer modern toplumların tarihinde «ulusal» hareketleri ve «ulusal çıkarlar» için mücadeleleri görürsek, o zaman bunlar, «ulusal çıkarlar» biçiminde tarihsel gelişmenin ilerici biçimlerini savunduğu sürece ve çalışan sınıfların burjuvazi öncülüğündeki «ulusun» kitlesinden bağımsız, bilinçli siyasi sınıf olarak ayrılmadıkları müddetçe, verili durumda diğer halk katmanlarının çıkarlarını da savunabilen burjuvazinin egemen katmanlarının olağan sınıf hareketleridir. Fransız burjuvazisi Büyük Devrim esnasında üçüncü sınıf olarak Fransız «ulusu» adına sahneye çıktığında, bu anlamda haklıydı; ve Alman burjuvazisi bile 1848'de, her ne kadar *Komünist Manifesto* ve kısmen *Neue Rheinische Zeitung* proletaryanın bağımsız sınıf politikasının ileri karakolları olmuşlarsa da, kendisini belirli bir dereceye kadar Alman «ulusunun» temsilcisi olarak görebilirdi. Bu, her iki durumda da toplumsal gelişmenin o zamanki aşamasında burjuvazinin devrimci sınıf sorununun aynı zamanda burjuvazi ile birlikte egemen feodalizme karşı birleşik bir siyasi kitle oluşturan bütün halk kitlelerinin davası olduğu gerçeğinden başka bir anlama gelmemektedir.

Sadece bu durum bile sosyalist partinin milliyetler sorunundaki pozisyonu için «ulusların hakları» yönteminin belirleyici olamayacağını göstermektedir. Aslında böylesi bir partinin sadece varlığı bile, burjuvazinin artık tüm halk kitlelerinin temsilcisi olmadığını, proletarya sınıfının burjuvazinin dalına binmeden, aksine [burjuvaziden farkı] kendi toplumsal ve siyasi tahayyülleri olan bağımsız bir sınıf olarak ayrıldığını kanıtlamaktadır. Ama şimdi birleşik bir bütün anlamında «ulus», «haklar» ve «ulus iradesi» kavramı, dediğimiz gibi, proletarya ve burjuvazi arasındaki olgunlaşmamış ve bilinçsiz antagonizm zamanlarının bir kalıntısı olduğundan, demek ki bu kavramın sınıf bilinçli ve bağımsız örgütlenmiş proletarya tarafından kullanılması, göze batan bir çelişkidir; okul mantığı çelişkisi değil, daha çok tarihsel bir çelişkidir.

Sosyalist parti, günümüz toplumundaki milliyetler sorununda öncelikle sınıf çelişkisini hesaplamalıdır. Çek milliyetler sorunu, genç Çek küçük burjuvazisinde başka, Çek proletaryasında

başka görünüm alır; Polonya ulusal sorununun aynı çözümünü hem bay Kościelski ve Miloslaw'daki yanaşmasında, hem Varşova ve Łodź'daki burjuvazide, hem de Polonyalı işçide [aynı biçimde] bulamayız [ve] Yahudi sorunu da basitçe Yahudi burjuvazisinin düşüncesine farklı, devrimci Yahudi proletaryasının bilincine farklı yansımaktadır. Sosyal demokrasi için milliyetler sorunu, aynı tüm diğer toplumsal ve siyasi sorunlar gibi, öncelikle sınıf çıkarları sorunudur.

Almanya'da 1840'lı yıllarda hüküm süren ve gerçek sosyalistler Karl Grün ve Moses Hess tarafından temsil edilen, kırk sene sonra Polonya, dolayısıyla bozuk varyasyonu Limanowski okulu olan –1880'li yılların başında «Lud Polski» ve sonunda da «Pobudka» ile karşılaştırın–[23*] mistik-duygusal sosyalizmin pozisyonuna göre, sosyalistlerin görevi, güzel ve iyi olan her şeye ulaşmak için uğraş vermektir. Ve daha sonra PPS'in önderi olan bay Limanowski bu temelde, sosyalizmin kuşkusuz güzel bir fikir, ama yurtseverliğin de [ondan geri kalmayan] güzel bir fikir olduğunu ve «neden bu kadar güzel fikirler birleşmesin» tespitini yaparak, Polonya sosyalizmini Polonya'nın yeniden kurulması göreviyle birleştiriverdi.

Bu duygusal sosyalizmdeki tek doğru, proletaryanın uğraşlarının nihai hedefi olan sosyalist sistemin sınıf egemenliğini ortadan kaldırarak, sınıflı toplumların tarihinde ilk kez toplumsal koşulların biçimlendirilmesinde en yüksek genel insani ideallerin gerçekleştirilmesi için garanti verdiğine dair fikrin, ütopik parodisi olduğudur.

Ve enternasyonal Londra Kongresi'nin anılan kararınca kabul edilen ilkenin asıl içeriği, asıl anlamı budur. «Ulusların kaderlerini tayin hakkı» ancak, içerisinde «çalışma hakkının» da boş bir yankı olmayacağı o toplum düzeninde salt söylem olmaktan kurtulacaktır. Sosyalist düzen radikal bir biçimde, sadece bir toplumsal sınıfın diğeri üzerindeki egemenliğini değil, aynı zamanda bu

23* R.L. «Lud Polski» ile «Stowarzyszcme sosjalistyczne Lud Polski» (Polonya Halkı Sosyalist Derneği) adlı 1881'de Limanowski tarafından sürgünde kurulan örgütü kastediyor. *Pobudka* (Uyanış Çağrısı) 1889'da Paris'te kurulan bir gazetedir.

şekilde toplumsal sınıfların ve çelişkilerinin varoluşunu, toplumun farklı çıkarları olan sınıflara bölünmesini ve böylesi uğraşları ortadan kaldıran işte o düzen, toplumu harmoni ve çıkar dayanışması üzerinden birleşik bütünsellikte ortak iradeye ve [bu iradenin] gereğini yerine getirme olanağına sahip bireylerin toplamı olarak gerçekleştirir. Tek cümle ile, toplum ulusal varoluşu hakkındaki özgür kaderini tayin hakkının fiili olanağını ancak, iktisadi varoluşu ile üretim koşulları üzerine bilinçli karar verme olanağına sahip olursa, elde edebilir. «Uluslar» tarihsel varoluşlarına, ancak insan toplumunun toplumsal süreçlere hükmettiği zamanda hükmedebileceklerdir.

O nedenle, bazen «ulusların kaderlerini tayin hakkının» savunucularının yaptığı gibi, bu hak ile fikir özgürlüğü, basın özgürlüğü, birleşme ve toplantı hakları gibi diğer demokratik talepler arasında yapılan her türlü benzetme tamamen yanlıştır. Eğer denildiği gibi, özgür birleşme hakkının tanınması, siyasi özgürlük partisi olarak kendi yükümlülüğümüz ise, bu, bizi düşman burjuva partilerinin birleşmeleri ile mücadele etmemizden engelleyemez; aynı şekilde «ulusların hakkının» tanınması da, her ne kadar demokratik yükümlülük olsa da, her defasında bizi uluslaın «kaderlerini tayin hakkını» desteklemeye yükümlü kılamaz. Dernekleşme, toplanma, konuşma ve basın hakları vs, olgun burjuva toplumunun hukuksal olarak formüle edilmiş varoluş biçimleridir. Buna karşın «ulusların kaderlerini tayin hakkı» ise burjuva toplumunda hiçbir şekilde uygulanamayacak olan, ancak sosyalist sistem temelinde gerçekleştirilebilecek bir fikrin metafizik formülasyonudur.

Bugünkü pratiğindeki sosyalizm hiçbir şekilde bütün mistik «asil» ve «güzel» taleplerin toplandığı bir pota değildir, aksine tamamen belirli koşulların, özellikle modern proletaryanın burjuvazinin egemenliğine karşı verdiği sınıf mücadelesi ile günümüzün üretim biçimini ortadan kaldırma hedefiyle kendi sınıfının diktatörlüğünü kurma uğraşının siyasi ifadesidir. Proletaryanın partisi olarak sosyalist parti için bu görev başlıca ve yön gösterici [görevdir] ve [bu görev] partinin, toplumsal yaşamın bütün sorunları ile bağlantılı olan tavrını belirler.

Sosyal demokrasi, proletaryanın sınıf partisidir. Tarihsel görevi, proletaryanın sınıf çıkarlarını ve aynı zamanda kapitalist toplumun sosyalizmin gerçekleşmesi yönündeki devrimci gelişmenin çıkarlarını ifade etmektir. Demek ki sosyal demokrasi, ulusların kaderlerini tayin hakkının gerçekleştirilmesi için değil, aksine çalışan sınıfların, sömürülen ve ezilen sınıfın-proletaryanın kendi kaderini tayin hakkının [gerçekleştirilmesi] için vazifelendirilmiştir. Sosyal demokrasi istisnasız bütün sosyal ve siyasi sorunları bu pozisyondan hareketle formüle etmektedir. Sosyal demokrasi «uluslara», ne devlet içinde talep ettiğimiz siyasi biçimler sorununda, ne de devletin iç veya dış politika sorunlarında, adliye veya okul idaresinde, vergiler veya askerî idarede kendi kanaatlerine ve «kaderini tayin hakkına» göre karar vermeleri takdirini bırakır. Ancak ulusal siyasi ve ulusal kültürel varoluş koşulları meselesi, proletaryanın sınıf çıkarları alanına sayılan sorunlardan daha az girmez, tam tersine, bu sorunlar ile ulusal siyasi ve kültürel koşullar arasında en sıkı karşılıklı bağımlılık ve izafet ilişkisi söz konusudur. Sosyal demokrasi bunu nazarı itibara alarak, burada da her defasında proletaryanın verili ülkedeki ve verili zamandaki çıkarlarına ve sınıf mücadelesine, ayrıca devrimci toplumsal gelişmenin çıkarlarına en fazla uygun olan böylesi taleplerde bulunma ve böylesi biçimlerin aktif ulusal siyasi ve kültürel varoluşunu talep etme yükümlülüğünden muaf tutulamaz, ama hiçbir şekilde de bu sorunlarda kararı «uluslara» bırakmamalıdır.

Bu, sorunu soyutlamanın bulutlarından alarak, somut koşullar temeline indirdiğimizde, tamamen açık görülür.

«Ulusun» kaderini tayin «hakkı» varmış. Peki, «ulusun» ve iradesinin sözcüsü olma gücüne, «hakkına» kim sahip? «Ulusun» aslında ne istediğini nasıl anlayacağız? Ve hangi siyasi parti, tüm diğerleri arasında sadece kendisinin «ulus» iradesinin asıl, gerçek temsilcisi, ama tüm diğerlerinin ise ulusal iradenin deforme olmuş, sahte ifadesi olduğunu iddia edebilir? Burjuva-liberal partilerin hepsi kendilerini doğal olarak yüzde yüz ulus iradesi olarak görmekte, «ulusu» temsil etme tekelini ellerinde tuttuklarını ısrarla iddia etmektedirler. Ve muhafazakâr ve gerici partiler de, onlardan hiçbir şekilde geri kalmadan ulus iradesi ve çıkarlarına

dayandıklarını iddia ediyorlar. Kuşkusuz Büyük Fransız Devrimi, Fransız ulusunun iradesinin ifadesiydi, ama 18. Brumaire'de devrimin eserini bir darbeyle silip süpüren Napolyon, kelimenin tam anlamıyla «La volonté générale» [kanun iradesi] ilkesini tüm devlet reformunun temeli haline getirdi.

1848 yılında «ulus» iradesi önce cumhuriyeti ve geçici hükümeti, ardından ulusal meclisi ve sonunda, hem cumhuriyeti, hem de geçici hükümeti ve ulusal meclisi fesheden Louis Bonaparte'ı göreve getirdi. Rusya'daki devrim esnasında liberalizm ulus adına «Kadetler» bakanlığı talep ediyor, mutlakiyetçilik aynı ulusun adına Yahudi pogromlarını gerçekleştiriyor ve devrimci köylüler aristokratların mülklerini kundaklayarak, ulusal iradelerini ifade ediyorlardı. Polonya'da ise kara birliklerin partisi «Nasyonal Demokrasi», «ulusun kaderini tayin hakkı» adına «ulusal» işçileri, işçi sosyalistlere karşı kardeş katline kışkırtarak, ulusun iradesine sahip çıkıyordu.

Herhalde «ulusun» «gerçek» iradesinin başına Lessing'in «Bilge Nathan» hikâyesindeki yüzüğün başına gelenin benzeri geliyor: [Yüzük kayboluyor ve] onu sahtelerinden ve taklitlerinden ayırmak neredeyse olanaksızlaşıyor. Demokratizm ilkesi sadece görünüşte ulusun gerçek iradesini çoğunluk olarak tanımlama üzerinden anlama olanağını vermektedir.

Ulus, çoğunluğun istediğini ister. Ama sosyal demokrat parti hele bir bu ilkeyi kendisi için belirleyici olarak kabul ederse: Bu devrimci parti olarak sosyal demokrasinin ölüm kararı olur. Sosyal demokrasi doğal olarak ulusun büyük bir çoğunluğunun çıkarlarını temsil eden bir partidir. Yine de, bilinçli iradenin ifadesi söz konusu olduğunda, burjuva toplumunda, şimdilik, çoğunluk elde etmeye çalışan bir azınlık partisidir. Ancak gayretlerinde, politikasında, programında ulusun çoğunluğunu yansıtıyormuş gibi değil, aksine tersinden, bütün bir ulusun değil, proletarya sınıfının bilinçli iradesinin tercümanı olmaya çalışma yolu üzerinden hareket eder; çünkü sosyal demokrasi bu sınıfın etrafında çoğunluk iradesinin tercümanı olmaya karşı çıkmaz, ki sadece büyük kent sanayii proletaryasının, kendi çıkarlarını bilinçlerine çıkartarak çalışan halkın çoğunluğu haline gelmek istediği öncü, en devrimci

katmanlarının iradesini ve bilincini, bu iradeyi geliştirmeye çalışarak ifade eder. Demek ki «ulusun» veya çoğunluğunun «iradesi» sosyal demokrasi için önünde huşu içerisinde eğildiği bir put değildir, tam tersine, sosyal demokrasinin bütün tarihsel misyonu «ulusun», yani çalışan çoğunluğun iradesinin devrimcileştirilmesi, biçimlendirilmesidir. Çünkü burjuva toplumlarındaki ulus çoğunluğundaki, yani çalışan sınıflarındaki o geleneksel bilinç biçimleri, genellikle sosyalizm ideallerine ve gayretlerine düşman olan burjuva bilinç biçimleridir. Sosyal demokrasinin en güçlü siyasi parti haline geldiği Almanya'da bile toplam 13 milyon seçmen arasında, [sosyal demokrasi] 3 ¼ milyon seçmeniyle burjuva partilerinin sekiz milyon seçmeni karşısında bir azınlıktır. Reichstag Seçimleri istatistikleri, tam olmasa da, belirli bir dereceye kadar durgun zamanlardaki güç ilişkileri üzerine bir tasavvur verebilir. Alman ulusu, çoğunlukla muhafazakârları, ruhbanları ve liberal düşüncedekileri seçerek ve siyasi kaderi onların ellerine vererek, «kaderini tayin etmektedir». Ve aynısı çok daha yüksek ölçüde tüm diğer ülkelerde de söz konusudur.

V

«Ulus kendi kaderini tayin eder» ilkesini uygulamak için somut bir örnek alalım.

Eski *Iskra* redaksiyonu üyesi olan bir Rus sosyal demokrat, 1906'da şu andaki devrimci aşamada Polonya ile bağlantılı olarak Varşova Kurucu Meclisi'nin kaçınılmaz olduğu düşüncesini şu şekilde geliştirmişti:[24*]

«Sadece Rusya'nın politik örgütlenişinin varolan ulusal baskı sorununda belirleyici bir faktör olduğu varsayımından hareket edilse bile, ezilen milliyetlerin ve işgal edilmiş ülkelerin proletaryasının Bütün Rusya Anayasa Koyucu Meclisi'nin organizasyonunda en aktif payı alması gerektiği sonucuna varılmalıdır.

24* R.L. burada Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (Menşevikler) önde gelen kuramcılarından birisinin, PPS'in merkezî yayın organı *Robotnik* (İşçi) gazetesinde yayımlanan makalesinden alıntı yapıyor.

Bu meclis, isterse, devrimci misyonunu yerine getirmeli, Çarlığın ‹egemen› ve ezilen milliyetleri birbirine bağlayan zulmünün prangalarını parçalamalıdır.

Ve bu sorunun, milliyetlerin kendi kaderlerini tayin hakkının gerçekleştirilmesinden başka daha tatmin edici, yani devrimci bir çözümü yoktur. Tüm milliyetlerin yasa koyucu meclisteki birleşik proleter partisinin görevi, milliyetler sorununu işte bu çözümüne ulaştırmaktır ve parti bu görevini, tabii ki halk kitlelerinin hareketine ve bunların yasa koyucu meclis üzerinde kuracağı baskıya dayanması durumunda yerine getirebilecektir.

Ancak çoktan tanınmış olan kendi kaderini tayin hakkı hangi somut biçimde gerçekleşecektir?

Esas olarak Polonya'da olduğu gibi, milliyetler sorununun öyle ya da böyle hukuksal-devletsel sorunla uyuştuğu yerlerde, işte o yerlerde, verili ‹sınır ülkesi› ile bütünsel devlet ilişkisini, devamla devlete ait olup olmayacağını veya ondan ayrılıp ayrılmayacağını, iç idaresini ve devlet bütünlüğü ile gelecekteki bağlantısını belirleme görevi olan, ülkeye ait yasa koyucu meclis bu nedenle ulus tarafından elde edilen kaderini tayin hakkını kullanacak organ olabilir ve olmalıdır.

Yani Polonya yasa koyucu meclisi, Polonya'nın yeni Rusya'nın demirbaşı içinde çözülüp çözülmeyeceğine ve hangi anayasa sahip olacağına karar vermelidir. Ve Polonya proletaryası, ulusal özyönetimin bu organını kararlarına sınıf iradesinin karakteristik damgasını vurmak için her türlü çabayı göstermelidir.

Eğer Bütün Rusya Yasa Koyucu Meclisi'nden Polonya ulusal sorununun pozitif çözümünü Varşova'daki parlamentoya bırakmasını istersek, o zaman bu benim için, bu parlamentonun toplanmasını Petersburg Kurucu Meclisi'nin milliyetler sorununu görüşeceği zamana kadar ertelemek anlamına gelmemektedir.

Tam tersine, Varşova Kurucu Meclis şiarı bugünden Bütün Rusya Kurucu Meclis şiarı ile birlikte yükseltilmelidir. Nihayet Bütün Rusya için yasa koyucu bir meclisi toplantıya çağıracak bir hükümet, Polonya için de yasa koyucu bir Sejm'i [diyeti] toplantıya çağırmalıdır (veya en azından toplantıya çağrılmasını desteklemelidir).

Bütün Rusya Meclisi'nin görevi Varşova Sejm'inin faaliyetlerini tanımaktır ve Petersburg'daki yasa koyucu mecliste bir rol oynayacak farklı sosyal güçlerin nazarı itibara alınması çerçevesinde bu tanınma, Polonya halkı ulusal iradesini ne denli kararlı ve açık bir şekilde ifade ederse, güvenli ve demokrasinin gerçek ilkeleriyle [o denli] uyumlu olacaktır; ki [Polonya halkı bu iradesini] Polonya'nın gelecekteki kaderi üzerine karar vermek için bir araya gelecek olan Sejm Seçimlerinde en açık biçimde ifade edebilecektir. Polonya ve Rusya proletaryasının Bütün Rusya Yasa Koyucu Meclisi'ndeki temsilcileri Sejm tarafından alınacak kararlara dayanarak kendi kaderini tayin hakkının gerçek tanınması için enerjik bir biçimde savunmaya başlayabilirler.

Şiarımız şu olmalıdır: Bütün Rusya ve Polonya yasa koyucu meclisleri aynı anda toplantıya çağırılmalıdırlar.

Proletaryanın Polonya için yasa koyucu meclis talebi, hiçbir şekilde Polonya halkının Bütün Rusya Yasa Koyucu Meclisi'nde Varşova Sejm'inin herhangi bir delegasyonuyla temsil edilmesi anlamına gelmemelidir.

Bütün Rusya Meclisi'nde böylesi bir temsilin devrimci gelişmenin çıkarlarına uymadığını düşünüyorum. [Böylesi bir temsiliyet] Polonya Sejm'indeki proleter ve burjuva unsurlarını, çıkarlarının gerçek ilişkisine çelişkili bir biçimde dayanışma ve karşılıklı sorumluluk içerisinde birbirine bağlar.

Bütün Rusya Yasa Koyucu Meclisi'nde Polonya proletaryası ve burjuvazisi tek bir delegasyonla temsil edilmemelidirler, ama Sejm, bütün Sejm partilerinin sayılarına orantılı bir biçimde bir araya getirilmiş bir delegasyonu [Kurucu] meclise gönderirse, tam olarak bu söz konusu olacaktır. Bu durumda Çarlığın bütün siyasi mirasının yok edilmesinin karakterini belirleyecek olan o Meclis'te Polonya proletaryasının doğrudan ve bağımsız temsilciliği kaybolur, Polonya'da gerçek siyasi partilerin kurulması zorlaşır. Kaldı ki, temel görevi Polonya ve Rusya arasındaki siyasi ilişkileri belirlemek olan Polonya Yasa Koyucu Meclis Seçimleri, yerel ve bölgesel, o zamanın ve spesifik ulusal sorunların yanı sıra siyasetin ve sosyalizmin modern toplumları açıkça ayırt eden genel sorularını ön plana çıkaran Bütün Rusya Meclis Seçimleri kadar birbirleriyle yarışan

partilerin siyasi, özellikle sosyal yüzlerini ortaya çıkaramazlar.»

Rusya sosyal demokrasisinin kucağındaki oportünist kanadın, PPS'in ilk devrim aşamasında dile getirdiği Varşova Kurucu Meclisi talebine moral desteğini sağlayan bu makalenin hiçbir pratik sonucu olmadı. PPS'in bölünmesinden sonra bu partinin sözde solu, kamuoyuna Polonya'nın yeniden kurulması programından ayrıldığını açıkladıktan sonra, milliyetçiliğin Varşova Kúrucu Meclis şiarı biçimindeki parçalı programından da ayrılmak zorunda kaldı.[25*] Buna rağmen bu makale, pratikte «ulusların kaderlerini tayin hakkı» ilkesine göre adım atılması denemesinin dikkat çekici bir örneğidir.

Farklı açılardan değerlendirilebilmesi için tüm uzunluğunda alıntıladığımız yukarıdaki argümantasyonda bazı şeyler dikkat çekiyor. Öncelikle yazarın görüşüne göre bir tarafta «Polonya Yasa Koyucu Meclisi... Polonya'nın Rusya'nın yeni demirbaşı içerisinde çözülüp çözülmeyeceğine ve anayasasının nasıl olacağına karar vermeli», diğer taraftan da «Polonya proletaryası... ulusal özyönetim organının kararlarına sınıf iradesinin karakteristik damgasını vurmalıdır». Daha burada Polonya proletaryasının sınıf iradesi açık bir biçimde Polonya «ulusunun» ortak iradesinin karşısına konulmaktadır. Proletaryanın sınıf iradesi «kendi damgasını» Varşova Kurucu Meclisi'nin kararlarına tabii ki sadece net ifade ve açıkça formüle ettiğinde basabilir; diğer bir deyişle, Polonya proletaryası partisinin, yani sosyalist partinin ulusal sorunda, Varşova Kurucu Meclisi'nden geçirmeye çalışacağı bir program olmak zorundadır; «ulusun» iradesine değil, Polonya proletaryasının iradesine ve çıkarlarına uygun olan bir program. Polonya Kurucu Meclisi'nde ulusal sorunda bir irade, yani «proletaryanın kaderini tayin

25* PPS 1906 Kasım'ında PPS-Frakcja Rewolucyjna (Devrimci Fraksiyon) ve PPS-Lewica (PPS-Solu) olarak ikiye bölündü. Devrimci Fraksiyon devamla Çarlığın şiddet yolu ile alaşağı edilmesini savunurken, PPS-Solu bağımsızlık programından ayrıldı. 1907/1908 yılbaşında yapılan 10. Parti Kurultayı'nda, Polonya'nın kendine ait yasa koyucu meclisi olan özerkliğe kavuşması gerektiğini savunmaya başladı. PPS-Solu «merkeziyetçi devlet bürokrasisinin» devlet kurumlarının desantralizasyonuyla çözülebileceğini iddia ediyordu.

hakkı», başka bir iradeyle, yani «ulusun kaderini tayin hakkı» ile karşı karşıya geliyor. Polonya sosyalistleri için «ulusun kaderini tayin hakkı» fiilen kayboluyor ve ulusal sorunda yerine belirli bir siyasi program geçiyor.

Böylece tuhaf bir sonuç ortaya çıkıyor. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi Polonya sorununun çözümünü Polonya «ulusuna» bırakıyor, ama Polonya sosyalistleri bunu yapmamaları, aksine bütün güçleriyle bu sorunun proletaryasının çıkarları ve iradesi çerçevesinde çözülmesi için uğraş vermeleri gerekiyor. Ancak Polonya proletaryasının partisi örgütsel olarak devletin bütünündeki partinin bir parçasıdır; örneğin Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal demokrasisi bilindiği gibi Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bir parçasıdır. Demek ki Rusya'daki düşünceye göre ve fiilen birleşik sosyal demokraside iki farklı tavır var: Bütünü itibariyle «uluslar›n» pozisyonunda, parçalarında [ise] her ulusun kendi proletaryasının pozisyonunda duruyor; ancak bu pozisyonlar çok farklı olabilir, hatta birbirlerinin zıttı olarak karşı karşıya durabilirler. Tüm Rusya'da keskinleşen sınıf çelişkileri, proletarya partilerinin aynı iç politikada olduğu gibi, ulusal siyasi sorunlarda da tek tek ulusların burjuva ve küçük burjuva partilerininkilerden tamamen farklı bir pozisyonda durduğuna işaret ediyor. Rusya'nın işçi partisi böylesi bir çelişkide hangi tavrı alacaktır?

Örnek olarak devlet çapındaki Kurucu Meclis'e Polonya tarafından birbirleriyle çelişen iki programın sunulduğunu farz edelim: Ruhlarına, iç tandanslarına ve siyasi içeriklerine göre birbirlerinden esaslı farklılık gösteren Nasyonal Demokrasi'nin özerklik Programı ve Polonya sosyal demokrasisinin özerklik programı. Rusya sosyal demokrasisi bu duruma hangi tavrı gösterecektir? İki programdan hangisini Polonya «ulusunun» iradesinin ve «kaderini tayin hakkının» ifadesi olarak kabul edecektir? Polonya sosyal demokrasisi hiçbir zaman «ulus» adına konuştuğunu iddia etmemiştir. Buna karşın Nasyonal Demokrasi ise resen «ulusal» iradenin temsilcisi olarak ortaya çıkmaktadır; bir an için bu partinin, bütün geri kalmış ve küçük burjuva unsurlar ile proletaryanın bazı katmanlarını yanına çekerek Kurucu Meclis seçimlerinde çoğunluğu kazandığını düşünelim. Bütün Rusya proletaryasının temsilcileri

bu durumda programlarındaki formülasyona uymak istediklerinde, Polonya'daki yoldaşlarının karşısına geçip Nasyonal Demokrasi'nin planlarına destek mi çıkarlardı, yoksa «ulusların hakkının» hiçbir yükümlülüğü olmayan boş söylem olarak bir yana koyup, Polonya proletaryasının programına mı katılırlardı? Ya da Polonyalı sosyal demokratlar programdaki bu çelişkiyi denkleştirmek için Varşova Kurucu Meclisi'nde ve Polonya'daki siyasi ajitasyonda kendi özerklik programını savunmak, devlet çapındaki Kurucu Meclis'te ise, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin üyeleri olarak disipline uymak zorunda olduklarından, Nasyonal Demokrasi'nin programını savunmak, yani kendi programlarına karşı çıkmak zorunda mı kalacaklar?

Başka bir örnek daha alalım. Sorunu saf soyut biçimde ele alalım, çünkü yazarın görevi koyduğu biçimiyle, ilkenin açıklanabilmesi için Rusya devletindeki Yahudi nüfusun ulusal meclisteki çoğunluğunun, Bütün Rusya Kurucu Meclisi'nden Yahudi kitlesinin göç edebilmesi için bir fon oluşturulmasını talep eden Siyonist partide olduğunu varsayalım; yazarın istediği gibi, özel bir kurucu meclis neden sadece Polonyalılarla sınırlı kalsın ki? Yahudi proletaryasının temsilcisi bu durumda Siyonistlerin tutumunu zararlı ve gerici ütopi diye nitelendirip savaş açtığını düşünelim. Şimdi, Rus sosyal demokrasisi bu ihtilafta hangi tutumu sergileyecektir?

İkisinden birisini: Ya esas itibariyle Rusya sosyal demokrasisi için «ulusların kaderini tayin hakkı» ilgili proletaryaların ulusal sorundaki tutumuyla, yani söz konusu sosyal demokrat partilerin ulusal programıyla eşanlamlıdır; ama bu durumda Rus partisinin programındaki «ulusların hakkı» formülasyonu sınıf pozisyonunun aldatmacı dolamlaması olur. Ya da, Rusya proletaryası, Rusya tarafından ezilen milliyetlerin ulusal çoğunluğunun iradesini, her ne kadar bu «ulusların» proletaryası kendi sınıf programında açıkça bu çoğunluğa karşı çıkıyor olsa da, gerçekten [irade olarak] tanımak ve saygı duymak zorundadır. Bu durumda, «ulusal» ve sınıf pozisyonları arasındaki, devlet çapındaki işçi partisi ile tek tek ulusların [devlet çapındaki partiyi] oluşturan partiler arasındaki ihtilaf biçiminde ortaya çıkan tezatı ifade eden özel bir siyasi düalizm türü söz konusudur.

Özel Polonya Kurucu Meclisi bir de ulusun kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi için bir organ olmalıymış. Ancak bu hak yazar tarafından, hem de iki yönde hayli sınırlandırılmakta: Önce Varşova'daki yasa koyucu meclisin yetkileri, Polonya'nın Rusya ile ilişkilerine ve Polonya anayasasının kabul edilmesine indirgeniyor, ardından da «Polonya ulusunun» kararları bu anlamda Bütün Rusya Yasa Koyucu Meclisi'nin onayını gerekli kılıyor. [Bütün Rusya Meclisi] bu onayı verebilir veya reddedebilir, sanki çekincenin bir anlamı varmış gibi. Çünkü bu koşullar altında sınırsız «ulusların kaderini tayin hakkı» hayli sorunlu bir mesele olur. Varşova Kurucu Meclisi şiarının milliyetçi taraftarları, [meclisin] yetkilerinin Polonya ve Rusya arasındaki ilişkilerin dar alanı içinde sınırlandırılması ile hiç yetinmeyecekler, dahası meclisi Polonya toplumsal yaşamının iç ve dış ilişkilerinin bütünü üzerine nihai bir karar almak için kullanmaya çalışacaklardır. Ve «ulusun kaderini tayin hakkı» pozisyonundan hak ve sonuç şüphesiz onların tarafındadır. Çünkü «kaderini tayin hakkının» neden sadece ulusun kaderi için dışa yönelik olmakla ve kendi anayasasını kabul etmekle sınırlandırıldığı, ama tüm diğer sosyal ve siyasi soruları içermediği açık değildir. Ayrıca Polonya'nın Rusya ile ilişkileri ve Polonya anayasası sorunlarının «siyasetin ve sosyalizmin genel sorunlarından» ayrılması ve sınırlandırılması son derece suni bir konstrüksiyondur. Eğer «Polonya anayasası» –kendiliğinden anlaşıldığı gibi– seçim hakkı, dernek ve toplantı hakkı, basın hukuku vs vs gibi konular üzerine karar veriyorsa, o zaman devlet çapındaki Kurucu Meclis'in Polonya bağlantısında alacağı kararlar için hangi siyasi soruların kaldığı açık değildir. Bu açıdan tabii ki iki pozisyondan sadece biri geçerlidir: Ya Varşova Kurucu Meclisi, Polonya ulusunun gerçek kaderini tayin organı olacaktır ve bu durumda Petersburg Kurucu Meclisi ile tamamen eşit, sınırsız yetkili organ olmalıdır, ya da Varşova Kurucu Meclisi sadece devlet çapındaki meclise bağımlı ve onun altında olan bir eyalet parlamentosu rolünü oynayacaktır; ancak bu durumda Rus «ulusunun» onayına bağlı olan «ulusun kaderini tayin hakkı» fazlasıyla kötü şöhretli Alman «tepesinde Grandük oturan cumhuriyet»[26*] fikrini anımsatır.

26* R.L. burada Badenli köylülerin 1848 yılında attıkları «biz, tepesinde

Yazısının başında, kendi anlayışıyla Varşova Kurucu Meclisi biçiminde törenle ilan ettiği «ulus hakkının» sonunda Petersburg Kurucu Meclisi'nin yetkileri ve onaylama hakkı ile kaldırılacağı tahminini yazarın kendisi destekliyor. Menşevik yazar, Varşova Kurucu Meclisi'nin ulusal çıkarlar organı, ama devlet çapındaki meclisin tüm toplumun, sınıf çıkarlarının organı, proletarya ve burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesinin alanı olacağı varsayımını takip ediyor. Yazar bu nedenle de, Petersburg Kurucu Meclisi'ne Varşova Parlamentosu'ndan delegasyon gönderilmesine doğrudan karşı çıkarak ve Polonya proletaryasının daha iyi çıkar temsilciliğinin sağlanması için Polonya'da da [Petersburg Kurucu Meclisi'ne] doğrudan seçimlerin yapılmasını talep ederek, «ulusal iradenin» Varşova'daki organına hayli temkinli yaklaşıyor. Bu iki kurucu meclisin savunucusu, Varşova Meclisi'nin tek başına ayrımı nedeniyle, genel ve eşit seçimlerde Polonya proletaryasının konumunu zayıflatacağını, ama devletin bütünündeki proletarya ile birlikte genel kurucu mecliste hareket edilmesinin sınıf pozisyonunu ve bu pozisyonun savunulmasını teşvik edeceğini içgüdüsel olarak hissediyor. Birinci ve ikinci pozisyon arasında gidip gelmeler ve «ulusal» irade organının, sınıf mücadelesinin organına bağımlı olmasını istemesi bundandır. Yani siyasi tavırda yeniden düalizm; bu sefer «ulusal» ve sınıf pozisyonunun çatışmasının, Varşova ve Petersburg kurucu meclisleri arasındaki tezat biçiminde [ortaya çıkan bir düalizm].

O zaman birleşimi, Polonya proletaryasının sınıf savunması için daha avantajlı olacak devlet çapındaki meclis, bu konuda da Polonya proletaryasının iradesine ve çıkarlarına olanaklı olan en büyük ağırlığı sağlayacağından, neden Polonya ulusal sorununun çözümünü üstlenmesin sorusu geriye kalıyor. Bu denli kararsızlık ve çelişkiyi, «ulusun» pozisyonunu proletaryanın sınıf pozisyonuyla bağlama arzusu ortaya çıkartmaktadır.

Ayrıca, ülkelerin ulus devlet bağımlılıklarının veya bağımsızlıklarının kaderi parlamentolardaki çoğunluk oylamalarıyla değil, aksine sosyoekonomik gelişme, maddi sınıf çıkarları ve dış politika

---

Grandükümüzün oturduğu bir cumhuriyet istiyoruz» sloganına alaycı bir şekilde atıfta bulunmaktadır.

açısından silahlı mücadele, savaş veya ayaklanma tarafından belirlendiği müddetçe Varşova Kurucu Meclisi'nin «kaderini tayin hakkının» ulusal organı olarak tüm konstrüksiyonunun iskambil kâğıtlarından kurulu olan bir eve benzeyeceği de buna eklenmelidir. Varşova Kurucu Meclisi Polonya'nın kaderi üzerine gerçek kararını, bundan önce başarılı bir ayaklanma ile Rusya'dan fiili bağımsızlığı elde ettiği zaman alabilecektir. Diğer bir deyişle: Polonya ulusu, kaderini tayin «hakkının», ancak şiddet yolu ile eline geçirdiği ve «hak» ilkesine göre değil, beceriler ilkesine göre zorla gerçekleştirdiği fiili beceriye sahip olursa, kullanabilecektir. Ama günümüz devrimi bir tarafta Polonya'da herhangi bir bağımsızlık hareketine yol açmadığından ve Polonya'nın Rusya'dan ayrılmasına yönelik hiçbir tandansı göstermediğinden, aksine bu tandansın kalıntılarının biri olan milliyetçi partiyi -Nasyonal Demokratları- Polonya'nın yeniden kurulması programından vazgeçmeye ve diğerini -PPP'si- parçalara ayırıp, bir yarısını bu programdan feragat etmeye zorladığından, Polonya ulusunun kaderini tayin «hakkından» geriye kalan tek şey, yemeğini altın tabaklardan yiyebilme hakkıdır.

Varşova Kurucu Meclisi talebi, tabii ki hiçbir siyasi veya teorik ağırlığı olmayan, sadece yıkılmakta olan Polonya milliyetçiliğinin anlık doğaçlama denemesi, ortaya çıkar çıkmaz patlayıveren bir sabun köpüğüdür. Ancak bu talep, «ulusların kaderini tayin hakkının» pratikteki uygulamasını göstermeye yaramaktadır. Bu illüstrasyon, ya sosyal demokrasinin günümüz sistemi çerçevesinde «ulusların kaderlerini tayin hakkını» tanıyarak, «uluslara», «güçler» temelinde yapabileceklerine vereceği ucuz bir onay, ya da içi boş, etkisiz bir söylem olacağının bir başka kanıtıdır. Ancak böylesi bir tavır sosyal demokrasiyi, bilimsel sosyalizmin yaratıcılarının milliyetler sorununun değerlendirilmesinde her zaman dayandıkları proletaryanın sınıf çıkarlarının ve toplumun devrimci gelişmesinin savunulması göreviyle kafa kafaya çarpışmasına neden olur.

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin programında bu metafizik boş söylemin kalmasında ısrar etmek, programın tüm detaylarında partinin uymaya çalıştığı o sınıf pozisyonuna tam anlamıyla ihanet demektir. Dokuzuncu paragrafın yerine, milliyetler sorununun çözümünün tek tek milliyetlerin proletaryalarının

çıkarlarıyla uyuştuğu somut, genel bir formülasyon konulmalıdır. Ama bu, ilgili milliyetin sosyal demokrat örgütünün programının *eo ipso* [kendiliğinden] devlet çapındaki partinin programı haline gelmesi gerektiği anlamına kesinlikle gelmez. Gerekli olan, tek tek her programın esaslı bir eleştirel değerlendirilmesidir; toplumdaki gerçek koşulların pozisyonundan, kapitalist gelişmenin genel tandanslarının bilimsel analizi ve proletaryanın, partinin bütününe ve parçalarına tek başına birleşik ve kararlı bir tavır verebilen, sınıf mücadelesi çıkarları pozisyonundan yapılacak bir değerlendirme.

2

ULUS DEVLET VE PROLETARYA

I

Sosyalistlerin milliyetler sorununu, proletaryanın sınıf çıkarları pozisyonundan incelemesi gerektiği itirazı, kendi başına soruna yanıt vermez. Bilimsel sosyalizmin işçi hareketinin bütünü üzerindeki etkisi, kendisini şu andaki her sosyalist veya her işçi partisinin Marksizmin, düşünce tarzını olmasa da, en azından terminolojisini almış olmasıyla göstermektedir. Bunun şu andaki tipik örneği, teorilerinde –teoriden bahsedilebilirse eğer– en azından popülistlerden ve Narodnaja Wolja'dan kalıntılar kadar, Marksçı okuldan alınan unsurların olduğu «Sosyalist Devrimcilerin» Rus partisidir. Rusya'daki küçük burjuva ve milliyetçi tarzdaki bütün sosyalist grupları özel siyasi garabetlerini tabii ki sadece «proletarya ve sosyalizmin çıkarları» adına savunmaktalar. Şimdi de yıkılmakta olan Polonya sosyal yurtseverliği tam da [bu terminolojiyi] kullanarak, naif babalık bay Limanowski'nin, bir kereliğine şöyle tanımlayalım, nasyonal sosyalizmiyle arasına mesafe koydu; çünkü bay Limanowski bir Karl Marx'ın adını dahi anmamıştı; ki zaten [Marx'ın adını anması], sosyal yurtseverlik ta baştan kendi programını Marksist terminoloji anlamında «proletaryanın sınıf çıkarı» olarak meşrulaştırdığından, boşuna olurdu.

Elbette, herhangi bir talebin sınıf karakterini, [bu talebin] bir sosyalist partinin programına mekanik bağlanmasını tek başına belirlemez. O ya da bu partinin proletaryanın «sınıf çıkarı» olarak gördüğü bir şey, sadece uydurma, özel hükümlere dayanan bir çıkar olabilir. Örneğin, asgari ücretin yasa yoluyla uygulamaya sokulmasını işçi sınıfının çıkarlarının gerektirdiği, çok kolay kanıtlanabilir. Böylesi bir yasa, işçileri geri kalmış bölgelerden gelen rekabet

baskısından koruyabilir, onlara belirli bir asgari yaşam standardını vs güvence altına alabilir. Ancak bu talep sosyalist partilerin bütününce haklı nedenlerden dolayı üstlenilmedi, çünkü özel sektörde bugün söz konusu olan anarşik koşullardan dolayı yasa koyucunun ücretlerin genel belirlemesini yapması, kapitalist sistemde ücret ile bütün ürün fiyatlarının «özgür rekabetin» ve sermayenin atılgan hareketlerinin etkisince belirlenmesi nedeniyle, bir ütopidir. Bu nedenle emek ücretinin yasal düzenlenmesi ancak, belediyenin çalıştırdığı işçilerle olan ilişkisi gibi, çok özel, sınırları belirli alanlarda gerçekleşebilir. Aynı düzeyde yasal düzenlenmiş asgari ücret, kapitalist ilişkilerin seyri ile çeliştiğinden, onu, kanıt göstermenin bütün mantıksallığına rağmen, proletaryanın gerçek değil, sadece hayalî çıkarı olarak görmeliyiz.

Proletarya için sosyalist programda salt söylemden ibaret olan bütün farklı «sınıf çıkarları» aynı, saf soyut tarz ile hesaplanabilirler. Diğer unsurlar, özellikle burjuva aydınları ve küçük burjuvazi işçi hareketinin etrafında ne denli çok toplandıkça, sosyalist partilere üşüşen bu unsurların gerçekleştirilemez arzuları veya yerine getirilemez isteklerinin proletaryanın sınıf çıkarları olarak atfedilmesi tandansı o denli güçlü olur. Eğer sosyalist partilerin elinde, proletaryanın sınıf çıkarlarına neyin gerçekten uyduğunu tespit etmek için nesnel bir ölçüt olmasaydı, o zaman sosyalistlerin programları, çeşitli öznel ve çoğunlukla tamamen ütopik taleplerle dolu, işçiler için iyi ve yararlı olduğu düşünülen ve böyle toplanan rengârenk koleksiyona benzerlerdi.

Sosyal demokrasi tarihsel temel üzerinde, kapitalist gelişimin toprağında durduğunda, nihai hedefleriyle kısmi çıkarlarını, proletaryanın bugünkü taleplerini öznel olarak veya proletarya için «iyi» veya «yararlı» olanın tahmini üzerinden çıkartmaz, proletaryanın gerçek çıkarlarının görülebilmesinin mihenk taşını ve bu çıkarların korunmasının maddi araçlarını toplumun nesnel gelişmesinin kendisinde arar. İşte milliyetler sorununun, tarihsel örneklerle gösterilebilecek ve sosyalist çevrelerde kullanılan şiarlara uygun olan en önemli pratik çözüm biçimleri, bu pozisyondan hareketle irdelenmelidirler.

İlk etapta ulus devlet fikriyle ilgileneceğiz. Bu fikri esaslı bir

biçimde değerlendirebilmek için, bu fikir içerisinde öncelikle tarihsel içerik aranmalı, bu örtünün arkasında hangi maddi içeriğin durduğuna bakılmalıdır.

Kautsky milliyetler mücadelesi ve Avusturya'da sosyal demokrat program üzerine kaleme aldığı ve on yıl önce yayımlanan yazısında, ona göre büyümesinin «tüm Avrupa'da modern devletin ortaya çıkışına refakat eden modern ulusal fikrin köklerini» oluşturan üç faktörü sıralıyor. Bu faktörler şunlar: «Burjuvazinin kendi üretimi için bir iç pazarı güvence altına alma gereksinimi, ardından siyasi özgürlük, demokrasi isteği, sonuçta da halk kitlelerinin edebî ulusal eğitiminin yaygınlaştırılması.»[1*]

Milliyetler sorununu öncelikle bir tarihsel kategori olarak algılama ilkesi, Kautsky'nin kuramının daha bu formülasyonunda görülmektedir. Ulusal fikir, anılan düşüncede, modern gelişmenin belirli bir devresiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Burjuvazinin Pazar çıkarları, demokratik akımlar, halk eğitimi; tüm bunlar burjuva toplumunun tipik görüngüleridirler.

Tabii ki burada kendine ait belirli bir etnografik ve kültürel grup olarak milliyetten bahsedilmiyor; çünkü böylesi bir milliyet, daha yüzyıllar öncesinde ulusal özellikler var olduğundan, bu burjuva çağına uygun değildir. Ancak, ulus devlet olarak tanımlamanın oluşmasını zorlayan o ulusal hareketler ne zaman siyasi yaşamın görüngüleri olarak görülürlerse, o zaman şüphesiz burjuva dönemiyle bir bağlantı söz konusudur. Bunun tipik bir örneği, Almanya'daki ulusal birleşme sürecinin tarihidir, çünkü, daha sonra etrafında Alman Rayh'ının kristalize olacağı çekirdeği o zamanların Zollverein [Gümrük Birliği] ve Zollparlament [Gümrük Parlamentosu][2*] oluşturmaktaydı. Almanya'nın ulusal birliğinin gerçek Mesihi olmayı, genelde Almanya'nın yeniden doğuşunun havarisi diye tanımlanan idealist Fichte'den ziyade, beylik «Ulusal Ekonomi» kuramıyla [o

1* Karl Kautsky: Der Kampf der Nationalitäten und das Staatsrecht in Österreich (Milliyetler Mücadelesi ve Avusturya'daki Devlet Hukuku), *Die Neue Zeit*, 16. Jg. 1897/1898, 1. Bd., s. 517.

2* R.L. Lehçe kaleme aldığı orijinal metinde de «Zollverein», «Zollparlament», «Zollbundesrat», «Bundesrat» ve «Reichstag» gibi tanımlamaları Almanca olarak kullanıyor.

çekirdeğin] taraftarı Friedrich List çok daha fazla hak etmektedir. Fichte döneminde Alman «halkları ve prenslerini» içine alan ve gürültü kahramanlığını sözde devrimci Buschenschaft'ların [öğrenci birlikleri] yaptığı «ulusal» hareket, esas itibariyle ve Fichte'nin Büyük Fransız Devrimi'ne beslediği tüm sıcak sempatiye rağmen, sadece Napolyon'un Almanya'ya getirdiği devrim tohumlarına ve modern burjuva sisteminin unsurlarına Ortaçağ'ın gösterdiği reaksiyondan ibaretti. Böylece «ulusal yeniden doğuşun» bu tumturaklı romantik rüzgârı kısa sürede sustu ve Mart öncesinde Almanya'nın feodal parçalanmışlığa ve gericiliğe geri dönüş zaferinin ardında kayboldu. Ama List'in, Alman sanayisinin bu bayağı ajanının *İncil*'i ise 1830'lu ve 1840'lı yıllarda «ulusal yeniden doğuşu» burjuva gelişmesinin unsurlarına; sanayii ve ticarete, «iç piyasa» kuramına dayandırdı. 19. yüzyılın otuzlu ve kırklı yıllarında Almanya'da böylesine güçlü siyasi, bilimsel, felsefî, edebî akımı yaratan o yurtsever hareketin maddi temeli, onlarca küçük feodal devlete parçalanmış ve gümrük ve vergi engellerince bölünmüş olan Alman bölgesini, makine sanayii büyük üretimine yeterli temel oluşturacak tek büyük ve birleşik kapitalist «anavatan» içerisinde yoğunlaştırma gereksinimine dayanmaktadır.

Almanya ticaret ve sanayii birliğinin tarihi, siyasi birliğinin becerileriyle iç içe geçmiştir, ki Zollverein'ın tarihi, tamamen organik ve tamamlanmış süreklilik çerçevesinde günümüz Alman Rayh'ının doğum hikâyesine girecek şekilde Almanya yaşamının bütün siyasi deveranlarını ve olaylarını yansıtmaktadır. 1834'de, Prusya'nın etrafında 17 küçük devleti toplayan Zollverein kurulur, ardından diğer ülkeler peş peşe birliğe katılırlar, ama Avusturya, [İkinci] Schleswig-Holstein Savaşı [1864] meseleyi Prusya planlarının lehine sonuçlandırana dek, bütün araçlarla birliğin dışında tutulur. 1867'de son kez yenilenen Zollverein, devlet birliğinin oluşmasıyla yavaş yavaş gereksiz hale gelir ve Norddeutscher Bund [Kuzey Almanya Birliği] Prusya-Fransa Savaşı sonrasında gümrük hak ve yükümlülüklerini yeni oluşmakta olan Rayh'a miras olarak bırakır: Zollbundesrat [Gümrük Birliği Şurası] ve Zollparlament yerine Bundesrat [Birlik Şurası] ve Reichstag [Rayh Parlamentosu] geçerler. Almanya'nın modern tarihi işte bu açıklıkta modern ulus

devletlerin asıl ekonomik altyapısını mükemmel bir biçimde yansıtmaktadır.

Kapitalist burjuvazinin «kendi» malları için Pazar iştahı öylesine yumuşak ve öylesine büyüktür ki, keyifle hemen tüm dünya küresini tekeline alabilir. Ama modern burjuva «ulus» fikrinin doğası, her ülkenin burjuvazisinin gözünde öncelikle «kendi ulusu», kendi «anavatanı» [piyasaya] sürüme hizmet veren alan olarak görülmesidir, sanki [bu alan] Tanrı Merkür'ün [burjuvaziye] verdiği ve sadece ona ait olan Patrimonium'muş[3*] gibi. İşte ulusal mesele kapitalizmin sıçramasız «olağan» gelişmesinin olduğu yerlerde, yani kendi pazarı için üretimin, genişletilmiş ihracat için üretimden önce başladığı yerlerde kendisini böyle gösteriyor. Aynı Almanya ve İtalya'da olduğu gibi.

Ancak, Kautsky'nin formülasyonlarını, sanki sadece sanayii burjuvazisinin kendi ürünleri için kabalaştırılmış «yurt» pazarı iştahı, modern ulusal hareketlerin maddi temeliymiş anlamında algılamak yanlıştır. Kapitalist burjuvazi kendi uygun gelişimi için, her ne kadar en dar bağlamı burada olsa da, piyasanın yanı sıra daha fazla şarta gereksinim duyar: Bu «anavatanın» dokunulmazlığının garantisi olarak güçlü bir orduya, dünya pazarına giden yolu açmak için silahlara, ayrıca dışa yönelik uygun bir gümrük politikasına, uygun bir biçimde oluşturulmuş bir idareye, trafik sistemine, yargıya, eğitim sistemine, uygun mali politikalarına gereksinim duyar; tek cümle ile, kapitalizm uygun gelişimi için sadece pazarlara değil, aynı zamanda modern kapitalist devletin bütün aparatına gereksinim duyar. Burjuvazinin olağan varoluşu için sadece dar anlamda ekonomik üretim ilişkilerine değil, aynı ölçüde sınıf egemenliğinin siyasi koşullarına da ihtiyacı vardır.

Tüm bunlardan devletsel bağımsızlığın, ulusal gayretlerin burjuvazinin sınıf çıkarlarına uygun o özel biçimi olduğu sonucu çıkar. Ulus devlet aynı zamanda burjuvazinin ulusal defanstan saldırı pozisyonuna, savunma ve kendi milliyetini birleştirme pozisyonundan, ilhak politikalarına ve diğer milliyetleri boyunduruk altına

3* Patrimonium (Lat.): Egemenin, devlet varlığının ötesindeki özel varlığı veya babadan kalan miras varlığı.

almaya geçtiği vazgeçilmez tarihsel biçimdir. Günümüzün bütün «ulusal» devletleri, komşu ülkeleri ilhak ettiklerinden veya sömürge haline getirdiklerinden ve boyun eğen milliyetleri pervasız baskı altına aldıklarından, bunun örnekleridirler.

Bu bakış açısından, burjuvazi için, aslında «ulus devletin» olağan ideolojisinin pozisyonu açısından bir paradoks olan, hem kendi milliyetinin birleşmesi ve savunulması için bir ulusal hareketin, hem de yabancı [bir milliyetin] baskı altına alınmasının neden aynı anda olanaklı olduğunu gösteren görüngü anlaşılır olmaktadır. Bunun etkili bir örneğini, Alman burjuvazisinin 1848'de Polonya Sorunu karşısında aldığı tavırda görmekteyiz. Karl Marx, bilindiği gibi, Devrim esnasında ve Alman milli yurtseverliğinin oluk oluk aktığı zamanlarda, çevresi ile birlikte Polonya'nın bağımsızlığının tek gerçek savunucusu ve bu sorunda, aynı diğer sorunlarda olduğu gibi, çöldeki yalnız sesti. Yani gerçekte Alman «ulus devleti» henüz ortaya çıkarken bile, milliyet bakış açısından bu kavramdan anlaşılana uymuyor ve [bu kavramın] tam anlamıyla bir parodisiydi. Alman «ulusal» devleti, Alman milliyetini Avusturya ve Rayh arasındaki devlet sınırıyla bölerken, yabancı Polonyalı, Danimarkalı ve Fransız ilhak bölgelerini Almanların çevresine bağlıyordu.

Daha göze batan bir örneği, milliyetler sorunu açısından, Macar azınlığa dokuz milliyetli bir ülkedeki sınıf egemenliğini sağlama ve [bu milliyetleri] acımasızca baskı altına alma çabasından başka bir şey olmayan ve en tepesinde Bern'deki eski ayaklanma öncülerimiz Wysocki ve Dembiński'nin hararetle savunarak öne çıkartılan ve pohpohlanan bağımsızlık mücadelesiyle, Macaristan vermektedir.

Macarların ulusal «bağımsızlığı», Karpat Slovaklarının kardeş Sudet Çeklerinden, Pressburg, Temeswar ve Siebenbürgen Almanlarının Avusturya Almanlarından ayrılması, Dalmaçya Hırvatları ile Sırplarının Hırvatistan ve Slovenlerden fiili ayrılması ile satın alındı.[4]

---

4 Milliyetler arasındaki sayısal ilişki o zamanlar şöyleydi:
Macarlar: 5.000.000
Romanyalılar: 2.300.000
Slovaklar: 1.670.000

Çeklerin ulusal uğraşları da aynı antagonisttik karakteri taşır. Bu uğraşlar, kesin bir şekilde Sudetlerdeki Alman nüfusun Alp ülkelerindekilerden ayrılmasını hedeflediğinden, ki bu şekilde Wenzel Tacının[5*] hâkimiyeti altında kalacak olan Almanlar, azınlık olarak kültürel ve idari meselelerde tamamen Çeklere bağımlı olacaklar, Almanlar arasında bu nedenle şüpheye yol açmaktadır. Böhmen'in devlet olarak ayrılması, Çekler için bile bir ampütasyonla eşanlamlıdır. Çünkü bu program, 5,33 milyon Çeki 3 milyon Alman ve neredeyse 250.000 Polonyalı ile bir araya getirmeyi, ama bunun içinse Çekler ile sıkı akraba olan 2 milyon Karpat Slovak'ını Çek «ulusal» devletinden dışlayarak, Macarlaşmaya terk etmeyi öngören plana dayanmaktadır. [Karpat Slovakları] zaten hayli gürültülü bir şekilde davalarının Çek milliyetçilerince tamamen savsaklanmasından şikâyet etmektedirler.[6]

Ve nihayetinde, fazla uzaklara gitmemek için belirtiyoruz, Polonya burjuva milliyetçiliği çok açık bir şekilde hem Ukraynalılara, hem de Litvanyalılara karşı yönelmektedir. Bölücü devletler Prusya ve Rusya'nın inatçı imha siyasetine maruz kalan bir milliyet, şimdi de başka milliyetlerin bağımsız varoluşunu yok saymaktadır. Stańczyk Teorisi'ne[7*] göre, Galiçya'daki Ukraynalılar bir milliyet

---

Almanlar: 1.500.000

Hırvatlar: 900.000

Sırplar: 830.000

Ukraynalılar: 443.000

5* Wenzel Tacı (Alın.: Wenzelkrone; Çekçe: Svatoráclavská Koruna): Eski Böhmen Krallığı'nın tacı. 19. yüzyıldan itibaren Böhmen devlet hukuku ve bağımsızlığının sembolü olarak görülmüştür.

6 1898 Haziran'ında yapılan Prag Bütün Slav gazeteciler Kongresi'nde Slovak delege Liptau'lu Karol Salva Çeklere şöyle seslenmişti: «Aramızda karşılıklılık olacaksa, o zaman sadece biz değil, siz de buna dahilsiniz! Şimdiye kadar bize bu kadar az ilgi duymanızın nedenini biliyorum: Slovakların ülkesi, az sayıda övgüye değer istisna dışında, Çek milliyeti için denizaşırı teritoryadır!»

7* R.L. burada, adını efsanevi bir saray palyaçosundan alan ve 1869'da hazırladığı programıyla muhafazakâr tarih pozisyonunu savunan Stańczyk Çevresine atıfta bulunuyor.

bile değil, sadece milliyet olma yolundaki «etnografik bir malzeme» ve Galiçya'da özerk özgürlüğün başlamasından bu yana baskı altında tutulan Ukraynalıların «haksız taleplerine» karşı verilen mücadele, Galiçya gelişiminin geçen yüzyıldaki siyasi tarihinde baştan sona hep var olmuştur. Kısa bir süre önce ortaya çıkan Litvanyalıların ulusal yeniden doğuş fikri de Polonya milliyetçi çevrelerinde aynı şekilde düşmanlıkla karşılanmıştır.[8]

Burjuvazinin dikkate değer bu, barışçıl birliğin değil, aslen milliyetlerin çıkar ilişkileri üzerine kurulu olan yurtseverliğinin iki tarafı keskin karakteri, ancak burjuvazinin sınıf egemenliği çabasından başka bir şey olmayan yeni zaman ulusal hareketlerinin tarihsel temeli dikkate alınırsa anlaşılabilir, ki bu çabanın ifadesini bulduğu spesifik toplumsal biçim, modern, yani bir milliyetin burjuvazisinin ülkenin bütün karışık nüfusu üzerindeki egemenliği anlamında «ulusal» kapitalist devlettir. Demokratik kurumlar, halk eğitimi, ulusal fikrin, Kautsky'nin saydığı daha çok ideolojik olan unsurları, sadece modern burjuva devletinin özellikleridir ve

8 1906 yazında Wilna'da yayımlanan «Kurier Litewski», Litvanya Katolik Kilisesi'nde Litvanya lisanının yeniden kullanılması amacıyla kurulan bir dernek gibi son derece zararsız niyet hakkında şunları yazmıştı: «Tarihsel gelişme bu yoldan başkasını takip etmediği için, Polonyalılara yönelik asılsız Polonyalılaştırma tandansları suçlaması kaç kez çürütüldü, kaç kez Litvanyalıların Polonyalılara yönelttikleri asılsız suçlamalar çürütüldü. Hayır, Polonyalılara Polonyalılaştırma suçlaması yöneltilebilir, ama tersinden Litvanyalılara da Litvanyalılaştırma hevesleri. Eğer Litvanyalılar, karşılıklı riayetler ve barışçıl rekabet üzerinden ulaşılacak olan iyi komşuluk perspektifini gülünç duruma düşürmek, eğer rakibi kızdırma ve yok etmenin her olanağını kullanmak isterlerse, o zaman Polonyalılara meydan okuduklarını ve [olacak olanların] sorumlusu olacaklarını düşünmelidirler.»

Bir milliyete bir başkasından üstün olduğunu garanti eden «tarihsel gelişmeye» dayanma iddiası, kendi milliyetlerinin varoluşu için mücadele edenlere yönelik şovenizm suçlaması ve üstü kapalı tehditler, kelimesi kelimesine, tehdit altındaki Almanlığı «Polonya heveslerine» karşı savunan Prusya Hakaristlerinin dilini; aynı şekilde Ukraynalılarla, Polonyalıları kötü niyetle «taciz» etmekle uğraşıyorlar diye alay eden Kont Stanislaw Tarnowski'nin dilini anımsatmaktadır.

burjuvazinin gereksinimleri olarak [burjuva devletinin] çerçevesinde, daha doğrusu: Anlamında gerçekleşmenin yeterince olanağını bulmaktadırlar. Bu nedenle bağımsızlık ve devletsel birleşme, burjuvazinin ulusal hareketlerinin asıl yayını oluşturmaktadır.[9] Bağımsız sınıf olarak proletarya için kapitalist toplum ve burjuva devleti, soyut kavramlar olarak değil, aksine tarihsel seyrin her ülkede yarattığı gibi, hissedilen şekliyle en baştan itibaren verili tarihsel çerçevedir. Burjuva devleti –ulusal olması veya olmamasından bağımsız– halk iktisatının biçimi olarak kapitalist üretimin yanı sıra, işçi sınıfının büyüdüğü ve yarıldığı tabandır. Burjuvazi, feodal-aristokrat iktidar sisteminin kucağında gelişir ve ayağa kalkar. Üretim biçimi olarak kapitalizmin zaferini güvence altına almaya uğraşmasıyla, aristokrasi sisteminin harabeleri üzerinde modern devleti yaratır. Kapitalizmin gelişmesine ve burjuvazinin egemenliğine uygun olarak proletarya, daha burjuva sınıf devletinin kucağında iken, kendisini siyasi olarak ayırır. Demek ki bu devlet en başından itibaren, aynı kuluçkadaki civciv için yumurta kabuğu neyse, proletarya için de döl yatağıdır. Modern proletaryanın bağımsız ve çıkarlarını bilincine çıkarmış bir sınıf olarak modern ulus devleti yaratabilir düşüncesi, tarihsel perspektiften, herhangi bir ülkenin burjuvazisi, hem de doğal olarak gerçekleşemediği yerde veya özel bir biçim aldığı Rusya örneğinde, önce feodalizmi uygulamaya soksun önerisine benzemektedir. Burjuvazinin tarihsel-sınıfsal görevi, vazifelendirilişi, «ulusal» devleti yaratmaktır; proletaryanın tarihsel görevi ise, içerisinde kendisinin bilinçli bir sınıf olarak dünyaya geldiği kapitalizmin siyasi biçimi olan bu devleti, sosyalist sistemi uygulamaya sokmak için, ortadan kaldırmaktır. Proletarya, halk kitlesi olarak, Almanya'da olduğu gibi, burjuva gelişiminin «ulusal» devletin yaratılmasını gerekli kıldığı yerlerde burjuvazinin ulusal hareketlerine katılabilir. Ancak o zaman [bu harekete] kendi

9 Burjuva hukuk kuramcılarının çoğunluğu bu nedenle bağımsız devletin varoluşunu, «ulusal fikrin» niteliği olarak görmektedirler. Bay Blentschli ve diğer beyler, sınıflarının ideologları olarak soyut tanımlamanın sert yolunda bunu ortaya koymaktadırlar ve bunun tahlili, burjuvazinin sınıf egemenliği amacının tarihsel yolunda nereye ulaştığından başka bir şey değildir.

siyasi programıyla bağımsız sınıf olarak değil, burjuvazinin öncülüğünde katılır. Alman sosyalistlerinin 1840'lı yıllardaki ulusal programı, burjuvazinin ulusal programıyla açıkça çelişen iki talep yükseltmişti: Kesin milliyetler sınırı içerisinde birleşme ve cumhuriyetçi iktidar biçimi.

Sonuç itibariyle işçi sınıfının doğrudan temel çıkarlarının bakış açısından ulusal sorunda aldığı tavır, burjuvazinin aldığı tavırdan tamamen farklıdır. İç pazarın «anavatan» sanayisi için güvence altına alınması kaygısı, yeni pazarları fetih, sömürge ve askerî politikalar aracılığıyla, belirli gümrük politikaları aracı ile ele geçirme; burjuvazinin «ulusal» devleti yaratırken, ulaşmaya çalıştığı tüm bunlar, sınıf bilinçli proletaryanın görevi olamaz.

Ancak proletarya, kapitalist gelişmenin meşru çocuğu olarak, kendi gelişmesi ve siyasi olgunluğunun tarihsel temeli olan kapitalist gelişmeyi ve ön şartlarını hesaba katar. Sosyal demokrasi ise gericiliğin çıkarına burjuvazi tarafından yoluna koyulan kapitalist gelişmenin sadece devrimci ifadesidir. Ama sosyal demokrasi, sanayii ve ticareti olduğunca desteklemeyi hiçbir zaman kendi görevi olarak görmez, tam aksine, gümrük korumacılığıyla, militarizm ve sömürgecilikle, aynı varolan sınıf devletinin bütün aparatıyla; idaresi, yargı ve okul sistemiyle vs esaslı bir biçimde mücadele ettiği gibi, mücadele eder.[10]

10 Kautsky, «Sosyal demokrasinin toplumsal gelişmenin partisi olduğu doğrudur: [Sosyal demokrasi] toplumun kapitalist devrenin ötesindeki gelişimini amaçlar; bilindiği gibi evrim, evrimin sadece bir epizodu olan devrimi dışlamaz. Nihai hedefi, proletaryanın, toplumsal üretimi fethederek ve [üretime] hükmederek işçilerin artık proleter olmayacakları ve özel bir toplumsal sınıfı oluşturmayacakları biçimde, ortadan kaldırılmasıdır. Bunun için belirli ekonomik ve siyasal ön şartlar gereklidir. Kapitalist gelişmenin belirli bir yüksekliği gereklidir. Demek ki proletaryanın görevi ekonomik gelişmeyi teşvik etmektir. Ama bu nedenle görevi, sermayenin genişlemesi için uğraş vermek, yani kârın teşvik edilmesi değildir. Bu kapitalist sınıfın tarihsel görevidir ve [kapitalist sınıf] bu göreve sadıktır. [Kapitalist sınıfı] bunu yaparken biz onu destekleyemeyiz ve gelişmenin kapitalist metotlarına ne denli karşı çıkarsak, o kadar az desteklemiş oluruz... Ne makinelerin işçileri işsiz bırakmasını, ne de fabrikalar ve benzerlerinin zanaatkârları işlerinden

Demek ki proletaryanın ulusal politikası, özü itibariyle savunucu, ama hiçbir zaman fethedici olmadığından [ve] birinin diğerini fethetmesi ve boyunduruk altına alması değil, bütün milliyetlerin çıkarlarının harmonisi üzerine kurulu olduğundan, burjuvazinin ulusal politikasıyla esastan ve olabildiğince çelişir. Her ülkenin bilinçli proletaryası, uygun gelişimi için barışçı varoluşa ve kendi milliyetinin kültürel gelişimine gereksinim duyar, kendi milliyetinin bir başkası üzerindeki egemenliğine ihtiyacı yoktur. Yani böyle bakıldığında, burjuvazi için diğer milliyetler üzerindeki egemenliğin ve fethin aparatı olarak vazgeçilmez olan «ulusal» devletin, proletaryanın sınıf çıkarları için hiçbir önemi yoktur.

Bu yüzden, Kautsky'nin saydığı «modern ulusal fikrin üç kökünden» sadece ikisinin: Demokratik kurumlar ile halk eğitiminin sınıf olarak proletarya için esas itibariyle bir önemi vardır. İşçi sınıfı için siyasi ve zihinsel olgunluğunun koşulları olarak özgür anadil, ulusal kültürün -bilim, edebiyat ve sanatın- cebren kısıtlanmamış ve tanınmaz hale sokulmamış gelişimi ile, elbette burjuva sisteminde ne kadar «normal» olabilecekse, normal ve milliyetin ezilmesiyle dejenere edilmemiş halk eğitimi zorunludur. İşçi sınıfı için kendi milliyetinin devlet içerisindeki tüm diğer milliyetlerle birlikte yurttaş eşitliğini paylaşması vazgeçilmezdir; önce genel demokratik ilkeler nedeniyle, sonra da tek tek milliyetlerin siyaseten zayıflatılmasının, ezen milliyetin burjuvazisinin elinde sınıf çelişkilerini gizlemenin ve kendi proletaryasını aldatabilmesinin aracı olduğundan.

Tabii burada «en iyi» toplumsal koşulların hayranları, hangi meseleyi ele alırsak alalım, her milliyetin kültürel gelişiminin ve yurttaş haklarının en güvenli ve en mükemmel garantisinin esasında devletsel bağımsızlığın, her ne kadar burjuvazininkinden farklı bir öncelikten hareket etsek de, kendi ulus devletinin proletaryanın

---

etmelerini savunabiliriz. Ekonomik gelişmedeki görevimiz proletaryanın sınıf mücadelelerinde örgütlenmesi ve desteklenmesidir» diyor. Ve Kautsky [bu görevi] çok daha az kısıtlı olarak siyasi ilişkiler alanında da geçerli olduğunu ekliyor. Karl Kautsky: Das böhmische Staatsrecht und die Sozialdemokratie (Böhmen Devlet Hukuku ve Sosyal Demokrasi), *Die Neue Zeit*, 17. Jg. 1898/1898, 1. Bd., s. 292.

sınıf çıkarına olduğu itirazını yapacaklardır. Ancak mesele, böylesi irdelemelerin hiçbir değeri olmadığından, proletarya için neyin «en iyi» olup olmadığını irdelemek değil ki; aksine, eğer bu «en iyi olanın» ne olduğu konusunda soyut düşünme temelinde hareket edersek, o zaman bu kaçınılmaz olarak proletaryanın sınıf pozisyonu açısından sosyalist sistemin ulusal baskıya ve her türlü toplumsal ıstıraba karşı şüphesiz en iyi ilaç olduğu sonucuna vardırır. Ütopik düşünce metodu «geleceğin devletine» zıplayarak, sorunun hep daha ütopik çözümüne yol açıyor; halbuki asıl mesele, sorunu şu andaki burjuva zamanının içerisinde ve temelinde çözmektir.

Yukarıdaki fikir silsilesi bu metodun bakış açısından bir başka tarihsel yanlış anlamayı da içermektedir. Bağımsız ulus devletin, ulusal varoluş ve gelişme için «en iyi» garanti olduğu tespiti, ulus devleti tamamen soyut bir kategori gibiymiş gibi ele almak anlamına gelmektedir. Ulus devleti, salt ulusal pozisyondan özgürlük ve bağımsızlığın garantisi olarak görmek, Almanya'da, İtalya, Macaristan ve tüm Avrupa'da 19. yüzyıldan kalan ve modası geçmiş çürük burjuva ideolojisi, kokuşmuş burjuva liberalizminin hazine kasacığından alınan boş bir söylemdir. O zamanlardan beri süren burjuva gelişimi modern ulus devletin, «özgürlüğün» ve ulusal «bağımsızlığın» sisli şemasından ziyade, çok daha gerçek ve somut, sihirli ve ideal değil, kesin belirlenmiş içeriği olan tarihsel bir görüngü olduğunu etkili bir biçimde göstermektedir. Çünkü modern devletin içeriği ve özü, «ulusun» özgürlüğü ve bağımsızlığı değil, burjuvazinin sınıf egemenliği, gümrük politikası, dolaylı vergiler, militarizm, savaş ve fetihtir. Ulus devletin bu tüm acımasız cevherini ince bir ideolojik doku, yani «ulusal bağımsızlık ve özgürlüğün» saf negatif mutluluğu ile örtmek ve gizlemek, burjuva ideolojisinin anlaşılır ve zamanında ödüle değer sınıf tandansıydı. Tam da bu nedenle, bu spekülasyonun tarihsel-toplumsal temelini anımsamak, proletaryanın sınıf pozisyonunun ne olduğunun ve ne olması gerektiğinin tam tersi olduğunu anlamak için yeterlidir.

Görünüşe göre burjuva liberalizminin karşıtı olan anarşizm kendisini, aynı bir çok başka meselelerde olduğu gibi, ele aldığımız meselede de, [burjuva liberalizminin] çocuğu olarak gösteriyor. Liberal ideolojinin boş söylemlerini kendine özgü «devrimci»

ciddiyetle gerçek kabul eden ve tarihsel-toplumsal içeriği hor görerek cezalandıran anarşizm, ulus devleti, «özgürlüğün», «hakların iradesinin» ve daha başka güzel şeylerin tecessümü [cisimleşmesi] olarak görmektedir. Örneğin Bakunin 1849 yılında Orta Avrupa'daki ulusal hareketler hakkında şunları yazıyordu: «Devrimin ilk işareti» (1848) «eskimiş zulme karşı nefretin bir çığlığı, ezilen bütün milliyetler için merhametin ve sevginin çığlığıydı... Tek bir ağızdanmış gibi, ezenler defolsun: Ezilenlere, Polonyalılara, İtalyanlara ve herkese kurtuluş! Artık tek bir fetih savaşı daha yok, ama sonuna kadar sonuncu savaş verilecek, tüm halkların nihai kurtuluşu için devrimin iyi savaşı! Despot kongrelerince sözde tarihî, coğrafi, ticari ve stratejik zorunluluklar nedeniyle ve şiddet yoluyla kurulan tüm [sınır] bariyerleri yıkılsın! Doğaya uygun, adalet ve demokrasi anlamında, halkların bağımsız iradesinin kendi ulusal özellikleri temelinde çizilenlerden başka ayırıcı sınır olmasın. Halkların yükseltiği çağrı buydu.»[11*]

Marx [Engels] ulusal bağımsızlık ve «halkların iradesi» konulu şişirme hitaba şöyle yanıt verdi:

«Gerçeklerden hiç bahsedilmiyor, ya da dikkate alınsa bile, ‹Despot Kongreleri› ve ‹diplomatlarca› keyfî olarak oluşturulan, tamamen kınanması gereken olarak gösteriliyor. Bu kötü gerçeğin karşısına, sözde halk iradesinin, doğrusu mutlak «özgürlük» talebiyle kategorik emri koyuluyor... ‹Adalet›, ‹insancıllık›, ‹özgürlük› vs isterlerse binlerce kere onu ya da bunu talep etsinler; ama mesele olanaksızsa, o zaman gerçekleşmez ve her şeye rağmen ‹içi boş hayalî tahayyül› kalır... ‹Genel halk kardeşliği› ve ‹halkların bağımsız iradesinin ulusal özellikler temelinde çizdiği sınırlar› üzerine tek bir kelime: Birleşik Devletler ve Meksika iki cumhuriyettirler; her ikisinde de halk egemendir. Peki, o zaman nasıl oldu da, ahlaki kurama göre ‹kardeş› ve ‹federatif› olması gereken bu iki cumhuriyet arasında Texas nedeniyle savaş çıktı, nasıl oldu da Amerikan halkının, Amerikalı gönüllülerin kahramanlığına dayanan ‹bağım-

11* Bkz. Friedrich Engels: Der demokratische Panslawismus (Demokratik Panslavizm), *MEW*, Bd. 6, s. 271. R.L. Engels'in satırlarını Marx'ın yazdığını düşünüyordu.

sız iradesi› doğanın çizdiği sınırları, ‹coğrafi, ticari ve stratejik zorunluluklar› nedeniyle birkaç yüz mil güneye çekti?»[12*]

Marx'ın [Engels'in] bu ironik sorusunun yanıtı çok açık: «Ulus devletler», hatta cumhuriyetler bile, liberal teorinin boş söyleminin tınladığı ve anarşizmin boş söyleminin bunu tekrarladığı gibi, «halkların iradesinin» herhangi bir ifadesi ve yarattığı bir şey değildir. Bugün «ulus devletler», aynı ulusal olmayan yayılmacı devletler gibi, burjuvazinin sınıf egemenliğinin aynı araç ve biçimidirler, ki bu şekilde fetih, savaş, zulüm tandansına sahiptirler, bu şekilde «ulusal olmayan» devletlere dönüşürler. Bu nedenle «ulusal» devletler arasında sürekli çatışmalar olmakta, çıkar karşıtlıkları ortaya çıkmaktadır ve bugün bir mucize misali bütün devletlerin «ulusal» olması başarılırsa bile, hemen ertesi gün karşılıklı savaşın, fetihlerin ve zulmün resmi ortaya çıkar. Marx'ın [Engels'in] verdiği örnek bunun için tipiktir. Birleşik Devletler ve Texas arasında neden savaş çıktı, söz konusu olan neydi? Kaliforniya, Birleşik Devletlerin kapitalist gelişimi için vazgeçilmezdi; bir taraftan, kelime anlamında, altın madeni olarak, diğer taraftan da Sessiz Okyanus'a açılan kapı olarak. Birleşik Devletler kapitalizmi ancak bu bölgenin fethinden sonra kendini geliştirebilir, siper alabilir ve hem Doğu'ya, hem de Batı'ya geçişler açabilirdi, ama geri kalmış Meksikalılar için Kaliforniya sadece basit bir toprak mülkiyetiydi. Burjuva gelişmesinin gereklilikleri karar verdi ve «ulus devlet» ile «halkın iradesi», anarşistlerce çok sevilen ve idealize edilen cumhuriyet biçiminde, kapitalizmin çıkarlarına fetih için etkin bir araç olarak hizmet verdiler.

Bu türün çok daha katmerli örneklerini Güney Amerika'nın yakın tarihi vermektedir. 19. yüzyılın başlarında İspanya ve Portekiz sömürgelerindeki «ulusal» kurtuluşun iki yanı keskin karakterini daha önce anımsatmıştık. Burada bizi ilgilendiren, çoktan bağımsız olmuş «ulusal» devletlerin, aynı zamanda anarşist «ulusal özgürlük» ve «halk iradesi» söyleminin renkli bir illüstrasyonu olan şu siyasi tarihidir.

Brezilya 1825'de ağır mücadeleler sonucunda, Brezilya ile gene kısa süre önce İspanya'nın asasından kurtulan Arjantin arasında,

12* *A.g.e.*, s. 272.

her iki genç «ulus devletin» ilhak etmeye çalıştığı ve sonuçta Avrupalı sömürge güçlerinin silahlı müdahalesinin yardımıyla Uruguay Cumhuriyeti olarak kendi bağımsızlığını kazanan Banda Oriental vilayeti üzerine bir savaşın çıktığı o yıl, Portekiz'den bağımsızlığını kazandı. Fransa ve İngiltere, Uruguay ve Paraguay'ın bağımsızlığını tanımamakta ısrarla direnen Arjantin'e ültimatom verdiler, ki Arjantin'in inatçı direnişi gerekçe gösterilerek 1845'de Paraguay, Uruguay ve Brezilya arasında savaş çıktı. 1850'de ise Brezilya ve Arjantin arasında bir savaş daha çıktı; bu savaşta Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ın yardımıyla Arjantin'i yenebildi ve ardından Uruguay'ı fiilen boyunduruğu altına aldı. 1864'de formel «bağımsızlığı» olan Uruguay, silah zoruyla itaat ettirildi. Paraguay [bu zorla itaate] direndi ve bu sefer Arjantin ve Uruguay ile ittifaka giren Brezilya'ya karşı savaş açtı. 1865'den 1870'e kadar süren ve «halkın iradesinden» çok kahve ekicilerinin iradesi ve çıkarlarının hâkim olduğu bu savaş Brezilya'nın Güney Amerika'da egemen olan büyük devlet pozisyonunu nihai olarak güvence altına aldı. Ancak Brezilya'nın bütün bu dış tarihi, toplam nüfusunun üçte birini oluşturan beyazların, siyahlar ve sonraki kuşakları olan melez nüfus üzerindeki egemenliğine hiç dokunmadı. Ülke içindeki mücadelelerin hükümet üzerinde yarattığı baskı sonucunda 1871'de kölelerin özgürlüğü ilan edildi, ama köle sahiplerine devlet kasasından tazminat vererek. Ekicilerin elindeki bir enstrüman olan parlamento ise bunu onaylamadı ve köle sistemi devam etti. 1886 yılında 60 yaşını aşmış kölelerin serbest bırakılmasına karar verildi, diğerleri daha 17 yıl özgürlüklerini beklemek zorunda kaldılar. 1888 yılında parlamentodaki hanedan partisi köleliğin tazminatsız kaldırılmasını dayattı, böylece cumhuriyetçi hareketin perspektifi kesinleşti. Ekiciler, kitlesel olarak cumhuriyet bayrağının altına koştular ve askerî ayaklanma esnasında da cumhuriyeti ilan ettiler.[13]

13 Gerçekten de, hâlâ devam eden köleliğin formel olarak kaldırılmasında sonra da, «kahve» sermayesinin bu «ulusal» cumhuriyetteki «halk iradesinin» tek regülatörü olmaya ne denli devam ettiğini şu örnek kanıtlıyor: Verimlilikleri ölçülmez derecede yüksek olan kahve plantasyonları geçen yıl uluslararası kahve pazarında devasa bir krize, yani müthiş bir fiyat düşüşüne yol açtıklarında, Brezilyalı ekiciler

Eğer kapitalizmin gereksinimleri ve burjuvazinin sınıf çıkarları açısından, ulusal sorun burjuva sınıfları için böyle siyasi bağımsızlık, yani ulus devlet biçimini alırsa, çünkü sadece [bu biçim] egemenlik ve fetihin uygun enstrümanıdır, o zaman ulusal sorunun kültürel ve demokratik yanları, yani ulusal yaşamın momentlerinin özgür gelişimini; sadece savunma yolu üzerinden, saldırı politikası aracılığıyla değil, tarihsel olarak tek bir burjuva devletinde bir araya gelen farklı milliyetlerin dayanışmacı birlik ruhu ile garanti eden siyasal biçimleri, kesinlikle işçi sınıfının çıkarlarına uygundur. Milliyetlerin yurttaş eşitliği ve kültürel-ulusal gelişmesini güvence altına alan siyasi kurumlar, burjuva milliyetçiliğinden farklı olarak, proletaryanın sınıf pozisyonunu takip eden doğal sınıf programının genel biçimidir.[14*]

II

Devlet içerisindeki en önemli sorun olan Polonya sorunu, bu genel ilkelerin klasik tasdiki ve imtihanıdır.

Polonya'daki ulusal sorun en önden ve en baştan itibaren Batı Avrupa'dakinden tamamen farklı karakterdedir. Almanya ve İtalya'nın modern tarihinde Polonya ulusal fikri için tarihsel uygunluk arayanlar, hem Almanya ve İtalya'daki, hem de Polonya'daki ulusal hareketin asıl tarihsel içeriği hakkında hiçbir şey bilmediklerini itiraf etmiş olurlar. Bizde ulusal fikir hiçbir zaman burjuvazinin ulusal fikri olmamıştır, aksine aristokratların [ulusal fikridir]. Polonya ulusal uğraşlarının maddi temeli, 19. yüzyılda Orta Avrupa'da

---

hükümeti bütün kahve üretim fazlasını devlet kasasından satın almaya zorladılar. Müthiş derecede sallantıya giren mali durum ve tüm nüfusun yoksullaşması, tabii ki bu özgün deneyin bir sonucu oldu.

14* R.L. burada, SDAPR'in 1903'deki İkinci Parti Kurultayı'nda, parti programındaki ulusların kaderlerini tayin hakkını içeren maddenin yerine konulmasını istediği öneriye atıfta bulunuyor. Öneride yer alan ilgili cümle şöyle: «Devletin varlığına ait bütün milliyetlerin tam kültürel gelişimini güvence altına alan kurumlar». Bkz. Rosa Luxemburg'un Adolf Warski'ye yazdığı mektup, 6 Ağustos 1904, *Gesammelte Briefe* (Toplu Mektupları -GB), Bd. 6, s. 79-82.

olduğu gibi, modern kapitalist gelişme değil, aksine kökleri natürel-toprak sahibi iktisadına dayanan aristokrasinin sınıfsal fikriydi. Polonya'da bu ilişkilerle birlikte ulusal hareketlerde kayboldu. Kapitalist gelişmenin tarihsel yediemini olarak burjuvazi, bizde başından itibaren antinasyonal faktördü. Sadece 19. yüzyılın başında asıl olarak karışık unsurlardan oluşan ve sömürgeleştirmenin bir ürünü, dışarıdan Polonya toprağına ekilen bir ürün olan burjuvazinin spesifik kökeni nedeniyle değil. Polonya sanayiinin 1820'li ve 1830'lu yıllardaki başlangıcında, iç piyasaya egemen olmasından, hatta iç piyasayı oluşturabilmesinden çok önce ihracat sanayii olarak ortaya çıkmış olması, hayli belirleyici olguydu. Burada ülkemizdeki resmin bütününü ve sınai gelişmenin sayfalar dolusu sayılarını vermek istemiyoruz; okuyucunun dikkatini daha çok Rusça da yayımlanmış olan «Polonya'nın sınai gelişimi» başlıklı tezimiz ile «Polonya Sorunu ve Sosyalist Hareket» Kraków 1905 nüshasına çekmek istiyoruz.[15*] Burada sadece genel çizgileri çizeceğiz.

Kapitalist sanayiinin temel alanlarındaki, fibrin üretimindeki Rusya'ya yönelik ihracat, en başından itibaren Polonya kapitalizminin ve böylelikle aynı zamanda Polonya burjuvazisinin de varoluşu ve gelişiminin temeli oldu. Sonuç olarak burjuvazi ilk andan itibaren siyasi ağırlığını Batı'ya, Galiçya ve Posen Kontluğu ile ulusal birleşmeye değil, aksine Doğu'ya, Rusya'ya yönlendirdi. Büyük sanayiinin gelişimi ile bağlantılı olarak Rusya ve Polonya Krallığı arasındaki gümrük sınırının kalkmasıyla bu ağırlık daha da güçlendi. Burjuvazinin toplum içindeki asıl sınıf egemenliği Ocak

15* Rosa Luxemburg: Die industrielle Entwicklung Polens. Inaugural-Dissertation (Polonya'nın sınai gelişimi. Açılış tezi), *GW*, Bd. 1/1, s. 113-216. İlk kez 1898'de Leipzig'de yayımlandı. Aşırı derece sansüre uğrayan Rusça nüshası ise 1899'da St. Petersburg'da yayımlandı. Anılan diğer makale için bkz.: *Kwestia polska a ruch socjalistyczny. Zbiór artykulów o kwestli polskiej. R. Luxemburg, K. Kautskyego, F. Mehring, Parvusa i innych z przedmową R. Luxemburg i urawagami wydawców oraz dodatkiem* [Polonya Sorunu ve sosyalist hareket. Polonya Sorunu üzerine R. Luxemburg, K. Kautsky, F. Mehring, Parvus ve başkalarının toplu makaleleri. R. Luxemburg'un önsözü, derleyenlerin notları ve eklerle.], Krakau 1905.

Ayaklanmasının bastırılmasından sonra başladı, ulusal bağımsızlık uğraşlarına sırt çevirmek anlamına gelen organik çalışma programıyla açıldı.[16*] Demek ki Polonya'da burjuvazinin sınıf egemenliğinin, Almanya'da ve İtalya'da olduğu gibi birleşik ulus devletin yaratılmasına ihtiyacı yoktu, aksine Polonya'nın boyunduruk altına alınması ve bölünmesi temeli üzerinde büyüdü. Birleşme ve ulusal bağımsızlık fikri bizdeki kapitalist gelişmeden yaşam bulmadı, aksine, bu gelişmenin seyri içerisinde tersinden tarihe gömülen bir fikir oldu. Ve bu durum, kapitalist burjuvazinin ulusal fikirle olan bu özel tarihsel ilişki, bu fikrin kaderini ve sosyal karakterini belirledi. Almanya'da, İtalya'da ise «ulusal yeniden doğuş», aynı yarım yüzyıl öncesinde Kuzey Amerika'da olduğu gibi, devrimci, ilerici bir hareketin bütün özelliklerini taşıyordu. Kapitalist gelişmenin nefesi, ulusal fikre yaşam verdi ve devrimci burjuvazinin siyasal idealleri ile sıkı tarihsel bağlantıda kanatları üzerinde taşıdı: Demokrasi ile, liberalizm ile. Ulusal fikir bu bağlantıda burjuvazinin genel sınıf programının: Modern burjuva devletinin programının sadece tarihsel bir detayıydı. Polonya'da ise ulusal fikir ile burjuva gelişmesi arasında ulusal fikre sadece ütopik değil, aynı zamanda gerici bir karakter veren tezat ortaya çıktı. Polonya'nın ulusal bağımsızlık fikrinin tarihindeki üç devre, bu ilişkinin gerçek yansımasını vermektedir.

En önce aristokrasinin silahlı mücadelesindeki iflası. Polonya ayaklanma hareketlerinin çöküşünü, tarih felsefesindeki «kargaşa ve şiddet» kuramının en inatçı taraftarları bile sadece Rus süngüleri

16* «Organik Çalışma Programı», Varşova Pozitivizmi olarak adlandırılan ve 1864-1890 yılları arasında Ocak Ayaklanması yenilgisinden sonra ülkeye yurtsever gelişme perspektifi vermek isteyen çok sesli edebî ve ideolojik akımın programatik köşe taşı oldu. Bu akım, romantik ayaklanma geleneğinden feragat ettiğini açıklayarak, Polonya toplumunun ekonomik ve kültürel gelişimi için «toplum temellerinde organik çalışma» programını savundu. Varşova Pozitivizmi 1870'li ve 1880'li yıllarda en parlak dönemini yaşadı ve Galiçya'yı da etkiledi. 1890'lı yıllarda edebî-sanatsal mirasını neoromantik «Genç Polonya»nın devraldığı Varşova Pozitivizminin siyasi izleri Nasyonal Demokratların ve işçi hareketinin (özellikle PPS'in) oluşturduğu ilerici cephe içerisinde kayboldu.

daha fazlaydı diye açıklayamazlar. Polonya'nın sosyal ve iktisadi tarihini biraz da olsa tanıyanlar, ayaklanmacı aristokratların yenilgisine, başka yerlerde de, Kautsky'nin sözleriyle belirtecek olursak, modern ulusal fikrin en önemli kökleri olan aynı kapitalist Pazar çıkarlarının neden olduğunu bilirler. Burjuvazinin, kapitalist büyük üretimin şartlarını güvence altına alma dürtüsü, bu örnekte ulus devlet biçimini değil, aksine tersinden ilhaktan maddi faydalanma biçimi olarak, aristokrasinin ulusal hareketini felce uğrattı. Saf burjuva fikri olan ulus devlet fikri, Ocak Ayaklanmasındaki aristokrat biçiminde nihai yenilgiye mahkûm oldu.

İkinci devre, Polonya ulusal fikrinin küçük burjuvazi tarafından üstlenilmesi. [Ulusal fikir] bu biçiminde silahlı mücadeleden kaçınma siyasetine dönüşür ve böylelikle zayıflığını ortaya koyar. Küçük burjuva milliyetçiliği yirmi yıl boyunca toplumun dışında sefil bir yaşam sürdükten sonra, çünkü 1880'li ve 1890'lı yıllarda yarım düzine «tüm Polonyalı» göçmen biçimindeki hayaleti ortalıkta dolaşıyordu, Çarlıktaki günümüzün devrim sürecinde nihayet aktif politikanın devresine geçişiyle birlikte ulusal bağımsızlık programının, bu ulaşılamayacak ütopinin reddini ilan ediyor ve buna karşın programına sadece ikili özerklik ve karşıdevrimin şiarını alıyor. Nasyonal Demokrasi şimdi, geleneksel ulusal programın yükünü attıktan sonra, toplumda hızla gerçek bir siyasi güç oluyor. Hem de ikinci kere, ama bu sefer ulus devletin küçük burjuva biçiminde iflas eden programı yerine, amaca hizmet eden ve burjuva Polonya'sı temelinde uygulanabilecek bir programı, özerklik programını koyarak.[17*]

17* «Geleneksel Ulusal Program» Nasyonal Demokrasi'nin reddettiği ayaklanma geleneğidir. «Özerklik Programı» ise Nasyonal Demokrasi'nin Rusya-Japonya Savaşı'ndan ve 1905 Devrimi'nin başlamasından sonra Polonya'nın bağımsızlık fikrine kararlı bir biçimde karşı çıktığı siyasetini tanımlıyor. Bu siyaset sonucunda Polonyalı milliyetçiler arasında geleneksel olan Rusya karşıtlığı yumuşamış ve Nasyonal Demokrasi, işçi partilerinin boykot ettiği ilk Duma Seçimlerinden Polonya'daki en güçlü siyasi parti olarak çıkmıştı. Nasyonal Demokrasi'nin bu çizgisini, partinin tartışmasız önderi olan ve giderek zayıflayan Çarlığın Polonya'daki yerini siyasi ve iktisadi gücü artan Almanya'nın alacağı tehdidinin altını çizen Roman Dmowski belirliyordu.

Ve Polonya ulusal fikrinin üçüncü ve son devresi, [Bu fikri] proletaryanın sınıf hareketiyle bağlantılı hale getirme deneyi. Sosyal yurtsever PPS'nin, ulus devlet şiarını sosyalist programa alan 12 yıllık deneyi, uluslararası işçi hareketinin tarihinde tek örnektir. Ve bu eşsiz deney de, başlangıcından 12 yıl sonra, küçük burjuva deneyi gibi, aynı kritik anda ve aynı tarzda sonlanıyor... PPS, Rusya'daki işçi devriminin başlamasıyla, reel siyasete ve toplumsal yaşama katılmak için, Polonya'nın yeniden kurulması programından ayrıldığını ilan ediyor.[18*] Nasyonal Demokrasi [yeniden kurulma programından] ayrıldığını, burjuva karşıdevrimine aktif katılım için ilan etmişti, PPS'de proletaryanın devrime giden sınıf hareketine katılmak için bunu ilan ediyor.

PPS'nin bu şekilde başlayan krizi, çözülmesi ve çöküşü, şimdi de Polonya ulus devleti fikrinin proletarya kıyafetindeki üçüncü ve son iflası gerçeğinin altını çiziyor. Yaşamın bütün tohumlarını büyüten ve olgunlaştıran ve aynı zamanda devasa bir saban gibi toplumsal toprağın tümünü altüst eden bu devrim, yeni zamanların bu muazzam toplumsal devinimi, Polonya ulus devleti fikrinin son izlerini de kenara attı; aynı tarihsel gelişmenin tüm içeriğini sıkıp boşalttığı, en fazla gericilik döneminin apatisinde toplumsal geleneklerin pılıpırtısı arasında şaşkın dolaşan boş bir kâse gibi.

Ancak Polonya milliyetçiliğinin tarihsel kariyeri böylelikle daha sonra ermedi. Gerçi ulus devlet fikri olarak ömrü tamamlandı, ama milliyetçilik bu metaformoz sonucunda ütopik hayalî yapıdan, reel toplumsal yaşamın bir faktörüne dönüşüyor. Polonya'nın burjuva-kapitalist gelişimi, Polonya'yı Rusya'ya lehimledi ve ulusal bağımsızlığı ütopi olarak kalmaya ve yenilgiye mahkûm etti. Ancak bu burjuvai sürecin diğer yanı, Polonya toplumunun devrimci gelişmesidir. Polonya'daki toplumsal ilerlemenin bütün görüngüleri ve faktörleri, en başta tabii ki en önemlisi, Çarlıktaki devrimde olan payı ile Polonya proletaryası, aynı burjuva-kapitalist gelişmenin toprağında büyüdüler ve büyümekteler. Polonya'daki

18* R.L. burada PPS'nin 1892 Kasım'ında yapılan ilk kurultayında parti programına alınan Polonya'nın yeniden kurulması talebine atıfta bulunuyor. 1905 Devrimi'nden sonra bağımsızlık tartışmaları sertleşmiş ve 1906'da partinin nihai bölünmesine yol açmıştı.

toplumsal ilerleme ve devrimci gelişme bu şekilde, Polonya'yı Rusya'ya bağlayan ve Polonya ulusal fikrini altına gömen o kapitalist sürecin koparılamaz tarihsel ipi ile bağlıdır. Sonuç olarak, Polonya ve Rusya'daki toplumsal yaşamın suni biçimde ayrılmasına yönelik bütün ayrılıkçı uğraşlar, doğaları gereği toplumsal ilerleme ve devrimci gelişimin çıkarlarına aykırıdırlar; diğer bir deyişle gerici görüngülerdir. Böylece ulusal fikir, ulus devlet ve ulusal bağımsızlık programının nihai iflasından sonra, ulusal ayrılıkçılığın genel ve tanımlanmamış fikrine buharlaştı. Ve Polonya milliyetçiliği bu biçimiyle, Polonya'daki toplumsal gericiliğin gelenek üzerinden kutsanan şekli olduğundan, bütün burjuva sınıflarının, aristokrasinin, burjuvalığın ve küçük burjuvalığın toplandığı cephenin gerici uğraşlarının ideolojik rezervuarı haline geldi. Tarihsel diyalektik burada da, «ulusların hakkının» soyut çölünde spekülasyon yapan politikacıların, sülük gibi şablonlara yapışan akıllarından çok daha fazla yaratıcı, esnek ve çeşitli olduğunu gösterdi. Bir çok Rus, Alman ve başka devrimcilerin, doğası gereği bütün devrimci uğraşları her defasında emmek ve taşımak durumunda olan, aynı kıyıya vurmuş ve kulağa doğru tutulduğunda denizin uğultusunu tekrarlayan midye kabuğu misali hemen tarihsel kâse olarak görmeye hazır oldukları «ulusal gelenek»; işte bu «ulusal gelenek» Polonya'da, günümüz Polonya'sında oluşan somut tarihsel ve toplumsal şartlar altında tam tersine döndü: Her türlü gericiliğin kâsesine, karşıdevrimin doğal tabelasına. Kazaklar tarafından Polonya proletaryasının eleştiri ve protestosundan korunan Nasyonal Demokrasi, birinci Duma Seçimlerine «ulusal» şiar altında girdiler. Nasyonal Demokrasi, «ulusal fikir» adına işçi sosyal demokratları tabanca kurşunlarıyla seçim toplantılarından geri püskürttü ve Varşova, Łódź ve Pabianice'de düzinelerce işçinin cesetlerini yerlerde bıraktı. Nasyonal Demokrasi ulusal şiar adı altında, proletaryanın ekonomik mücadelesine ve devrimci eylemine karşı etkide bulunmak için «ulusal» işçi «sendikaları» kurdu. Nasyonal demokrat demiryolu işçileri, 1905 Aralık'ında ulusal şiar altında silahları çekip, grevci demiryolu işçilerini çalışmaya zorlayarak, Polonya'daki demiryolu grevini kırdılar. Nasyonal Demokrasi, ulusal şiar altında, tek tek grevlere ve genel greve karşı, «ülkenin

sanayisi ve ulusal zenginliği» harabeye çevrilecek gerekçesiyle haçlı seferi yürüttü. Ulusal şiar altında Nasyonal Demokrasi tarafından, sosyalistlerin öldürülmesi, grev kırıcılığı ve daha başka şeyleri yapmak üzere «Polonya Şahinleri», yani silahlı mücadele birlikleri örgütlendi. Nasyonal Demokrasi'nin lideri bay Dmowski kendi yayın organlarında ulusal fikir adına «sosyalistler toplumun dışında durmaktadırlar» ve bu nedenle «dış düşmanlardır» diye yazarak, sosyalistlere karşı örgütlenen «ulusal» cinayetler için başından itibaren teorik gerekçeyi verdi.[19*] Ve nihayetinde Polonya burjuvazisi, ulusal fikir, ulusal gelenek, ulusal savunma ve «Neopanslavizm» bayrağı altında, başta Nasyonal Demokrasi ile olmak üzere, hatta karşıdevrimin sunağında siyasi «ulusal» programının son görünüşünü; Polonya'nın özerkliğini kurban ederek, mutlakiyetçiliğin ve Rus «devlet fikrinin» paralı ordusunun saflarına katıldı. Tarihsel kariyerini uluslararası devrimin hayran kaldığı romantik aristokrat ayaklanması biçiminde başlayan, ama tarihsel gelişme tarafından hırpalanan Polonya ulusal fikri, şimdi mutlakiyetçiliğin ve Rus emperyalizminin Kara Birlikleri'nin yanındaki bir gönüllü, bir ulusal zorba biçiminde sona eriyor.

19* R.L. burada *Przegląd Wszechpolski* (Tüm Polonya Bakışı) adlı dergiye atıfta bulunuyor. Roman Dmowski bu dergide 1902'de ve 1905'de, daha sonra «Modern Polonya üzerine düşünceler» başlıklı bir kitap haline gelecek yazılarını yayımlamıştı. Dmowski bu yazılarında sosyalizmin, ulusal olmayan ve yanlış ilkeleri takip eden bir ideoloji olması nedeniyle zararlı olduğunu savunuyordu. Dmowski'nin yazıları Polonya'daki siyasi milliyetçiliğin teorik temeli olarak tanınır.

FEDERASYON, MERKEZİLEŞME VE PARTİKÜLARİZM[1*]

I

Şimdi de ulusal sorununun başka bir çözüm biçimine, federasyona değinmek zorundayız. Federalizm, uzun zamandır anarşist çizgideki devrimcilerin gözde fikri olagelmiştir. Bakunin 1848 Devrimi esnasında manifestosuna: «Devrim mutlak gücüyle despot devletlerin, Prusya İmparatorluğu'nun... Avusturya'nın... Türk İmparatorluğu'nun... nihayet son despot kalesi Rus İmparatorluğu'nun dağıldıklarını ve her şeyin nihai hedefi olarak; Avrupa cumhuriyetlerinin genel federasyonunu ilan etmiştir»[2*] diye yazıyordu. Federasyon fikri o zamandan beri az çok ütopik küçük burjuva nitelikteki, sosyal demokrasiden farklı olarak tarihsel temelde değil, aksine aynı Rusya'daki sosyalist devrimciler partisi, aynı geçiş sürecinde ulus devlet programından her türlü pozisyonu kaybeden PPS gibi, bu bölümün sonunda daha yakından tanıtacağımız Rus devletindeki bir çok sosyalist grup gibi «ideallerin» sübjektif temeli üzerinde duran sosyalist partilerin programlarında bütün ulusal sorunların ideal çözümü iddiası ile dolaşıp durmaktadır.

Federasyon şiarının anarşist çizgideki devrimciler arasında neden bu kadar büyük popülaritesi olduğunu sorsaydık eğer, yanıtını çok kolay bulabilirdik: «Federasyon» –en azından bu sosyalist dev-

---

1* Alm. Partikularismus: Bölgeselcilik; Bir ülkenin herhangi bir bölgesinde devletsel yapı oluşturmaya çalışmak, tekil çıkarları genel çıkarların üzerinde tutmak. R.L. partikülarizmi alaylayıcı bir anlamda kullanmaktadır.

2* Engels'ten alıntı: Der demokratische Panslawismus (Demokratik Panslavizm), *MEW* Bd. 6, s. 272. R.L. Engels'in kaleme aldığı satırları, Marx'ın yazdığını düşünüyordu.

rimcilerin hayalinde– ulusların «bağımsızlık» ve «eşitliğini», «kardeşlikle» birleştiriyor. Bu, ulusların ve ulus devlet hukuku açısından sert gerçekliğe tanınmış olan bir taviz; «uluslar» doğal olarak kendi hukuklarının çölünde, bir şekilde aralarında bazı bağlantılar bulunduğundan, yalıtılmış ve kendi kendine yeten «ulus devletler» olarak yaşayamayacaklarından, gözden kaçırılamayacak olan duruma bir biçimde verilen ideolojik bir bedeldir. Farklı uluslararasında tarihsel olarak gelişmiş bağlantılar, ulus farklılıklarını hiç dikkate almadan bütün alanları birbiriyle kaynaştıran maddi gelişme, burjuva gelişmesinin merkezileşmesi; tüm bunlar bu devrimci doğaçlamacıların kafalarında uluslararasındaki ilişkilerde «kaba kuvvet» yerine «gönüllülüğü» koyacak şekilde yansımaktadır. Cumhuriyetçilik de kendiliğinden anlaşıldığından, bütün uluslara bağımsızlık ve eşitliği geri veren «halkların [özgürleştirilmiş] iradesinin» tabii öylesine güzel bir tadı var ki, fırsat bu fırsat, bütün monarşist kalıntılar aşağılanarak tarihin çöplüğüne atılır, burjuva dünyası da tek vuruşla bağımsız cumhuriyetlerin gönüllü birliğine, yani bir federasyona dönüşüverir. Burada tarihsel gerçekliğin, Çarlık Rusya'nın güney Slavlar üzerindeki iştahının Bakunin'in deyiş biliminde anarşizmin panslavist idealine, «Slav halklarının federasyonuna» dönüşmesine yardımcı olan «devrimci» karikatürün bir örneği ile karşı karşıyayız. Gerçeğin «devrimci» yeniden işleme metodunun bir diğeri, daha küçük bir ölçekte, PPS'in 1906'da 8. Parti Kurultayı'nda kabul ettiği programdı: Prusya'nın Rusya ile cumhuriyetçi federasyonu[3*] devrim öncesindeki zamanda sosyal yurtsever pozisyon tüm saflığı ve tutarlılığı ile ayaktayken, PPS

3* PPS'in 8. Parti Kurultayı 1906 Şubat'ında Galiçya'nın Lemberg kentinde yapıldı. Kurultay, partinin 1906 Kasım'ında vuku bulan nihai bölünmesi öncesinde gerçekleştirilen son kurultay oldu. Bu kurultayda Kongre Polonya'sı-Rusya Federasyonu Programını savunan «Gençler», mutlak bağımsızlık çizgisini savunan «İhtiyarlara» karşı zafer elde ettiler. «Gençler» PPS-Lewica'yı (PPS-Solu), «İhtiyarlar» da PPS-Frakcja Rewolucyjna'yı (PPS-Devrimci Fraksiyonu) kurdular. PPS-Lewica 1907/1908'de yapılan 10. Parti Kurultayı'nda artık doğrudan federatif cumhuriyeti değil, merkeziyetçiliğin devlet bürokrasisini desantralizasyon ile ortadan kaldırmayı savunuyordu.

sadece ulus devlet programını tanıyor, ama aynı Rus sosyalist devrimcilerin savunduğu federasyon düşüncesi ise hor görülüyor ve nefretle reddediliyordu. Devrimin patlak vermesiyle bu pozisyon sallanmaya başlayınca ve PPS göze batan gerçeğe, ifadesi, henüz patlak vermiş ortak devrim olan ve Polonya ile Rusya'nın toplumsal bir bütün oldukları gerçeğine ödün vermek zorunda kalınca, bu ödün daha önce hor görülen Polonya-Rusya Federasyonu Programı biçimini aldı. Ancak PPS, aynı bu tip «devrimciler» gibi, şu gerçeği göremedi: Sosyal demokrasi Polonya ve Rusya'daki ortak kapitalist gelişmeyi programının ve taktiğinin tarihsel temeli haline getirirken, sadece, [bu temelden] proletaryanın birleşik Polonya-Rusya sınıf mücadelesi biçimindeki devrimci öğretilerin çıkartılacağı, sosyalistlerin iradesinden bağımsız nesnel tarihsel olguyu teyit ediyordu. PPS ise, Polonya-Rusya Federasyonu Programı'nı ortaya koyarken, çok daha ileriye gidiyordu: Tarihsel durumun salt tanınması yerine, Polonya'nın Rusya ile aktif birliğini önerdi, yani birliği sahiplendi [ve] nesnel gelişmenin yerine, «devrimci» biçimde sosyalistlerin öznel rızasını koydu.

Ancak siyasal ilişkiler biçimi olarak federalizmin, aynı «ulus devlet» gibi, kendisine ait, tamamen farklı ve öznel ideolojiden bağımsız, bu biçimiyle bağlantılı tarihsel içeriği vardır. Federasyon düşüncesini proletaryanın sınıf duruşundan değerlendirmek, ancak bu düşüncenin modern toplumsal gelişme içerisindeki beceri ve rolünü tanıyorsak, başarılabilir.

II

Kapitalist gelişmenin bütün ülkelerdeki karakteristik tandansı içsel, iktisadi ve kapitalist merkezileşmedir, yani tek devlet toprağı içerisinde; iktisadi, hukuksal, idari, yargısal, askerî vb açısından yoğunlaştırma ve kaynaştırma uğraşısıdır. Ortaçağ'da, feodal ilişkiler egemenken, aynı devletin farklı bölgeleri arasındaki bağlantı alışılmadık ölçüde gevşekti. Her büyük kent çevresiyle birlikte gereksinimi olan gündelik kullanım mallarının çoğunluğunu kendisi üretiyordu, ama aynı zamanda kendi yasamasına, kendi hükümetine, kendi ordusuna sahipti; Batı'daki büyük ve zengin kentler

çoğunlukla kendi hesaplarına savaşa giriyor ve yabancı güçlerle antlaşmalar imzalıyorlardı. Daha büyük komünler de aynı şekilde kendi kapalı ve yalıtılmış yaşamlarını sürdürüyor ve her feodal beyin kendi bölgesi, hatta şövalyelere ait olan topraklar bir nevi bağımsız küçük devlettiler. Dağınıklık ve bütün devlet normlarının gevşek bağlantısı, o dönemin koşulları için karakteristikti. Her kent, her köy ve her bölge farklı hukuka, farklı yargıya, farklı vergilere sahipti; aynı devlet içerisinde, satranç tahtasındaki gibi devletin farklı bölgelerini birbirlerinden ayıran sayısız hukuk ve gümrük engelleri vardı. Bu desantralizasyon, o dönemin doğal ekonomisinin ve o zamanlar başlamakta olan zanaat üretiminin uygun niteliğiydi.

O zamanlar, doğal ekonomi ve devlet organizmasının tek tek bölümlerinin zayıf birlikteliği ile bağlantılı olarak kamu yaşamının bu parçalanmışlığının temelinde bölgelerin, hatta bütün ülkelerin bir elden başka bir ele geçmesi olanaklıydı; bütün Ortaçağ boyunca Orta ve Batı Avrupa'da gördüğümüz gibi, devletlerin satın alma, değişim, rehin, miras veya evlilik yoluyla birleşmeleri olanaklıydı; ki, Habsburg devleti bunun klasik örneğidir.

Ortaçağ'ın sonuna doğru üretim ve mübadele ilişkilerindeki köklü değişimler, uluslararası ticaret ile mal üretiminin ve para ekonomisinin güçlenmesi, ordulardaki dönüşüm, şövalyeliğin çöküşü ve muvazzaf orduların oluşması, tüm bunlar siyasi ilişkilerde asilzadelerin iktidarına ve mutlakiyetçiliğin oluşmasına yol açan faktörlerdi. Ancak, mutlakiyetçiliğin ana tandansı merkezîleştirilmiş devlet aparatının yaratılmasıydı. 16. ve 17. yüzyıllar, mutlakiyetçiliğin merkeziyetçi tandansları ile feodal partikülarizmin kalıntıları arasında süren mücadeleler dönemidir.

Mutlakiyetçilik burada iki yöne doğru gelişme göstermiştir: Bir tarafta eyalet meclislerinin ve bölge meclisleri ile kentsel özyönetimin fonksiyonlarını ve yetkilerini absorbe etmiş, diğer tarafta da idarede ve yargıda yeni merkezî idareler yaratarak, ayrıca medeni, ceza ve ticaret yasalarıyla devletin bütün alanlarında idareyi standartlaştırmıştır. Avrupa'daki merkeziyetçilik nitekim 18. yüzyılda, çok geçmeden karanlık, bürokratik-polisiye despotizmine dönüşen sözde aydınlanmış despotizm biçiminde her alanda zafere ulaştı.

Mutlakiyetçiliğin modern devlet merkeziyetçiliğinin ilk ve en önemli teşvikçisi olduğu bu tarihsel durumdan, merkeziyetçiliği mutlakiyetçilikle, yani gericilik ile eşanlamlı gören yüzeysel yatkınlık gelişmiştir. Gerçekte ise mutlakiyetçilik, Ortaçağ'ın sonlarında feodal parçalanmışlık ve partikülarizmle mücadele ettiği ölçüde, hiç kuşkusuz tarihsel ilerlemenin bir ifadesidir. Staszic, asilzade cumhuriyetinin «otokratların ortasında» ayakta kalamayacağını vurgularken, bunu çok iyi kavramıştı.[4*] Öte yandan mutlakiyetçilik feodalizmi yıkarak ve harabeleri üzerinde modern, tek tip büyük devleti kurarak, modern burjuva toplumuna siyasi ve toplumsal yolu açan sadece bir üzengi tutucusu rolünü oynadı. Mutlakiyetçiliğin tarihsel yok oluşundan sonra burjuva toplumu ondan büyük ölçüde bağımsız, ama aynı [mutlakiyetçiliğin] gücü veya kararlılığı ile merkezîleştirme tandansını sürdürdü. Fransa'daki günümüz merkeziyetçiliği, siyasi alan olarak görüldüğünde, Büyük Devrim'in [1789] eseridir. Büyük Devrim, Avrupa'da etkide bulunduğu her yerde merkezîleştirici oldu. Devrim merkeziyetçiliğinin böylesi bir binası, 1798'de aniden, önceden gevşek konfederasyon altındaki İsviçre kantonlarından oluşturulan «République Helvétique»dir. Ve Almanya'daki Mart Devrimi'nin [1848] ilk kendiliğindenci eylemi, Mauthäuser'lerin [gümrük kulübelerinin], yani Ortaçağ partikülarizminin sembollerinin halk kitleleri tarafından yıkılmasıdır.

Yaşam ilkesi yoğunlaştırma olan kapitalizm büyük makine üretimiyle devamla Ortaçağ'ın iktisadi, siyasi, hukuki parçalanmışlığının bütün kalıntılarını silip süpürmüş ve silip süpürmektedir. Büyük sanayii, pazarlara ve geniş alanlarda hiçbir şekilde engellenmeyen ticaretin serbestliğine gerek duyar. Ancak, geniş alanlara yönelen sanayii ve ticaret olanaklı olduğunca uluslararası pazarın bütünü için, ama en azından her devletin kendi sınırları içerisinde, tek tip idare, yol ve haberleşmenin tek tip düzenlenmesini, tek tip yargı ve yasamayı gerekli kılar. Modern burjuvazinin ilk eseri, tek tek kentler ve asilzadelerin mülklerinin gümrük ve vergi özerkliği

4* Bu alıntı, Stanislaw Staszic'in 1787'de kaleme aldığı *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego* (Jan Zamoyski'nin yaşamı üzerine notlar) adlı eserinden alınmıştır.

ile muhakeme ve hukuk pratiklerindeki özerkliği kaldırmak oldu. Ve böylelikle de, bütün fonksiyonlarını kendi elinde tutan büyük ve tek devlet mekanizmasını yarattı: İdareyi tek bir merkezî hükümetin eline, yasamayı [da] tek yasa koyucu organın, parlamentonun eline vererek, silahlı kuvvetleri merkezîleştirilmiş ve merkezî hükümete bağlı orduya dönüştürerek, gümrük ilişkilerini tüm devlet topraklarını kapsayan bir gümrük sınırı içerisine koyarak vs Modern devlet buna uygun olarak da, eğitim ve okul kurumlarında, kilise ilişkilerinde vs devletin bütünü için tek tip ilke temelinde düşünsel yaşamda da en geniş tekdüzeliği dayattı. Tek cümle ile, toplumsal yaşamın her alanında en güçlü merkeziyetçilik kapitalizmin öne çıkan yönüdür. Kapitalizm ne denli güçlü olursa, merkeziyetçilik o denli güçlü olarak bütün setleri deler ve sadece tek büyük devletin alanında değil, aynı zamanda uluslararası yasama yolu ile bütün kapitalist dünyada bir dizi tek tip kurumlara yol açar. Posta ve telgraf hizmetleri, aynı zamanda demiryolu trafiği de on yıllardır uluslararası yasamanın konusudur.

Kapitalist gelişmenin bu merkeziyetçi tandansı, üretimin kendisinin ve mübadelenin en yüksek yoğunlaşması, toplumsallaşan ve dünya çapında tekdüze bir plana göre yönlendirilen iktisada zemin hazırladığından, geleceğin sosyalist sisteminin en önemli temellerinden birisidir. Öte yandan gerek işçi sınıfının, yani mücadele eden gücün, gerekse de devlet gücünün yoğunlaşması ve merkezileşmesi, proletaryanın bu devlet gücünü proletarya diktatoryasının kurulması ve sosyalist bir devinimin başlatılması hedefiyle, ele geçirilmesini olanaklı kılar.

Proletaryanın sınıf mücadelesinin vuku bulacağı ve kazanılacağı uygun siyasi çerçeve bu nedenle büyük kapitalist devlettir. Gene de sosyalist saflarda, bilhassa ütopik akımın [saflarında] kapitalist gelişmenin sadece ekonomik yanına dikkat edilir ve kategorileri –sanayii, sömürü, proletarya, kriz– sosyalist hareketin nesnel temelleri olarak alınır. Siyasi alanda genelde sadece demokratik devlet kurumları, yani parlamentarizm ve çeşitli «özgürlükler», bu hareketin vazgeçilmez koşulları olarak görülürler. Ancak, çoğunlukla modern devletin de modern sınıf mücadelesinin gelişiminin ve sosyalizmin zaferinin kaçınılmaz temeli olduğu gözden kaçırılır. Proletaryanın

tarihsel misyonu, dünyanın her farklı parçasına uyumlandırılmış «sosyalizm», en son köşedeki diktatörlük değil, aksine, çıkış noktası büyük devletsel gelişim olan dünya devrimidir.

Böylelikle modern sosyalist hareket, kapitalist gelişmenin bu meşru çocuğu, içerisinde aynı burjuva toplumu ve burjuva devleti gibi belirgin merkeziyetçi eğilimi taşır. Bu nedenle bütün ülkelerdeki sosyal demokrasi partikülarizm ve federalizmin kararlı bir karşıtıdır. Örneğin Almanya'daki Bavyera ve Prusya partikülarizmi, imparatorluğa karşı Bavyera veya Prusya'nın siyasi özgünlüğünü, o veya bu sorudaki bağımsızlığını, yani her zaman asilzade veya küçük burjuva gericiliğinin önündeki paravanı ayakta tutma uğraşısıdır. Alman sosyal demokrasisi bütün gücüyle, örneğin güney Almanya partikülaristlerinin Bavyera'da, Baden'de, Würtemberg'de özel demiryolu politikasını muhafaza etme uğraşlarına karşı mücadele eder. Aynı zamanda işgal edilmiş olan Elsass ve Lothringen vilayetlerindeki küçük burjuvazinin Fransız milliyetçiliği ile bütün Alman Rayh'ı ile olan siyasi ve düşünsel birliğinden kopma çabalarına karşı da mücadele verir. Almanya'daki sosyal demokrasi, Rayh'ın iç kesimlerinde hâlâ muhafaza edilen Alman devletleri arasındaki federatif durumun kalıntılarının da kararlı bir karşıtıdır. Kapitalist gelişmenin genel yönü, sadece her devlet içerisindeki tek tek vilayetlerin siyasi birliğini değil, aynı zamanda bütün devlet federasyonlarının aynı ölçüde ortadan kaldırılmasını ve gevşek bir biçimde oluşturulan devlet birliklerinin tekdüze devlette birleşmelerini, bu olanaklı olmadığında da, tamamen çözülmelerini dayatır.

İsviçre Konfederasyonu'nun, Amerikan Birliği'nin, Alman Rayhı'nın ve Avusturya-Macaristan'ın yakın tarihi, bunun bir ifadesidir.

III

Büyük Devrim'in İsviçre'de yarattığı birleşik cumhuriyetin ilk merkeziyetçi anayasası, restorasyon dönemlerinde iz bırakmayacak biçimde yok edilir ve İsviçre'de Kutsal İttifak'ın koruyuculuğu altındaki gericilik hızla kantonların bağımsızlığına, partikülarizme ve bunları sadece gevşek olarak bir arada tutan konfederasyona geri

döner. Anarşistlerin ve «federasyonun» diğer tapıcılarının içeride «bağımsız grupların ve devletsel birimlerin gönüllü birliği» ideallerinin bu gerçekleşme biçimi, çalışan geniş kesimlerin dışlandığı aristokrat-hanedan oluşumunun veya Katolik ruhbanlığın egemenliğine benzemektedir. İsviçre federasyonunun demokratikleşmesi ve merkezileşmesi yönündeki yeni muhalefet hareketi, İsviçre federasyonu yerine daha sıkı bir devlet birliği biçimine yönelme ve asilzade aileleri ile Katolik ruhban sınıfının siyasi egemenliğinin alaşağı edilmesiyle kendini gösteren Temmuz [1830] ve Mart [1848] Devrimleri arasındaki devrimci kaynama döneminde oluştu. Burada merkeziyetçilik ve demokratikleşme başlangıçtan itibaren omuz omuza geliştiler ve federasyon ve partikülarizm şiarı altında mücadele eden gericiliğin direnişi ile karşılaştılar. Bugünkü İsviçre konfederasyonunun 1848 tarihli ilk anayasası, Sonderbund[5*] olarak adlandırılan [birliğe], yani 1847'de kantonların bağımsızlığı ile eski aristokrat-hanedan sistemini ve ruhbanlığı kurtarmak adına konfederasyona isyan eden yedi Katolik kantonun [oluşturduğu] federasyona karşı verilen zorlu mücadeleden doğdu. Elbette kalkışmalarını hayli gürültülü olarak konfederasyonun «despotizmine» karşı kantonların «özgürlüğü ve bağımsızlığı» bayrağı altında ve bilhassa Protestan hoşgörüsüzlüğüne (asıl iç tartışma nedeni demokratik-radikal partilerin manastırları kapatmasıydı) karşı «vicdan özgürlüğü» sloganı ile sürdürdüler, ama bu yanıltıcılık başarısız kaldı, çünkü demokratik ve devrimci Avrupa, konfederasyonun vahşi silahlı güçle, yani «şiddet» ile federalizm taraftarlarını geri adım atmaya ve iktidarı konfederasyona teslim etmeye zorladığında, tüm kalbiyle alkışlıyordu. Ve *Neue Rheinische Zeitung*'un ozanı Freiligrath:

«Yaylada atıldı ilk kurşun, yaylada papazlara karşı...»[6*] diyerek, merkeziyetçiliğin süngülerinin zaferini Mart Devrimi'nin

---

5* «Sonderbund», tutucu Katolik Lozan, Uri, Schwyz, Untenwalden, Zug, Freiburg ve Wallis kantonlarının oluşturduğu savunma birliğine verilen addır. «Sonderbund» 1845'de kuruldu ve 1847 savaşında yenildikten sonra dağıldı.

6* Ferdinand Freiligrath'ın 1848'de kaleme aldığı şiirin ilk mısraı.

uyanış şarkısı olarak överken, Metternich gericiliğinin[7*] destekçileri olan Almanya'nın mutlakiyetçi hükümetleri, federalistlerin ve kanton bağımsızlığının savunucularının davasını sahiplendiler. Ardından İsviçre'de bugüne kadar sürʼen gelişme, büyük sanayii ve uluslararası ticaretin, demiryollarının ve Avrupa militarizminin etkisi altında sürekli ilerleyen hukuksal ve siyasi merkezîleştirmeye benzemektedir. 1874'de kabul edilen ikinci anayasa, 1848 anayasası ile karşılaştırıldığında, merkezî yasamanın, merkezî hükümet kurumlarının, ama özellikle merkezî yargının yetkilerini önemli ölçüde genişletti. Ve 1874'deki esaslı anayasa değişikliği öncesinde bile sürekli konfederasyonun merkez kurumlarının lehine yeni maddeler katılarak, merkezîleştirme durmaksızın ilerledi. Ve İsviçre'nin gerçek siyasi yaşamı modern kapitalist devlete doğru gelişmeyle birlikte, giderek daha çok konfederal kurumlarda yoğunlaşırken, kantonların özerk yaşamı çözülmekte ve daha verimsiz hale gelmektedir. Sadece bu değil. Halkın doğrudan seçimiyle oluşan yasama ve hükümetin Nationalrat [Ulusal Şura] ve Bundesrat [Birlik Şurası] olarak adlandırılan konfederal organları giderek daha önem ve güç kazanırlarken, federatif temsilcilik organı, yani kantonların (Ständerat olarak adlandırılan) temsilciliği giderek, yaşamın gelişimi sonucunda yavaş bir ölüme mahkûm edilen bir anakronizme, içeriksiz bir biçime dönüşmektedir.[8] Aynı zamanda merkezileşmenin bu süreci, tek tek kantonların yasamalarında sürekli gerçekleştirilen revizyonlar ve aralarındaki karşılıklı taklitler ve ödünç almalar yolu üzerinden gerçekleşen bir diğer paralel kanton anayasalarını aynılaştırma süreci ile tamamlanmaktadır, ki bu şekilde eski farklılıklar ve rengârenk kantonal partikülarizm

---

7* Avusturya Monarşisinde 12 Aralık 1836'da Kayser I. Ferdinand'ın ruhsal rahatsızlığı gerekçesiyle iktidarı ele geçiren «Gizli Devlet Konferansı»nın dış politikadan sorumlu üyesi olan Kont Metternich gericiliğin sembolü olmuştu. Metternich 13 Mart 1848 Viyana Mart Devrimi sonrasında istifa etmek ve İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı.

8 İsviçre halkı arasında, «gereksiz» kurum olarak görülen federatif «Ständerat»a karşı yaygın olan isteksizlik, karakteristiktir. Bu sadece, bu federatif organın içeriğinin tarihsel gelişmenin nesnel seyri tarafından işlevsel «boşaltılmasının» öznel ifadesidir.

çabucacık yok olurlar. Kantonların garabetinin ve siyasi bağımsızlıklarının bugüne kadarki en önemli paladyumu [koruyucusu], içerisinde tarihsel kökeninin, geleneğinin ve kantonal partikülarizmin tüm karışıklığının muhafaza edildiği kendi medeni ve ceza yasalarıydı. Ve şimdi kantonlar tarafından bağımsızlıklarının dişleriyle savundukları kalesi de, İsviçre'deki kapitalist gelişmenin; sanayiinin, ticaretin, demiryolları ve telgrafın, uluslararası ilişkilerin, kantonların hukuk ilişkisi üzerinden de düzleyici dalga olarak geçen baskısı sonucunda düşecek. Sonuçta, daha şimdiden medeni hukukun kimi bölümleri kabul edildi ve uygulanıyor, tüm konfederasyon için ortak bir medeni ve ceza hukuku projesi geliştirildi bile. Merkezileşme ve standartlaştırmanın bu iki, aynı ölçüde yukarıdan ve aşağıdan etkide bulunan ve birbirini karşılıklı olarak tamamlayan akımı, pratikteki her adımda en geri kalmış, en küçük burjuva Fransız ve İtalyan kantonlarının sosyal ve ekonomik karşıtlığı ile karşılaşıyorlar. İsviçreli desantralistlerinin ve federalistlerinin biçimlerini ve renklerini bile almaktadır: Fransız Helvetyalıları, konfederasyonun gücünün kantonal partikülarizmin aleyhine genişlemesini Alman unsurunun üstünlüğünün artması ile eşanlamlı görmekte ve bununla bu anlamda açıkça mücadele etmektedirler. Başka bir durum da daha az karakteristik değil. Konfederasyonun olası merkezileşmesini destekleyen o Alman kantonlarının komünlerinde en demokratik özyönetim, gerçek bir halk iktidarı varken, federasyon ve bağımsızlık adına devletsel merkezileşmeye karşı mücadele eden aynı Fransız kantonları en az gelişmiş komünal özyönetime sahiptirler. Ve merkezileşme, gerek en altta gerekse en yukarıda devlet kurumlarında, gerek günümüz İsviçre'sinin gelişiminin yakın sorunlarında, gerekse de başlangıç noktasında demokrasi ve ilerleme ile el ele yol alıyor; buna karşın federalizm ve partikülarizm gericilik ve geri kalmışlıkla birlikte gidiyor.

Aynı görüngüler Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihinde de, başka biçimlerde tekrarlanıyor.

Burada da devrim, Kuzey Amerika'daki o zamana kadar tamamen bağımsız, birbirlerinden sosyal ve siyasi olarak açık bir şekilde fark gösteren, çıkarları açısından farklı olan İngiliz sömürgelerinin birleşmesinin ilk başlangıç noktasını yaratmıştı. Devrim, o

zamandan beri bugüne kadar durdurulamayan siyasi merkezileşme sürecinin savunucusu ve yaratıcısıydı. Ve burada da, aynı İsviçre'de olduğu gibi, anarşist idealin bilinçli ve bilinçsiz taraftarlarının görüşüne göre modern toplumsal gelişmenin sonundaki demokratizmin tacı ve zirvesi olan aynı «gönüllü federasyon», gelişmenin sadece tohum halindeki, olgunlaşmamış biçimidir.

Birleşik Devletlerin 1777'den 1781'e kadar olan sürede hazırlanan ilk anayasasında tamamen sömürgelerin «özgürlüğü ve bağımsızlığı», onların tam «kaderlerini tayin hakkı» zaferini kutluyordu. Birlik henüz öylesine gevşek ve gönüllülük üzerine kurulmuştu ki, esas itibariyle bir merkezî yürütmeye sahip değildi ve oluşmasının neredeyse ertesi günü «eşit ve özgür» üyeleri arasında kardeş kanlısı gümrük savaşına müsaade etti, tam «bağımsızlığın» ve «kaderini tayin hakkı» olanağının kutsaması altında New York ve New Jersey, Virginia ve Maryland arasında ve Massachusetts devleti içinde bir iç savaş başladı: Devletlerin zengin burjuvazisinde güçlü bir merkezî iktidar özlemini ateşleyen, borçlu çiftçilerin ayaklanması oldu; çünkü ayaklanma bu burjuvaziye, burjuva toplumlarındaki en güzel «ulusal bağımsızlığın» ancak «iç düzenin» meyvelerinin bağımsız keyfine varılmasına, yani özel mülkiyet ile sömürünün berrak egemenliğine hizmet ettiğinde gerçek içeriğine ve «değere» sahip olabilineceğini göstermişti.

1787'deki ikinci anayasa federasyon yerine, merkezî yasama gücü ve merkezî yürütmesi olan bir birlik devletini [konfederal devleti] yarattı. Yine de merkeziyetçilik uzun süre federalistlerin, sonunda güney devletlerinin açık ayaklanması, patlak veren ünlü Ayrılma Savaşları [War of Secession veya American Civil War] biçimindeki ayrılıkçı tandanslarına karşı mücadele etmek zorunda kaldı. Burada da, 1847 İsviçre'sindeki durumların göze çarpan tekrarını görmekteyiz. Merkeziyetçiliğin savunucuları, ücretli emek sisteminin, burjuva demokrasisi ve burjuva ilerlemesinin tipik kardeşleri olan modern kapitalist gelişmeye, makine sanayiine, kişisel özgürlüğe ve yasa önünde eşitliğe sahip olan kuzey devletleriyken, köle emeğinin ilkel sömürüsünü temsil eden güneyli fidanlık sahipleri [Planter], ayrılıkçılık, federasyon ve partikülarizm bayrağını, en küçük taşra kasabasının bile «bağımsızlık» ve «kaderini tayin

hakkı» bayrağını sallandırıyorlardı. Merkeziyetçilik, aynı İsviçre'de olduğu gibi –Avrupa'nın bütün ilerici ve demokratik unsurlarının hep birden alkışları arasında– Amerika'da da silah zoruyla, federalizmin ayrılıkçı eğilimlerini fiziksel zor altına sokarak yolu açmaktadır. Modern dünyadaki kölecilik uğraşlarının son emareleri, aynı bütün gericilik gibi partikülarizm bayrağı altına saklanmaya çalışırlarken, köleciliğin yok edilmesinin kapitalist merkeziyetçiliğe bağlanıyor olması, karakteristiktir. Amerikan birliğinin anayasası, ayrılıkçılara karşı verilen savaşta elde edilen zaferden sonra, yeniden merkeziyetçilik lehine revize edildi, kalıntıları ise o zamandan bu yana büyük kapitalist, büyük devlet ve emperyalist gelişme tarafından halledildi: Demiryolları, dünya çapındaki ticaret, tröstler, nihayet son dönemde gümrük korumacılığı, fetih savaşları, sömürge sistemi ve bunlarla bağlantılı olarak ordu ve vergilendirmenin reorganizasyonu vs Bugün merkezî yürütme, birlik başkanının şahsında en ileri giden güce sahiptir ve idare ile yargı, Batı Avrupa monarşilerinin çoğundan daha fazla merkezîleşmiştir. Ancak, merkezî işlevlerin adım adım genişletilmesi İsviçre'de yasama yolu ile gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri üzerinden federalizm aleyhine genişlemelerle ilerlerken, Kuzey Amerika'da bu, kendi tarzında, herhangi bir anayasa değişikliği olmadan, yani anayasal hükümlerin yargı gücünün [hâkimlerin gücünün] daraltılmamış yorumlaması yolu üzerinden gerçekleşmektedir.

Avusturya'nın yakın tarihi de merkeziyetçi ve federalist akımların bitmek bilmeyen mücadeleleri tablosunu sergilemektedir. Bu tarihin başlangıç noktası, 1848 Devrimi, şu rol dağılımını göstermektedir: Merkeziyetçiliğin savunucuları olan Alman liberalleri ve demokratlar devrimin önderleridirler, ama [devrimin] federalizm bayrağı altında engellenmesi Slavist karşıdevrimci partilerinin davasıdır: Galiçya aristokratları, Böhmen, Mähren ve Krain vilayet meclisleri, Slav Panslavistler ve anarşist «özgür halklar özerkliğinin» peygamberi ve süslü sözcük ustası Bakunin'in hayranları. Ve Marx [Engels] Çek federalistlerinin 1848 Devrimi'ndeki siyasetlerini ve rollerini şöyle karakterize ediyordu: «Böhmen ve Hırvat Panslavistler» diyordu, «doğrudan Rusya'nın çıkarları için çalışıyorlardı; kimi bilinçli olarak, kimi de bilmeden, en iyi ihtimalde Rus

egemenliği altındaki Polonya milliyetinin kaderine ortak olacak bir milliyetin hayali için devrimin davasına ihanet ettiler».9* «Avusturya'nın anayasa koyucu olan Rayh Meclisi'ndeki Böhmenli, Mährenli, Dalmaçyalı ve bir kısım Polonyalı milletvekilleri (aristokratlar) bu mecliste Alman unsuruna karşı sistematik bir mücadele yürüttüler. Almanlar ve Polonyalıların bir diğer kısmı (yoksullaşan aristokratlar) ise bu mecliste devrimci ilerlemenin ana temsilcileriydiler; ancak, onlara karşı çıkan Slav milletvekillerinin büyük bir kısmı, sadece bu karşı çıkışlarıyla açıkça hareketlerinin gerici tandansını göstermekle yetinmediler, aksine Prag'daki meclislerini dağıtan aynı Avusturya hükümeti ile birlikte dolaplar çevirecek ve konspirasyona girecek derecede batağa batmışlardı. Onlar da bu utanç verici davranışlarına hak ettikleri ödülü aldılar; Rayh Meclisi'nde kendilerine çoğunluğu sağlayan Ekim Ayaklanması [1848] esnasında hükümetin saflarına geçmelerinden sonra, neredeyse tamamen Slavlardan oluşan Rayh Meclisi, aynı Prag Kongresi gibi Avusturya askerlerince dağıtıldı ve Panslavistlere, en ufak hareketlerinde zindana atılacakları gözdağı verildi. Ve sadece Slav milliyetinin her yerde Avusturya merkezileşmesi tarafından baltalanmasını başarabildiler; kendi fanatizmlerine ve körlüklerine borçlu oldukları bir sonuç.» (Marx [Engels] bu cümleleri 1852'de, devrimin nihai yenilgisinden ve meşrutiyetin ilk döneminden sonra, Avusturya'da yeniden mutlakiyetçi hükümet kurulduğunda yazmıştı)10*

Avusturya'nın yakın tarihinde federalizmin ilk ortaya çıkışı böyleydi.

Anarşist fantezilerin, bu sloganın demokratik ve hatta devrimci karakteriyle bağlantılı olarak, yanlışlığı ve federasyon programının toplumsal-tarihsel içeriği, başka hiçbir devlette olmadığı kadar, şöyle diyelim, Avusturya'da olduğu gibi sembolik bir biçimde ortaya çıkmıştır. Siyasi merkezîleştirmenin kademeli olarak ilerlemeleri burada, kademeli demokratikleşmenin dört evresinden

9* Engels: Revolution und Konterrevolution (Devrim ve Karşıdevrim), *MEW*, Bd. 8, s. 54. R.L. bu satırları Marx'ın yazdığından hareket ediyordu.

10* *A.g.e.*, s. 54. R.L. Lehçe orijinal metinde kaynak olarak «K. Marx, Devrim ve Karşıdevrim 1848» notunu düşmüş.

geçtikten sonra Habsburg Monarşisinin devlet yapısını bir arada tutan en önemli bağlayıcısı olan Viyana Parlamentosu'na seçim hakkına bakıldığında, kolayca görülebilir. Avusturya'da ikinci anayasa dönemini açan 1860 Ekim Beratı, delegasyonlara seçilme hakkını halka değil, aksine sadece imparatorluğa bağlı ülkelerin vilayet parlamentolarına vererek, tam da federalizme yarayan zayıf bir merkez yasama organı yaratmıştı. Daha 1873'de, Slav federalistlerinin muhalefetini kırmak için merkezî parlamento (Reichsrat) seçim hakkını vilayetler yerine halka vermek, kaçınılmaz olmuştu; elbette bu bir sınıf hakkı, [yani] eşitsiz ve dolaylı bir hak idi. Habsburg Monarşisinin varoluşunu ve birliğini tehdit eden süregiden milliyetler mücadeleleri ve Çeklerin desantralist muhalefeti, 1896 yılında bu sınıfsal seçim hakkının, bir beşinci Kurie (genel seçmen sınıfı) eklenmek suretiyle, genel [seçim] hakkına dönüşmesini zorladılar. Ve sonuçta kısa bir süre önce Avusturya'da, devleti konsolide etmek ve Slav federalistlerinin merkezkaç eğilimlerini kırmanın tek aracı olmayı hedefleyen genel ve eşit seçim hakkı yönünde gerçekleştirilen en yeni seçim hakkı reformuna tanık olduk. Galiçya'nın bu açıdan rolü oldukça dikkat çekici. 1861 Nisan'ında Viyana Reichsrat'ının (merkezî parlamentonun) ve Galiçya Eyalet Parlamentosu'nun ilk toplantısının hemen başında, Galiçya aristokratları «ulusal bağımsızlık» ve ulusların «kaderini tayin» hakkı adına, yani vilayet parlamentolarının özerk hakları adına liberal reformlara şiddetle karşı çıkarak, liberal Schmerling Kabinesi'ne radikal muhalefet olarak ortaya çıktılar.

Bu siyaset çok geçmeden Tarnowski, Popiel, Wodzicki ve Koźmian'ların, Krakaulu Parti olarak adlandırılan partinin Stańczyk Programı'nda berraklaştı ve Galiçya Eyalet Parlamentosu'nun, tarzı ile «Galiçya'nın ayrılması» için bir nevi Magna Charta anlamına gelen 28 Eylül 1868'deki kötü şöhretli «kararında» ifadesini buldu. Karar, Eyalet Parlamentosu'nun yetkilerinin öylesine genişletilmesini talep ediyordu ki, merkezî parlamentoya sadece en önemli [ve] tüm ülkeyi ilgilendiren meseleler kalmalıydı; buna karşın merkezî idare, [idare] sadece eyalet kurumlarının sorumluluğunda olduğundan, tamamen lağvedilecek, sonuçta eyalet yargısı tamamen bağımsızlaşacaktı. Galiçya'nın Avusturya ile olan devlet

bağı öylesine buharlaşıyordu ki, Polonya milliyetçiliğinin manevra kabiliyetini henüz tanımayan kimi heyecanlı zihinler bu ideal federalizm programında «neredeyse» ulusal bağımsızlığı, ama en azından o istikamete yönelik cesur bir adımı görmeye hazırdılar. Stańczyk Partisi, böylesi yanılgıları engellemek için Avusturya'daki siyasi kariyerine bu federasyon programıyla değil, aksine sadece Galiçya Parlamentosu'nun klasik formülünü ilan ettiği, kötü şöhretli 10 Aralık 1866 tarihli imparatora bağlılık yeminiyle başladı: «Ulusal fikrimizi terk etme korkusu olmadan, Avusturya misyonuna olan inancımızla, (...) sen lütufkâr efendimizin yanında durduğumuzu ve durmak istediğimizi kalbimizin derinliğinden ilan ederiz!»[11*] Bu sadece, «Przegląd Polski» etrafında kümelenen aristokrat partisinin[12*] Ocak Ayaklanması sonrasında, ayaklanmaya ve ayaklanmacılara, «komploya», «illüzyonlara», «caniyane niyetlere», «yabancı devrimci etkilere», «toplumsal anarşinin aşırılıklarına» karşı sürdürdüğü, sonucunda organik çalışma sloganı ve Rus tarafıyla olan dayanışmadan feragat ilanı altında ulusal hareketlerimizin son döneminin tasfiye edildiği kanlı seferinin veciz bir formülasyonuydu. Federalizm ve siyasi ayrılıkçılık gerçekte ulusal tandansların ifadesi değildiler; dahası neredeyse [ulusal tandansların] reddedilişi, kamu önünde [bunlardan] kopuşun ilanıydılar. Federasyonun Stańczyk Programı'nın ikinci armonik tamamlayıcısı Böhmen ve Mähren federalistleri ile Alman ruhban-gerici partisiyle girilen koalisyonla Avusturya'daki bütün liberal reformlara karşıtlık ve engelleyicilik oldu: Liberal komün yasasına, liberal ilkokul yasasına, merkezî parlamento için halka doğrudan seçim hakkının verilmesine karşıtlık, ama buna karşın hükümetin, ör-

11* R.L. bu açıklamayı kısaltarak alıntılamış. Açıklamanın tam metni şöyle: «Ulusal fikrimizi terk etme korkusu olmadan, Avusturya misyonuna olan inancımızla ve senin monarş sözünle değişmez niyet diye ilan edilen değişimlerin sürekliliğine olan güvenimizle, sen lütufkâr efendimizin yanında durduğumuzu ve durmak istediğimizi kalbimizin derinliğinden ilan ederiz!»

12* R.L. burada, 1866'dan itibaren siyasi aylık dergi olan *Przegląd Polski*'yi (Polonya Bakışı) merkezî organ olarak yayımlayan Stańczyk Çevresini kastediyor.

neğin Taafle Yasası başta olmak üzere, askerî yasası gibi, bütün gerici planlarının desteklenmesi. Aşırı gericilik, Galiçya eyalet politikalarında da bununla birlikte yürüdü ve yürümeye devam ediyor, ki bunun en açık ifadesi, Galiçya Eyalet Parlamentosu için seçim hakkı reformuna gösterilen sert dirençtir. Galiçya federalizminin üçüncü tamamlayıcısı nihayetinde Polonya aristokratlarının Ukraynalılara yönelik politikalarıdır. Avusturya devletinin desantralizasyonunun Galiçyalı taraftarları, İsviçre'deki Fransız federalistlerine tamamen benzerlikleriyle, içeride [Galiçya'da] en sert merkeziyetçi oldular; Ukrayna milliyetine karşı. Galiçya aristokratları başından itibaren Ukraynalılar için özerklik tanınması, [ülkenin] Doğu ve Batı Galiçya olarak bölünmesi ve Ukrayna dili ile alfabesinin Lehçenin yanında eşit olarak kullanılması taleplerine karşı inatçı mücadele verdiler. Avusturya'daki «ayrılma» ve federalizm programı daha 1878'de merkezî parlamento için doğrudan seçim uygulamasıyla kesin yenilgiye uğradı, ama Stańczyk Partisi o zamandan itibaren, tam da oportünist ilkeleri çerçevesinde engelleme politikasını terk etti ve Avusturya merkeziyetçiliği ile barıştı. Ancak Galiçya federalizmi, her ne kadar reel siyaset programından fazla olmasa bile, gene ne zaman ciddi demokratik reformların geri püskürtülmesi söz konusu olsa, sahneye çıkmaktadır. «Galiçya'nın ayrılması» programının kamu sahnesinde son perde alışı, Galiçya aristokratlarının yeni seçim hakkı reformuna, Viyana Parlamentosu için genel ve eşit oy hakkının uygulanmaya sokulmasına karşı verdiği mücadeledir. Ve Avusturyalı sosyal demokrat milletvekilleri 1906 Nisan'ında, sanki federalist programın gerici içeriğinin altını böylelikle daha kalın çizmek istercesine, hep birlikte Galiçya'nın ayrılma tasarısına ret oyu verdiler. Ne var ki [sosyal demokrasi adına] konuşan ve «Galiçya'nın ayrılmasına» ret oyu veren, Avusturya İşçi Partisi'nin bütünsel devlet politikacısı sıfatıyla, ama diğer yandan da yurtsever PPS'nin Polonya Krallığı'nın Rusya'dan ayrılmasını politik programı haline getiren üç parça lideri bay Ignacy Daszyński oldu. Avusturya sosyal demokrasisi buna rağmen merkeziyetçiliğin kararlı ve açık bir taraftarı, Avusturya'nın devletsel konsolidasyonunun bilinçli bir savunucusu ve her türlü ayrılıkçı tandansların bilinçli bir karşıtıdır.

Kautsky, «Rayh'ın geleceği sosyal demokrasinin gücüne ve etkisine bağlıdır. [Sosyal demokrasi], devrimci olduğundan bu durumda devlet koruyucu partidir... Bu anlamda, öylesine tuhaf gelse de, yarım yüzyıl önce Grillparzer'in siyah-sarı[13*] gericiliğin kahramanı Radetzky'e atfettiği ‹Senin cephen Avusturya'dır!›sloganı, kızıl devrimci sosyal demokrasi için de geçerlidir» der.[14]

Avusturya sosyal demokrasisi, aynı «Galiçya'nın ayrılması» gibi, Çek federalistlerinin programı olan Böhmen'in ayrılmasını da kararlı bir şekilde reddetmektedirler. «Bu devlet hukukunun nüfuz etmesi» der Kautsky, «sadece kıtanın bütün büyük ülkelerindeki gericiliğin genel nüfuzudur»[15] «Ancak devlet hukuku Böhmen'i henüz bağımsız bir devlet haline getirmez; [Böhmen] Avusturya'nın bir parçasıdır. Merkezî parlamento lağvedilmemekte, son derece önemli meseleler, savunma, gümrükler vs, [merkezî parlamentonun] sorumluluğunda kalmaktadırlar. Böhmen'in ayrılması, zaten bugün öylesine zayıf olan merkezî parlamentonun gücünü kırmasıyla olanaklı olur. Sadece eyalet parlamentolarında değil, merkezî parlamentodan da kopmalıdır» (Burada, Avusturya-Macaristan denkleşmesini düzenleme, yani her iki ülke tarafından birlikte karşılanan devlet giderlerinin karşılıklı ilişkisini düzenleme ve sayıca az, ortak hükümet meselelerini halletme görevi olan Viyana ve Pest Parlamentolarınca seçilmiş olan Avusturya ve Macaristan delegasyonları kastedilmektedir). «Reichsrat her şeye evet diyen sefil bir duruma indirgenmek zorunda; merkezî hükümetin askerî ve gümrük meseleleri ile dış politikadaki tasarruf hakkı... o zaman sınırsız olmalıdır. Böhmen devlet hukuku, Alp dağları ülkelerindeki küçük burjuva, köylü ruhbanların, Galiçya'daki Schlachta'nın, Böhmen'deki kapitalist aristokratların egemenliğinin güçlenmesi anlamına gelmektedir. Bu üç katman merkezî parlamentoda egemenliklerini kullanmak zorunda kaldıkça,

13* «Siyah-sarı», Avusturya-Macaristan'ın ulusal renkleridir.

14 Kautsky: Der Kampf der Nationalitäten und das Staatsrecht in Österreich (Milliyetler mücadelesi ve Avusturya'daki devlet hukuku), *Die Neue Zeit*, Jahrgang 16, 1897/1898, 1. Bd., s. 564.

15 Kautsky: Das böhmische Staatsrecht (Böhmen devlet hukuku), *Die Neue Zeit*, Jahrgang 17, 1898/1899, 1. Bd., s. 293.

çıkarları özdeş olmadığından [ve] bir arada tutulmaları zor olduğu için, asıl güçlerini geliştiremezler. Güçleri, her bir katman belirli bir alana yoğunlaşabilirse, artırılabilir. Ruhbanlar Insbruck ve Linz'te, Schlachzisler Krakau ve Lemberg'de ve Böhmenli yüksek aristokratlar Prag'da, Viyana'da birlikte olduklarından daha güçlüdürler. Gericilik Almanya Rayhı'nda olduğu gibi, Avusturya'da da partikülarizm ve merkezî parlamentonun zayıflatılmasından yeni güç kazanmaktadır; burada ve orada partikülarizme moral desteği vermek, gericiliği desteklemek demektir; burada ve orada merkezî parlamentonun zayıflatılmasını dayatan güncel akıma karşı koymak zorundayız.»[16] Kautsky yazısını şu sözlerle bitiriyor: «Böhmen devlet hukuku», Böhmen'in ayrılma programı, «ile, gericiliğin ürünü ve talep aracı olduğu için, Avusturya proletaryasını bölme aracı olan [bu devlet hukukuyla] mücadele etmeliyiz. Kapitalizmden sosyalizme giden yol, feodalizmden geçmez. Nasıl antisemitizm, Yahudi sermayesine karşı yürütülen tek yanlı mücadele, sosyal demokrasinin öncül meyvesi değilse, Böhmen devlet hukuku da halkların özerkliğinin öncül meyvesi değildir.»[17]

Avrupa'da bugüne kadar nerede federalizmin kalıntısı kaldıysa, onlar her defasında monarşizmin kılıfıdırlar. Almanya'daki gerçek, yani Rayh'ın birliği parlamento için tanınan genel ve eşit seçim hakkına dayanırken, Bismarck'ın dediği gibi «en iğrenç» üç sınıflı seçim hakkına sahip Prusya'dan başlayarak, saf sınıf anayasası ile Ortaçağ devleti olan Mecklenburg'a kadar tek tek Alman devletlerinin gerici eyalet anayasalarına sahip olma gerçeği, bunun en belirgin görüngüsüdür. Hamburg kenti, ilerleme ve demokrasi merkeziyetçilikle, gericilik ise partikülarizm ve federalizmle bağlantılı olduğundan, kendisi açısından çok daha iyi bir örnektir. Alman Rayhı'nın üç seçim bölgesini oluşturan Hamburg kenti, genel seçim hakkı ilkesine göre oluşan Reichstag'da [merkezî parlamento] sadece sosyal demokrat milletvekillerince temsil edilmektedir. Demek ki, Rayh anayasası ilkesine göre Hamburg'da mutlak egemenliği olan [parti] işçi partisidir. Ancak, Hamburg tek küçük

16 *A.g.e.*, s. 296.

17 *A.g.e.*, s. 301.

devlet olarak, farklı olma ilkesi çerçevesinde, kendisi için şimdiye kadar olduğundan daha gerici bir seçim hakkını yürürlüğe soktu; işçi sınıfına sosyal demokratları eyalet parlamentosuna göndermesini olanaksız kılan bir seçim hakkını. Avusturya-Macaristan'da da aynısını görmekteyiz. Bir tarafta Avusturya ve Macaristan arasındaki federatif ilişkiler özgürlük ve ilerlemenin değil, tam tersine monarşist gericiliğin ifadesidir; çünkü bilindiği gibi Avusturya-Macaristan düalizmi sadece Habsburgların hanedan çıkarları nedeniyle ayakta tutulmaktadır ve Avusturya sosyal demokrasisi bu federasyonun lağvedilmesi ve Macaristan'ın Avusturya'dan tam ayrılması taraftarı olduğunu açıkça ilan etmiştir.

Ancak bu pozisyon, Avusturya sosyal demokrasisinin desantralizme genel bir eğiliminden kaynaklanmamaktadır; tam tersine, Avusturya ve Macaristan arasındaki federatif birlik Avusturya'nın kendi büyük siyasi merkezileşmesi ve [bu merkezileşmenin] konsolidasyonu önünde bir engeldir, çünkü aynı sosyal demokrat parti burada imparatorluk ülkelerinin olanaklı olan en sıkı birliktteliklerinin savunucusu ve Galiçya'nın, Böhmen'in, Triest'in, Trient'in vs ayrılma tandanslarının karşıtıdır. Kendi gelişmesinde genel ve eşit seçim hakkına ulaşan merkezî politika, Viyana Merkezî Parlamentosu, özerk eyalet parlamentoları –Galiçya, Aşağı Avusturya, Böhmen– en vahşi aristokrat ve küçük burjuva gericiliklerinin kaleleri olduklarından, esas itibariyle Avusturya'daki siyasi ve demokratik ilerlemenin tek kurumudur.

Nihayetinde federatif ilişkilerin en yeni örneğine, zamanında sosyal yurtsever basın (örneğin Krakau'daki «Naprzód») tarafından alelacele devletlerin ayrılma tandanslarının gücünün ve ilericiliğinin iyi habercisi olarak görülen, ama hemen peşinden federalizmin ve bunun sonucu olarak söz konusu olan devletsel ayrılmanın ne ilerlemenin, ne de demokrasinin ifadeleri olamayacağının kanıtına dönüşen Norveç'in İsveç'ten ayrılması [örneğine gelelim]. İsveç kralının tahttan indirilip, Norveç'ten sürülmesinden ibaret olan Norveç «devriminden» sonra Norveçliler, halkoylamasında cumhuriyetin kurulmasını reddedip, sessiz sedasız kendilerine bir başka kral seçtiler. Her ulusal hareketin ve bağımsızlığın her türlü işaretinin yüzeysel tapıcılarının «devrim» diye alkışladıkları, köylü

ve küçük burjuva partikülarizminin basit bir ifadesiydi; yani devrimci olma ile hiç, ama hiçbir alakası olmayan bir hareket, İsveç aristokrasisinin yerleştirdiğinin yerine, kendi paralarıyla «kendi» krallarını koyma iradesiydi. İsveç-Norveç birliğinin çözülüm hikâyesi aynı zamanda federasyonun sadece ne denli saf hanedan çıkarlarının, yani monarşizm ve gericilik biçiminin ifadesi olduğunu da gösterdi.

IV

Federalizm fikri, ulusal sorunun çözümü ve genelde uluslararası ilişkilerdeki siyasi sistemin «ideali» olarak, daha altmış yıl öncesinde Bakunin ve diğer anarşistlerce ortaya konduğu biçimiyle, bugün Rusya'da bir dizi sosyalist grup içerisinde taraftar bulabilmektedir. Kısa bir süre önce, devrim esnasında Rusya'nın her tarafından gelen böylesi federalist grupların katılımıyla gerçekleştirilen ve tartışmaları özel bir tutanak cildinde yayımlanan bir kongre[18], bu fikrin ve proletaryanın günümüzdeki sınıf mücadelesi ile ilişkisinin mükemmel bir illüstrasyonunu sunmaktadır.

Bu grupların özellikle siyasi oryantasyonlarının ve «sosyalizmlerinin» karakteristiği dikkat çekicidir. Kongreye Gürcü, Ermeni, Belarus, Yahudi, Polonyalı ve Rus federalistler katıldı. Sosyalist federalistlerin Gürcü partisi, kendi verilerine göre kent nüfusu arasında değil, genelde taşrada faal, çünkü sadece burada Gürcü unsurunun 1,2 milyonluk nüfus ile Tiflis, Kutaissi ve kısmen Batum'da yaşayan kapalı bir ulusal kitlesi mevcut. Bu parti neredeyse tamamen köylülerden ve taşra aristokratlarından oluşmaktadır. «Kendi yaşamını bağımsız düzenleme uğraşısı içerisinde olan» diye beyanda bulunan GPSF delegesi, «ve ister mutlakiyetçi, ister meşrutiyetçi, isterse de sosyal demokrat olsun, her türlü merkeziyetçi devlet memurlarının Cevdetlerini geri çeviren Gürcü köylülüğü, mutlaka şu anda tarlasında oturan ve mülkiyet hacmi ve yaşam biçimi açısından köylülükten pek farkı olmayan Gürcü aristokrasinin ilgisini

18 Bkz.: *Protokoly konferenzii Rossijskich Nazonalno-Sozialistitscheskich Parti 16-20 aprel 1907* (Rus ulusal sosyalist partilerin 16-20 Nisan 1907 tarihli konferans tutanakları), St. Petersburg 1908.

ve yardımını alacaktır» diyor. O nedenle partisi, «ve hatta ilkesel (!) riayetlerden bağımsız olarak, Gürcü tarımının pratik koşullarının tarım sorununa bakışı, ister köylü, ister aristokrat olsun, sınıf sorunu olarak değil, aksine toplumun genelini ilgilendiren bir sorun, toplumsal (!) bir sorun, bir emek (!) sorunu olarak görülmesini gerektirdiği» düşüncesindeymiş. Gürcü federalistleri bu varsayımdan hareketle [ve] Rus sosyalist devrimcileri ile uyum içerisinde, «toprağın, daha henüz kapitalist veya burjuva sisteminin egemenliği altında toplumsallaştırılmasının gerçekleştirilmesi» için çaba harcıyorlar. Programın hoş bir eki ise, «toplumsallaştırmanın», «bir veya birkaç yıl içinde denkleştirilemeyecek derecede emek ve maddi araçlar harcanmasını gerekli kılan» ve bunlardan ayrılmanın «Gürcü köylüsü için zor olacağı» alanlar olduğundan, bahçe ve üzüm bağları ile diğer «özel kültürleri» içermeme çekincesidir. Yani «sosyalizm» sadece, Kafkaslarda hemen hemen bulunmayan tahıl ekimi ve tabii ki bir de deniz kenarındaki kumullar, nadas arazileri, bataklıklar ve ormanlar için geçerli olacak, ama «kültürlerde» özel mülkiyet kalacak.

Ama sosyalist federalist beylerin bastırarak en çok önemsedikleri itiraz, «yaşam, soruyu nasıl yanıtlarsa yanıtlasın, Gürcü sınırları içerisindeki toprağın en başta Gürcü halkına ait olması kuşkusuz tek belirleyici (!)» olduğundan, Gürcistan'daki tarım sorununun bundan itibaren kurucu meclisten veya merkezî parlamentodan alınarak, zorunlu olduğu gibi, sadece özerk ulusal kurumlarda çözülmesi şartıdır. Gürcü federalistlerinin delegeleri, bir «sosyalist» partiye nasıl oluyor da [küçük toprak sahibi] aristokratlar ile küçük burjuvalar kitlesel olarak katılabiliyor sorusuna, sadece «bu katmanların taleplerini formüle eden başka parti olmadığından» yanıtını veriyorlar.

1890'lı yılların başlarında Ermenileri Türk egemenliğinden kurtarmak için kurulan Ermeni Devrimci Federasyonu veya [diğer] adıyla Taşnaktsutyun, «halkın silahlanması», yani Türkiye'ye karşı silahlı mücadele birlikleri kurmak, silahları tedarik etmek, Türk ordusuna baskınlar düzenlemekle vs ilgileniyordu. Ancak faaliyetlerini kısa bir süre önce, yani yüzyılın başında, Kafkaslara genişletti ve sosyal bir renk aldı. Kafkaslardaki devrimci harekete

ve terörist eyleme neden olan, 1903 yılında Ermeni din adamlarının mülklerinin devlet kasası lehine istimlak edilmesiydi. Parti, bu gelişmenin arka planı önünde Kafkasya'daki kırsal halk arasında, asıl «mücadeleci» eyleminin yanı sıra propagandaya ve Çarlığa karşı mücadeleye başladı. Taşnaktsutyun'un tarım programı, aristokratların mülklerinin tazminatsız istimlak edilmesini, toplumsallaştırılmasını ve eşit bir biçimde dağıtılmaları için, cemaatlere verilmesini talep etmektedir; Trans Kafkasya'nın merkezî bölümlerinde hâlâ genel olarak yaygın olan cemaat mülkiyeti, bu reformun ana sütunu olarak gösteriliyor. Kısa bir süre önce Ermeni federalistleri arasında, Taşnaktsutyun Partisi'nin, kucağında birbirlerinden tamamen farklı toplumsal unsurları ve faaliyetinde, aynı bir tarafta Türkiye ve diğer tarafta Kafkasya gibi, temelden farklı sosyopolitik topraklar üzerindeki eylemi birleştiren bir örgüt, son derece tartışmalı sosyalist renkteki burjuva milliyetçi bir örgüt olduğunu iddia eden «genç» bir akım oluştu. Kendi raporuna göre parti, federalizm ilkesini hem devlet ilişkilerinin, hem de Kafkasya'daki koşulların temelden yeniden yapılandırılmasının ilkesi olarak, sonuçta da partinin örgüt ilkesi olarak kabul ediyor.

Belarus örgütü, Belarus Devrimci Hromada adı altında 1903'de kuruldu. Rusya'dan ayrılma ve iktisadi ilişkiler alanında toprağın ulusallaştırılması, temel programatik talepleriydi. 1906'da bu program revize edildi ve parti o zamandan beri Rusya için, Litvanya'nın teritoryal özerkliği ile Wilna'da eyalet parlamentosunun [kurulmasını], ayrıca Litvanya'da yerleşik olan diğer milliyetler için teritoryaya bağlı olmayan özerkliği kapsayan bir federasyon talep etmektedir. Tarım sorunun da ise şu talepler ileri sürülmektedir: Devlet elindeki mülkler, kilise ve manastır toprakları ile 80-100 Desjatin[19*] üzerindeki büyük toprak mülkleri istimlak edilmeli ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ve ülkenin üretici güçlerinin geliştirilmesi hedefiyle, iltizam mülkiyeti temelinde topraksız ve küçük köylülüğe toprak dağıtacak olan bir gayrimenkul fonuna dönüştürülmelidir. [Onlara göre] Belarus köylülerinin düşük bilinç düzeyi, toprağın toplumsallaştırılmasından bahsedilmesine izin

19* Desjatin, 10.930 metrekareye eşit olan eski Rus yüzölçümü birimidir.

vermiyormuş. Partinin görevi, sekiz Desjatinlik normal büyüklükteki köylü ziraatını yaratmak ve korumakmış, ha bir de toprak ıslahı. Buna karşın ormanlar, sular ve bataklıklar ulusallaştırılmalıymışlar. Hromada, Wilna, Minsk, Grodno ile kısmen Witebsk'de yerleşik olan yaklaşık yedi milyon Belarus köylüsü içerisinde faaldir.

Birkaç yıl önce «Sosyalist Devrimcilerin» Rus partisindeki mızıkçılarca kurulan Yahudi federalist grubu «Serp», Rus devleti içerisindeki bütün milliyetler için teritoryaya bağlı olmayan bir özerkliği ve [bu milliyetler] arasında gönüllü bir hukuksal-devletsel birlik, yani bu yol üzerinden nihai hedefe, Yahudiler için teritoryal (!) özerkliğe ulaşmak için, ortak devletsel federasyon içerisinde birleşmeyi talep ediyor. Faaliyetlerini genelde Witebsk, Jekatarinoslaw, Kiew'deki örgütlü işçilere yönelten [grup], sosyalist partilerin Rus devletindeki zaferiyle programını yaşama geçirmeyi umuyor.

Kalan iki örgütü, PPS «Devrimci Fraksiyon» ve sosyalist devrimcilerin Rus partisini karakterize etmek, köken ve nitelikleri iyi bilindiğinden, burada gereksiz.

Günümüzde o eskimiş ve proletaryanın sınıf hareketince reddedilen federalizm fikrinin içerisinde muhafaza edildiği federalistler topluluğu işte böyledir. PPS «Devrimci» Fraksiyonu ve Yahudi federalistlerinin haricinde, milliyetçi programın esas, sosyalist programın ise sadece tali olduğu, esasen oportünist muhalif köylülüğün kaotik uğraşlarını temsil eden ve çoğunlukla devrimci fırtınalar esnasında bilinen proleter sınıf partilerinin yanından, bunların karşıolumu olarak doğan partilerin, bir dizi küçük burjuva partilerinin topluluğu. Küçük burjuva unsurlarının bu topluluğunda Rus teröristlerinin partisi sadece en eski akımı değil, aynı zamanda en radikal şolu oluşturuyor; diğerlerinin tümü ise, özellikle zirai alanlarda küçük özel mülkiyeti yaratmaya yarayan ve «sosyalizme» sadece ormanları, bataklıkları ve nadas arazilerini bırakan tarım programlarıyla açıkça proletaryanın sınıf mücadelesiyle hiç alakaları olmadıklarını ifşa ediyorlar.

Milliyetçilerin bu renkli karışımını bir arada tutan ortak neden, hepsinin gerek siyasi-devletsel ilişkilerin, gerekse de parti ilişkilerinin temeli olarak gördükleri federasyon fikridir. Ve buna rağmen, ne zaman bu ortak idealin gerçekleştirilmesi için pratik planlara

geçilse, o zaman bu tuhaf harmoninin arkasında her taraftan uzlaşmaz çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Yahudi federalistleri, kaderin onlara kendilerine ait «teritorya» verdiği «ulusların» pohpohlanmalarına, ama bilhassa teritoryadan bağımsız ulusal özerkliğe en büyük direnci gösteren Polonyalı sosyal yurtseverlere mızmızlanıyorlar; Yahudi milliyetçileri aynı zamanda Gürcü federalistlerine umutsuzca, sadece Gürcü milliyetine ait olduğu ilan edilen bölgede başka bir milliyete «izin» verip vermeyeceklerini soruyorlar. Öte yandan Rus federalistleri Yahudi [federalistlerini], kendi özgül pozisyonlarından hareketle bütün diğer milliyetlere teritoryadan bağımsız özerkliği dayatmakla suçluyorlar. Kafkas federalistleri, Ermeniler ve Gürcüler ise, geleceğin federatif sistemindeki diğer milliyetler [konusunda], yani diğer milliyetlerin Gürcistan'ın teritoryal özerkliğine katılıp katılmayacakları, «nitekim çoğunlukla Ermenilerin yaşadığı Achalkalakski gibi bölgelerin veya karma nüfusa sahip Bartschalinski'nin nüfuslarının bileşimine uygun olarak bağımsız özerk teritoryalar veya kendileri için özerklik oluşturup oluşturamayacakları» konusunda aralarında anlaşamamaktadırlar. Şimdi de Ermeni federalistleri Tiflis kentinin, çoğunlukla Ermenilerin yerleşik olduğu bir merkez olduğundan, özerk Gürcü teritoryasının dışında tutulmasını talep ediyorlar. Öte yandan hem Gürcü, hem de Ermeni federalistleri, Tatar-Ermeni Katliamı[20*] nedeniyle «kültürel açıdan olgunlaşmamış milliyet» olan Tatarların özerk Kafkas halkları federasyonundan çıkartılmalarını istiyorlar.

Ve böylece federasyon fikri üzerinde tek ses hemfikir olan milliyetçiler konglomerası birbirleriyle çelişen çıkarlar ve tandanslar yığınına dönüşüyor; teorik soyutlamada ve tarih üstü anarşizmde milliyetler sorununun bütününe kusursuz çözümü sunan federalizm «ideali» ise, gerçekleştirilmesinin ilk denemesinde kendisini hemen çelişkilerin ve karşıolumların kaynağı olarak gösteriyor. Güya bütün milliyetleri barıştıran federalizm fikri burada çarpıcı bir biçimde sadece boş bir laf olduğunu ve farklı milliyetçi gruplar

20* R.L. burada 24 Aralık 1905 tarihinde Azerbaycan topraklarındaki Jelisawetpol'da Ermeniler ve Tatarlar arasında çıkan ve sonucunda iki bin insanın ölümüne, kentin de büyük bölümlerinin yıkılmasıyla sonuçlanan çatışmaları kastetmektedir.

arasında, tam da tarihsel temelde durmadıklarından, birbirleriyle çelişen sorunları çözebilmek için ortak bir temel yaratabilen hiçbir gerçek birleştirici fikir olmadığını teyit ediyor.

Ama ayakları tarihsel temele değmeyen aynı federalizm, bütün güçsüzlüğünü ve çaresizliğini sadece milliyetler arasındaki uzlaşmaz karşıolumlar pratiğinde değil, esas olarak ulusal sorunun genelinde göstermektedir. Rusya'daki kongrenin ana konusu, bazı «dogmalar» veya «Marksizmin dar doktrininin» formüllerince sınırlandırılmadan ödevi çözmek üzere milliyetler sorusunu değerlendirmek ve aydınlatmaktı. Peki, günümüz siyasi yaşamının bu can alıcı sorusu nasıl aydınlatıldı? Sosyalist Devrimciler Partisi'nin temsilcisi kongrenin açılışında yaptığı konuşmada şöyle diyordu: «İnsanlığın sosyalizm öncesi tarihinin üzerinde şu parola durabilir: Ve ona emrettiler: ‹Şibbolet›de. Ve o ‹Sibbolet› dedi. Ve nehri geçerken onun boğazını kestiler.»[21*] Demek ki ulusların arasında gerçekleşen mücadelelerde akan kan, aslında bir ulus «Şibbolet», diğeri ise «Sibbolet» dediği için akmışmış. Felsefenin tarihinden alıntılar yapan bu derin açılış konuşmasını, aynı seviyedeki konuşmalar takip etti. Ama milliyet sorunu tezleri, Gürcü federalistlerinin aşağıdakileri ilan eden geniş muhtırasıyla taçlandırıldı:

«İlkel çağlarda insanların başlıca işi, vahşi hayvan ve benzeri başka varlık avıyken, ne efendiler, ne de köleler vardı. Toplumsal ilişkilerdeki eşitliğe dokunulmazdı. Ama daha sonra insanlar tarımla tanıştıklarında, esirlerini öldürmek ve yemek yerine, köle olarak tutmaya başladılar. Öyleyse, köleliğin nedeni neydi? Tabii ki sadece maddi nedenler dolayısıyla değil, aynı zamanda insanın doğası gereği bir avcı ve savaşçı (!) olduğundan. Ve insan uzun zamandır bir sınai hayvan haline gelmesine rağmen, bugün de yakınındakini adi maddi nedenlerden dolayı parçalayabilecek vahşi bir hayvan olmaya devam etmektedir. İşte, bitmek bilmeyen savaşların ve sınıf egemenliğinin kaynağı buradadır. Elbette başka, örneğin

---

21* Schhibboleth (İbranice): İbranice'de «buğday başağı» anlamına gelmektedir, ama ilk Hıristiyanların «Kutsal Kitap» olarak adlandırdıkları «Tanach»da kod sözcüğü veya parola olarak geçmektedir. Schhibboleth (Şibbolet), kişinin bir kelimeyi telaffuz edişine göre şivesini, yani kökenini öğrenmeye yarayan bir kod olarak bilinmektedir.

insanın bağımlılığa alışma özelliği gibi faktörler de sınıf egemenliğinin kurulmasını etkilediler... Ancak, insan savaşçı olmasaydı, o zaman kuşkusuz kölelik de olmazdı.» Bunun peşinden Çarlık boyunduruğu altındaki milliyetlerin kaderinin kanlı resmi çizildikten sonra, tekrar teorik aydınlanma geliyor: «Şimdi hiç kimse bürokratik hükümetin[22*] azgınlığını sadece sınır ülkelerinde değil, asıl Rusya'nın içerisinde de gösterdiğini yadsıyamaz. Kendi pozisyonumuz açısından bu tamamen anlaşılabilir. Başka bir ulusu boyunduruğu altında tutan uluslar, sonunda kendi özgürlüklerini de yitirirler. Örneğin Roma, egemenliğini ne denli genişlettiyse, Plebler özgürlüklerini o denli kaybettiler. Başka bir örnek: Büyük Fransız Devrimi esnasında cumhuriyetçi ordunun askerî zaferleri, devrimin meyvelerini; cumhuriyeti (!) yok ettiler. Ruslar, güçlü bir devlette birleşmeden önce, yani tek tek prensliklerin egemenliği altındaki dönemlerdeyken, karşılaştırılamayacak ölçüde büyük özgürlüklerin tadını çıkartıyorlardı... Demek ki», hatıratçı tarihsel-felsefî ekskursunu [ara sözünü] şöyle bitirdi: «Özgürlük, silah şakırtılarıyla bağdaştırılamaz. Fetih, gerek köleliği, gerekse de bir toplumsal sınıfın bir diğeri üzerindeki egemenliğini yaratan en önemli nedendi.»

Günümüz federalistlerinin milliyetler sorunu üzerine söyleyebilecekleri bu kadar işte. [Söylenenler] cümlesi cümlesine Bakunin'in altmış yıl önce «adalet», «kardeşlik», «ahlakilik» vb güzel şeyler üzerine sarf ettiği boş lafların aynısıdır. Ve anarşizmin babası 1848 Devrimi'nin, iç itici güçlerinin ve tarihsel ödevlerinin karşısında nasıl kör kaldıysa, bugün de federalizmin Rusya'daki son Mohikanları, Çarlıktaki devrim karşısında o şekilde çaresiz ve güçsüzdürler.

Doğası ve tarihsel içeriği gereğince gerici olan federalizm fikri, bugün proletaryanın devletin bütünü içerisinde verdiği birleşik devrimci sınıf mücadelesinin karşıt reaksiyonu olan küçük burjuva milliyetçiliğinin sahte devrimci kalkanıdır.

22* «Bürokratik hükümet» tanımı Rusya'daki sansür nedeniyle siyasi literatürde Çarlık ve Çarlık Rejimi yerine kullanılıyordu.

MERKEZİLEŞME VE ÖZYÖNETİM

I

Burjuva devletlerinde yerel özyönetim, nesnel gelişmenin kendisi ve aynı zamanda burjuva toplumlarının gereksinimleri nedeniyle, kapitalizmin genel merkezîleştirici tandansının toprağında büyür.

Burjuva toplumundaki iktisat, yasamada, yargıda, idarede, eğitimde vs devlete ait toprakların bütününde ve olanaklıysa uluslararası ilişkilerde de olanaklı olan en geniş tek tipliliğe gereksinim duyar. Ve bu iktisatın aynı tek tiplilik gibi, bütün devletsel fonksiyonların uygulanmasında da kesinliğe ve güvenirliliğe ihtiyacı vardır. Ancak modern devletlerin merkeziyetçiliği bürokrasizmle bağlantılıdır. Ortaçağ devletinde, angarya iktisadında kamusal fonksiyonlar toprak mülkiyetine bağlı, «reel haklar» toprak üzerindeki yükler gibiydiler. Arazinin feodal mülk sahibi aynı zamanda eo ipso sivil ve kriminel yargıç, polis teşkilatı şefi, belirli sınırlar içerisindeki teritoryada ordunun kumandanı, vergi toplayıcıydı. Toprak mülkiyetine bağlı olan fonksiyonlar, [toprak mülkiyetiyle] beraber trans aksiyonların; hibelerin, satışların, mirasların vs nesnesiydi. Devlet iktidarının feodal parçalanmışlığına karşı verdiği mücadeleyle kapitalizmin yolunu açan ve Ortaçağ'ın sonlarına doğru güçlenen mutlakiyetçilik, kamusal fonksiyonları toprak mülkiyetinden ayırdı ve bu fonksiyonların uygulanması için yeni bir sosyal kategori, tahtın memurlarını yarattı. Modern kapitalist devletlerin gelişmesiyle kamusal fonksiyonların kullanılması nihai olarak ücretli meslek gruplarının meselesi oldu; bu sosyal grup sayısal olarak güçlendi ve modern devlet bürokrasisini oluşturdu.

Kamusal fonksiyonların, makamlarında tamamen bağımlı ve güçlü bir siyasi merkezin kararları ve kurallarınca mekanik olarak yönlendirilen meslek sahiplerine aktarılması, fonksiyonların en geniş kişiselsizleştirilmesine, işbölümü ise insan materyalinin bütünüyle toplumsal organizmanın fonksiyonlarının boyunduruğu altına alınmasına dayanan burjuva iktisatının ruhuna uygunsa da, merkeziyetçi bürokrasizmin bu iktisatın bakış açısından aynı zamanda ciddi eksiklikleri vardır. Bu nedenle kamusal fonksiyonların burjuva iktisat yaşamını ele alması, katı ve doğası gereği şablonvari olan bürokratik merkeziyetçiliğin ulaşamayacağı ölçüde hassaslık ve uyum sağlama yetisi gerektirmektedir. Bu yüzden burjuva toplumu içerisinde, halkın temsilcilerinin elinde olan yasamanın yanı sıra, modern devletlerin merkeziyetçiliğinin doğal düzelticisi olarak, devlet aparatının toplumsal gereksinimlere uyumunu -bir yandan çeşitli yerel koşulları dikkate alarak, diğer yandan da toplumun kamusal fonksiyonlara doğrudan etkisi ve katılımıyla- sağlayan yerel özyönetimlerin doğal tandansı oluşur.

Ancak, burjuva liberalizmi teorisinin, özyönetimin gerekliliğini açıklamak için vurguladığı bürokratik egemenlikten kaynaklanan eksikliklerden başka bir durum daha önemlidir. Kapitalist iktisat kitlesel sanayii üretimine egemen olmaya başladığında, çabucak tatmin edilmek istenen bir dizi yeni toplumsal gereksinimler ortaya çıktı. Büyük sermaye ve ücretli emek sisteminin istilası, bütün geleneksel toplum yapısı sarsılıp, harabeye döndükten sonra, o zamana kadar bilinmeyen bir felaketi, kitlesel proletarya ile birlikte kitlesel işsizliği ve kitlesel sefaleti ortaya çıkardı. Sermayeye işgücü rezervi tutma ve kamusal güvenliği sağlama zorunluluğu nedeniyle, yaşama araçları ve para kazanma olanakları gasp edilen proleter kitlelerin organize bir biçimde bir arada tutulmaları, toplumun vazgeçilmez bir gerekliliği haline geldi. Böylece modern kamusal içtimai muavenet [sosyal yardım] kapitalist üretimin toprağında bir toplumsal fonksiyon olarak gelişir.

Ve fabrika proletaryasının büyük kitlelerinin modern sanayii merkezlerinde, en kötü maddi şartlar altında toplanması, komşu semtlerde yaşayan burjuva katmanlar için bulaşıcılığın ve salgınların korkutucu tehlikesini yaratarak, başka bir toplumsal gereksinimi

ortaya çıkardı; kanalizasyon ve su tedariki veya inşaat sektörünün kamusal düzenlenmesi gibi gerekleriyle kamusal sağlık koruması.

Kapitalist üretimi ile burjuva toplumunun gereksinimleri halk eğitimini, yani halk okulları sistemini sadece büyük kentlerde değil, kasabalarda ve taşrada da ilk kez kapsayıcı anlamda kamusal gereklilik ve idari sorunlarını da kamusal fonksiyon haline getirdi.

Kapitalist üretimin olağan görüngüsü ve varoluş koşulu olarak, devlet topraklarındaki ürün ve kişi nakliyatı, sadece askerî stratejiler ve dünya ticareti açısından önemli olan büyük demiryolları ve deniz gemiciliğinde değil, caddeler, taşra yolları, köprüler, nehir gemiciliği ve yan demiryollarında da sürekli kamusal denetimi ortaya çıkardı. Ülke içi ulaşım yollarının yapımı ve bakımı, burjuva toplumunun en ivedi iktisadi gereksinimi haline geldi.

Nihayetinde kişinin ve mülkün kamusal güvenliği de, kamunun meselesi ve toplumsal gereklilik olarak tamamen modern kapitalist iktisatın gereksinimleri ile bağlantılı olan bir görüngüdür. Ortaçağ toplumunda hukuk korumasındaki güvenlik ya belirli alanlarda –taşra halkı için ilgili feodal bölgede, yurttaşlar için kent koruma duvarlarının ardında ve her kentin tüzüğü ve «özgürlüklerinde»– ya da şövalyelerin kendileri tarafından sağlanıyordu. Meta üretimine dayanan toplum, kişi ve mülkün güvenliğini genel, aynı devlet toprağı üzerinde fark gözetmeksizin herkes için geçerli bir toplumsal garanti olarak gerekli görür.

Devletin merkezî hükümeti tüm bu gereklilikleri, her zaman ülkenin bütün parçalarını ilgilendiren yerel meseleler olduklarından ve görevin yerine getirilmesinin masraflarını yerel halkın sırtına yükleme tandansını baştan itibaren gözden kaçmayan ve anlaşılır bir biçimde gösterdiğinden, yerine getiremez.

Bütün modern devletlerde yerel özyönetim, çoğunlukla bu çeşitli toplumsal fonksiyonların maddi yükünü halkın üzerine yıkma olanağı olarak erkenden ortaya çıkar.

Kapitalizm tabii ki farklılıkları dengeler ve büyük devlet alanlarını, hatta belirli ölçüde bütün dünyayı tek tip bir iktisadi ve toplumsal organizma olarak birbirine bağlar. Ama aynı zamanda, burjuva iktisatının mükemmelleştirilmesi ve toplumsallaşmasına

hizmet etmek ve onun çıkarı için ilgili devlet bölgelerini farklılaştırır ve yeni merkezler, sosyal organizmalar vs oluşturur. Varoluşlarında sayısız iktisadi ve siyasi bağlarla, sadece ülkeyle değil, bütün yerküre ile bağlantılı olan günümüzün modern kentleri, nüfus yoğunlukları, kent trafiğinin gelişmesi ve yerel ekonomileriyle, zamanın iktisadi ve siyasi açıdan büyük ölçüde bağımsız olan ve zanaatkâr üretimine dayanan Ortaçağ kentinden çok daha fazla ve türlü türlü kamusal görevlerle fonksiyonları yerine getiren küçük organizmaları oluşturmaktadırlar.

Devlet bölgelerinin bu farklılaşması ve yeni sosyal merkezlerin oluşması modern, yeni toplumsal gerekliliklerden kaynaklanan yerel özyönetime hazır bir çerçeve sunmuştur. Yerel özyönetim, komünal özyönetim, iktisadi olarak köy ve kentin ters yönlülüğüne dayanan kapitalizmin bir tarafta modern kentten, diğer tarafta da köyden yarattığı spesifik sosyal organizmaların gereksinimlerinin dikkate alınması için zorunlu olmuştu. Ancak sanayii ve ziraatın, yani kent ile köy arasındaki özel kapitalist ilişkinin temelinde, üretim ve mübadeledeki karşılıklı sıkı bağımlılığın temelinde ve bununla bağlantılı olarak, öncelikle her büyük kentin nüfusunun gündelik çıkarlarının komşu taşra nüfusunun varlığı ile bağlantılı olduğu binlerce bağ üzerinden, vilayetin özyönetimi doğal yollardan gelişir (Fransa'da olduğu gibi departmanlar alanında, il ve ilçelerde). Modern özyönetim bütün bu biçimleriyle kesinlikle devletsel merkeziyetçiliğin yok olması anlamına gelmez, aksine sadece onun tamamlayıcısı ve ancak onunla beraber burjuva devletinin tam tasviridir.

Özyönetim ayrıca bütün ülkelerde –devletsel siyasi birleşmenin ve yasama ile devlet idaresinin merkezileşmesinin tek tipleştirilmesi ile birlikte– liberalizm ve burjuva demokrasisinin esaslı programatik noktalarından bir tanesidir.

Modern burjuva sisteminde bu şekilde gelişen yerel özyönetimin, geçmişten kalan Ortaçağ federalizmi veya partikülarizmi ile hiçbir benzerliği yoktur, hatta tam anlamıyla bunların tersidir. Ortaçağ partikülarizmi veya federalizm devletin siyasi fonksiyonlarının bölünmesi anlamına gelirken, günümüz özyönetimi sadece yoğunlaşan devlet fonksiyonlarının yerel özelliklere uyumlandırılması ve

halkın katılımı anlamına gelmektedir. Bakunin'in ideali anlamındaki yerel partikülarizm veya federalizm büyük devletin topraklarını, küçük yarım veya tam bağımsız bölgelere parçalama tandansıyken, günümüzün özyönetimi büyük, merkezîleşmiş devletin demokratikleştirilme biçimlerinden birisidir. Bu eski partikülarizmin harabeleri üzerine ve [partikülarizmin] açık karşıolumu olarak günümüzdeki önemli devletlerde oluşan modern özyönetimin tarihiyle en iyi biçimde gösterilebilir.

II

Devletsel-idari ve bürokratik merkeziyetçilik, Fransa'daki mutlakiyetçiliğin Ancien Rejimi döneminde başladı. Kentlerin, bilhassa Paris'in komünal bağımsızlığının boğulması, büyük feodal mülklerin haczi ve taht toprağı haline getirilmesi ve nihayetinde idarenin devlet konseyinin ve kralın vekilharcının elinde yoğunlaşması sonucunda, Richelieu[1*] zamanında devlet merkeziyetçiliğinin güçlü bir aparatı yaratılmıştı. Önceleri bağımsız olan feodal mülkler, kısmen sınıf temsilcilikleri ve vilayet düzeyine indirgendiler.

Büyük Devrim, eserini iki yönde gerçekleştirdi: Bir yanda devletsel-siyasal merkezîleştirme tandansını sürdürdü, feodalizmin teritoryal kalıntılarını tamamen yok etti, diğer yandan da hükümetçe atanan vilayet bürokratlarının elindeki idarenin yerine, temsilcileri halk tarafından seçilen yerel idareler yerleştirdi. Kurucu Meclis, vilayetlerin tarihsel olarak oluşmuş ve Ortaçağ için karakteristik olan tarihsel bölünmüşlüğünü, kent ve kasaba için tamamen farklı idareler öngören bölünmüşlüğü Fransa'nın haritasından sildi ve bu esaslı tasfiyenin üzerine Sieyès'in[2*] tahayyüllerindeki gibi, idareleri genel seçimlerle belirlenen ve bölgelere, kantonlara ve komünlere

---

1* Armand-Jean du Plessis, Premier Duc de Richelieu (9 Eylül 1585 - 4 Aralık 1642): «Kardinal Richelieu» olarak da anılan Fransız aristokrat ve kilise kontu. 1624'den ölümüne kadar XIII. Ludwig'in başbakanı olarak görev yaptı ve Fransız mutlakiyetçiliğinin en önemli aktörüydü.

2* Emmanuel Joseph Sieyès (3 Mayıs 1748 - 20 Haziran 1836): Fransız papaz ve devlet adamı. Fransız Devrimi'nin önde gelen kuramcılarındandı.

bölünen yeni, basit ve geometrik tertipte kurulu dört köşeli departmanları yerleştirdi. III. yıldaki direktörlük anayasası detaylarda bazı değişimleri öngörüyordu, ama Kurucu Meclis'in feodal desantralizasyonunun harabeleri üzerine kurulu olan ve demokratik seçimin tamamen yeni olan fikrine sahip modern özyönetimin çığır açan ilk resmini veren büyük reformunun esasına sadık kalıyordu.

Ve böylece Fransa'daki özyönetimin yüzyıllık, değişken tarihi başlıyordu. Bu tarih, esas itibariyle ülkedeki demokrasinin siyasi kaderini, iki kutup arasında gidip gelerek, bölmektedir: Bütün bu zaman boyunca aristokrat-monarşist gericiliğin şiarı, eski tarihsel vilayetlere dönüş anlamında «desantralleşme», liberalizm ve demokrasinin şiarı ise, siyasi merkeziyetçilikte ve aynı zamanda, özellikle komünlerde olmak üzere yerel halk temsilciliğinin haklarında sıkı ısrardır. Devrimin eserine bu alandaki ilk darbe, VIII. yılın 28. Pluviôse'sindeki[3*] (17 Şubat 1800) tüzüğü ile 18. Brumaire [9 Kasım 1799] hükümet darbesini taçlandıran Napoleon'dan geldi. Direktörlük döneminde karşıdevrim tarafından bilhassa vilayetlerde çıkartılan, ama sorumluluğu demokratik özyönetime yıkılan genel karışıklık ve genel kaostan faydalanan bu tüzük, Devrim'in eserini hızla bürokrasinin sınırları içerisine sıkıştırdı. Napoleon, Fransa'nın siyasi merkeziyetçilik anlamındaki yeni teritoryal yapılanmasına dokunmadan, tek bir kalem darbesiyle halkın yerel idaredeki katılımını kaldırdı ve bütün gücü hükümetçe atanan memurların, valinin, vali yardımcısı ve belediye başkanının eline verdi. Büyük ölçüde Ancien Rejiminin vekilharcını anımsatan Napoleon valisi, departmanın sınırları içerisinde mutlak hâkimiyetin keyfini çıkartıyordu. Napoleon, doğasına uygun açıklığıyla: «Avec mes préfets, mes gendarmes et mes prétre je ferai tout ce que je vondrai»[4] diyerek, bunu itiraf ediyordu.

Restorasyon, öncülünün sistemini: «Bourbonlar, Napoleon'un hazırladığı yatağa girdiler» özdeyişine uygun olarak ayakta tuttu. Ve aristokrat göçmenler döner dönmez: Desantralizasyon, vilayetler

3* Pluviôse (Yağmur ayı): Fransız Devrimi'nin cumhuriyetçi takviminin beşinci ayı. 23 Ocak'tan 21 Şubat'a kadar sürer.

4 Valimin, jandarmamın ve papazımın yardımıyla canımın istediği her şeyi yaparım.

sistemine geri dönüş sloganını yükselttiler. Kötü şöhretli Chambre introuvable[5] henüz toplanmıştı ki, en kararlı royalistlerden olan Barthe Lebastrie 13 Ocak 1816 tarihli oturumda desantralleşmenin kaçınılmazlığını ilan ediyordu. Daha sonraları hukuk bilgeleri Corbière, de Bonald, La Bourdonnaye, de Villèle, Duvergier de Hauranne «monarşinin, cumhuriyetçi tekdüzelik ve eşitlikle uyum sağlamasının olanaksızlığını» ispatladılar. Aristokrasi iktisadi ve siyasi açıdan bu sancak altında hiç çekinmeden vilayetlerdeki eski makamlara geri dönmek için mücadele verdi. Aynı zamanda siyasi merkeziyetçiliğe «devrimin temeli, her türlü yeniliğin ve yıkıcılığın bereketli toprağı» diyerek, kara çalıyordu. Burada, yarım yüzyıl sonra sağın vilayetlerdeki gericiliği devrimci Paris Komününe karşı seferber etmek için kullandığı argümentasyonların aynısını kelimesi kelimesine duyuyoruz.

Bunun sonucunda yerel idarenin seçilme esasıyla, Matignac'ın tasarısıyla önerdiği çekingen reform denemesi, onurlu Temmuz Öncesi Parlamentosu'nda büyük hoşnutsuzluk yarattı ve «Devrim başlangıcı» denilerek, reddedildi; aristokrasinin kızgın temsilcileri sadece valinin ve vali yardımcısının yetkilerinin genişletilmesini ve merkezî hükümetten bağımsız olmalarını talep ettiler. Ancak restorasyonun günleri sayılıydı ve Martignac Taslağı'nın yenilgisi, Temmuz Devrimi'nin[6*] önsözüne dönüştü. Zengin burjuvazi için restorasyonun daha iyi bir tekrarı olan Temmuz Monarşisi, belediye ve departman meclisleri seçim hakkını (1831 Komün Yasası ve 1833 Departman Yasası) sadece yüksek vergi ödeyen mükelleflere, memurlara ve burjuva aydınlarına tanıyarak, ama bu meclislerin yetkilerini genişletmeden yerel idarelerde çok ufak bazı değişiklikler yaptı.

---

5 XVIII. Ludwig, restorasyonun, hükümetin tüm gerici heveslerine karşı son derece yavaş davranan bu ilk meclisine «bulunmaz oda» adını takmıştı.

6* Temmuz Devrimi (1830): Bourbonların alaşağı edilerek, burjuvazinin iktidarı ele geçirmesi. Kral X. Karl gerici politikasıyla parlamentoyu feshetmek isteyince, Paris'te zanaatkârlar, işçiler ve öğrenciler ayaklandı. Ayaklanma üç gün (27-29 Temmuz 1830) sürdüğü için, Fransızcada «Les Trois Glorieuses» olarak tanımlanmaktadır.

1848 Devrimi, büyük öncülünün eserini yeniden kurdu, departman meclisleri için genel seçim hakkını uyguladı ve meclis toplantılarını kamuoyuna açtı. Haziran günlerinden sonra aristokrat-ruhban sağcılarının partisi, sosyalizm ejderhasına karşı bir silah olarak, desantralizasyona geri dönüşü kararlı bir şekilde talep etti. Departman meclisleri 1849'dan 1851'e kadar olan süre içerisinde yetkilerinin artırılmasını ve hemen peşinden Paris'e karşı kullanmak için, iç savaş durumunda olağanüstü vekâlet talep ettiler. O zamanlar bir liberal olan Thiers[7*] ise, sosyalizmi engelleyecek en güvenilir araç olarak merkeziyetçilikte ısrar ediyordu; ancak aynı Thiers 1871'de vilayetleri Paris Komününe karşı seferber etmek için federalizm ve desantralleştirme bayrağını sallandıracaktı. Şubat Devrimi'nin eserini ortadan kaldıran İkinci Cumhuriyet 1851'de, I. Napoleon sistemindeki valinin mutlak hâkimiyetine geri dönen ve aynı her yerde olduğu gibi, III. Napoleon'un üzerinde yürüdüğü köprüyü kuran yerel idâre reformu projesini geliştirdi. Bu da Şubat'ın kazanımlarının revizyonunu daha esaslı bir şekilde devam ettirdi, yerel idareyi I. Napoleon'un reformlarının daha da gerisine itti ve departman meclislerinin kamuya açık toplantılarını, kendi bürolarını seçme hakkını ortadan kaldırdı –o zamandan beri belediye başkanı dahi hükümetçe tamamen keyfî olarak atanmaktadır– nihayetinde valinin gücünü, bakanlıktan tamamen bağımsız olacak biçimde (1851 ve 1861 yasalarıyla) genişletti. Departmanlardaki varoluşlarıyla tamamen ve doğrudan Louis Napoleon'a bağımlı olan valiler, genellikle parlamento seçimlerinin «yöneticileri» fonksiyonuyla ikinci imparatorluğun asıl destekçileri oldular.

Marx yukarıdaki hikâyenin başından ikinci imparatorluğa kadar olan seyrini «Louis Bonaparte'ın on sekizinci Brumaire'i»nde şöyle karakterize etti:

«Müthiş bürokratik ve askerî organizasyonuyla, başka bir yarım milyonun yanındaki yarım milyonluk memur ordusu olan teferruatlı ve suni devlet mekanizmasıyla Fransız toplumunun bedenine bir ağ tabakası gibi sarılan ve [toplumun] tüm gözeneklerini tıkayan

7* Louis Adolphe Thiers (16 Nisan 1797 - 3 Eylül 1877): Fransız siyasetçi ve tarihçi. 31 Ağustos 1871 - 23 Mayıs 1873 tarihleri arasında «Üçüncü Cumhuriyet»in ilk devlet başkanıydı.

bu yürütme gücü, mutlak monarşi döneminde, feodal yapının hızlanmasına yardımcı olduğu çöküşü [esnasında] oluştu. Toprak sahipleri ile kentlerin tımar ayrıcalıkları, devlet gücünün bir o kadar çok özelliğine, feodal rütbe sahipleri ücretli memurlara ve Ortaçağ'ın birbirleriyle mücadele eden güç mükemmeliyetlerinin renkli deseni, çalışması fabrika standartlarına bölünmüş ve merkezîleşmiş olan bir devlet gücünün düzenli planına dönüştü. Ulusal burjuvai birliğini yaratmak için bütün yerel, teritoryal, kentsel ve vilayet özel iktidarlarını yıkma göreviyle ilk Fransız Devrimi, mutlakiyetçi monarşinin başladığı işi genişletmek zorundaydı: Merkezileşmeyi, ama aynı zamanda iktidarın kapsamını, özelliklerini ve omuzdaşlarını. Napoleon bu devlet mekanizmasını tamamladı. Meşru monarşi ve Temmuz Monarşisi, burjuva toplumu içindeki çalışmanın bölünmesinin yeni çıkar grupları, yani devlet idaresi için yeni materyal yarattığı ölçüde büyüyen, çalışmanın daha büyük bölünmesinden başka hiçbir şeyi buna katmadılar. Her ortak çıkar hemen toplumdan çözülerek, daha yüksek, genel çıkar olarak [toplumun] karşısına konuldu, toplum üyelerinin otomatizminden koparıldı ve köprüden okula ve bir köyün komünal varlığından demiryollarına, ulusal varlıklara ve Fransa devlet üniversitesine kadar, hükümet işlerinin meselesi haline getirildi. Nihayetinde parlamenter cumhuriyet devrime karşı verdiği mücadelesinde, baskı tedbirleriyle hükümet gücünün araçlarını ve merkezileşmesini zorunlu gördü. Bütün devinimler bu makineyi kırmak yerine, daha da mükemmelleştirdiler. Değişerek egemenlik için mücadele veren partiler, bu müthiş devlet binasına sahip olmayı, galibin ana ganimeti olarak gördüler.

Ancak mutlak monarşi altında, ilk devrim esnasında, Napoleon altında bürokrasi, sadece burjuvazinin sınıf egemenliğini hazırlayan araçtı. Restorasyon altında, Louis-Philippe altında, parlamenter cumhuriyet altında, kendi iktidarına ulaşmak istese de, egemen sınıfın bir enstrümanıydı.

Devlet ancak ikinci Bonaparte altında tamamen bağımsızlaştı gibi görünüyor. Devlet mekanizması burjuva toplumuna karşı kendisini öylesine sağlamlaştırdı ki, tepesinde, 10 Aralık topluluğunun şefinin, içki ve sucukla satın aldığı, ama her seferinde yeniden

önlerine sucuk atmak zorunda kaldığı, sarhoş bir asker güruhunun kalkan üzerinde taşıdığı, yaban ellerden ipini koparıp gelen bir maceraperestin durması bile yetiyor.»[8]

III. Napoleon'un bürokratik sistemi, özellikle egemenliğinin sonuna doğru, güçlü bir muhalefeti ortaya çıkardı ve bu muhalefet yerel idarenin belirli programlarında billurlaştı. En tanınmış ifadesi, 1865'de bayrağı altında imparatorluğun son devresinin bütün meşrutiyetçi-ruhban muhalefetinin toplandığı ve radikal bir desantralizasyonu talep eden ünlü «Nancy Manifestosu» oldu. Bu manifesto «özgürlük ve düzen» adına komünlerin valinin vesayetinden kurtarılmalarını, belediye başkanının belediye meclisi üyeleri arasından atanmasını, ilçe meclislerinin tamamen ortadan kaldırılmasını, bunun yerine kanton meclislerinin oluşturulması ve vergi dağılımının bunlara verilmesini, nihayetinde de tarihsel vilayet sınırlarına geri dönüş anlamında departmanlar arasındaki sınırların revizyonunu ve böylece değişen departmanların bütçede ve idarede bağımsızlaşmasını talep ediyordu. «Devrime karşı önleyici araçlar yaratmayı» ve «üç devrim tarafından lekelenen özgürlüğü» kurtarmayı görevi haline getiren bu program, Odilon Barrot[9*] türünden bütün liberal muhafazakârlarca kabul edildi; taraftarlarının başında, meşrutiyetçilerin bütün baş aktörleri, Bourbonlar Partisi, yani: Béchard, Falloux, Kont Montalembert, nihayet saltanat adayının kendisi, 1871 Manifestosu'nda «idari desantralizasyonu» programatik ana belge olarak beyaz zambak bayrağının üzerine yazdıran Kont Chambord duruyordu.

Nancy Programı iki tarafın –imparatorluk tarafının ve radikal solcu, cumhuriyetçilerin, demokratların tarafının– güçlü direnişiyle karşılaştı. Savunucuları, meşrutiyetçi «desantralizasyonun» karşıdevrimci tandanslarını açıkça göstererek, Victor Hugo'nun sözleriyle yanıt verdiler: «Beyler, siz zincirleri hazırlıyorsunuz ve adına özgürlük diyorsunuz. Ve bu nedenle biz yasa koyucu olarak

8 Karl Marx: Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte (Louis Bonaparte'ın onsekizinci Burmaire'i), *MEW*, Bd. 8, s. 196.

9* Odilon Barrot (19 Temmuz 1791 - 6 Ağustos 1873): Temmuz Monarşisi döneminde liberal muhafazakâr muhalefetin önderlerinden. İkinci Cumhuriyet'te (1848-1849) başbakandı.

departman meclislerinizi, yürütme gücü olarak içerisinde –halkı karanlık ve yoksulluk içinde tutmak istemiyle– üçlü bir feodalizm; toprağın, kilisenin ve sanayinin [feodalizmi] egemen olacak sürekli departman komisyonlarınızı da istemiyoruz.»[10] Fransa, özgürlük kisvesi altında piskoposların, toprak aristokrasisinin ve fabrikatörlerin ganimeti haline getirilecekti; bu o zamanki demokrasinin ve sosyalistlerin 1865 Programı üzerine düşünceleriydi. Özellikle Louis Blanc[11*] suni ürünler olarak gördüğü departmanlar lehine olan desantralizasyonun bükülmez bir karşıtıydı, ama aynı zamanda, devletin temelini oluşturan doğal organizasyon olarak olanaklı olan en geniş komünal özyönetimi kararlı bir biçimde savunuyordu.

Devrimci kampta sadece Proudhon'un taraftarları vardı, mesela Desmaret, yani desantralizasyonun savunucuları, ama onlar gerek «Avrupa Birleşik Devletleri»ne gerekse de kendi devletlerinde komünlere ve nahiyelere bakışla, ki bu şekilde «bölünme sonucu egemenliğin» yok edilmesi, yani sosyal sorunun ideal çözümü düşünülüyordu, meşrutiyetçilerin programından çok daha ileri gidiyorlardı. Fransa'da, burjuva devletini halletmek isteyen anarşist türden partiler tipinin kaybolmadığını 1899'da yayımlanan bir kitap kanıtlamakta: *Le principe sauveur. Par un Girondin.*[12] Yazar sert bir şekilde modern devletin merkeziyetçiliğini ve tek tipçiliğini eleştiriyor ve departmanların özyönetimi yerine, devletin federasyon anlamında tamamen çözülmesini propaganda ediyor. Daha sonraki yıllarda da bu ruhta sesler yükseldi; Dreyfus Meselesi döneminde yayımlanan «*La décentralisation et monarchie nationale*» adlı meşruîyetçi yerginin gösterdiği gibi, sosyalistler kampındaki «tarihsel» desantralizasyon tutkunlarının refakatinde.

---

10 Alıntının yapıldığı yer: Dezentralisazija i samonprawlenije wo Franzii. Departamentskija sobranija ot reformy Bonaparta do naschich dnej (Fransa'da desantralizasyon ve özyönetim. Bonaparte'ın reformlarından bugüne departman meclisleri), St. Petersburg 1905.

11* Jean-Joseph-Charles-Louis Blanc (29 Ekim 1811 - 6 Aralık 1882): Fransız ütopik sosyalisti ve sosyal demokrasinin kurucusu. 1848 Şubat Devrimi'nde İşçi Parlamentosu'nun başkanlığını ve Çalışma Bakanlığı yaptı.

12 Alıntı aynı yerde, s. 228.

O zamanki sosyalistlerin görüşleriyle, Proudhon'un anarşist akımının görüşleri arasındaki uyuşmazlığı Louis Blanc 1851 yılındaki «*La république une et indivisible*» başlıklı yergisinde, tehdit edici bir sesle cumhuriyeti federalizm tehlikesine karşı uyarması ve 37.000 küçük parlamentonun antagonizmine karşı «*La grande tradition montagnarde en fait de centralisation politique*» ile «*Une administration surveillée*»yi çıkartarak göstermişti. Ancak o zamanlar Fransa'yı tehdit eden federalizm tehlikesi değil, daha çok tersi, Louis Bonaparte'ın valilerin bölünmez egemenliğini içeren devlet darbesiydi.

Partilerin yerel idare sorununda olduğu gibi aynı bölünmüşlüğü, imparatorluk düştükten sonraki kötü şöhretli Bordeaux Ulusal Meclisi'ne yansıdı. Paris Komününün yenilgisinden sonra desantralizasyon lehine veya aleyhine kullanılan ana argümentasyon, [desantralizasyonun] proletaryanın devrimci hareketlerine karşı bir araç olmaya uygun olup olmadığıydı. Üçüncü Cumhuriyet öncelikle departmanların yetkilerinin genişletilmesini hızlandırdı ve –restorasyon dönemlerinden bu yana gericiliğin ana ilkesi çerçevesinde– [departmanları] devrime karşı özel iktidar araçları ile donattı; 15 Şubat 1872 tarihli *Loi Tréveneuc* şu dikkat çekici başlığı taşıyordu: «Loi relative au rôle éventuel des conseils généraux dans des circonstances exceptionelles». Ancak komünlerin yetkileri, geçici bir genişlemeden sonra, yeniden sınırlandırıldı. Komünal meclisler 1871'de belediye başkanlarını kendileri seçme hakkını almışken, üç yıl sonra bu hak ellerinden alındı ve Üçüncü Cumhuriyet hükümeti, monarşist geleneklerin tam bir takipçisi olarak, 37.000 belediye başkanını valileri üzerinden atadı.

Ancak Üçüncü Cumhuriyet'in esaslarında, bütün dış engellere rağmen, yerel idarenin davasını tamamen yeni yönlere çeken belirli toplumsal değişimler oldu. Kent ve kasaba komünlerinin bağımsızlığı, 1793 ve 1871 arasındaki Paris komünal özyönetiminin büyük gelenekleri nedeniyle uyarılmış olan burjuva gericiliğince reddedilebilir olsa da, imparatorluğun koruması altındaki büyük sanayiinin egemenlik dönemlerinden beri özyönetim zorunlu bir gereklilik haline gelmişti. Sanayii sadece Paris'te suni olarak koruma altında değildi, aynı zamanda 1850li ve 1860'lı yıllarda,

sermayenin ucuz fabrika toprağı ve ucuz emekçi elleri aradığı taşraya ve kasabalara aktı. Girişimcilik, sanayii merkezleri ve maddi varlıklar, imparatorluğun sera koşulları altında, yağmur sonrası büyüyen mantarlar gibi büyüyor, aynı zamanda da küçük sanayii ayaklar altına alınıyor ve fabrikalarda kitlesel olarak kadın ve çocuk işçi çalıştırılıyordu. Paris Borsası Avrupa'da ikinci sıraya yükseldi. Fransa'da –öncelikle henüz var olmayan fabrikalar yasası nedeniyle– ne koruma hukuku, ne de işçi örgütü ve işçi mücadelesi ile ehlileştirilemeyen bu «ilk birikimin» patlak vermesiyle beraber, kitlesel sefalet, hastalıklar ve yüksek ölüm oranları benzersiz bir biçimde çoğaldı. Fabrika işçilerine bir Sou ödendiği, yani günde topu topu beş Centime verildiği, hem de gerekli gıda maddelerinin müthiş pahalandığı bir zamandaki durumları anımsatmak yeterlidir![13] Vahşi iktisatın bu kısa dönemi burjuva toplumuna, büyük sefalete, bulaşıcı hastalıklara, kamuya açık sokaklarda yaşama ve mülke yönelik tehditlere vs set çekecek kamusal fonksiyonların olmamasını acı bir şekilde hissettirdi. Fransa'da 1856'dan itibaren resmî yoksulluk araştırmalarının gerekliliği üzerine çokça yazılıyor ve konuşuluyordu. Hükümet 1858'de «gizli» damgasıyla böylesi bir araştırma yaptırdı, ama tabii ki hiçbir sonuç çıkmadı.

Kamusal eğitimin durumu iktisadi koşullara uygundu. Louis-Philippe döneminde en azından yılda ortalama 4.780 Franc gibi cüzi bir meblağ ile sübvanse edilen yetişkinler için okul kursları, imparatorluk döneminde bu sübvansiyonun yarısını kaybettiler ve bakımsız hale geldiler. Halk okullarının 1863 yılındaki durumu tarihçilerce şöyle anlatılıyor: «Binlerce komünde kız okulu yok, yerleşme yerlerinin hepsi okulsuz, ücretsiz okulların sayısının sınırlandırılması nedeniyle, çocukların büyük bir bölümü eğitimin dışında, bir çok çocuk okullardaki ders saatleri azaldığından, doğru dürüst bir şey öğrenemiyor; yetişkinler için okul yok, taşrada tek bir kütüphane bile yok; yıllıkta okuma yazma bilmeyenlerin oranı %27 olarak belirtilmiş, öğretmenler yoksulluk koşulları altında, 5.000 öğretmen yılda 400 Franc'tan daha az ücret alıyor, bazılarına yılda sadece 75 Franc veriliyor; hiçbirisinin emeklilik hakkı yok;

13 Bu gerçeği Georges Weill şurada vurguluyor: *Histoire du mouvement social en France*. 1852-1902, Paris 1904, s. 12.

yaşamını idame ettirmek için günde bir Franc emeklilik hakkı olan tek öğretmen yok.»[14] 1860 yılında ticaret odası tarafından Paris'teki işçiler arasında yaptırılan bir araştırma, 50.000 kişinin, yani işçilerin toplam sayısının %13'ünün hiç okuma yazma bilmediğini ortaya çıkarmış.

Burjuvazinin evini nihai olarak inşa etmek ve öncelikle imparatorluktan arda kalan kitlesel konkordatoyu ortadan kaldırmak için yaratılan Üçüncü Cumhuriyet, bir dizi yeni görevle karşı karşıyaydı: Ordu reformu, bununla bağlantılı olarak sağlık reformu, kamusal eğitim reformu, daha doğrusu inşası, imparatorluk döneminde ihmal edilen ulaşım sisteminin büyük reformuna başlanması ve nihayetinde bu reformlar için gerekli kaynakları bulma görevi, yani halkın sırtındaki ve ağırlıklı olarak ordu, sömürge politikası ve bürokratik aparatın devasa masraflarınca eriyen vergi yükünü daha da artırma görevi. Üçüncü Cumhuriyet, yerel halkın, öncelikle de komünlerin katılımı olmaksızın hiçbir zaman yukarıdaki görevleri çözebilme durumunda olamazdı.

İkinci İmparatorluk döneminde büyük sanayii tarafından devrimcileşen ilişkiler aynı zamanda departmanların rolünü tamamen değiştirdi. Louis Blanc'ın 1871'de Ulusal Meclis'te departmanın idari geometrinin suni bir ürünü olduğuna dair söylemi, o zaman bile çoktan eskimiş [bir tespitti]. Departman, başlangıcında Kurucu Meclis'in elinden çıktığında devrimin, ki tam da tüm tarihsel vilayet sınırlarının bu aşılmasının temelinde yenilenmenin güçlü düşüncesi, Ortaçağ'ın harabeleri üzerinde günümüzün siyaseten birleşik Fransa'sını yaratan o büyük «dağ geleneği» duruyordu, dehasının tamamen «özgür doğaçlaması», Fransa haritasının üzerindeki simetrik figürlerin basit bir ağıydı. Departmanlar on yıllar boyunca –restorasyon zamanında ve sonrasında– kendilerine ait yaşama sahip değildiler, merkezî hükümetçe sadece şubeler olarak, tek görünür belirtileri o zorunlu «Hotel de préfecture» olan memur valilerin faaliyet alanları olarak görülmekteydiler. Ancak modern Fransa'da zaman içerisinde merkezî memurluğun bu kaleleri etrafında yeni yerel gereksinimler ve kurumlar oluştu ve gruplaşmaya

14 *A.g.y.*, s. 11.

başladılar. Genellikle yaşlı evlerini, hastaneleri, okul idaresini, yerel ulaşım yollarını ve nihayetinde tüm bu gereklilikleri yerine getirmek için mutlaka gerekli olan «ek Centime'leri» ilgilendiren ve giderek daha iyi kabul edilen departman çıkarları oluştu.

Ortaçağ partikülarizminin mezarı üzerinde suni olarak çizilen vilayetler, başlangıçta boş birer figür olan departmanlar, burjuva Fransa'sının devam eden gelişme seyri içerisinde yeni sosyal içerikle, kapitalizmin yerel çıkarlarıyla doldurulduu. Fransa'nın mutlak güce sahip valiler biçimindeki yerel idaresi, 19. yüzyılın ikinci yarısında imparatorlukça sadece suni olarak ayakta tutulabildiler. Sonucunda Üçüncü Cumhuriyet kendi çıkarlarını kollamak için yerel nüfusun bu idareye katılımını onaylamak ve gerek komünleri gerekse de departmanları sadece merkezî hükümetin elindeki enstrümandan, demokratik özyönetimin organları haline getirmek zorunda kaldı.

Diğer taraftan bu hakkın kullanılması ancak Üçüncü Cumhuriyet'in kucağında olanaklı olabildi. Nasıl Fransa'daki cumhuriyetçi hükümet biçimi, bu gerçekten burjuvai siyasi biçimin toplumsal çekirdeğini geleneksel ideolojik kundağın içerisinden, yani üç devrim tarafından neredeyse bir yüzyıl içerisinde yaratılan «sosyal cumhuriyet» illüzyonundan çıkarmaya izin veren durum sayesinde nihai olarak sağlamlaşabildiyse, yerel özyönetim de önce kendisini düşman geleneksel ideolojiden kurtarmak zorundaydı. Daha 1871'de liberalizmin ulusal meclislerdeki temsilcileri, özyönetimi feodal desantralizmle eşanlamlı olarak gördükleri için, gerici karakterinden ürkmüşlerdi. Monarşist d'Haussonville, Büyük Devrim döneminde federalizmi övmenin görüntüsünün dahi insanları giyotine göndermeye yettiğini anımsatarak, partisini uyarıyor, Duvergier de Hauranne ise, Fransa'nın bir ikilemle: Ya her departmanda vali tarafından temsil edilen tek tip idare ya da özyönetimli departmanların federasyonu [ikilemiyle] karşı karşıya kaldığını söylüyordu. Bunlar, üç çeyrek yüzyıl boyunca kafalara takılı kalan anlayışın son söz almalarıydı. Feodal görünümü olan departmanların sınırlı bağımsızlık fikrinin burjuva liberalizmini ve demokrasiyi ürkütmesi, ancak İkinci İmparatorluk'un çöküşü ve Üçüncü Cumhuriyet'in zaferiyle aristokrat-ruhban gericiliğinin

heveslerinin nihai yenilgiyi alması ve «tarihsel vilayetlerin» federalizmi hayaletinin bedensiz hayal şeklinin altına girmesinden sonra sona erdi. Ve ünlü Paris Komününün devrimci geleneklerinin son kıvılcımı 1871 Komününün külleri ve kahramanlarının cesetleri ile yarı canlı bedenlerinin ezildiği Père Lachaise mezarlığındaki «Federaller Duvarının» önündeki sararmış çimenler üzerinde söndü ve o zamanlar komünal özyönetim burjuvazi için toplumsal devrimin eşanlamı, Jakoben beresi ise, kent belediye sarayının sembolü olmaya devam etmediler. Kısaca, departmanların ve komünlerin özyönetimi, burjuva devletinin modern idaresi olarak, devletin gereksinimlerinden çıkan ve çıkarlarına hizmet eden asıl tarihsel-sosyal içeriğini göstermeye muktedir olduktan sonra, Fransa'da yerel özyönetimin ilerleyen gelişimi olanaklı oldu. 1899'da yasa ile tamamlanan 1871 tek tip tüzüğü, departmanların genel seçimlerle oluşan temsilciliklerine idareye katılma hakkını, hem de belirleyici oyla [katılma hakkını] vermiştir, ama komünal meclislere de böylesi hakları, kendi belediye başkanlarını kendilerinin seçme hakkını geri veren 1884 tüzüğü sağlamaktadır. Fransa'daki modern özyönetim ancak son dönemde kendisini, yavaş yavaş ve zorluklarla bürokrasinin demir prangalarından kurtarabilmiştir.

İngiltere'deki özyönetimin tarihi ise tamamen farklı bir seyir almıştır. Burada Ortaçağ ile modern toplum arasındaki devrimci kırılma yerine, hayli erkenden, feodalizmin kalıntılarını kurtarmış ve günümüze kadar muhafaza etmiş olan bir uzlaşıyı görmekteyiz. Burjuva İngiltere, Ortaçağ İngiltere'sindeki yerini, eski biçimi yıkarak değil, daha çok bunları yavaş yavaş yeni içerikle doldurarak buldu. Muhtemelen yerel özyönetimin bu süreci, başka bir alanda olmadığı kadar böylesine tipik ve böylesine büyüleyicidir. İlk bakışta ve inatla devam eden anlatıma göre İngiltere, dünya çapında en eski yerel özyönetimin ülkesi, hatta liberalizmin kıtadaki uğraşlarını yönlendiren beşik, klasik vatandır. Gerçekte ise, İngiltere'nin ebedî özyönetim hikâyesinin yeri mitler ülkesidir ve o şöhretli eski İngiliz Selfgovernment'in modern anlamındaki özyönetim ile hiçbir alakası yoktur. Çünkü Selfgovernment basitçe feodalizmin en parlak döneminde ortaya çıkan ve bu kökenin bütün özelliklerini taşıyan tuhaf bir yerel idari sistemdi. Bu sistemin merkezinde,

Normanların fethinden sonraki derebeylik ilişkilerinin bir ürünü olan kontluk (County) ile Ortaçağ kilise ilişkilerinin ürünü olan kilise cemaati duruyordu. En önemli kişi, kontluk idaresinin ruhu ve 14. yüzyılda yaratılan bir makam olan barış hâkimidir; kontluğun [14. yüzyılda yaratılan] diğer üç makamı da, parlamento seçimlerini yöneten, sivil mahkeme infazlarını uygulayan vs Sheriff, şiddet sonucu ölüm durumlarında otopsi yapan Coroner ve nihayetinde de kontluk milisinin kumandanıdır. Bu memurlardan sadece alt basamakta duran bir figür olan Coroner seçilebilmekteydi, diğer memurlar ise taht sahibi tarafından yerli toprak aristokrasisi arasından atanıyordu. Özellikle barış hâkimi makamına sadece belirli kökenden toprak sahipleri atanabiliyordu. Bütün bu memurlar görevlerini ücret almadan yerine getiriyorlar ve mahkeme ile infaz görevlerini, ki bu Ortaçağ özelliğini karakterize etmektedir, faaliyetlerinde birleştiriyorlardı. Barış hâkimi kontlukta ve biraz sonra görebileceğimiz gibi, kilise cemaatinde her yetkiye sahipti: Mahkemeyi yönetiyor, vergileri belirliyor, idari düzenlemeleri tespit ediyor, tek cümle ile, kişiliğinde kamusal gücün bütün alanlarını, hem de tamamen bir toprak sahibinin feodal güç yetkileri anlamında, temsil ediyordu; tek farkı, bu emir gücüne taht tarafından atanarak sahip olmasıydı. Ancak barış hâkimi bir kere atandıktan sonra, kamusal gücün mutlak sahibiydi: Barış hâkimleri, bakanlıklardan tamamen bağımsızlardı, eski İngiliz Selfgovernment sistemi tabii ki modern idarenin başka bir özelliğini; memurların yargıya karşı sorumlu olmalarını ve yerel memurların merkezî hükümet tarafından denetlenmelerini tanımadığından, kimseye karşı sorumlu değildiler. Yerel nüfusun bu idareye katılımı söz konusu bile değildi. Eğer bu çok eski İngiliz Selfgovernment'i bir tür «özyönetim» olarak görülecekse, o zaman sadece tek anlamda, kontluktaki bütün kamusal gücü elinde tutan toprak aristokrasisinin sınırsız özyönetim sistemi olarak görülmelidir.

Bu Ortaçağ idari sisteminin ilk dinamitlenmesi Elizabeth döneminde, yani İngiltere'de kapitalist dönemin başladığı ve taşradaki mülkiyet ilişkilerini sarsan devrimin gerçekleştiği devrede oldu. Köylülüğün aristokrasi tarafından en geniş ölçüdeki müthiş sömürüsü, tarımın yerine koyun yetiştiriciliğinin geçmesi, kilise mülk-

lerinin dünyevileştirilmesi ve hemen peşinden aristokrasinin eline geçmesi, tüm bunlar bir anda müthiş bir toprak proletaryası ve sonucunda da sefalet, dilencilik, yol kesmeleri yarattı. Sermayenin ilk zafer adımları toplumun bütün temellerini sarstı ve İngiltere yeni bir dehşetle tanıştı: Pauperizm.[15*] Serseriliğe, dilenciliğe ve yağmacılığa karşı, kanlı izlerini 19. yüzyılın ortalarına kadar bırakan bir haçlı seferi başlatıldı. Ne hapishane, ne kızgın demirle dağlama, ne de idam sehpası bu yeni belayı dizginleyemediğinden, İngiltere'de harp divanının yanında «kamusal içtimai muavenet», idam sehpasının yanında da, kilise cemaatindeki «çalışma evi» ortaya çıktı: Kitlesel sefaletin modern görünümü, aristokrat Selfgovernment temelindeki Ortaçağ idari sisteminin gücü ve olanakları için ilk, geçici görevdi. Ancak görev, bu yeni yükü yeni omuzların üzerine, orta sınıfların, varlıklı burjuvazinin omuzlarına dağıtmaktan ibaretti. Şimdi de o tozlanmış kilise cemaati yeni bir role; yoksullara yardım rolüne sokuluyordu. Çünkü kilise cemaati spesifik İngiliz idaresinde sadece bir taşra yapısı değil, aynı zamanda da kentsel bir yapılanmadır [ve] bu yüzden bugüne kadar büyük kentlerdeki kilise cemaatleri sistemi, yetki sorunlarında büyük karmaşa ortaya çıkaracak derecede, modern idari ağlarla iç içe geçmiştir.

16. yüzyılın sonlarına doğru kilise cemaatlerinde, o zamandan beri ve sürekli olarak cemaatin vergi sisteminin temel taşı olan bir yoksullar vergisi uygulamaya sokuldu. Yoksullar vergisi 17. yüzyılın sonundan 1881'e kadar örneğin 900.000 Pfund Sterling'den 7.870.801 Pfund'a yükseldi. Bu fona para toplanması ve idaresi, yoksullara yardımın ve çalışma evlerinin organizasyonu, doğmakta olan kapitalist iktisatın gereksiniminin ortaya çıkardığı önemli ikinci görevi, sokak denetimini yerine getirmesi gereken komün idaresinin yeni organizasyonuna yol açtı. Bu denetimi, hepsinin başında duran papaz, cemaatin seçtiği iki kilise temsilcisi, barış hâkiminin atadığı iki içtimai muavenet sorumluları (overseers of the poor) ve gene barış hâkiminin atadığı bir sokak sorumlusu (surveyor of the highways) üstlendiler. İyice görüldüğü gibi bu sadece

15* Pauperizm: 19. yüzyılda kitlesel yoksullaşma, sefalet ve özellikle geniş halk kitlelerinin entelektüel ve zihinsel sefaletini tanımlamak için kullanılan bir terim.

o iyi eski Selfgovernment aparatının yeni gereksinimlere uyarlanmasıydı. Toprak aristokrasisi, barış hâkimi üzerinden gücü elinde tutuyor, sadece maddi yük burjuvazinin sırtına yükleniyordu. Cemaat yoksulluk vergisini ödemek zorundaydı, ama kullanımı hakkında söz hakkı yoktu; bu sadece barış hâkiminin ve ona bağımlı cemaat sorumlusunun meselesiydi.

Yerel idare 19. yüzyıla kadar bu durumda kaldı. Halkın idareye katılması için başlatılan bir çok deneme ise başarısız kaldı.

Ancak bu arada İngiltere'deki kapitalizm yeni yollara girdi, büyük makine sanayii zafer geçidini yapıyor ve çürümüş olan yapının dayanamayacağı biçimde Selfgovernment'in kalesine yeni saldırısını başlatıyordu.

18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında fabrika sanayiinin devasa büyümesi, İngiltere'nin sosyal yaşam koşullarında büyük bir devinime yol açtı. Taşra proletaryasının kentlere yönelik müthiş akımı sanayi kentlerinde öylesine bir nüfus yoğunluğuna ve konut kıtlığına yol açtı ki, bilhassa işçi semtleri karanlığın, havasızlığın, kirliliğin ve salgınların hâkim olduğu ürkütücü yerler haline geldiler. Halk arasındaki hastalıklar korkutucu ölçüde arttı. İrlanda ve İskoçya'da her pahalılık ve her sanayi krizinin ardından sürekli tifo salgınları baş gösteriyordu. Engels'in «İngiltere'de çalışan sınıfların durumu» başlıklı klasik çalışmasında gösterdiği gibi, Edinburgh ve Glasgow'da 1817 yılında 6.000 kişi, 1826 ve 1837'de onar bin kişi, 1842'de sadece Glasgow'da 32.000 kişi, yani toplam nüfusun %12'si hastalandı! 1817'de İrlanda'da 39.000 kişi tifoya yakalandı, 1819'da 60.000, Cork ve Limerik Kontluklarının en önemli sanayii kentlerinde bu yıllarda nüfusun yedide biri ya da bir çeyreği bu salgına kurban gitti. Londra ve Manchester'da sürekli malarya kol geziyordu. Manchester'da nüfusun dörtte üçünün her yıl tıbbî yardıma gereksinim duyduğu resmen tespit edildi. Leeds'de, 1832 yılında beş yaşın altındaki çocuk ölümleri 100.000 kişi arasında şok edici 5.286 sayısına yükseldi. Proletaryanın hastane ve doktor kıtlığı, konut yokluğu, gıda azlığı kamusal bir tehdit haline geldi.

Halk kitlelerinin zihinsel bakımsızlığı da bir anda kamusal salgın haline geldi, çünkü proletaryanın büyük bir kitlesini kumandası altına alan büyük sanayii, özellikle kadın ve en genç yaşa

kadar çocukların kitlesel çalıştırılmasını sağlayan ve böylelikle ev eğitiminin temellerini ortadan kaldıran tekstil sanayii, bu açığın kapatılmasına ve ilkokulun kamusal mesele haline gelmesine neden oldu. Ancak devlet, bu görevi son derece yetersiz düzeyde yerine getiriyordu. 1830'lu yılların başında, toplam 55 milyon Pfund hacminde olan İngiltere bütçesinden kamusal eğitim amacı için gülünç 40.000 Pfund harcanmıştı. Okullar esas itibariyle özel girişime, özellikle kiliseye bırakılmıştı ve böylece bağnazlık aracı ve sekterlerin mücadele silahları oldular. İşçi çocuklarının gidebildikleri tek okul olan Pazar okullarında, Pazar gününe uygun bir faaliyet olmadığı gerekçesiyle okuma ve yazma dersleri verilmiyordu ve bir parlamento araştırmasının tespit ettiği gibi, özel okullardaki çoğu öğretmenin kendileri dahi okuma yazma bilmiyorlardı. Ünlü Children Employment Comission'un ortaya çıkardığı resim, yeni, kapitalist İngiltere'yi, öncelikle bütün geleneksel sosyal yapıların harabelerinin ateşi içinde gösteriyordu. Yeni ev sahibine –kapitalist burjuvaziye– rahat evini kurmak, sefaletin en berbat görünümlerini ortadan kaldırmak, kamusal hijyeni, ilkokul eğitimini vs sağlamak amacıyla büyük bir sosyal reform gerekli oldu. Ancak bu görev, devlet politikasında ve idarenin bütününde toprak sahibi aristokrasinin mutlak egemenliği yok edildikten ve sanayii burjuvazisinin egemenliğine yerini bırakmasından sonra yerine getirilebildi. Torrieslerin imtiyazını kaldıran 1832 seçim hakkı reformu, aynı zamanda İngiltere'deki özyönetimin modern anlamında, yani merkezî hükümetin denetimi ve kontrolü altında halkın yerel idareye katılımı ve halk iradesinin ücretli, hesap vermeye yükümlü memurlar tarafından yerine getirilmesi üzerine kurulu olan özyönetimin başladığı tarihtir. Devletin kontluklara ve kilise cemaatlerine bölünmüşlüğü, barış hâkiminin ve kilise cemaatinin Ortaçağ kurumları, yerel gereksinimlere ve çıkarlara artık çok az uymaktaydılar. Devrimci Fransız liberalizmi, yerine yeni bir idari bölünme altındaki tek tip Fransa'yı yerleştirmek için tarihsel vilayetleri ülkenin haritasından silerken, muhafazakâr İngiliz liberalizmi, eski bölünmenin yanında ve üzerinde, bu bölünmeyi formel olarak ortadan kaldırmadan, sadece adım adım bir idari ağ kurdu. Geleneksel Selfgovernment'in hiçbir işe yaramayan çerçevesini

taşıyamayan İngiliz özyönetimi, yeni temeller; tek tek her esaslı özyönetim görevleri için özel olarak kurulan yerel halk birlikleri yaratarak, özelliğini gösterdi.

Örneğin 1834 yasası, birden fazla kilise cemaatini kapsayan ve halk tarafından altılı sınıf seçim sistemi temelinde, vergi ödeme gücüne göre özel olarak her içtimai muavenet kurulu (board of guardians) için tek tek seçilen yeni «içtimai muavenet birlikleri (poorlaw unions) oluşturdu. Bu seçilmiş temsilcilik içtimai muavenetin bütünü, çalıştırma evlerinin inşası, yardım paralarının dağıtılması vs üzerine karar veriyor, kararları uygulayacak memurları işe alıyor ve ücretlerini ödüyordu. Eski kilise cemaati makamı, ücretli bir kurum haline dönüştürüldü ve kurul tarafından tespit edilen vergileri toplama fonksiyonuyla sınırlandırıldı.

1847 yasasıyla aynı örnekte, ama tamamen bağımsız olan kamusal sağlık işleri ve inşaat denetiminin, konut ve sokak temizliğinin, içme suyu tedarikinin ve gıda maddeleri ticaretinin kapsamlı organizasyonu yaratıldı. Bu amaçla yeni, yerel halkın seçilmiş temsilcilikleri olan kendi birlikleri kuruldu. İngiltere 1875 Public Health Act temelinde –başkentin dışında– kent ve taşra sağlık ilçelerine (sanitary districts) bölündü. Kent [sağlık] ilçelerindeki temsilcilik organını kent meclisi oluştururken, [bu organı] yerleşim bölgelerindeki özel sağlık kurulları (local board of health) oluşturuyor, taşrada ise sağlık alanı içtimai muavenet kurullarının eline veriliyordu. Tüm bu temsilcilikler, şimdiye kadarki bütün sağlık kurumları üzerine karar verebiliyor ve kurul kararlarını uygulayacak ücretli memurları işe alabiliyorlar.

Yerel trafik idaresinin organizasyonu da aynı çizgide, ancak yukarıda anılanlardan bağımsız. Bu amaçla birden fazla kilise cemaatini kapsayan ve sokak kurulları (hihgway-boards), halkın seçtiği sokak birlikleri (districts) oluşturuldu. Birçok taşra ilçesinde trafik idaresi ya sağlık kurulunun, ya da sağlık işleriyle beraber içtimai muavenet kurulunun sorumluluğundaydı. Sokak kurulları veya bu anlamda işlev gören içtimai muavenet kurulları ulaşım projeleri üzerine karar veriyor ve kararların uygulanması için ücretli trafik sorumlularını (district-surveyor) işe alıyorlar. Kilise cemaatinin eski ücretsiz sokak denetmeni kendiliğinden kayboldu.

Nihayetinde okul idaresi de özyönetim organizasyonunun eline bırakıldı. Tek tek kilise cemaatleri, kentler ile başkent eşit sayıda okul ilçesi oluşturmaktadırlar, ama kent meclisinin eğitim bölümü birden fazla kilise cemaatini ve kentleri tek okul ilçesi içerisine alabilir. Her okul ilçesi, ilköğretimin denetiminde, ücretsiz ders kararları alınmasından ve memurlar ile öğretmenlerin işe alınmasından sorumlu olan bir okul kurulu (school-board) seçer.

Bu şekilde, eski selfgovernment yapısından tamamen bağımsız olan ve devrimci yoldan değil, tesadüfi yama işiyle oluşturulduklarından, karşılıklı olarak yetkileri kesişen, karmaşık bir ağ haline gelen yeni ve çok çeşitli özyönetim organları ortaya çıktılar. Ancak kapitalist iktisatın bu klasik ülkesinin özelliği, modern özyönetimin –en alt basamağında, taşra komününde görüldüğü gibi–, kamusal içtimai muavenetin organizasyonunun etrafında kurulu olduğu yayın, Pauperizme karşı mücadelenin organizasyonu olmasıdır: The Poor «Yoksul» [tanımı] 19. yüzyılın ortalarına kadar İngiltere'de işçiler için kullanılan resmî eşanlamdı, nasıl daha sonraları Hands «eller» tanımı, düzenlenmiş ve modern ilişkilerin eşanlamı olduysa.

Bu yeni özyönetim yapılanmasının yanında, barış hâkimleriyle eski kontluklar anakronizme dönüştüler. Barış hâkimine düşen rol, yerel kurullara katılma izni ve sadece ulaşım sorunlarında kısıtlı denetimdi. Yerel idare, tahtın atadığı barış hâkiminden, yerel nüfusun seçtiği temsilciliğin eline geçtiğinde, idarenin desantralizasyonu artmadı, tam tersine, ortadan kaldırıldı. Barış hâkimi eskiden kontluğun mutlak efendisi ve bakanlıktan tamamen bağımsızken, günümüz özyönetimi, bir yandan parlamentonun tek tip yasamasına tabi, diğer yandan da merkezî dairelerin sıkı kontrolü altındadır. Özel olarak bu amaçla kurulan yerel idari kurul (local government board) sürekli yollara düşen müfettişleri ve denetçileri ile yerel sağlık ve içtimai muavenet kurullarının faaliyetlerini kontrol etmektedir, ancak okul kurulları, kent meclisinin eğitim bölümünün yönetimine tabidirler.

Demek ki İngiltere'deki yerel özyönetim de yeni zamanın çocuğudur. Ortaçağ kentinin yerel bağımsızlığından sadece çok zayıf izler geriye kalmışken, 19. yüzyılda kapitalist iktisatla birlikte

ortaya çıkan modern kentin mutlaka yeni yerel organizasyona gereksinimi vardı, ki bu 1835 yasası ile başlayıp, 1882'de nihai olarak düzenlendi.

Almanya ve Avusturya'daki özyönetimin tarihi, gerçi Fransa ve İngiltere'dekiler gibi tuhaflıklar göstermedi, ama genel olarak aynı çizgiyi izledi. Her iki ülkede de Ortaçağ gelişmesindeki kent ve taşra komünü bölünmesinin ortaya çıkması geniş ölçüde kentlerin, siyasetin de, bağımsızlaşmasına yol açtı, ama aynı zamanda bir devletin bağımsız feodal bölgeler üzerinden Avrupa'daki en büyük siyasi parçalanmışlığını da yarattı. Kentler 16. yüzyıldan itibaren, yani merkezî iktidarın güçlenmesiyle, özellikle 18. yüzyılda, yani aydınlanmış mutlakiyetçilik zamanlarında bağımsızlıklarını kaybettiler ve devletin egemenliği altına girdiler. Aynı anda taşra komünleri, yaygınlaşan angarya ilişkileri ile tamamen toprak mülkiyetinin baskın egemenliği altına giren yerel özyönetim kurumlarını kaybettiler. 18. yüzyılda, Fransa'dan çok daha sonra olsa da, Almanya'da da mutlakiyetçilik tek tip iktidar yapısının ve devlet teritoryasının kurucusu olarak zaferini kazandı. 19. yüzyılın başlarında ise bürokratik merkeziyetçilik zaferini kutladı. Ve kısa zaman sonra da, başlayan sınai büyük üretim ve burjuvazinin modern devlet ilişkilerinin uygulamaya sokulması çabasıyla birlikte, yerel özyönetimin yeni temeldeki gelişimi hızlandı. Avusturya'daki bu tür ilk yasa Mart Devrimi zamanından kalmadır. Aslında Avusturya'daki günümüz özyönetiminin temeli 1862 tüzüğü ile atıldı; tek tek tahta bağlı ülkelerdeki özel komün yasaları daha sonra parlamenter yasama yoluyla çıkartıldı.

Almanya'da kısmen Napoleon döneminden kalan ve kent ile taşra komünü arasında ayırım yapmayan Fransa hukuku geçerlidir; örneğin Kuzey Ren, Bavyera Pfalz'i, Hessen, Thüringen vs Ama kuzeyde ve doğuda egemen olan Prusya örneği ise kendi eseridir. Gerçi Prusya kent hukuku 1808 yılından kalmadır, ama günümüz özyönetiminin asıl ortaya çıkışı 1860'lı, özellikle 1870'li ve 1880'li yıllardır. Yerel idarenin en önemli seviyeleri olan Provinz [il], Kreis [kaza, kaymakamlık bölgesi] ve Gemeinde [komün][16*] arasında,

16* Orijinal metinde de Almanca tanımlar kullanılmış.

sadece sonuncusu gelişmiş özyönetim kurumlarına, yani halk tarafından seçilen temsilciliğin gücüne sahiptir; gerçi diğerlerinde de temsilcilikler (Kreistag, Provinzialtag[17*]) bulunmakta, ama bunlar daha çok Ortaçağ'dan kalma modernize edilmiş sınıf temsilcilikleridir, ancak aynı zamanda etki alanları tahtın atadığı, Provinz'de Regierungspräsident[18*] ve Kreis'ta Landrat[19*] olan memurların geniş yetkileri nedeniyle, olağanüstü sınırlıdır.

Rusya'daki Semstwo idaresi, mutlakiyetçiliğin, Sivastopol Faciasından[20*] sonra şark despotizminin kurumlarını ünlü «liberal reformlar» devresi biçiminde modern kapitalist iktisatın toplumsal gereksinimlerine uyarlamaya çalışmasının tipik denemesidir. II. Alexander altındaki «yenilenen Rusya» eşiğinde, köylülük reformu ile adalet reformu arasında Semstwo kurumlarını oluşturan yasa çıkartılmıştı.[21*] O zamanlar Prusya'da oluşmakta olan özyönetim kurumlarını örnek alan Rus Semstwo sistemi, bütün ziraatı varlıklı taşra aristokrasisinin eline vermesi ve aristokrasinin özyönetimini ise, sıkı polis kontrolü ve Çarlık bürokrasisinin karar yetkisi altına sokması nedeniyle, aynı zamanda da eski İngiliz Selfgovernment'inin orijinal bir parodisidir.

Semstwo meclisleri, Kreis ve valilik meclisleri seçim hukuku, tek sistemde üç yürütme ve dolaysız seçimlerle sınıf ilkesinin ve vergi gücünü iç içe geçirmekte ve aynı zamanda bütün meclis kararları üzerine, Kreis'ın aristokrat mareşali resen Kreis meclis başkanı olarak atandığından ve aristokrat yürütmesine meclis sandalyelerinin

17* Orijinal metinde de Almanca tanımlar kullanılmış.

18* Vali. Orijinal metinde Almanca tanım kullanılmış.

19* Kaymakam. Orijinal metinde Almanca tanım kullanılmış.

20* R.L. burada Rusya'nın 1855 Kırım Savaşı'ndan Osmanlı İmparatorluğu karşısında aldığı yenilgiyi kastetmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında savaşa katılan Fransız ve İngiliz orduları Sivastopol Kalesi'ni ele geçirmişlerdi.

21* Semstwo Sistemi 1864'de uygulamaya sokuldu, ama Polonya Krallığı ile eski Litvanya'da geçerli olmadı. 19. yüzyılın sonlarına doğru Semstwo'larda kurucu meclis uğraşları baş gösterdi. Çar II. Nikolaus, 17 Ocak 1895'de Semstwo'ların kurucu meclis oluşturma umutlarını «anlamsız rüyalar» olarak nitelendiriyordu.

yarısını verdiğinden, valinin hemen kullanabileceği vetosunu [özyönetimin üzerine] Demokles'in kılıcı gibi asıyor.

Devrim öncesi dönemde kentsel burjuvazi değil, daha çok taşra aristokrasisinin belirli katmanlarını bu hayli renksiz «liberal rüyaların» partisi haline getiren Rusya toplumsal gelişiminin bu özelliği sonucunda, özyönetim kurumlarının bu parodisi, Semstwo, aristokrasinin elinde ciddi sosyal ve kültürel etkinliğinin bir çerçevesi oldu. Ancak aynı zamanda Semstwo sisteminde yuvalanan liberalizmin, bürokrasi ve hükümetle hemen ortaya çıkan keskin çatışması, modern özyönetim ile mutlakiyetçiliğin Ortaçağ devlet aparatı arasındaki asıl çelişkiyi dikkate değer bir biçimde ortaya çıkarmaktadır. Semstwo'ların ortaya çıkışının hemen akabinde valinin gücüyle söz konusu olan ihtilaf, Rusya'daki özyönetimin tarihinde, kâh dik kafalı meclis başkanlarının uzak diyarlara sürülmesi, kâh Rus liberallerinin doğal olarak anayasa koyucu meclis haline geleceği, yani mutlakiyetçiliği barışçıl yollardan ortadan kaldıracağı umulan tüm Rusya Semstwo Kongresi üzerine olan cesur rüyaları arasında gidip gelen bir kırmızı çizgi misali sürmektedir.

Bu tarihsel ihtilafı ortadan kaldırmak için, [devrim] Rus aristokrasisini şiddet yolu ile gericiliğin tarafına attığı ve özyönetimin parodisini liberalizmin her türlü aldatıcı görünümünden kurtardığından, birkaç devrim yılı yeterli oldu. Bu şekilde burjuva toplumu içinde vazgeçilmez olan demokratik özyönetimi mutlakiyetçiliğin egemenliği ile barıştırmanın olanaksızlığı, yani modern demokrasiye taşra aristokrasisinin ve kurumlarının sınıf tavrını aşılamanın olanaksızlığı kanıtlanmış oldu. Ancak modern anlamda yerel özyönetim, devletin bütünündeki uygulanması devrimin görevi olan siyasi programın sadece bir detayıdır.

Her ikisi de, yerel özyönetimin en ufak izinin de olmadığı yüksek gelişimli burjuva iktisatının olduğu tek ülke olduğundan, özellikle Polonya Krallığı ve Litvanya bu siyasi reforma bağlanmak zorundadırlar.

Natürel iktisat ve aristokrat hükümet ülkesi eski Polonya'da tabii ki yerel özyönetim yoktu. Eyalet meclislerimiz ve Voyvoda meclisleri sadece Sejm seçimleri ile bağlantılı olan fonksiyonlara sahiptiler. Gerçi kentler Almanya'dan alınan ve eyalet hukuku üzerinde

duran Magdeburg Kent Yasası'na sahiptiler, ama 17. ve 18. yüzyıllarda kentlerin çoğunluğu feodal hukuk altına girdiler veya kentsel özyönetimin yok olduğu taşra yerleşimleri ve taşra komünleri saflarına geri çekildiler.

Varşova Dükalığı'na, bu Napoleon deneyine, Fransa'dan getirilip uygulamaya sokulan devrimin eseri değil, 28. Pluviose'nin yasal makasıyla kesilip, kısıtlanan özyönetim sistemi verildi. Böylece Dükalık «departmanlara», ilçeler ve komünlere bölündü ve «belediyesel» özyönetim ile, belediye meclislerinin, ilçe meclislerince belirlenen aday listesi arasından seçtikleri «valilere» sahip olan, yani departmanlardaki Napoleoncu «Listes de confiances»ların[22] köleci kopyasına. Asıl olarak devletin alacağı vergileri paylaştırma görevi olan bu kurumların sadece danışmanlık fonksiyonları vardı ve yürütme organları yoktu.

Fransız aparatı, Kongre Polonya'sında tamamen ortadan kaldırıldı, kalan sadece «Voyvodalık»lar ismi takılan departmanlar oldu, ancak bunların, hâkimler ile idari memurların seçimindeki belirli bir etkinin haricinde hiçbir özyönetim fonksiyonu yoktu. Kasım Ayaklanmasından sonra özyönetim biçimlerinin bu kalıntısı da yok edildi ve ülke, 1861 yılında Wielopolski altında, dolaylı, basamaklı seçimlerle oluşturulan, ama yürütme organları olmayan valilik, ilçe ve kent meclislerinin kurulduğu kısa deney dönemini saymazsak, bugüne kadar özyönetimin her türlü biçiminden yoksun kaldı. Bu alandaki tek iz, hükümet tarafından bastırılan sınıflar üstü komündür. Polonya Krallığı bugün, Rus mutlakiyetçiliğinin yüzyıllık etkisinden sonra, bir biçimde Fransa'da Büyük Devrim tarafından yaratılan o tasfiyenin, üzerinde tarihsel kalıntıların sıkıştıramayacağı, radikal ve demokratik özyönetim reformunun kurulabileceği bir benzerini oluşturmaktadır.

III

Karl Kautsky sosyal demokrasinin özyönetim sorunuyla olan temel ilişkisini şöyle karakterize etmiştir:

22 Güven listeleri.

«Eğer sosyal demokrasinin merkeziyetçi olup olmadığı sorusunu yanıtlamamız gerekiyorsa, o zaman öncelikle idarenin merkeziyetçiliği ile yasamanın merkeziyetçiliği arasındaki farkı koymalıyız.

17. ve 18. yüzyılların mutlakiyetçiliğinin hedeflediği, ilk etapta idarenin merkeziyetçiliği, halkın bütününü tek tip, tamamen merkezî hükümete bağımlı olan bürokrasinin idaresinin boyunduruğu altına almaktı. Buna karşın hiçbir yerde yasamanın tek tipliliğini sağlamadı. Tam tersine, şiarı divide et impera[23] idi; temelini sadece tek tek sınıfların imtiyazları ve özel hakları değil, tek tek vilayetlerin de [imtiyazları ve özel hakları] oluşturuyordu ve ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar, dokunduğunda, onları güçlendirmeye katkı sağlıyordu. Ancak, bu özel haklar yükselen burjuva sınıfların çıkarlarıyla uyuşmuyordu; kapitalist üretim tarzı gelişecek idiyse, o zaman sadece ayrıcalıklı sınıfların imtiyazları değil, aynı zamanda da tek tek vilayetlerin özel hakları herkes için eşit olarak geçerli olan bir hukukun içinde çözülmeleri gerekiyordu. Merkezî hükümet, yasamanın tek tipliliği zorunlu oldu. Fransa'daki büyük devrimin gerçekleştirdiği, doğudaki komşularında teşvik ettiği budur; idarenin merkezileşmesi devrimin eseri değil, feodal mutlakiyetçiliğin ve sonradan da karşıdevrimin [eseriydi].

Yasamanın merkezileşmesi hiçbir zaman idarenin merkezileşmesini gerekli kılmadı. Tam tersine. Yasamanın tek tipliliştirilmesine gereksinimi olan sınıflar, devlet gücünü ellerine geçirmeliydiler. Ancak bu parlamenter hükümet biçimi, hükümetin parlamentoya bağımlı olmasıyla yeterince gerçekleşmedi. Bütün bürokratik aparata sahip olan hükümet, formel olarak merkezî yasamaya bağımlı olsa da, çoğunlukla [merkezî yasamadan] daha güçlü çıktı. Hükümet bürokrasisi ve yerel meselelerdeki gücüyle parlamento seçimlerini etkiliyor; parlamenterlere elindeki araçlarla iyi hizmetlerini mükâfatlandırarak rüşvet veriyor. Ama sıkı bir biçimde merkezîleştirilen bürokrasi de artan devlet idaresi görevlerini yerine getirmekten giderek aciz kaldığını gösteriyor; [bu görevlerin] yükü altında eziliyor. Aşırı titizlik, basmakalıpçılık, önemli meseleleri sürüncemede tutmak, pratik yaşamın hızla artan gereksinimlerine

23 Böl ve egemen ol.

karşı tam anlayışsızlık, zamanın ve gücün gereksiz yazışmalarla ölçüsüz israfı; tüm bunlar bürokratik merkeziyetçiliğin hızla büyüyen yetersizlikleridir.

Böylece, partiküler vilayet meclislerinin yerine merkezî parlamento geçirilerek yasamanın tek tiplileştirilmesi hedefinin yanı sıra, idarenin desantralizasyonunun, vilayet ve komünlerin özyönetimlerinin gerçekleşmesi hedefi de uyanmaktadır. Her ikisi de modern devleti karakterize eder.»

(Kautsky tam bu noktada daha önce kaleme aldığı «Parlamentarizm, halk yasaması ve sosyal demokrasi»[24*] başlıklı yazısından alıntı yapıyor:) «(...) ‹Bu özyönetim, Ortaçağ partikülarizminin yeniden oluşturulması anlamına gelmez. Komün (ve aynı şekilde vilayet) yeniden, eskiden olduğu bağımsız bütün olmaz. Büyük bütünün, ulusun[25] parçası kalır, o çerçevede ve onun için etkide bulunur. Tek tek komünlerin devlete karşı olan hakları ve yükümlülükleri, özel sözleşmelerle belirlenmez. [Komünler] devletsel merkezî gücün herkes için aynı biçimde geçerli olan yasamasının ürünleridir; bunlar, tek tek komünlerin değil, devlet bütününün veya ulusun çıkarlarınca belirlenir.

Eğer Stampfer yoldaş idare ile yasamanın merkeziyetçiliğini birbirinden farklı olarak görürse, o zaman Alman ve Avusturya sosyal demokrasilerinin yollarının hiçbir şekilde birbirlerinden uzaklaşmadığını, aksine modern demokrasinin bütününün takip ettiği aynı yönde olduğunu görür. İmparatorluktaki bütün özel haklara karşılık, vilayet parlamentosunun güçlendirilmesi, hem de komün ve vilayetlerin özyönetiminin –sonuncusunun Avusturya'da, kendi tuhaf koşullarına uygun olarak, ulusal vilayetlerin özyönetim biçimini alması isteniyor– genişletilmesiyle zayıflatılması, ama imparatorluğun tek tek parçaları için farklı belirlenen partiküler haklar biçiminde veya merkezî hükümetin keyfî olarak verdiği değil, merkezî parlamentonun imparatorluğun bütünü için tek tip bakış

24* Karl Kautsky: *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Sozialdemokratie* (Parlamentarizm, halk yasaması ve sosyal demokrasi), Stuttgart 1893, s. 48.

25 Kautsky'nin notu: Burada devletle eşanlamda.

açısıyla düzenlediği bir özyönetim: Bu, Almanya ve Avusturya'da, tüm tarihsel ve başka farklılıklara rağmen sosyal demokrasinin merkeziyetçilik ve partikülarizm sorununda aldığı pozisyondur.»[26]

Kautsky'nin, tarafımızdan araştırılan soru ile ilgili olan kapsamlı anlatımını, düşünceleri itirazsız kabul edeceğiz diye burada alıntılamadık. Bu anlatımdaki temel düşünce, yani modern devlet merkeziyetçiliğinin idari ve yasama bölümlerine bölünmesi, ardından birincisinin reddedilip ve ikinci bölümün önkoşulsuz kabulü, bize fazlaca formalist ve tam doğru olmayan bir görüş olarak görünmektedir. Yerel özyönetim –vilayette, kentte ve komünde–, devletin bütünündeki idare, İsviçre gibi demokratik ülkelerde bile yetkilerinin sürekli genişletilmesi tandansını gösteren merkezî hükümetin elinde kalırken, sadece kesin yerel meseleleri içerdiğinden, idari merkeziyetçiliğini hiçbir şekilde ortadan kaldırmamaktadır.

Modern idarenin, Ortaçağ partikülarizminden farkı olan karakteristik özelliği, diğerleriyle beraber merkezî kurumların sıkı denetimi, yerel idarenin tek tip yönde ve devlet gücünün kontrolü altında bağımlı kılınmasıdır. İngiltere'de modern özyönetim memurlarının merkezî kurumlara olan bağımlılıkları, hatta eski sistemin merkezî hükümetten tamamen bağımsız ve mutlak güce sahip barış hâkiminde ifadesini bulan gerçek idari desantralizasyonu ortadan kaldıran ve [bu memurlar için] özel olarak yaratılan devletsel denetleme merkezi (Local Government Board), bunun tipik illüstrasyonudur. Aynı şekilde Fransa'daki, yeniden demokratikleşme yoluna geri dönen özyönetimin modern gelişmesi, İkinci İmparatorluk'un hükümet sistemi için karakteristik olan, valinin merkezî bakanlıklardan bağımsızlığını adım adım ortadan kaldırmıştır.

Bu görünüm aynı zamanda tamamen devlet gelişiminin genel yönüne uygundur. Güçlü merkezî hükümet, sadece mutlakiyetçilik çağında başlayan burjuva gelişiminin değil, aynı zamanda en üst basamağındaki gelişmesinin ve solmasının özelliğidir. Çünkü dış

26 Karl Kautsky: Partikularismus und Sozialdemokratie (Partikülarizm ve sosyal demokrasi), *Die Neue Zeit*, 17. Jg. 1898/99, 1. Bd., s. 505.

politika –ticaret, fetih, sömürgeleştirme politikası– ne denli kapitalizmin yaşam yayı olursa, burjuva iktisatının gelişiminde olağan devre olan emperyalist, «dünyayı kapsayan» siyaset bölümünün içine ne denli girersek, güçlü iktidar, çıkarların dışarıya karşı savunulması için devletin bütün maddi araçlarını elinde tutan güçlü merkezî hükümet kapitalizm için o denli zorunluluk olur. O nedenle, en geniş uygulamasında dahi modern özyönetim tam belirlenmiş sınırlarını, egemenlik özelliklerinin devletin dış politikasıyla bağlantıda olduğu yerde bulmaktadır.

Öte yandan özyönetim, kısıtlı tanımlansa da, belirli yerel yasama yetkileri olmaksızın özyönetim olanaksız olacağından, [bir yasama olarak] yasama merkeziyetçiliğine de sınırlar koyar. Salt merkezî yasama kurumlarınca karar altına alınan yasaların uygulanmasını kontrol etmekle sınırlı kalmamak için, belirli bir alan içerisinde ve kendi takdirine göre halkın uyması gereken yasaları çıkartmak, özyönetimin modern, demokratik anlamda ruhu ve çekirdeği olmakta, kente ve komün meclisleri ile vilayet ve departman meclisleri, sadece danışman olarak görüşünü açıklamak yerine, son mercii de kendi meselelerinden kendi kararlarını verme hakkına kavuştuklarında, ama bilhassa kendi bütçelerini oluşturma hakkına kavuştuklarında, departmanlardaki asıl özyönetim o zaman ve bununla bağlantılı olarak devletin vergilerine ek vergileri kendilerinin belirleme ve yeni yerel vergilerin (her ne kadar devletin koyduğu hukuksal çerçeve içerisinde olsa da) uygulamaya sokulmasına karar verme hakkı, yerel özyönetimin temelini oluşturmaktadır. Devamla, örneğin Berlin veya Paris kent meclislerinin halkın uyması gereken kuralları koyuyor, inşaat kurallarını, ev sanayii için sigortalama yükümlülüğünü, istihdamı ve işsizlik yardımını, kent kanalizasyonunu, kent trafiğini vs vs ilgilendiren kararları alıyorsa, o zaman tüm bunlar yasama faaliyetleridir. Elbette, yerel organlar ile idari yapılanma arasındaki sürekli mücadele yayı, seçimlerle oluşturulan yasama organlarının yetkilerini sürekli genişletmek ve atama sonucu bir araya getirilen idari yapılanmaların yetkilerini azaltmak için verilen demokratik uğraştır. Yerel özyönetime ya idari, ya da yasama alanı olarak bakmak, Almanya'da sosyal demokrasi ve hükümet ile bu anlamda birleşen burjuva partileri

arasında, burada sayısal olarak zayıf kalan radikal sol bir istisna, süren siyasi mücadelenin sadece teorik arka planıdır. Burjuva gericiliğinin teorisi, yerel özyönetimin özü itibariyle, kendi mülkiyetlerini idare etme görevi olan komünlerin, ilçelerin ve vilayetlerin karakteri çerçevesinde sadece devlet idaresinin yerelleşmesi olduğunu iddia ederken, sosyal demokrasi komün, ilçe veya vilayetin –yerel alanda– sadece mülkiyet sorunları değil, bir çok toplumsal görevleri olan toplumsal organlar olduğu görüşünü savunuyor. Her iki teorinin pratik sonucu, burjuva partilerinin özyönetim organları için mülkiyetle sınırlı olan bir seçim hakkında ısrarlı olmaları, sosyal demokrasi ise tam tersi pozisyondan bütün nüfus için genel ve eşit seçim hakkını savunmasıdır. Genel olarak: Modern özyönetimin demokrasi yönündeki gelişimi, bir tarafta seçimler üzerinden özyönetime katılımları olanaklı kılınan halk kesimlerinin sayısının artması, diğer taraftan da, giderek daha fazla alanı yerel memurların idari yetkisinden alıp, temsilî yerel organların yasama gücü altına konularak [özyönetim] organlarının yetkilerinin genişlemesi üzerinden ölçülebilir.

Görüşümüze göre devletteki merkezileşme alanının, yerel özyönetim alanından farkı, yasama fonksiyonu ve idarenin formalist ayırımıyla değil, kapitalist iktisatın ve büyük burjuva devletinin çekirdeğini oluşturan toplumsal yaşamın alanlarıyla, yerel çıkarların alanı arasındaki ayırımla gösterilebilir, ki bu modern özyönetimin, feodal veya küçük burjuva partikülarizmi arasındaki farkı göstermeye de yardımcı olur.

Özellikle Kautsky'nin ulusal özerkliği, yerel özyönetimin genel başlığı altına sokan formülasyonu, aslında sosyal demokrasiyi, [Kautsky'nin] yasamanın merkezileşmesi tezini takip ederek, eyalet parlamentoların yasamanın desantralizasyonunun değil, Ortaçağ partikülarizminin işareti olarak görmeye itmeliydi. Kautsky'nin anlatımları içerikleri itibariyle, sosyal demokrat siyasetin genel tandansı, bir yandan merkeziyetçiliğe ve büyük devlet politikasına, diğer yandan partikülarist uğraşlara karşı alacağı esaslı tavır için yol gösterici olarak son derece değerlidir. Çünkü açıkçası, bütün kapitalist devletlerde modern yerel özyönetimin büyüdüğü aynı toprakta, belirli koşullar altında, modern toplumsal gelişmenin

bağımsız ifadesi olarak uygun eyalet yasamasıyla ulusal özerklik te yeşermektedir, ama, nasıl günümüz kent meclisinin Hansa Cumhuriyeti'nin parlamentosuyla hiçbir alakası yoksa, [bu ulusal özerkliğin de] Ortaçağ partikülarizmi ile hiçbir alakası yoktur.

5

MİLLİYET VE ÖZERKLİK

I

Kapitalizm varoluşu ve toplumsal biçimleri maddi temellerden başlayarak en üste, entelektüel biçimlere kadar dönüştürüyor. Bir dizi yeni ekonomik görüngüyü ortaya çıkartıyor; büyük sanayii, makine üretimini, proleterleşmeyi, mülkiyetin yoğunlaşmasını, sanayii krizlerini, kapitalist kartelleri, modern ev sanayiini, kadın ve çocuk çalıştırılmasını vs Aynı zamanda ve bununla bağlantılı olarak tamamen yeni bir entelektüel kültürü ortaya çıkartıyor. Kapitalizm yeni bir toplumsal yaşam merkezini, büyük kenti ve bununla birlikte yeni bir toplumsal katmanı, aydın mesleğini yarattı. Kapitalist iktisat, hayli gelişmiş işbölümü ve sürekli teknik ilerlemesiyle, buna uygun çeşitli teknik eğitimli çalışandan; mühendislerden, kimyagerlerden, inşaat ustalarından, elektro teknisyenlerinden vs oluşan bir ekibe gereksinim duyar. Kapitalist sanayiinin ve kapitalist ticaretin ise avukatlar, noterler, hâkimler vs [gibi] hukukçular ordusuna gereksinimi vardır. Burjuva, özellikle büyük kent iktisatı sağlık alanını kamusal mesele haline getirdi ve işlemesi için doktorlar, eczacılar, ebeler, diş doktorlarından oluşan büyük bir ordu ve uygun görevli ekipleri olan hastahaneler ortaya çıkardı. Kapitalist üretimin sadece eğitimli prodüksiyon şeflerine değil, bir tarafta sürekli yeni gereksinimler ve böylece kitlesel ürünler için talep yaratacak biçimde halkın kültürel seviyesini yükseltmek, diğer taraftan da büyük sanayii üretim süreçlerinde kullanılabilecek uygun eğitimli ve zeki işçileri biçimlendirmek için aynı zamanda genel, temel halk eğitimine ihtiyacı vardır. Bu nedenle burjuva toplumu

için her yerde halk ve meslek eğitimi ve bununla bağlantılı olarak kamu okulları ve yeterli sayıda ilk, orta ve yüksekokul öğretmenleri, kütüphaneler, okuma salonları vs vazgeçilmezdir.

Kapitalist üretim, dünyayı kapsayan piyasa ilişkileri, –maddi ve entelektüel– geniş, hızlı ve kesintisiz ulaşım olmaksızın olanaklı olamazlar. Burjuva toplumu bir tarafta demiryollarını, modern postayı ve telgrafı, diğer taraftan da, bu maddi temellere dayanarak, periyodik basını, o zamana kadar tanınmayan bir toplumsal görüngüyü yarattı. Basın için ve onunla birlikte burjuva toplumunda gazetecilerin ve yazarların kapsamlı meslek grubu oluştu. Kapitalizm insan enerjisinin her ifadesini, ki sanatsal yaratıcılığı da, bir ticaret nesnesi haline getirdi, ama diğer yandan sanat eserlerinin kitlesel üretimi ile sanatı –en azından kentte– halkın geniş kesimleri için gündelik toplumsal gereksinim haline getirdi. Natürel iktisat zamanlarından bu yana azınlıktaki varlıklı hamilerin özel lüksünün tekelinde olan tiyatro, müzik, resim, heykel burjuva toplumunda kamusal görüngü ve kent nüfusu için olağan gündelik yaşamın bir parçası oldular. İşçi meyhanede veya bahçesinde zihinsel gıda olarak kanto dinler ve rezalet resimli romanlar okurken, burjuvazi gereksinimleri için filarmonilere, birinci sınıf tiyatrolara, dâhilerin eserlerine ve seçkin şeylere ulaşabiliyor. Ama öyle ya da böyle, sanat keyfi, sanatçılardan ve sanat üreticilerinden oluşan tam ve çok başlı bir sınıfı gerektiriyor.

Böylece kapitalizm yepyeni bir entelektüel kültür ortaya çıkartıyor: Kamusal eğitim, bilim dallarının yeşermesi, gazetecilik, yazarlık, bağımsız bir sanat. Bunlar elbette ki çıplak üretim sürecinin mekanik ekleri veya mekanik olarak ayrılmış ölü parçalar değiller. Burjuva toplumunun entelektüel kültürü kendisi için canlı ve belirli bir dereceye kadar bağımsız bütünlüktür. Burjuva toplumu varoluşu ve gelişimi için sadece belirli üretim, mübadele ve ulaşım ilişkilerini gerekli görmez, aynı zamanda sınıf çelişkileri toprağında belirli entelektüel ilişkileri ortaya çıkartır. Eğer sınıf mücadelesi kapitalist iktisatın doğal ürünüyse, o zaman sınıflar arasındaki mücadeleyi olanaklı kılan koşullar [bu mücadelenin] doğal gereksinimidirler; yani sadece modern hukuk devleti biçimleri, demokrasi, parlamentarizm değil, aynı zamanda açık görüş alışverişi ve tartışmalarla açık

kamu yaşamı, yani sınıfların ve partilerin mücadelesini olanaklı kılan yoğun entelektüel yaşam. İlk etapta kapitalist üretim tarzının toprağında oluşan halk eğitimi, gazetecilik, bilim, sanat kendiliklerinden günümüz toplumunun vazgeçilmez gereksinimi ve varoluş koşulu olurlar. Okul, kütüphane, gazete, tiyatro, kamuya açık sunum, kamuya açık tartışma günümüz toplumunun üyeleri, özellikle kent nüfusu için, bu fenomenlerin iktisadi ilişkiler ile bağlantısı bir yana, tamamen olağan yaşam koşulları, vazgeçilmez entelektüel atmosfer haline gelirler. Kısaca, kapitalizmin olağan maddi süreci, belirli ölçüde bağımsız varoluşu ve bağımsız gelişimiyle tamamen yeni bir ideolojik «üstyapıyı» ortaya çıkartır.

Ancak kapitalizm bu entelektüel kültürü havada veya soyutlamanın teori çölünde değil, aksine belirli bir teritoryada, belirli bir toplumsal muhitte, belirli bir dilde, belirli geleneklerin toprağında, kısaca, belirli ulusal biçimlerde ortaya çıkartır. Demek ki böylece aynı entelektüel kültür ile belirli bir teritoryayı ve belirli bir nüfusu, içerisinde entelektüel çıkarların türsel ve sıkı birlikteliği ile bağlantısını oluşturduğu bir kültürel-ulusal bütünlük haline gelir.

Aslında bütün ideolojiler sadece belirli bir devrin maddi ve sınıf koşullarının üstyapısıdır. Ancak her devrin ideolojisi aynı zamanda daha önceki devirlerin ideolojik sonuçları ile bağ kurar, ama diğer taraftan da belirli teritoryada kendi mantıksal gelişimi de vardır. Bilimler tarihi, aynı şekilde dinler, felsefe ve sanat tarihi bunu göstermektedir.

Kapitalizm tarafından verili muhitte oluşturulan entelektüel kültür, zihinsel üretimin ana organı –lisan– ile sadece toplumun ulusal özelliğini almakla kalmaz, aynı zamanda [bu toplumun] geleneksel kültürüyle, tarihiyle kendisini bağlar, [bu toplumun] kendine ait entelektüel özelliklerini emer, kısaca, kendi gelişimi olan, kendine ait ve belirli ölçüde özel varoluşuyla ulusal kültür haline gelir. Modern kültürün esas çehresi ve temelleri bütün burjuva ülkelerinde ortaktır, enternasyonaldir, çünkü günümüz gelişiminin tandansı kuşkusuz giderek daha büyüyen enternasyonal kültür birliğine işaret etmektedir. Ancak bu hayli kozmopolit burjuva kültürünün arka planının önünde modern Fransız kültürü İngiliz [kültüründen], Alman [kültürü] Hollanda [kültüründen], Polonya

[kültürü] Rus [kültüründen], aynı farklı tipler gibi, açıkça farklılıklar gösterir.

İdeoloji gelişiminde tarihsel evrelerin sınırları ve tarihsel «dikiş yerleri» en az görülebilir.[1] Modern, kapitalist entelektüel kültürün, önceki formasyonlarla bağlantılı ve kaynaklı hale getirilmesiyle, yüzeyinde kapitalist iktisatın alanı ve burjuvazinin egemenliği ile hiçbir bağlantı görülmeyen tamamen kültürel-ulusal bir süreklilik ve tek tiplilik ortaya çıkar. Nasyonal Demokrasi'nin lafazanları veya sosyal yurtseverliğin düşüncesiz «sosyologları» için günümüz Polonya'sının entelektüel kültürü, Batory veya Stanislaw August'un zamanındaki «Polonya Ulusal Kültürü» ile özünde aynı ve değişmez [ulusal kültürdür]; ve Straszewicz, Świękochowski ile Sienkiewicz aynı düz çizgide Nagłowice'li Rej'in, saygıdeğer Pan Pasek ve Mickiwicz'in entelektüel torunlarıdırlar. Gerçekte ise günümüz burjuva Polonya'sındaki ürkütücü önemsizlikleriyle edebiyat ve basın, bilim, kendisini bunlarla karakterize eden acıklı tüm entelektüel kültür, unutulmaz son ifadesi «Pan Tadeusz» olan aristokrat Polonya'nın eski kültürüyle toplumsal içeriği ve özünün entelektüel biçimleri dışında hiçbir ortaklığı olmayan tamamen başka bir tarihsel formasyondur. Günümüz Polonya'sının tüm acıklı haliyle entelektüel yaşamı, Polonya'yı Rusya'ya bağlayan ve toplumun tepesine, egemen sınıf rolüne, farklı kökenlerden, geçmişi olmayan, devrimci gelenekten yoksun cimrilerin serseri güruhunu ve tarihsel görevleri ulusal meseleye ihanet etmek olanları koyan aynı kapitalist gelişmedir. Polonya'daki günümüz burjuva bilimi, sanatı ve yayıncılığı ruhu ve içeriğiyle, materyalist tarihçilerin içerisinde aristokrat Polonya'nın çöküş tarihini, «organik çalışmanın» tarihini, Rusya ile denkleşmenin, Nasyonal Demokrasi'nin, deputasyonlardan sıkıyönetim altında Çarlık «Duma'sı» için yapılan «ulusal» seçimlere ve Polonyalı işçi sosyalistlerin katledilmesi için kurulan «ulusal» birliklere kadar olan tarihi okudukları ideolojik hiyeroglifl erdir. Kapitalizm modern Polonya ulusal kültürünü yarattı, ama

1 Parantez açarak belirtelim; sadece bu yüzden, içerisinde «fikrin» gelişmesi tamamen havada olan ve insan toplumunun dünyadaki tarihi ile hiçbir bağlantısı olmayan Zeller veya Kuno Fischer örneğindeki tarih felsefeleri olanaklı olur.

aynı süreç içerisinde de Polonya'nın ulusal bağımsızlığını akamete uğrattı.

Kapitalist sistemin gereklilikleri, gördüğümüz gibi, bütün modern devletlerde tarihsel zorunluluk olarak, bütün seviyelerde –komünden ilçeye ve vilayete kadar– toplumsal-devletsel fonksiyonların uygulanmasına halkın katılımı biçiminde yerel özyönetimin oluşmasına yol açtı. Ancak modern devletin içerisinde, aynı zamanda belirli sosyoekonomik özellikler gösteren ve farklı milliyetlerin olduğu yerlerde, burjuva iktisatının aynı gereksinimleri, gerekli olan özyönetimi en üst seviyede –ülke özyönetimini– ortaya çıkartır. Yerel özyönetim bu seviyede yeni bir faktörün, ulusal kültürel özelliğin etkisiyle beraber, sadece belirli koşullar altında uygulanabilen, kendine özgü demokratik kurumlar tipine dönüşür.

Moskova-Wlodzwiersk sanayii bölgesi, yerel çıkarların, nüfus yoğunluğunun özellikleri açısından ve önemli iktisadi organizma olarak, kendisini çerçeveleyen Rus devletinden kesinlikle Polonya Krallığı'ndan daha az farklı değildir. Ülkemizi, Rusya'nın bu merkezî ilçesinden böylesine farklı kılan, kültürel-ulusal varoluşun özelliğidir, bu, saf iktisadi ve sosyal olanların yanı sıra, ayrı ayrı özel ortak çıkarlar alanını ortaya çıkaran bir faktördür. Ve nasıl kent ve taşra komünü, Kreis, departman veya valilik, vilayet veya ilçe tüm devlet yasalarının koyduğu çerçeve içerisinde, modern özyönetim anlamında belirli kapsamda yerel yasamaya sahip olmak zorundaysalar, ülke özyönetimi de, ekonomik-toplumsal ve kültürel-ulusal gereksinimlerin tatmin edilebilmesi için, demokrasi anlamında halkın seçilmiş temsilcilerine ve tüm devlet yasaları çerçevesinde ülkedeki yasa koyucu güce dayanması zorunludur.

Bütün modern entelektüel kültür öncelikle bir sınıf, bir burjuva ve küçük burjuva kültürüdür. Bilim ve sanat, okul ve tiyatro, aydın mesleği, basın; hepsi ilk etapta burjuva toplumunun hizmetindedirler, [burjuva toplumunun] ilkeleri, ruhu, tandansı ile doludurlar. Ancak burjuva sisteminin kurumları, aynı kapitalist gelişmenin de olduğu gibi, tarihsel diyalektik anlamında şüpheli, iki ağızlı görüngüler, burjuvazinin gelişme ve sınıf egemenliği aracı ve aynı zamanda proletaryanın kurtuluşu ve burjuva egemenliğinin kaldırılması için sınıf olarak ayağa kaldırılmasının aracıdırlar. Siyasi özgürlük,

parlamentarizm günümüzün bütün ülkelerinde kapitalizmin ve egemen sınıf olarak burjuvazinin çıkarlarının güçlendirilmesinin aracıdırlar. Ancak aynı demokratik kurumlar ve burjuva parlamentarizmi belirli ölçüde proletaryanın siyasi ve sınıfsal olgunluğunun vazgeçilmez ve paha biçilmez bir okulu, [proletaryayı] sosyal demokrat partide toplamanın, açık sınıf mücadelesinde keskinleştirebilmenin koşuludur.

Aynı şekilde entelektüel kültür. Halk okulu, ilköğretim burjuva toplumu için, özellikle uygun kitlesel tüketimi ve yeterli derecede yetenekli «işçi elleri» kontenjanını yaratmak için, vazgeçilmezdir. Ancak okul ve öğretim de devrimci sınıf olarak proletarya için ilk entelektüel kaldıraçtır. Sosyal, tarihsel, felsefî bilimler, fen bilimleri bugün öncelikle burjuvazinin ideolojik ürünleri ve sınıf gereksinimleri ile tandanslarının ifadesidirler. Ancak işçi sınıfı gelişiminin belirli bir basamağında, «bilginin» kendisi için de «güç» olduğunu görür; burjuva bireyselciliğinin ve kendi «mutluluğunu» fethetmenin «gayretkârlık ve çalışkanlık» vaazları anlamında değil, aksine sınıf mücadelesi, işçi kitlelerinin devrimci bilinci için kaldıraç olan bilgi olarak. Basın, gazetecilik –modern kültürün bu tamamen yeni burjuvai meyveleri– bilinçlenme süreci ve proletaryanın sınıf mücadelesi için hayli uygun ve mutlaka gerekli araçları haline gelirler. Nihayetinde sınıf olarak işçilerin çıkarlarını bütün insanlığın gelişimi ve geleceği ile büyük bir kültürel kardeşlikte birbirine bağlayan sosyalizm, proleter mücadele ile entelektüel kültür arasında özel bir akrabalık oluşturur ve öncelikle, bugün proletaryanın bütün ülkelerde bilimin, sanatın, entelektüel kültürün, yani günümüzde mirastan yoksun bırakılmış evlatlık gibi olan burjuva kültürünün en ateşli ve en idealist savunucusu olduğunu gösteren o çelişkili ve paradoks görüngüyü ortaya çıkarır.

Polonya Krallığı'nın ülke özerkliği öncelikle Polonya burjuvazisinin sınıf egemenliğinin, sömürü ve sınıf boyunduruğunun çıkarlarını daha sınırsız ve tam olarak savunulmasını daha iyi olanaklı kılan gelişmiş biçimlerdeki egemenliğinin gereksinimidir. Nasıl modern hukuk devleti, parlamenter kurumları ve onların parçası olarak geçmişin belirli basamaktaki yerel özyönetim kurumları burjuva egemenliğinin ve bütün devletsel ve toplumsal

fonksiyonların burjuvazinin çıkarlarına tam uyarlanmasının enstrümanlarıysalar, dar alanında ülke özerkliği de belirli bir teritoryanın toplumsal fonksiyonlarının o teritoryadaki burjuva çıkarlarına uyarlanmasının aynı biçimde vazgeçilmez enstrümanıdır. Gerçi egemen sınıfın en kaba, aynı zamanda da en önemli yaşam çıkarını, yani çalışan sınıfların sınırsız ekonomik sömürüsünü güvence altına alan Çarlık mutlakiyetçiliği, doğasına uygun olarak kendi çıkarlarına ve hareket metoduna yöneldi, yani Asya acımasızlığı ile burjuva egemenliğinin bütün ince çıkar ve biçimlerini ezdi. Ancak siyasi özgürlük ve onunla bağlantılı olan özerklik Polonya burjuvazisinin, bugün ihmal edilmiş bir dizi fonksiyonlarını –okul idaresi, dinî kültür ve ülkenin tüm entelektüel-kültürel yaşamı– kendi sınıf çıkarları için kullanma ve doğaları gereği sınıf egemenliğinin çekirdek kurumları olan idari, adalet ve polis kurumlarına burjuva toplumunun ruhunu ve ülke gereksinimini aşılama, yani onları Polonya egemen sınıflarının elastiki, ince ve tam enstrümanları haline getirme olanağını verir. Kısacası, ülke özerkliği, bütün devletteki siyasi özgürlüğün parçası olarak, Polonya'daki burjuva egemenliğinin en olgun siyasi biçimidir.

Ve tam da bu nedenle özerklik Polonya proletaryası için zorunlu bir sınıf gereksinimidir. Burjuvazinin egemenlik biçimleri ne denli olgun, bütün toplumsal fonksiyonlara ve entelektüel yaşamın dallanıp budaklanmış alanlarına ne denli uzanırlarsa, proletaryanın sınıf mücadelesi için o denli kapsamlı alan açılır ve o denli fazla saldırı noktası ortaya çıkar. Burjuva toplumunun gelişimi ne denli sınırsız ve ne denli güçlü devam ederse, proletaryanın sınıf olarak oluşumu, bilinçlenmesi ve siyasi olgunluğu o denli hızlı ve güvenli yol alır.

Polonya proletaryasının sınıf mücadelesi için entelektüel kültürün bütün önkoşullarına gereksinimi vardır ve esas itibariyle halkların dayanışmasına dayanan ve yönelen çıkarları öncelikle ulusal baskının ortadan kaldırılmasını, yani bu baskıya karşı toplumsal gelişmeyle yeterli garantileri gerekli kılar. Sonuç olarak ülkedeki olağan, geniş yelpazeli ve sınırlandırılmamış bir entelektüel yaşam proletaryanın sınıf mücadelesinin gelişmesi için, aynı burjuva toplumunun varoluşu için olduğu gibi, vazgeçilmezdir. Bu ne-

denle ülke özerkliği, Polonya proletaryasının genel siyasi programı (mutlakiyetçiliğin yok edilmesi, bütün devlette siyasi özgürlüğün gerçekleştirilmesi) gibi ve onun özel bölümü olarak aynı biçimde olgunlaşır; bir tarafta kapitalist gelişmenin ilerici tandansından, diğer taraftan proletaryanın sınıf çıkarlarından.

II

Modern bir devlet içerisinde belirli bir bölgenin ulusal özelliği kendi başına ülke özerkliği için yeterli bir temel vermez ve sorunun bu tarafı bizi milliyetin modern siyasi yaşam ile ilişkisini yakından irdelemeye yönlendirir. Milliyetçilik kuramcıları milliyeti genelde doğal, değişmez bir görüngü, toplumsal gelişmenin dışında, tarihsel kadere direnen muhafazakâr bir görüngü olarak algılar. Bu görüşe göre burjuva milliyetçiliği, ulusal yaşama yetisi ve yaşam gücü için asıl kaynağını modern tarihsel formasyonda, kentsel burjuva kültüründe değil, tam tersine taşra nüfusunun geleneksel varoluş biçimlerinde bulur. Sosyal muhafazakârlıklarıyla köylü kitleleri, milliyetçiliğin romantikleri için ulusal kültürün tek gerçek ocağı, ulusal özelliğin sarsılmaz kalesi, asıl ulusal dehanın ve ulusal ruhun hazine kasacığı olarak görünmektedir. Geçen yüzyılın ortalarında Orta Avrupa'da uyanan ulusal akımla bağlantılı olarak folklorizm de yeşermeye başladığında, [ulusal akım] öncelikle köylü kültürünün, içerisinde her ulusun «anlamının ve duygusunun saklı olduğu» o hazine kasacığı olarak, geleneksel biçimlerine yöneldi.[2*] Aynı şekilde bugün, yakın zamanlarda uyanmış olan Litvanya, Beyaz Rusya, Ukrayna milliyetçilikleri tamamen taşra halkına ve muhafazakâr varoluş biçimlerine dayanmaktadırlar, ki bu ebedî ve bakir ulusal toprak, ulusal lisanda ve ulusal yazma biçimine göre basılmış alfabeler ve kutsal kitap dağıtılmasıyla sürdülmektedir. Ve Polonya Nasyonal Demokrasisi de özel ulusal sempatisini, gerici özünün yanılmaz içgüdüsünün itiklemesiyle, daha kurulduğu ilk

2* R.L. burada Adam Mickiewicz'in Konrad Wllenrod, Litvanya ve Prusya'nın geçmişinden tarihsel anlatım adlı eserindeki 180. dörtlüğe atıfta bulunuyor. Bkz.: Adam Mickiewicz: *Ein Lesebuch für unsere Zeit* (Zamanımız için bir okuma kitabı), Weimar 1953, s. 243.

andan, yani Varşova «Głos»unun 1880'li yılların sonundaki sözde sosyalist ve sözde devrimci döneminden itibaren, kent burjuvazisine duyduğu antisemitik tiksintiyle armonik bağlantıda, taşra halkına yönlendirmişti. Ve nihayetinde Prusya'daki Polonya «milliyetçilerinin» en yeni akımı, bay Korfanty ve işbirlikçisi beylerin partisi de taşra halkının, Polonyalı gerici küçük burjuvalarının ekonomik ve siyasi kariyer yapabilmeleri için üs olarak kullandığı muhafazakârlığına dayanmaktadır.

Diğer yandan ulusal kültürün asıl çekirdeğini hangi sosyal katmanların oluşturduğu sorusu, geçenlerde sosyal demokratların cephesinde ilginç bir tartışmaya yol açtı.

Karl Kautsky, önceden birkaç defa alıntıladığımız «Milliyetler Sorunu» çalışmasında, Avusturyalı parti yazarı Otto Bauer'in aynı konuda yazdıklarını eleştirerek, şunu yazıyor:

«Sınıf farklılıkları Bauer'i de, ulusu oluşturanların, ulusun sadece kültürde payı olan o parçalarının, şimdiye kadar sadece egemen ve sömüren sınıfların oluşturduğuna dair paradoks cümleye yöneltiyor.»[3]

Bauer ise «Staufen'ler çağında ulus, şövalyelerin kültür birliğinden farklı bir biçimde oluşmuyordu... Bu kültür etkisinin tekdüzeliğinin yarattığı tek tip ulusal karakter, sadece bir ulusal sınıfın karakteriydi... Ulusu birleştiren her şeyde köylünün payı yoktu... O zamanlar Alman köylüleri ulusu değil, feodal beye bağımlı kitleleri oluşturuyordular... Çalışma araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulu toplumda egemen sınıflar –bir zamanlar şövalyeler, bugün eğitimliler– ulusun tarihi ile biçimlenen ve birlik lisanında, ulusal eğitim üzerinden verilen öğrenim karakterlerinin akrabalığını oluşturduklarının bütünü olarak ulusu oluştururlar. Geniş halk kitleleri ise ulusu oluşturmazlar.»[4]

Bauer'e göre ancak sosyalist sistem, işçi nüfusunun kitlelerinin entelektüel kültürün bütününden pay almalarını sağlayarak,

3 Karl Kautsky: *Nationalität und Internationalität* (Milliyet ve enternasyonalite), s. 3.

4 Otto Bauer: *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* (Milliyetler sorunu ve sosyal demokrasi), Viyana 1907, s. 49, s. 136.

bu kitleleri ulus haline getirecektir. Kautsky buna şöyle karşılık veriyor:

«Bu hayli zeki ve çok doğru özü olan bir düşünce; ama bizi ulusal sorunda yanlış bir ize götürüyor, çünkü ulusu, günümüzün bütün sınıflarında ulusal düşüncenin gücünü, günümüzün halklar arasındaki karşıtlıkların nedenlerini anlamamızı olanaksızlaştıran bir anlamda ele alıyor.

Bauer burada Renner'in[5] yaptığı ve asıl köylülüğün ulusun koruyucusu olduğuna dair gözlemiyle çelişiyor. [Renner] bize Avusturya'da (Macaristan dahil) son yüzyıl içerisinde bir dizi kentin milliyetlerini değiştirdiğini gösteriyor. Alman [kentlerinden] Macar veya Çek [kentleri] oldu. Başka Alman kentleri, isimle Viyana, farklı milliyetlerden büyük kentleri emdiler ve Alman ulusuna eklediler. Taşrada ise lisan sınırları hemen hemen hiç değişmediler.

Gerçekten de 19. yüzyılın başlarında Avusturya'nın büyük kentlerinde Cermenleştirme süreci başarılı olmuştu, Galiçya, Hırvatistan ve İtalyan bölgelerinin haricinde hepsi Alman'dı. Ancak ulusal kalan köylü nüfusuydu ve Avusturya'nın ulus devlete dönüşümü [o nüfusun] engeline takıldı. Eskiden kalan her şeyde olduğu gibi, köylü de inatla milliyetine sarılırken, kent sakini, isimle eğitimli, çok daha uyumludur.»[6]

Kautsky yazısının devamında yukarıdaki düşüncelerini kendi kendisi önemli ölçüde düzeltmek zorunda kalmıştır. Modern ulusal hareketlerin temelini yakından irdeleyerek, tam da burjuva gelişiminin o yeni sosyal katmanı, aydın mesleğini yarattığını, bu biçimi ile çağdaş ulusal fikrin ana faktörünü ve ulusal yaşam için

5 Gene Avusturyalı sosyal demokrat bir yazar. Avusturya'da Springer takma adıyla milliyetler sorununa yönelik bazı yazılar yayımladı: *Der Kampf der österreichischen Nation um den Staat* (Avusturya ulusunun devlet için verdiği mücadele), Viyana 1902; *Grundlagen und Entwicklungsziele der österreichisch-ungarischen Monarchie* (Avusturya-Macaristan Monarşisinin temelleri ve gelişme hedefleri), Viyana 1906.

6 Karl Kautsky: *Nationalität und Internationalität* (Milliyet ve enternasyonalite), s. 4.

bir dayanağı ortaya çıkardığını göstermektedir. Ancak aynı gelişme günümüz milliyetlerinin ve özellikle aydınların toplumsal ve kültürel yaşamını aynı zamanda enternasyonal yollara yönlendirir ve Kautsky bu pozisyondan çalışan kitlelerin ulusa dönüşümünün ve ulusal farkların geleceğin büyük sosyalist reformunun eseri olmayacağını, daha ziyade, içerisinde tarihsel gelişmenin geçiş görüngüleri olarak özel milliyetlerin kaybolacağı genel ve enternasyonal kültüre giden yolu açacağını göstererek, Bauer tarafından çizilen perspektifi haklı olarak reddediyor. Günümüz koşulları altında kentsel muhitin, daha doğrusu burjuva muhitinin rolü milliyetlerin kaderi için belirleyicidir. Eğer Kautsky Renner ile örtüşerek, son yüzyılın başlarında Habsburg Monarşisi içinde Cermenleşen bir dizi Slav kentini, kentsel muhitin ulusal direnme gücünün eksikliğine örnek olarak gösteriyorsa, o zaman bu gerçekler sadece, tartışmasız olarak 19. yüzyılın başlarındaki Avusturya'daki Slav ülkelerinin kent yaşamı için karakteristik olan, kapitalizm öncesi küçük burjuva ilişkilerinin tespit ettiği gibi, gelişmelerin devam eden seyri, aynı kentlerin son yıllarda açıkça kendi milliyetlerine yönelmeleri, yine, örneğin Böhmen'de olduğu gibi, kendi sanayii, kendi büyük kent yaşamı, kendi «ulusal» burjuvazisi ve kendi aydınlarıyla ülkedeki kendi burjuva gelişiminin ortaya çıkmasının dirençli milliyet siyasetinin ve bununla bağlantılı olan aktif siyasi yaşamın ne denli temeli olabileceğini gösteren katı bir örnektir.

Köylü unsurunun milliyetlerin kaderi için rolü, ancak etnik anlamında ulusal özelliğin tamamen pasif muhafazası söz konusu olduğunda; lisanda, geleneklerde, kıyafetlerde ve aynı şekilde bunlara uygun, sıkıca bağlantılı olan inançta önemlidir. Köylü yaşamının muhafazakârlığı, milliyeti bu dar çerçevede muhafaza etmeyi ve zorla giren yabancı milliyetin metotlarının acımasızlığını ve kültürel üstünlüğünü görmezden gelindiği, yüzyıllar boyunca bütün milliyetsizleştirme politikalarına direnmeyi olanaklı kılar. Türkiye ve Macaristan'daki Güney Slav kabilelerinin lisanları ve ulusal tipi korumaları, Rus devletinde Beyaz Rusların, Litvanyalıların, Ukraynalıların, Doğu Prusya'da Masurlar ile Litvanyalıların, Yukarı Şlezya'da Polonyalıların özelliklerini muhafaza etmeleri bunu ispat etmektedirler.

Ancak bu, geleneksel-köylü biçiminde muhafaza edilen ulusal kültür, günümüzün siyasi-toplumsal yaşamında aktif bir unsurun rolünü üstlenebilecek durumda değildir; öncelikle şu nedenle; tamamen geleneğin tohumu olduğundan, geçmişte kalan ilişkilerde kökleştiğinden, Marx [Engels] ile söyleyecek olursak, köylülük sınıfı günümüzün burjuva toplumunda kültürün dışında duran, daha ziyade bu kültüre aşılanmış «barbarlık parçasını» oluşturduğundan. Ulusal «ileri karakol» olarak köylülük parseli, sosyal barbarlık kültürü, tarihsel gelişme tarafından çökmeye mahkûm edilen siyasi geriliğin temelidir. Günümüz koşullarında salt ulusal köylülük temelinde olan, ciddiye alınabilecek hiçbir siyasi-ulusal hareket olanaklı değildir. Ve ancak günümüzün kent sınıfları –burjuvazi, küçük burjuvazi ve burjuva aydınları– ulusal hareketin destekçileri oldukları takdirde, belirli koşullar altında Kautsky'nin bahsettiği o «bütün ulusların» ulusal uğraşlarının ve ulusal farklılıkların dışsal fenomenleri yaratılabilir. Eğer şimdi milliyetlerin özyönetimi sorunundaki ayrıntılara, yani özerkliğe geçersek, o zaman her «milliyet» ancak burjuva milliyetçiliğinin bakış açısından özerklik kurumlarının hem yatkın materyali, hem de uygun önkoşulu olur. Bu bakış açısı özerklikte sadece güvenli kültürel-ulusal garantileri görür, özerkliği ulusal «özgürlüğün» güvenli asgari biçimi olarak algılar, yani negatif ve saf ideolojik olarak; ancak bunu yaparken pozitif sosyal içeriğini, modern özerkliği Ortaçağ partikülarizminden farklı olarak özünde belirleyen o spesifik tarihsel fonksiyonunu tamamen gözden kaçırır. Ama eğer özerklik kavramını bu ütopik-ideolojik topraktan alarak, tarihsel temele oturtur ve onu kapitalist iktisatın özel, vazgeçilmez sonucu olarak belirli bir muhit için, burjuva toplumunun ve onun demokratik gelişiminin gereksinimlerinden çıkan belirli toplumsal fonksiyonların –maddi ve manevî– gerçekleştirilmesinin biçimi olarak görürsek, o zaman ülke özerkliğinin modern anayasa devleti temelindeki fonksiyonları, aynı bu devletin bütün siyasi gelişimi gibi, modern burjuva yaşamının biçimleriyle ayrılmaz derecede bağlıdır. Modern devletinki gibi, merkezî büyük kent, siyasi kaldıracı burjuva sınıfı, ayrılmaz muhiti modern burjuva aydınları, edebî yaşamı, gazetecilik, bilim ve sanattır.

Belirli bir milliyetin yerleşik olduğu teritoryanın özyönetimi olarak modern ülke özerkliği, demek ki sadece ilgili milliyetin kendine ait burjuva gelişimini, kendi kent yaşamını, kendi aydınlarını, kendine ait edebî ve bilimsel yaşamı oluşturabildiği yerde olanaklıdır. Polonya Krallığı bütün bu koşulları yerine getirmektedir. Polonya unsuru, Litvanyalıların çoğunlukta olduğu Suwałki eyaleti haricinde ülkenin bütününde tüm diğer milliyetlere nazaran büyük çoğunluğu oluşturduğundan, homojendir. 9.402.253'ü bulan toplam nüfus içerisinde Polonyalıların sayısı 6.755.503'dür; diğer milliyetler arasında kesinlikle yabancı burjuva aydınları olmayan, daha ziyade Polonya kültürel yaşamına kapsamlı biçimde asimile olan Yahudiler ve Almanlar genellikle kentlerde yoğunlaşırken, Ruslar, Lublin ve Siedlce bölgeleri haricinde genellikle memurluğun göçmen, yabancı unsurunun toplumunu oluşturmaktadırlar. Bu milliyetlerin, Suwałki haricinde, tek tek eyaletlerdeki sayıları 1897 yılında yapılan nüfus sayımına göre, şöyledir (yüzde (%) hesabıyla):

Eyalet	Polonyalılar	Yahudiler	Almanlar	Ruslar
Kalisz	83,9	7,6	7,3	1,1
Kielce	87,6	10,9	--	1,2
Lublin	61,3	12,7	0,2	21,0
Lomża	77,4	15,8	0,8	5,5
Piotrków	71,9	15,2	10,6	1,6
Płock	80,4	9,6	6,7	3,3
Radom	83,8	13,8	1,1	1,4
Siedlce	66,1	15,5	1,4	16,5
Varşova	73,6	16,4	4,0	5,4

Polonya unsuru iki eyaletin haricinde ülkede nüfusun %70'ini oluşturmaktadır, ki bu bir ülkenin toplumsal-kültürel gelişimi için belirleyici bir nüfus oranıdır.

Yahudi milliyetinin örneğini ele aldığımızda, durum kendisini çok farklı göstermektedir.

Yahudi ulusal özerkliği okul, inanç ve yerleşme özgürlükleri ile yurttaşlık eşitliği anlamında değil, aksine sadece Yahudi nüfusun

kendi yasaması ve idaresi ile belirli kapsamda Polonya Krallığı'nın özyönetimine paralel bir siyasi özyönetim anlamında tamamen ütopik bir düşüncedir. Bu inanç özel bir biçimde radikal Polonya milliyetçilerinin de kampında, örneğin PPS'nin «Devrimci Fraksiyonunun» kampında yaygın, çünkü bu Yahudi milliyetinin Rus devletinin sınırları içerisinde «kendi teritoryasına» sahip olmaması gibi basit durumun bir sonucudur. Ancak ulusal özerklik, bu akımın pozisyonundan kendisini gösterdiği gibi, yani dil, gelenek ve psikoloji üzerinden birbirleri ile bağlantılı olan bir grup insanın kendi karakterlerini tayin edebilmeleri için gerekli olan özgürlüklerin ve hakların toplamının kendisi tarihsel koşulların dışında olan, havada asılı ve bu nedenle de «bulutlar üzerinde» düşünülebilecek, yani teritoryasız bir konstrüksiyondur. Yerel özyönetim ile birlikte tarihsel olarak modern burjuva demokratik gelişimin toprağında büyüyen özerklik, aynı burjuva devleti gibi gerçekten de belirli bir teritorya ile ayrılmaz biçimde bağlıdır ve [teritoryasız] aynı «teritoryal olmayan» komün ve kent özyönetimi gibi, düşünülemez. Yahudi nüfusu, Rus devletinde kapitalist gelişmenin pençesine düştü ve belirli katmanlarda bu toplumun değişik sınıflarının iktisadi, siyasi ve entelektüel çıkarlarını paylaşıyor. Ancak teritorya ile bağlantılı olan bu çıkarlar bir yandan Yahudi nüfusun belirli kapsamdaki kapitalist çıkarlarını ortaya çıkarmadı; bunlar devletin her tarafında diğer milliyetlerin yerel nüfusunun çıkarlarının aynısıdır. Diğer yandan bu kapitalist gelişme bir Yahudi burjuva kültürünün oluşmasına yol açmıyor, aksine ters yönde etkide bulunuyor, kentsel Yahudi burjuva katmanlarının, Yahudi aydınlarının asimilasyonuna, Polonya ve Rus unsurunca emilmelerine yol açıyor. Litvanyalıların ve Beyaz Rusların ulusal özelliği geri kalmış taşra nüfusuna dayanıyorken, Rusya ve Polonya'daki ulusal Yahudi özelliği genel olarak sosyal açıdan geri kalmış küçük burjuvalığa, küçük üretime, küçük ticarete, küçük kent yaşamına ve –parantez açarak ekleyelim– bu milliyetin inanç unsuru ile olan dar bağlantısına dayanır. Bu nedenle, Yahudilerin güya toprağa dayanmayan Yahudi özerkliğinin temeli olan ulusal özelliği kendisini özel burjuva büyük kent kültürü biçiminde değil, aksine küçük kent kültürsüzlüğü biçiminde ifade etmektedir. Tabii ki burada bir avuç

yazar ile Yiddiş çevirmeninin girişimi ile verilen «Yahudi kültürünün gelişmesi» uğraşlarının hiçbir ağırlığı yoktur. Yahudi temelindeki gerçek modern kültürün tek ifadesi –Yahudi proletaryasının sosyal demokrat hareketi– doğası gereği, özünde enternasyonal ve proleter kültürün ifadesi olduğundan, Yahudilerdeki burjuva ulusal kültürünün tarihsel kıtlığını kaldıramaz.

Litvanya'daki özerklik sorunu, daha az karmaşık olmasa da, farklıdır. Tabii ki milliyetçi ütopistlere, bütün milliyetlerin kaderlerini tayin hakkı adına ya bağımsız veya Rusya ile federasyon kuran bir cumhuriyet ya da «en geniş özerklik» talep etmek için belirli bir nüfusun yerleşik olduğu belirli bir toprak parçasının var olması yeterlidir. Böylesine bir pozisyonu eski «Litvanya Sosyal Demokrasisi» tuhaf varoluşunun farklı devrelerinde değişmeli olarak almış, ardından federalist devresinde PPS ve şimdi de kısa bir süre önce, 1906'daki ikinci parti kurultayında pek açık olmayan «Vilnius'ta Westland için özerk bölge parlamentosu ile Rusya'da federatif cumhuriyet» programını kabul eden «Beyaz Rus Sosyalist Hromada» ortaya çıktı.[7] Şimdi «Hromada»nın «Westland»ın Rusya'nın parçalanacağı cumhuriyetlere ait olmasını mı, yoksa daha çok bu «Westland» için teritoryal özerklik mi talep ettiğini ortaya çıkarmak kolay değil; herhalde «Vilnius'taki özerklik parlamentosu» nedeniyle sonuncusu ya da, ki bu sorunun ütopik-soyut ele alınmasına uygun düşer, bağımsız cumhuriyet, federatif sistem ve özerklik arasında esaslı değil, sadece nicel bir fark kabul ediliyor. Meseleyi ülke özerkliği pozisyonundan ele alalım. Rus idari yapısında adlandırıldığı gibi «Westland» küçük sanayisi olan, ama zirai mülkiyet ilişkilerinde büyük farklılıklar gösteren genellikle zirai bir bölgeyi kapsamaktadır. Bölge kendisini köy, kent ve vilayet özyönetiminin yerel çıkarlarının dışında, Polonya Krallığı ve Moskova'nın sanayii bölgesinden çok daha az ölçüde bağımsız karakteri ve bağımsız çıkar gruplanması ile farklılık göstermektedir. Ancak [Westland] özel bir milliyet bölgesidir. Tam da bu nedenle olası bir özerklikle bağlantılı olarak büyük zorluklar söz konusudur. «Westland», yani eski Litvanya bölgesi, bir çok milliyetin yerleşik olduğu bir bölgedir ve

7 Bkz.: *Protokoly konferenzii Rossijskich Nazionalno-Sozialistitscheskich Parti*, s. 92.

kendisini dayatan ilk soru, söz konusu olan teritoryal-ulusal özerklik hangi milliyete hizmet edecek, okul idaresinde, kültür kurumlarında, yasamada ve eyalet makamlarına kimin oturacağına hangi lisanın, hangi milliyetin karar vereceği [sorusudur]. Tabii ki Litvanya milliyetçileri özerkliği Litvanya milliyeti için talep ediyorlar. Bir kere bu milliyetin gerçek koşullarına bakalım.

1897 nüfus sayımına, şimdiye kadar yapılan en son ve milliyetlere göre olan sonuçları ancak 1905'de kamuoyunun ulaşımına açılabilen [sayıma] göre, Rus devletinin alanı içerisindeki asıl Litvanya milliyeti 1.210.510 kişiyi kapsamaktadır. Bu nüfus genellikle Wilna, Kowno, Grodno ve Suwałki eyaletlerinde yaşamaktadır. Bunun yanı sıra neredeyse sadece Kowno eyaletinde kendilerini kesinlikle Litvanya milliyeti içerisinde görmeyen Samogit milliyetinden 448.000 kişi yaşamaktadır. Eğer şimdi ulusal Litvanya özerkliğinin bir teritoryasını belirleyecek olacaksak, o zaman bir taraftan bugünkü «Westland»ın bir kısmını kesmek, diğer yandan da alanını aşmak ve bugün Polonya Krallığı'na ait olan Suwałki eyaletini eklemek zorunda kalırız. Böylece, Polonya'da bölünmelerden önceki «asıl Litvanya»yı oluşturan ve Wilna ile Troki Voyvodalıklarına uyan bir bölge elimize geçerdi. Bu bölgedeki Litvanya nüfusunun dağılımı şöyle: Toplam 1,2 milyon Litvanyalının yarısı, yani 574.853'ü Kowno eyaletinde yerleşiktir. Litvanyalıların sayısal çoğunluk sıralamasında 305.548 [Litvanyalının] yaşadığı Suwałki eyaleti ikinci sıradadır, Wilna eyaletinde biraz daha azlar, yani 297.720, nihayetinde Litvanyalıların küçük bir kesimi de, yaklaşık 3,500'ü Grodno eyaletinin kuzey bölümünde oturmaktadır. Gerçekte ise Litvanya nüfusunun sayısı kuşkusuz daha fazladır, çünkü Litvanyalıların bir kısmı gündelik yaşamda Lehçe konuşuyorlar ve nüfus sayımı ilgili nüfus grubunun konuştuğu lisana göre düzenlenmişti. Ancak ulusal kültürel özerklik için temel olan milliyetler sorununda söz konusu olan durumda tabii ki ulusal özelliğini kendi anadiliyle ifade eden nüfus kesimi dikkate alınır.

Litvanya nüfusunun dağılımı, ancak bu teritoryada diğer nüfusla olan sayısal ilişkisine baktığımızda görünür olur. 1897 sayımına göre anılan eyaletlerdeki toplam nüfus şöyledir:

Eyalet	Toplam nüfus	Litvanyalıların oranı
Kowno	1.544.564	%37
Wilna	1.591.207	%17
Grodno	1.603.409	%0,2
Suwałki	582.913	%52

Litvanyalılar 5.322.093 olan toplam nüfus içerisinde %23'den az bir paya sahipler. Ve eğer Litvanya milliyetçilerinin yaptığı gibi Samogitleri de eklersek, o zaman %31'lik bir paya ulaşırız, yani toplam nüfusun üçte birinden daha az bir orana. Demek ki eski «asıl Litvanya»nın teritoryasını Litvanya milliyeti esasına göre ayırmak, bugünkü koşullar altında bile, bu teritorya bugün ne iktisadi, sosyolojik, ne de kültürel açıdan tek tip ve kendine ait bir bölge oluşturmadığından, tamamen keyfî ve suni bir konstrüksiyon olur. Ancak Litvanya milliyetinin böyle ayrılmış olan teritorya içerisinde dahi o kadar kıt çoğunluğu olurdu ki, söz konusu olan teritoryada Litvanya kültürel-ulusal özerklik talebi, sadece iktisadi-sosyolojik bakış açısından değil, bilhassa milliyetlerin bakış açısından absürdleşirdi. Ki bu yasamada, idarede, yargıda ve okul idaresinde bir ulusal azınlığın unsurunu diğer %80'e, hadi diyelim toplam nüfusun üçte ikisine dayatmak anlamına gelirdi.

Ele aldığımız bölgedeki en belirleyici unsur, Wilna eyaletinde toplam nüfusun %61'ini, Grodno eyaletinde de %44'ünü oluşturan Beyaz Ruslardır. Eğer Beyaz Rus milliyetini dikkate alacaksak, o zaman eski Beyaz Rusya'yı oluşturan eski Połok, Minsk, Witebsk, Uściskaw ve Smolensk Voyvodalıklarını daha önce saydığımız 4 Litvanya eyaletine eklememiz gerekir. Böylece yaklaşık olarak Litvanya'nın bölünmeden önceki kapsamına, yani belirli bir ortak ekonomik sosyal yönü olan bir bölgeye ulaşırız. Görüldüğü kadarıyla Beyaz Rus Hromada da «Westland»ın ulusal özerkliğini (ya da Rusya ile federasyonda birleşen bir cumhuriyeti) talep ederek, bu bölgeyi gözüne kestirmiş.

Beyaz Rus milliyeti nedeniyle eklenen 4 «Kuzeybatı» eyaletindeki toplam nüfusu şöyledir:

Eyalet	Nüfus
Minsk	2.147.621
Mogilow	1.686.764
Witebsk	1.489.246
Smolensk	1.525.279

Litvanyalıların yaşadığı eyaletlerle birlikte toplam nüfus dikkate değer 12.171.007'ye ulaşır. Ancak Beyaz Rusların bu nüfustaki oranı yarıdan azdır, yani yaklaşık 5 ¾ milyondur (5.885.547). Litvanya'nın özerkliği sayısal açıdan Beyaz Rus milliyeti için çok sorunlu bir plan gibi gözüküyor. Ancak ilgili milliyetlerin sosyo ekonomik koşullarını dikkate alırsak, zorluklar daha da büyümektedir.

Beyaz Ruslar, yaşadıkları teritoryada sadece taşrada, zirai muhitlerde oturmaktadırlar. Bu nedenle kültürel seviyeleri –aynı şekilde ekonomik koşulları da– olağanüstü düşüktür. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı öylesine yaygındır ki, «Beyaz Rus Hromoda» Beyaz Rus köylülerine temel eğitimi verebilmek için kendi «eğitim bölümünü» kurmak zorunda kaldı. Beyaz Rus burjuvazisinin, kent aydınlarının ve bağımsız bir bilimsel-edebî yaşamın olmayışı, Beyaz Rus milliyetinin özerklik düşüncesini uygulanamaz kılmaktadır.

Sosyal koşullar Litvanya milliyeti için de aynı şekildedir. Litvanyalıların egemen faaliyeti ziraattır. Litvanya'nın kültürel kalbi olan Wilna eyaletinde Litvanyalılar toplam nüfusun %19,8'ini ve kent nüfusunun %3,1'ini oluşturmaktadırlar. Litvanyalıların sayısal oranları açısından ikinci büyük kent olan Suwałki eyaletinde Litvanyalılar toplam nüfusun %52,2'sini, ama kent nüfusunun %9,2'sini oluşturmaktadırlar. Litvanyalılar arasındaki kültürel durum Beyaz Rusya'dakinden tamamen farklı. Litvanyalıların eğitim düzeyi hayli yüksek, çünkü Rus devletindeki en düşük okuma yazma bilmeyen oranı orada. Ancak Litvanya'daki eğitim ağırlıklı olarak Polonya eğitimidir, çünkü burada kültürün organı Litvanya değil, Polonya lisanıdır, ki bu mülk sahibi sınıfların, taşradaki aristokratların ve kent aydınlarının saf Polonyalı veya yüksek ölçüde Polonyalılaşmış olmaları gerçeği ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bu önemli ölçüde Beyaz Rusya'da da böyledir. Litvanya ve Beyaz

Rusya bölgelerinde ülke özerkliğinin fonksiyonlarının uygulanması için gerekli olan o kültürel koşullara sahip tek milliyet Polonya nüfusudur, yani kent unsuru ve aydınlar. Eğer «Westland»ın milliyet özerkliğinden bahsedilecek olunursa, o zaman doğası gereği bu Litvanya veya Beyaz Rusya özerkliği değil, aksine Polonya özerkliği olacaktır, ki bu da ülkenin özerklik kurumlarının doğal ifadesinin Polonya lisanı, Polonya okulu ve kurumlarda Polonya unsuru olması gerektiği anlamına gelir.

Litvanya ve Beyaz Rusya bu koşullar altında kültürel-ulusal pozisyondan hareketle sadece Polonya Krallığı'nın teritoryal devamı, böylece özel özerk teritorya değil, Polonya Krallığı ile birlikte, Polonya Krallığı ve Litvanya ortak siyasi özerkliğinin doğal ve tarihsel teritoryasıdır.

Ancak sorunun böylesi bir çözümü karşısında bir dizi önemli engel durmaktadır. Öncelikle bu milliyetler açısından Litvanyalılar, Beyaz Ruslar, Yahudiler ve diğerlerinden oluşan bir çoğunluk üzerinde Polonyalı azınlığın egemenliği anlamına gelir. Dahası, Litvanya ve Beyaz Rusya'daki Polonya nüfusu ancak Yahudilerle birlikte kent nüfusunun önemli bir parçasını oluşturduklarından, ki Yahudi nüfusu açık farkla Polonyalılardan sayısal olarak fazladır, özerklik kurumlarının sosyal merkezleri [Yahudilerle] paylaşılmak durumunda olur. Polonya Krallığı'nda (1897 sayımına göre) 6,8 milyon Polonyalıya karşın 1,3 milyon Yahudi yaşarken, Litvanya'nın 4 eyaletindeki nüfus oranları şöyledir:

Eyalet	Polonyalılar (% hesabı)	Yahudiler (% hesabı)
Suwałki	22,99	10,14
Kowno	9,04	13,73
Wilna	8,17	12,72
Grodno	10,08	17,37

Sadece Suwałki eyaletinde Yahudi nüfusun sayısı Polonyalılara nazaran düşüktür, ama bu oran özel olarak kentleri ele aldığımızda hemen değişmektedir: Kent nüfusunun %27'sini Polonyalılar,

%40'ını da Yahudiler oluşturmaktadır. Ancak burada Yahudi nüfusu, milliyet asimilasyonuna uğradığı ölçüde, Polonya Krallığı'nda ve özellikle kentlerde Polonya milliyetini güçlendirirken, Litvanya'da daha az asimilasyona uğramıştır; ama [orada asimilasyona uğramış olsa bile] kültürel olarak Rus milliyetini temsil eder, ki her iki durumda da milliyetler karışımı ve özerklik sorununun karmaşıklığı daha da büyümektedir. Litvanya'nın kalbinde, Wilna'da ve böylece kurulması planlanan özerklik parlamentosunun bulunacağı yerde 1900 yılında sayılan 227 okuldan 182'sinin Yahudi okulu olduğunu anımsatmak yeterlidir!

Ayrıca Litvanya ve Beyaz Rusya'daki Polonya milliyetinin ağırlıklı olarak egemen katmanların milliyeti olması da önemsiz değildir: Litvanya ve Beyaz Rus milliyetini topraksız ve topraklı köylülük oluştururken, aristokrat toprak sahipleri ve burjuvazi [Polonya milliyetindendir]. Burada milliyetler ilişkisi aynı zamanda –genel olarak ele alınırsa– sosyal sınıflar arasındaki ilişkidir. Ülkedeki özerklik kurumlarının Polonya milliyetinin eline verilmesi, sömürülen sınıfların pozisyonu güçlendirilmeden sınıf egemenliğinin yeni bir güçlü aracının yaratılması anlamına gelir ve Galiçya özerkliğinin Ukraynalıların başına getirdiği koşulları ortaya çıkartır.

Gerek milliyetler sorunu açısında, gerekse de sosyal nedenlerden dolayı sosyal demokrasi Litvanya'nın özerk Polonya Krallığı bölgesine katılmasına veya Polonya unsurunun engellenemez ağırlığı ile Litvanya ve Beyaz Rusya'nın özerk bölgeler olarak ayrılmalarına karşı kararlı bir biçimde mücadele etmelidir. Ama zaten söz konusu olan milliyetlerin sayısal oranları ve sosyal koşulları nedeniyle Litvanya için her türlü milliyet özerkliği projesi ütopik ve bu nedenle hükümsüzdür.

III

Milliyetler özerkliği sorununun pratikte karşılaştığı zorlukların fevkalâde büyük bir örneğini Kafkaslarda bulabiliriz. Dünyanın hiçbir köşesinde, Asya'dan Avrupa'ya olan kavimler göçünün o eski tarihsel yolu olan ve bu halkların parçalarının ve parçalanarak ayrılan kısımlarının dağıldığı Kafkaslarda olduğu kadar böylesi bir

milliyet çeşitliliği bulunamaz. Bu ülkenin 9 milyondan fazla olan nüfusu (1897 sayımına göre) şu ırk ve milliyetlere bölünüyor:

		Nüfus (1000)
	Ruslar	2.192,3
	Almanlar	21,5
	Yunanlar	57,3
	Ermeniler	975,0
	Osetler	157,1
	Kürtler	100,0
Kafkas dağ halkları	Çeçenler	243,4
	Çerkesler	111,5
	Abhazlar	72,4
	Lezgiler	613,8
Kartveliler	Gürcüler, İmeretler, Megreller vs	1.201,2
	Yahudiler	43,4
Türk-Tatarları	Tatarlar	1.139,6
	Kumuklar	100,8
	Türkler	70,2
	Nogaylar	55,4
	Karaçaylılar	22,0
	Kalmuklar	11,8
	Estonyalılar, Mordvinler	1,4

Dikkate alınabilecek en büyük milliyetler teritoryal olarak şu şekilde dağılmaktadırlar: Kafkasların bütününde izafen en güçlü

grup olan Ruslar, kuzeyde Kuban ve Karadeniz mıntıkasında ve Terek mıntıkasının kuzeybatısında yoğunlaşmışlardır. Güneye doğru Kafkasların batı kısmında Kutaisi eyaletinde ve Tiflis eyaletinin kuzeydoğusunda yerleşik olan Kartveliler bulunmaktadırlar. Daha güneyde, Tiflis eyaletinin güney kısmı ile Kars eyaletinin büyük doğu parçası ve Erivan eyaletinin kuzey kısmından oluşan orta bölgelerde, kuzeyde Gürcüler, batıda Türkler ve doğu ile güneyde Tatarlar tarafından sınırlandırılan Ermeniler yerleşiktir. Doğuda ve dağlarda dağ kavimleri bulunurken, Yahudiler ve Almanlar gibi küçük gruplar yerli milliyetler ile karışık halde genellikle kentlerde yaşamaktadırlar. Milliyetler sorununun karmaşıklığı lisan ilişkilerinde daha da göze çarpmaktadır; çünkü Kafkaslarda Rusça, Osetçe, Ermenicenin yanı sıra yarım düzine Tatar lisanı, Lezgi lisanının dört lehçesi, Çeçencenin, Çerkescenin, Megrelcenin, Gürcücenin, Svancanın ve bir dizi diğer lisanın lehçeleri konuşulmaktadır, ki tüm bunlar diyalekt değil, çoğunlukla diğer nüfus için anlaşılmaz olan bağımsız lisanlardır.

Özerklik sorununda görüldüğü kadarıyla üç milliyet –Gürcüler, Ermeniler ve Tatarlar– söz konusudur, çünkü Kafkasların kuzeyinde yerleşik olan Ruslar, milliyet açısından sadece Rus çekirdek nüfusunun devlet teritoryasının devamını oluşturmaktadırlar.

Milliyetler arasında sayısal olarak en güçlü grup, Rusların yanı sıra Gürcülerdir, eğer Kartvelilerin tüm modifikasyonları onlara eklenirse. Gürcülerin tarihsel teritoryasını, toplam 2.110.490'lık nüfusla Tiflis eyaleti ve Kutai eyaletindeki Suchumi ve Sugdidi oblastları[8*] oluşturmaktadır. Ancak Gürcü milliyeti bu nüfusun yarıdan biraz fazlasını; 1,2 milyon insanı kapsamaktadır; [nüfusun] geri kalan bölümü ise, genellikle Tiflis eyaletindeki Akhalkalaki bölgesinde yerleşik olan ve [buradaki nüfusun] %70'ini oluşturan 220.000 Ermeni, yaklaşık 100.000 Tatar, 70.000'den fazla Oset, Sugdidi oblastında nüfusun yarısını oluşturan Lezgiler ile Suchumi'de çoğunluk olan Abhazlar oluştururken, Tiflis eyaletinin Borçalin bölgesinde farklı milliyetlerden oluşan bir karışım Gürcü nüfusu karşısında çoğunluğa sahiptir.

8* Oblast: Rusya'daki bir idari birim.

Gürcü milliyet özerkliği planı bu sayılar nedeniyle çok çeşitli zorluklara yol açmaktadır. Bir bütün olduğu varsayılan tarihsel Gürcü bölgesinin nüfusu, sadece 2,1 milyonla öylesine küçüktür ki, kültürel gereksinimleri ve iktisadi-sosyal fonksiyonlarıyla modern anlamında bağımsız özerk yaşamın temeli olmaya yetemeyecektir. Ve salt milliyetler ilkesi bakış açısından bile bu teritoryada böylece toplam nüfusun yarıdan biraz fazlasını oluşturan bir milliyetin kamusal kurumlarda, okul idaresinde, siyasi yaşamdaki egemenliği söz konusudur. Devrimci yatkınlıkları ile Gürcü milliyetçileri bu durumun olanaksızlığını öylesine iyi hissetmektedirler ki, ta baştan tarihsel sınırlardan feragat etmekte ve Gürcü milliyetinin belirgin bir çoğunluğa sahip olacağı, uygun kapsama getirilmiş bir özerk bölge tasarlamaktadırlar.

Bu taslağa göre Gürcistan'da sadece 16 bölge Gürcü özerkliğinin temelini oluşturacaklar [ve] başka milliyetlerin çoğunluğu oluşturdukları diğer 4 bölgenin kaderi hakkında ise «bu milliyetlerin halkoylaması» karar verecek. Bu son derece demokratik ve devrimci görünen plan, bütün tarihsel zorlukları «ulusların iradesi» ile çözmek isteyen anarşist metodun etkisindeki bütün planlar gibi, pratikte zaten zor olan tarihsel Gürcistan özerkliğinden çok daha zor uygulanabilme dezavantajına sahip. Çünkü bu plana uygun olarak çizilmiş olan teritoryanın nüfusu sadece 1,4 milyon olur, yani modern bir büyük kentin ortalama nüfusuna eşit olan bir büyüklük. Gürcistan'ın tarihsel, geleneksel çerçevesi ile günümüzün sosyoekonomik koşullarından tamamen keyfî bir biçimde koparılacak olan bu alan, sadece özerk yaşam için son derece yetersiz bir temel olmakla kalmaz, Gürcü milliyetinin soyut çıkarlarının dışında, maddi yaşamın ve iktisadi veya entelektüel çıkarların organik bir birimi, alanı olamaz.

Bu alan üzerinde eski başkent Tiflis ile bir dizi bölge kenti belirgin bir enternasyonal karaktere sahiptir, ki Ermeniler ağırlıkta olup, burjuva katmanlarını oluşturmaktadırlar. Tiflis'in 160.000'lik nüfusunun 55.000'i Ermeni, 20.000'i Gürcü, bir o kadarı Rus, geriye kalanı ise Tatarlar, Persler, Yahudiler, Yunanlardan vs oluşmaktadır. Burada da siyasi ve idari yaşam ile eğitim ve entelektüel kültürün doğal merkezleri, aynı Litvanya'da olduğu gibi yabancı

milliyetlerin üsleridir. Gürcistan'ın milliyet özerkliğini çözülmez bir sorun haline getiren bu durum, aynı zamanda Kafkasların ikinci sorun alanına da: Ermeni özerkliği sorununa da girmektedir.

Tiflis ve diğer kentlerin Gürcü özerk bölgesinden kesilerek ayrılmaları, Gürcistan'ın iktisadi-sosyal koşulları açısından, aynı tersinden Ermeni milliyeti açısından bunların böylesi bir teritoryaya alınması gibi, olanaksızdır. Eğer Ermeni nüfusunun salt sayısal çoğunluğunu temel alırsak, o zaman bir çok yamadan oluşan ve suni olarak Tiflis eyaletinin iki güney bölgesinden, Erivan eyaletinin kuzey kısmından ve Kars eyaletinin kuzeydoğu kısmından bir araya getirilmiş bir bölgeye sahip oluruz, yani Ermenilerin yerleşik olduğu önemli kentlerden kopartılmış bir teritoryaya; [bu] gerek tarihsel açıdan, gerekse de günümüzün iktisadi koşulları açısından saçmalık olurdu, çünkü özerk nüfusun toplam sayısı 800.000'e düşerdi. Ama eğer Ermeni milliyetinin sayısal çoğunluğa sahip olduğu bölgelerin dışına çıkarsak, o zaman bu milliyetin kuzeyde Gürcüler, doğuda Bakû ve Elisabetpol eyaletlerinde Tatarlarla ve batıda Kars eyaletinde Türklerle nasıl kopartılamayacak bir biçimde karışmış olduklarını görürüz, ki Ermeniler burada yaşayan Tatar nüfusunun ağırlıklı olarak zirai ve son derece geri kalmış koşulları nedeniyle kısmen burjuva unsurunun rolünü üstlenmektedirler.

Sonuç itibariyle Kafkaslarda, aynı Litvanya'da olduğu gibi, milliyetler sorununun gerek bütün milliyetlere kültürel varoluş özgürlüklerini, biri diğeri üzerinde üstün olmadan, garanti edecek demokratik anlamda, gerekse de Kafkaslardaki etnografik sınırları hesaplamayan modern gelişmenin reel toplumsal gereksinimleri anlamındaki tek çözüm olanağı, komünde, kentte, bölgede ve eyalette herhangi bir özel milliyet karakteri, yani herhangi bir milliyetin üstün tutulması olmadan gerçekleştirilecek olan geniş yerel özyönetimde yatmaktadır. Sadece böylesi bir özyönetim, bir taraftan farklı milliyetleri yerel iktisadi ve toplumsal çıkarların ortaklaşa korunması amacıyla birleştirilmesi ve diğer taraftan da milliyetlerin her bölgede, her komündeki farklı koşullarının doğal yoldan dikkate alınması olanağını verebilir.

Komün, bölge ve eyaletteki özyönetim örneğin her milliyete yerel temsilcilik organlarındaki çoğunluk kararları yolu üzerinden,

sayısal açıdan çoğunlukta oldukları bölge ve komünlerde kendi eğitim ve kültürel kurumlarını kurma olanağını verecektir. Aynı zamanda azınlık çıkarlarını koruyan özel bir genel devlet lisan yasası, önceden tespit edilen asgari nüfus oranı koşulu altında, azınlık pozisyonundaki milliyetlere komünde, bölgede veya eyalette kendi ulusal lisanlarında [eğitim veren] okulların kurulmasının ve yerel kamu idari ve adalet kurumlarında ilgili çoğunluk milliyetin lisanı ile devlet lisanının yanı sıra kendi lisanlarının dikkate alınmasının bağlayıcılığını sağlamaya yardımcı olabilir. Yerel özyönetim ilkesini yasamanın özel araçlarıyla kombine eden bu çözüm, karmaşık milliyet sorununun kapitalist sistemin ve verili tarihsel koşulların çerçevesi içerisinde çözümü olanaklı olduğu ölçüde, birlikte yaşamanın önkoşulu olan kültürel gelişme ve milliyetlerin eşitliği çıkarını koruma güvencesi verir; milliyetler özerkliğinin [milliyetleri] birbirinden ayıran engelleri ise [bu güvenceyi] veremez.

IV

Rus devletindeki milliyetler sorununun saf formalist çözümüne yönelik ilginç bir örneği, K. Fortunatow adlı birisinin «Trud i Borba» (Ekmek ve Mücadele) yayınevince ilan edilen ve sorunu Rus sosyalist devrimcilerin ilkeleri anlamında pratik çözme denemesi olan taslağı vermektedir.[9] Yazar, nüfus sayımı temelinde, ilgili eyalet ve bölgelerdeki milliyetlerin sayısal çoğunluğunu temel alarak, devletin haritasını milliyetlere göre düzenliyor. Sayısal açıdan en güçlü milliyet, Rusya'nın Avrupa'daki 30 eyaletinde çoğunluğu oluşturan Büyük Ruslar. Onları Ukrayna'daki Poltawa, Podolien, Harkow, Kiev ve Wolhinya eyaletleri ile kısmen Ekaterinoslow, Çernigow, Cherson, Kuban ve Taniren eyaletlerinde çoğunluk olan Küçük Ruslar takip ederken, Bessarabya'da Moldovyalılar, Kırım'da

9 Konstantin Fortunatow: *Nazionalnyje Oblasti Rossi. Opyt statistitscheskogo issledowanija po danym wgeobtschej perepisi 1897 g* [Rusya'nın milliyetler bölgeleri. 1897 genel sayımının istatistik materyalinin deneyimi], St. Petersburg 1906. Yazarın, *Ludzkość* [İnsanlık] habercisinin yanlış bildirmesine rağmen, tanınmış istatistikçi profesör Aleksej Fortunatov ile alakası yok (1907, 76. ve 77. sayılar).

ise Tatarlar çoğunlukta. Polonyalıların haricinde beş eyalette sayısal çoğunluğa sahip olan üçüncü milliyet ise Beyaz Ruslar: Mohylew, Minsk, Wilna, Witebsk ve Grodno; yalnız [Grodno'da] 8 bölgenin haricinde; ağırlıklı olarak Polonyalıların yaşadığı Białystok, Küçük Rusların çoğunluk olduğu Bielsko, Brest ve Kobryn, Letlerin çoğunluk olduğu Dünaburg, Rositten ve Ludsen, nihayetinde Litvanyalıların çoğunluk oldukları Traken. Somlensk eyaletindeki Krasnow bölgesi de, ağırlıkta olan milliyet hesaba alınacaksa, Beyaz Rusya'ya ait görülmelidir. Litvanyalılar ve Samogitler Kowno ve Suwałki eyaletlerinde çoğunluktalar, ama Polonyalıların çoğunluk oldukları Suwałki ve Augustów bölgelerinin haricinde. Letler Kurland'da, Estonyalılar ise Estonya'da açıkça çoğunluktalar, ama Livland kuzey ve güney olmak üzere, neredeyse eşit büyüklükteki iki bölgeye ayrılmakta. Eğer Suwałki eyaletinin haricindeki Polonya Krallığı'nı da eklersek, Rusya'nın Avrupa'daki 62 eyaletinde şu milliyetler oranını görebiliriz:

Milliyet	**Bir milliyetin çoğunlukta olduğu eyaletlerin sayısı**
Büyük Ruslar	30
Küçük Ruslar	10
Beyaz Ruslar	5
Polonyalılar	9
Litvanyalılar	2
Letler	2
Estonyalılar	1
Moldovyalılar	1
Tatarlar	2

Yazar, Kafkaslardaki milliyetleri eyaletlere ve bölgelere göre teritoryalara dağıttıktan sonra, Rusya'nın Asya tarafına geçiyor. Sibirya'da nüfusun %80,9'unu oluşturan Rus unsuru açık farkla

çoğunlukta; bunun yanı sıra Buryatlar %5, Yakutlar %4, Tatarlar %3,6, diğer milliyetler ise %6,5'tir. Sadece Yakutsk eyaletinde Ruslar %11,5 ile %82,2'yi oluşturan Yakut nüfusu karşısında azınlıktadır. Orta Asya'da Kırgızlar, üç güney [eyaletinin] haricinde bütün eyaletlerde sayısal olarak en önemli milliyettir; Transkaspya'da Türkmenler nüfusun %65'ini oluştururlarken, Semerkant'ta Özbekler (%58,8) ve Tacikler %26), nihayetinde Sartlar nüfusun yarısını oluşturuyorlar; [Semerkant'ta] Özbekler %9,7, Kırgızlar %12,8.

Bay Fortunatov milliyetlerin sayısal çoğunluğuna göre eyaletleri ve bölgeleri temel alarak, devlet içerisinde şu milliyetler bölgesi şemasını oluşturuyor:

Bölgeler	**Söz konusu milliyetin çoğunluğu oluşturduğu eyaletlerin nüfusu**	**Söz konusu milliyetin sayısal çoğunluğu oluşturduğu bölgelerin nüfusu**		**Söz konusu milliyete ait insanların tüm devlet içindeki sayısı**
	Bin			
1. Büyük Rusların	57.617		57.250	55.673
2. Küçük Rusların	25.347		26.587	22.415
3. Beyaz Rusların	8.517		7.328	5.886
4. Polonyalıların	8.819		8.696	7.931
5. Litvanyalılar-Letlerin	4.101	4.088	5.046	3.094
6. Estonyalıların	413	958		1.003
7. Moldovyalıların	1.935		1.352	1.122
8. Kartvelilerin	6.497	1.593	6.157	1.352
9. Ermenilerin		946		1.173
10. Kafkasya dağ kavimlerinin		1.109		1.092
11. Kafkas Tatarlarının		1.982		1.533
12. Diğer Kafkasyalıların		527		-

13. Çuvaşlar, Başkurtlar, Tatarlar ve Mordvinlerin	4.367		3.673	-
14. Kırgız-Türkmenlerin	5.515	5.642	7.874	4.365
15. Sartlar, Özbekler ve Taciklerin	2.232	2.232		2.046
16. Yakutların	270		234	227
17. Diğerlerinin	-		1.173	-
Toplam	125.640		125.640	-

Bu şemada, Büyük Rus veya Küçük Rus bölgeleri arasında ve Litvanya, Estonya veya tek tek Kafkas veyahut bilhassa Yakut bölgeleri arasında olduğu gibi, büyük sayısal farklılıklar çarpışmaktadır. Bu durum «federasyon» ilkelerinin taraftarlarının geometrik duygusunu, güç ve büyüklük açısından böylesine eşitsiz milliyetlerin eşit haklı özerk bölgeleri anlamındaki sessiz sakin ilişkileri konusunda bazı şüpheler uyandıracak derecede rahatsız ettiğinden, istatistikçimiz, fazla şikâyet etmeden, makas ve zamkın yardımına başvurarak birkaç küçük bölgeyi tek bölge haline getiriyor ve fazlaca büyük olan bölgeleri de küçük bölgelere bölüyor. Gerçi hangi temelde bu sonucu çıkardığını bilemiyoruz, ama 6-9 milyonluk bir nüfusu ilgili milliyet bölgesinin normal ölçüsü diye varsayarak, Küçük Rus bölgesinin 3, Büyük Rus bölgesinin 7 parçaya bölünmelerinin «basit» olacağı aklına geliyor. Örneğin 6,7 milyon nüfusla Don, Astrahan, Kuban, Stawropol, Karadeniz eyaletleri ile Tersk eyaletinden iki bölgeyi «Kazak» bölgesi, devamla Kazan, Ufa, Orenburg, Samara eyaletleri ile Simbirsk eyaletinden iki bölgeyi 9 milyon nüfusluk Tatar-Başkurt bölgesi olarak ayırdıktan sonra, geri kalan 25 eyaleti olan 42 milyonluk nüfus alanını basitçe beş simetrik parçaya, hep yaklaşık 8 milyon nüfus kalacak şekilde ve hiçbir milliyet ilkesini uygulamadan bölüyor.

Böylece Rusya'nın bütününün 16 «devlete», yani milliyetler ilkesine göre özerk bölgeye bölen projeye ulaşıyoruz:

1 Polonya bölgesi, toplam nüfusu	8.696.000
1 Beyaz Rus bölgesi, toplam nüfusu	7.328.000
1 Baltık bölgesi, toplam nüfusu	5.046.000
3 Küçük Rus bölgeleri, toplam nüfusu a) Güneybatı (Podolsk, Wolhinya, Kiev ile Grodno'nun üç bölgesi), toplam nüfusu b) Asıl Küçük Rus bölgesi (kuzey bölgeleri olmadan, ama Kursk ve Woroneş eyaletlerinin Küçük Rus bölgeleriyle beraber Poltwa, Harkow, Çernigow), toplam nüfusu c) Yeni Rus bölgesi (Bessarabya, Cherson, Taurien, Yekaterinoslşwa ve Taganrog bölgesi), toplam nüfusu	 27.228.000 10.133.000 8.451.000 8.644.000
1 Kafkas bölgesi (Rus bölgeleri haricinde), toplam nüfusu	6.157.000
Orta Asya'da 1 Kırgız bölgesi, Akmolinsk eyaletinin iki bölgesi haricinde, toplam nüfus	7.490.000
1 Sibirya bölgesi, Akmolinsk eyaletini iki bölgesi dahil, toplam nüfus	6.015.000
7 Büyük Rus bölgesi, toplam nüfus	57.680.000

Yazar tabii ki bu şemayı düzenlerken, ne herhangi bir tarihsel nedene, ne de iktisadi koşullara, modern gelişmeye ve doğal koşullarca oluşturulan üretim ve ticaret bölgelerine riayet etmekle kafasının karışmasına izin vermiyor. Bilindiği gibi, böylesi bakış biçiminin seviyeleri, ancak beyinleri sonuna kadar Marksist «doktrinlerle»

dolu olan insanların siyasi entrikalarını şaşırtır. Bunlar ise, sadece ulusların «haklarına», özgürlüğe, eşitliğe ve diğer böylesi yüce şeylere gözlerini dikmiş olan «gerçek devrimci sosyalizmin» kuramcıları ve siyasetçileri için yok hükmündedirler. Şu an için bu, iki Litvanya eyaletinin –Kaunas ve Suwałki'nin Polonyalı bölgeleri olmadan– Litvanya'nın tarihsel-kültürel kalbinden, uzun zamandır iktisadi ilişkileri olduğu Wilna eyaletinden ve diğer komşu bölgelerden ayrılması ve bu iki eyaletin, gevşek tarihsel ve güncel iktisadi ilişkilerin olduğu Livland, Kurland ve Estonya ile birleşmesinde kanıtlanmaktadır. Ukrayna'nın da simetri nedenlerinden ve doğal ve iktisadi bağlantının aksine farklı bölgelere bölünmesi, diğer yandan Sibirya'nın 12,5 milyon kilometrekarelik alanı olan, Avrupa'dan daha büyük, son derece ciddi doğal, iktisadi ve kültürel karşıtlıklara sahip olan bir ülkenin tek bir özerk bölge haline getirilmesi, bu tüm «dogmalardan» bağımsız metodun kanıtıdır tabii ki. Bu şemada aynı zamanda milliyetler özerkliği ilgili milliyetin iktisadi ve toplumsal sistemi ile hiçbir bağlantı olmaksızın ele alınmaktadır. Nihayetinde merkezîleşmiş idaresi, yasaması ve kültürel yaşamı olan belirli bir teritoryanın zorunlu önkoşul olduğu bölge özerkliğini demek ki, kısmen göçebe iktisatı altında ve tamamen kabile gelenekleri ile yaşayan ve bugüne kadar Rus mutlakiyetçiliğinin tüm teritoryal idare uğraşlarını tökezleten Kırgızlar, Yakutlar veya Buryatlar aynı Polonyalılar gibi yerine getirebilecekler. Demek ki özerk bölgelerin «sosyalist devrimci» kanaatin keyfine göre kurgulanması tamamen «serbest», mekân ve zaman ile herhangi bir temelde bağlantısız ve verili olan bütün tarihsel, iktisadi ve kültürel ilişkiler sadece «devrimci» makaslarla sanatsal milliyetler parsellerinin kesilerek ortaya çıkartılacağı materyal rolünü oynuyorlar.

Peki, Rusya'nın salt etnografik metoda göre gerçekleştirilecek siyasi parçalanması hangi sonucu ortaya çıkartmaktadır? Bay Fortunatow'un taslağı, tam anlamıyla milliyetler esasıyla alay etmektedir. Kültürel olarak kaynaştıkları Polonya milliyetinden ayrılan Litvanyalılar, etnografik benzerlikler nedeniyle, kendilerini aynı Polonyalılarla olduğu gibi özdeşleştiremedikleri Letler ve Estonyalılarla bir Baltık «milliyetinden» bir araya getiriliyorlar, ki bu şekilde Livland ve Estonya'nın tamamen Almanlaşmış kültürel

merkezlerine bağlanıyorlar. Gürcülerin, Ermenilerin, Tatarların ve birkaç düzine Kafkas kabilesinin tek bir «Kafkas» milliyetinde birleştirilmesi ise milliyet özerkliğinin kötü niyetli bir hicvine dönüşmektedir. Bessarabya'daki Moldovyalılar ile Kırım Tatarlarının Küçük Rus milliyeti altına sokulmaları ve nihayetinde kendi yaşamlarını sürdüren, birbirlerinden kültürel gelişme basamağı, dil, inanç, hatta kısmen ırk açısından farklı olan Nenzleri, Ostyakları, Tunguzları, Buryatları, Yakutları, Çukçukları, Kamçadalları ve daha bir çok kabileyi Sibirya'nın Rus nüfusuyla birlikte, ortak yasaması, idari ve kültürel kurumları olan gizemli bir «Sibirya» milliyeti içerisinde toparlamak, daha az acımasız değildir. Fortunatow'un taslağı esas itibariyle milliyet esasının doğrudan olumsuzlanması ve aynı ölçüde anarşist metodun bu gözyaşı vadisinde nesnel toplumsal gelişmeye hiçbir şekilde riayet etmeden keyfine göre «iyileştirmeyi» iddia ettiği çirkin gerçeğin aynı sonuçlarına, «milliyetlerin hakkının» ve eşitlik emrinin sistematik iğfaline ulaştığı ilginç bir denemesidir. Aradaki tek fark şudur: milliyetin, liberalizmin ve anarşizmin ideolojisince hayal edilen «haklarının» ayaklar altına alınması gerçekte, kendi iç anlamına ve –ki, bu en önemlisi– kendi devrimci diyalektiğine sahip olan tarihsel gelişme sürecinin bir sonucuyken, toplumsal olarak büyümüş olanı hevesle kesip parçalayan ve toplumsal olarak birbirleriyle uyuşmayanları birleştirmeye çalışan devrimci-milliyetçi becerisizlik, her türlü akıldan uzak ve siyasi palyaçoluğun rüzgârından beslenen şematik bilgiçlik tasladığından, milliyetin o öylesine kutsadığı «haklarını» kendisi ayaklarıyla ezmektedir.

POLONYA KRALLIĞI'NIN ÖZERKLİĞİ

I

Bütün bu daha önce gösterilen örneklerden, ulusal özerkliğin, sosyalistlerin her koşul altında gerçekleşmesi için uğraş vermesi gereken ne tek, ne de bütün milliyet gruplarına uygulanabilecek bir siyasi biçim olmadığı sonucu çıkıyor. Özerkliğin belirli durumlarda uygulanmasının özgürlüğe ve demokrasiye aykırı hangi sonuçlara yol açabileceğini Litvanya örneği göstermektedir. «Sosyalist devrimcilerin» geleceğin özgür Rusya'sındaki özerklik kurumlarına yönelik olan düşünceleri, böylesi bir varoluş biçiminin çok çeşitli biçimlerde farklı milliyetlerden oluşan nüfusun temeli olarak alınmasının ne denli gerçek dışı olduğunu kanıtlamaktadır. Kendisini geleneksel anarşist-milliyetçi boş laflardan kurtaran günümüz sosyalizmi özerklikte en fazla, belirli koşullar altında –burjuvazi ve proletarya için– burjuva toplumunda tarihsel olarak gerekli olabilecek ilerici siyasi gelişmenin bir biçimini görebilir; ancak modern gelişmenin verili bir bölgede ne iktisadi çıkarların ayrılmasına, ne de ilgili milliyetin varolan burjuva kültürünün farklılaşmasına yol açan veya milliyetlerin teritoryal ve toplumsal bileşiminin bölgesel ayrılmaya izin vermediği yerlerde [bu özerkliğin] hiçbir şekilde gerçekleşemeyeceğini de. Soyut olarak bütün milliyet kuruntuları için ve hem de uygunsuz koşullar altında her derde deva ilaç olarak kullanılan bir özerklik, tersinden hakkı verilmek istenilen milliyetler arası karşıtlıkların körüklenmesine yol açabilir. Bütün bu durumlarda –ezilen milliyetlerin hakkını yemek için değil, aksine onları korumak için– geniş yerel özyönetim, bütün yurttaşların eşitliği ve buna uygun tüm devlet lisan yasası kombinasyonu, burjuva toplumunun koşullarının izin verdiği ölçüde, milliyetler arasındaki

karşıtlıkları hafifletme ve azaltma zorluğundan çıkışın tek yoludur.

Gördüğümüz gibi, ülkemizin sosyokültürel ve tarihsel koşulları Polonya Krallığı için ülke özerkliğini gerekli kılmaktadır, hem de Rus devletindeki Asya despotizminin alaşağı edilmesini ve kapitalist iktisat ile burjuva gelişiminin gereksinimlerini yerine getirmeyi hedefleyen siyasi devinimlerin zorunlu sonucu olarak. İşte tam da bu nedenlerden dolayı özerklik, devrimci Polonya proletaryasının programatik talebidir. Ancak bilinçli proletaryamız bu şiarı savunurken, bizdeki burjuva partilerinkilerden çok farklı bakış açılarıyla kendisini yönlendirmektedir. Ülke özerkliği Polonyalı mülk sahibi sınıflar için sınıf egemenliğinin mükemmel bir aracı olduğundan, bütün hayallerinin hedefidir. Ancak yıpranmış yurtsever boş söylemler, proletaryanın devrim dönemindeki tavrıyla kızgına dönen büyük toprak sahiplerinin, fabrika sahiplerinin, atölye sahiplerinin, ruhban sınıfının ve ideolojik uydularının bilumum sürüsünün, mücadele eden kent ve taşra proletaryası ile sınırsız, «ulusal», «kendi» hesaplaşmasını yapma uğraşlarını pek beceriksiz ve üstünkörü örtebiliyor. Burjuva toplumundaki özerklik uğraşlarının bu genel nedeninin tek tek katmanların ve partilerin programlarına ve taktiğine nasıl yansıdığını, bu çalışmanın sonunda göstereceğiz. Ama bunun yanı sıra sınıfların sömürülmesine yönelik olan çıkarların burjuvazimizin siyasetine ve yayıncılığına nasıl bir klasik kinizmle yansıdığı, özerkliğin, günümüz toplumunun koşulları altında sınıf egemenliğinin bir aracından başka bir şey olmadığını ve olmayacağını gösteren nesnel içeriğini açığa çıkartmaktadır. Nasıl modern devletlerin anayasa biçimleri, cumhuriyetçi hükümet biçimleri gibi demokratik kurumları esas itibariyle burjuva egemenliğinin gelişmiş biçimleriyseler; nasıl son yüzyılın eşiğinde ilan edilen ünlü «insan ve yurttaş haklarının» bu yüzyılın bütün sosyal ve siyasi tarihini esas içeriğine, yani Avrupa kıtasındaki ilk modern anayasanın kendisine süs olarak taktığı o yüce üçlü «özgürlük, eşitlik ve kardeşlik» şiarını sömürünün özgürlüğüne ve burjuvazinin egemenliğine indirgediyseler [ve bu] –Marx'ın sözleriyle söyleyecek olursak– proletarya için «piyadelerin, süvarilerin ve topçuların»[1*]

1* Bkz. Karl Marx: Der achtzehnte Brumaire (On sekizinci Brumaire), *MEW*, Bd. 8, s. 148.

yatay üçlüsüne dönüştüyse, ülke özerkliği de kendisini burjuva partilerinin yurtsever boş söylemlerinin örtüsünden ve milliyetçi «devrimcilerin» müphem hayallerinden sıyırdıktan sonra, aristokrasi ve burjuvazinin «ulusal» kent proletaryası ile küçük ve topraksız köylüler üzerindeki olgun«yerli» egemenliğin en yavan biçimi olarak göstermektedir. Bu, bir zorluk çıkartmaz, dezavantaj değildir, tam tersine tarihsel varlık hakkı böyledir ve bunlar ülke özerkliğimizin gerçekleşmesinin nesnel garantileridir. Polonya halkı için özerkliğin karakteri hakkında yanılmak olanaksızdır; ne de olsa sınırının yanı başında «kendi» örneğine ve Galiçya'daki özerk iktisat deneyimine sahiptir.

Eğer, öncüsü sayesinde bilimsel sosyalizmin serin analizini bilincine çıkaran proletaryamıza özerkliğin asıl içeriğinin bütün yanılsamaları ve [özerkliğin] her türlü milliyetçi idealize edilişi yabancıysa, o zaman burjuva gelişim biçimleri hakkındaki anarşist hayal kırıklıklarına ve kayıtsızlığa da, bunlar burjuvai oldukları-dan, yani farklı siyasi hoppa adamın sözde devrimci fantezilerinde bir araya gelenler değil, sadece bugünkü toplumda ortaya çıkabildiklerinden, mesafeli davranmalıdır. Sosyal demokrasi, sınıf egemenliğinden kurtuluşun sadece ve tek başına [sınıf egemenliğinin] en geniş ve engelsiz gelişimi ve gündelik, yorulmak bilmez sınıf mücadelesiyle olanaklı olacağını öğrendikten sonra, bu gelişmeden zaferin bütün araçlarını ve bütün umutlarını çıkarttığından, her ülkede «burjuva» özgürlüklerinin ve demokratik kurumların en enerjik savunucusu oldu; bunlar kendiliğinden ekonomik sömürüyü veya bugünkü devletin sınıf karakterini yıkabileceklerinden veya en azından sınırlayabileceklerinden değil, bunlar sayesinde bu sömürü ve sınıf karakterinin daha olgun ve daha ilerici biçimleri ortaya çıktıklarından ve proletaryanın mücadelesi için bilinçlenme ve organizasyon kolaylaşarak, [proletaryanın] kaçınılmaz zaferi hızlandırıldığından.

Ve ülke özerkliği de Polonya proletaryası için tam da bu anlamda bir hedeftir, çünkü henüz ülkemizde vahşi, arkaik biçimlerdeki ve bu yüzden proletaryanın bilinçlenmesini ve mücadelesini zorlaştıran burjuva egemenliğinin ilerici biçimidir. Varlık sahibi sınıflarımıza kendi sınıf çıkarlarına hizmet eden ulusal kültürel

özgürlükler aynı zamanda proletaryaya, sınıfın direniş aksiyonu için bir çok yeni ve keskin silahlar vermektedir. Artan iktisadi gelişme, sanayii ve zirai üretiminin, ticaret ve ulaşımın, entelektüel, siyasi yaşamın canlanması, devletteki genel özgürlükçü kurumların arka planında ülkenin özerklik kurumlarının teşvik edeceği tüm gelişmeler, çalışan insanların olgunlaşması ve sınıf yoğunlaşması için avantajlı bir atmosfer olacaklardır.

Farklı anayasa ve cumhuriyetçi biçimler proletarya için nasıl, öyle ya da böyle, güçlü ve açık sınıf mücadelesinin elverişli alanlarıysalar, ülke özerkliği de çok farklı biçimlerde, özyönetim kurumlarının hangi biçimleri ve hangi kapsamı alacaklarına bağımlı olarak, [sınıf mücadelesine] etkide bulunabilirler. Ülkemizdeki burjuva partilerinin ve devrimci proletaryanın özerklik talebini ileri sürmelerine neden olan çıkarlar ve bakış açıları ne denli birbirlerine ters iseler, o zaman bu talebin gerçekleştirilmesine ve detaylarının gereksinimlerine yönelik planları da tabii ki o denli birbirleriyle çelişir olmalıdır. Eğer ülkemizdeki varlık sahibi katmanlar özerklik kurumlarının ülkemizin burjuva gericiliğini muhafaza etme hedefine uyarlamaya çalışırlarsa, o zaman proletarya özerkliğe, Polonya'nın, devletin diğer parçalarındaki halk ile demokratik ve devrimci bağlantısını olanaklı kılan ve şart koşan karakteri vermeyi hedeflemelidir. Eğer ülke çapındaki özyönetim aristokrasi ve Polonyalı sanayiciler için, dürüst olmayan işleriyle «yerli» kliğin çıkarlarını koruma ve kollamanın alanı olarak görünürse, o zaman [bu özyönetim] proletaryanın pozisyonundan rasyonel iktisadi ve toplumsal gelişmenin itici gücü olarak önem kazanır. Eğer ulusal kültürel varoluşun özgürlüğü «ulusumuzun tepesindekiler» için öncelikle yerel küçük burjuva aydınlar ile ruhban sınıfının çalışan sınıfların aklı üzerindeki sınırsız entelektüel ve ahlaki baskısı biçiminde görünüyorsa, o zaman sosyal demokrasi buna karşın özyönetimin eğitim ve kültürel kurumlarını kent ve taşradaki geniş halk kitlelerini entelektüel bağımsızlığa ve ülkemizdeki, kendilerini doğuştan halk «eğitimcisi» olarak görenlere karşı direnç gösterme yetisine kavuşmalarını sağlayacak hedeflere yöneltmek için uğraş vermelidir.

Bu nedenle özerklik, proletaryanın sınıf partisi için devletin bütünündeki koşulların büyük devrimci reformu ile kopmaz

biçimde bağlantılı bir detaydır, yani Rusya'nın bütünündeki demokratik kurumların kısmi uygulamasıdır. Ülke özerkliği talebi, sosyal demokrasinin programında, tüm devlet için cumhuriyet talebiyle kopmaz bir biçimde bağlantılı olarak yer almaktadır.[2*] Çünkü Polonya Krallığı için özerklik ancak devrimin nihai zaferi ve mutlakiyetçi düzenin alaşağı edilmesi durumunda gerçekleştirilebilir ve ülkemizde sadece bu bağlantıda ilerleme ve toplumsal gelişmenin bir aracı olabilir.

Ayrıca özerklik kurumlarının kendilerinin az ya da çok demokratik ve ilerici karakteri olabilir. Bu nedenle proletaryanın partisi ülke parlamentosunun ve ülke idaresinin tamamen [bu parlamentonun] kontrolü altına alınmasının yanı sıra, özyönetime ait olan bütün meselelerin alanındaki ve hiçbir şey tarafından engellenemeyecek parlamenter yetkinin yanı sıra, bu parlamento için genel, eşit, gizli ve doğrudan seçimler talep etmek zorundadır. [Proletaryanın partisi] sadece yerliler tarafından yerine getirilecek idare ve yasamanın yanı sıra, memurların ve ülke hâkimlerinin ülkedeki bütün yetişkin nüfus tarafından seçimle [göreve getirilmelerini] talep etmelidir. Polonya halkı için sadece ulusal okullar değil, aynı zamanda çalışan insanların en geniş kitlelerine gerçek eğitimi olanaklı kılacak gerçek bir halk okulu idaresinin inşa edilmesi.

Sosyal demokrasinin özerkliği kapsamı ile merkezî yasama karşısındaki konumuna yönelik taleplerini de proletaryanın aynı, tam olarak belirli tutumu belirlemelidir. Sosyal demokrasi bu durumda da, kendisini her «olanaklı olan» özyönetim sorumluluğuna ve «en geniş özerkliğe» sokan ütopik milliyetçilerin kof görüşleri ile yönlendirmediğinden ve ayrıca siyasi çizgisinde ülke özerkliği ile devletin merkezî kurumları arasındaki alanların paylaşımında son derece tutarlı bir biçimde Polonya ve Rusya gericiliğinin çıkarlarına

2* R.L. burada 1904/1905'de Leo Jogiches ile birlikte kaleme aldığı «Ne istiyoruz? Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal demokrasinin programının yorumu» başlıklı programatik metne atıfta bulunuyor. Metin, önce gazete makalesi, sonra 1906'da Varşova'da broşürolarak yayımlandı. Üçüncü bölümün ilk paragrafında tüm Rus devleti için cumhuriyet, ikinci paragrafta da Polonya Krallığı için ülke özyönetimi, yani özerklik talep edilmekte. Bkz.: Rosa Luxemburg, *GW*, Bd. 2, s. 37-89.

odaklanan mülk sahibi sınıflara karşı kararlı bir şekilde karşı çıktığından, genel programatik pozisyonunda durmaktadır.

Bu pozisyondan bakınca, Polonya proletaryasının ülkemiz için talep edeceği özerklik yasasının kapsamı sıradan bir mesele veya siyasi konjonktürün bir meselesi değildir. Sınırları, özerkliğin Polonya Krallığı'ndaki maddi temelini yaratmış olan aynı nesnel kapitalist gelişme şartlarıyla belirlenmektedir. Ülkemizde bugün bütün toplumsal ve kültürel gelişme, aynı ülkemizdeki siyasi özgürlüğün ve özerkliğin sayesinde gerçekleşebileceği devrimci hareket gibi, Polonya Krallığı'nı Rusya'ya bağlayan kapitalist gelişmeye dayanmaktadır ve ifadesini, bu gelişme sonunda devletin bütününde milliyet farkı olmaksızın tek sınıfta birleşen proletaryanın sınıf mücadelesinde bulmaktadır. Bu sebepten dolayı bu kapitalist gelişmenin menfaatleri ile proletaryanın birlik ve sınıf mücadelesi menfaatleri, sosyal demokrasinin devletin bütünündeki yasama ile ülke çapındaki özyönetimin yetkileri arasındaki toplumsal ve siyasi yaşam alanlarının uygun paylaşımını belirleyebilmesine yardımcı olacak doğal, nesnel ölçektir. Kendimizi bu iki noktadan yönlendirerek, Polonya Krallığı nüfusunun diğer nüfusla eşit haklı olarak, genel ve eşit seçim hakkı ile katılması gerektiği merkezî yasama alanına öncelikle devletin siyasi anayasasının içeriğini ve ilkelerini oluşturan meselelerin girmesi gerektiği sonucuna ulaşırız. Sosyal demokrasi, devletin bütünü için bir anayasa koyucu meclis üzerinden devlette cumhuriyetçi-demokratik bir sistemin kurulmasını talep ederek, kararlı bir biçimde devlet bütününün meclisinin yetkileri arasına, siyasi sistemin ilkelerinin detayda geliştirilen ve tamamlanan dokunulmazlığın ve yasa önündeki eşitliklerini, devamla toplantıları, sendikaları, ifade ve basın özgürlüğünü, komün ve vilayetin özyönetimini ilgilendiren bir yasamayı talep etmektedir.

Eğer şimdi siyasi yaşamın, günümüz parlamentosunun yasama içeriğini oluşturan güncel sorularına geçersek, o zaman sosyal demokrasinin ilkesel duruşundan, kapitalist iktisatın ve günümüz sınıf devletinin yaşam temellerini oluşturan o iktisadi ve siyasi meselelerinin de merkezî yasamanın [sorumluluğu] altına girmek zorunda oldukları sonucu çıkar. Bunlar, şunlardır: Gümrük ve ticaret politikaları, modern iletişim araçları (demiryolu, posta, telgraf),

ordu, vergi sistemi, sivil ve ceza hukuku, nihayetinde kamusal eğitimin genel temelleri. Şimdi her konuyu sırasıyla tek tek ele alalım.

II

Aynı devlet toprağının tek tek parçaları arasındaki gümrük ve ticaret kısıtlamalarının ortadan kaldırılması, devlet topraklarının tek bir ticaret teritoryasına birleştirilmesi, her ülkedeki kapitalist gelişmenin ve aynı şekilde büyük devlet gelişiminin en önemli sonuçlarından birisidir. Hatta Avusturya-Macaristan düalizmi bile, imparatorluğun iki parçasının gevşek federalist ilişkilerine ve Avusturyalı rakipleri, özellikle Böhmen ve Mähren'deki dokuma fabrikaları tarafından zayıflatılan Macar sanayii burjuvazisinin güçlü muhalefetine rağmen, monarşinin her iki parçasındaki gümrük ve ticaret birliği ile tek tip ticaret yasasını ayırmaktan acizdir. Ve 24 Eylül 1868'de Galiçya eyalet parlamentosundaki ünlü kararda formüle edildiği gibi, Galiçya'nın cesur ve en geniş kapsamlı özerklik programı dahi, Galiçya için gümrük özerkliği talep etmemişti. Ve 1880li yıllarda kendine gelen Galiçya burjuvazisi «Galiçya'nın kendi sanayiini yaratmasını» talep ettiğinde ve baskıcı Avusturya sanayiinden kurtuluş fikri gündeme oturduğunda, bu hareketin en çevik savunucusu kesin bir dille şunları söylüyordu: «Eğer gümrük sınırımız olursa, kendi sanayimiz de olur [diyenlere] hemen şu yanıtı veriyoruz: Galiçya'da gümrük sınırı olmayacak... Avusturya'da gümrükler kalktıktan sonra, ilelebet kalkmış oldular. Avusturya'ya ister merkeziyetçi, isterse bir özerklik taraftarı baksın fark etmez; eyaletler arasında gümrük engellerinin kurulması söz konusu olamaz. Tahta bağlı ülkeler ile Avusturya eyaletlerinin ticaret politikaları açısından bağımsız özerk bütünlerin birliğine bölünmeleri olanaksızdır. Kendi gümrük sınırları ve gümrük tarifeleri olan eyaletler fikri, monarşinin varoluş hakkını kaale almayan [bir fikirdir]. Dolayısıyla her eyaletin sadece diğer Avusturya eyaletleri karşısında değil, yabancı ülkeler karşısında da gümrük özerkliğine sahip olması gerekirdi. Başka türlü özerk gümrükler hedefi hayal olur. Sonuçta uluslararası ticaret sözleşmeleri tek tek eyaletlerin özerkliğinin [meselesi]

olmak zorunda kalırlar. Avusturya topraklarında kaldığımız müddetçe, sorunu irdelememizde gerek yoktur.»[3] «Avusturya toprakları üzerinde», yani Avusturya devletine ait olunmasının tarihsel temelinde duran Galiçya burjuvazisi, gümrük özerkliği düşüncesini daha başından uygulanamaz bir ütopya olarak nitelendirdi.

Ülkemiz için aynısını Kongre Polonya'sının gelişme tarihi teyit etmektedir. 1815 Viyana Sözleşmesi'ne göre Polonya Krallığı gümrük özerkliğine sahipken ve Rusya ile arasında ticaret sınırı varken, eski aristokrat cumhuriyetinin diğer parçalarıyla tek tip bir ticaret alanı oluşturuyordu. Ancak Polonya'nın eski bütünlüğünün ve devlet bağımsızlığının kalıntısı olan bu durum, belirli bir zaman içerisinde, 1820'lerde Kongre Polonya'sında ilerleyen kapitalist gelişme tarafından ortadan kaldırıldı. Polonya'daki üretimin Rusya'nın doğusundaki piyasayı kullanmaya başlamasından beri, Polonyalı fabrikatörlerin Polonya ve Rusya arasındaki gümrüğün kaldırılmasına yönelik çağrıları hep duyuluyordu. Henüz 1826'da Polonya Krallığı'nın özerk maliye bakanı Prens Lubceki [-Drucki] Rus hükümetine gönderdiği istek mektubunda ticari sınırların kaldırılması gerektiğini belirtiyordu: «Polonya nihayetinde Rusya'ya aittir ve her iki ülke bir bütün oluşturmaktadır.» Ancak Rus fabrikatörler, özellikle Moskova'dakiler bu nedenlerden dolayı, yani Polonya sanayiinin doğu piyasalarında tehdit oluşturacak rekabeti karşısında tersinden Rusya ve Polonya arasındaki gümrük sınırlarının daha da yükseltilmesini, yani özerk Kongre Polonya'sının ticari olarak daha çok ayrılmasını istiyorlardı. Kasım Ayaklanması'nın 1831 yılında bastırılmasından sonra, I. Nikolaus döneminde ekonomik ve siyasi gericiliği temsil eden korumacı Rus partisi, bakan Kaukrin öncülüğünde belirli bir süre Rusya'yı Polonya'dan ayıran yasaklayıcı gümrük uygulamalarını yürürlüğe sokmayı başarmıştı. I. Nikolaus, ayaklanmanın başladığına dair ilk haber geldiğinde Kont Jezierski'ye şu mesajı gönderdi: «Ve şimdi bağımsızlığı elde edecek olursanız, o zaman kıyıdaki limanlar olmaksızın durumunuz ne olacak? Zanaatkârlarınız Rusya'daki pazarları olmadan ne yapacaklar?» Rus gümrüklerinin yükseltilmesiyle Kongre Polonya'sındaki ayaklanma

3 Tadeusz Rutonski: *W sprawie przemgslu krajowego* (Yerel sanayii üzerine), Krakau 1883, s. 54.

ve tekstil sanayii çöktü. Ancak kapitalizmin, Çarlığın bilinçli olarak desteklediği kaynaştırıcı tandansı, yapacağını yaptı. Rusya ve Kongre Polonya'sı arasındaki gümrük sınırı 1851'de nihai olarak kaldırıldı ve ancak o zamandan itibaren Rusya ve Polonya'daki iktisadi devinimle bağlantılı olarak serfliğin kaldırılması, demiryollarının inşası, sanayii kredileri için kurumların oluşturulması vs yani Kongre Polonya'sı ve Rusya arasında her geçen gün daha sıkı birlikteliği yaratarak, iki ülkeyi de tek tip iktisadi organizmaya dönüştüren kapitalist büyük sanayii çağı başlayabildi.[4] Demek ki bugün Rusya'nın ticaret ve gümrük alanını tek tek eyaletlerin teritoryalarına bölme fikri, Polonya'nın gümrük özerkliğini mezara gömen büyü sanayii üretiminden manifaktür öncesi üretim biçimlerine geri dönme önerisiyle; Polonya-Rusya kapitalizmini, daha ilerici koşullara ulaştırma çabasındaki devrimci metot yardımıyla değil, tam tersine çoktan aşılmış koşullara geri döndüren gerici metodun yardımıyla yok etme önerisi ile eşanlamlıdır.

Polonya Krallığı için gümrük özerkliği uygulama fikri sadece bir küçük burjuva uğraşısı, eski Nasyonal Demokrasi biçimindeki bir partinin küçük burjuva gericiliğinin ifadesi olan bir çözümü olabilir. Ancak böylesi bir tandansın ütopikliği bugün herkes için öylesine açıktır ki, ülkemizdeki burjuva partilerinden hiçbirisi Polonya Krallığı için gümrük özerkliğini talep etmemektedirler. Tabii ki bilinçli proletaryanın programının bütün noktalarında kapitalizmin durgunluğuna veya gerilemesine değil, tam tersine en olanaklı, engelsiz gelişmesine yönelen partisi, ülkemizdeki proletaryanın sınıf hareketi Polonya'nın, Polonya Krallığı ile Çarlık arasındaki gümrük sınırının kalkmasına neden olan büyük sınai gelişmenin toprağında büyüdüğünden, kesinlikle Polonya ile Rusya'nın ticari ve gümrük sınırlarıyla ayrılmasını savunmaz. Sosyal demokrasi ayrıca serbest ticaretin kararlı bir taraftarı olduğundan, Polonya için gümrük ve ticaret özerkliğini talep etmez. Bütün gümrük sınırlarının kaldırılması sosyalist proletaryanın enternasyonal talebidir. Çünkü Polonya'nın gümrük özerkliği pratikte Polonya ve Rusya

4 Okur detayları, bu satırların yazarının kaleme aldığı «Polonya'nın sınai gelişimi» (Leipzig 1898) başlıklı çalışmada bulabilir (Rosa Luxemburg, *GW*, Bd. 1/1, s. 113-216).

arasında bir gümrük sınırı kurmak anlamına gelir, ki yurtdışına –Almanya'ya, Avusturya'ya vs– karşı bağımsız gümrük tarifelerinin, Polonya ve Rusya arasındaki bir ticaret sınırı kurulmaksızın oluşturulması olanaksızdır. Sonuç itibariyle Polonya için gümrük ve ticaret özerkliği talebi, Polonya sosyal demokrasisi için sadece basit bir geri dönüş, büyük devlet ve büyük kapitalist pozisyonundan ayrılıp, küçük burjuva partikülarizmine geri dönüş; serbest ticaretin kararlı savunuculuğundan ayrılıp, gümrük korumacılığının tanınmasına geri dönüş [anlamına gelir].

İkinci noktaya geçelim. Kapitalist iktisatta modern iletişim araçları –demiryolu, posta, telgraf– birincil rol oynamaktadırlar. Bu kurumların tekniği daha başında büyük şirketlere uygun olarak geliştirilmiş ve büyüme ile paralel ve kapitalizme bağımlı olarak gelişmeye devam etmektedirler. Demiryolu, posta ve telgraf, modern ürün mübadelesinin maddi araçlarıdırlar ve bu nedenle kapitalist üretimin büyümesiyle birlikte giderek daha büyük önem kazanmaktadırlar, ki burada karşılıklı sıkı bağımlılıkta hem dünya piyasalarının şartı, hem de bunların sonucudurlar. Bu nedenden dolayı demiryolu, posta ve telgrafın yönetim politikası ile idaresi bölünemezler ve özleri itibariyle, aynı kapitalist üretim gibi, her türlü partikülarizme karşı çıkmaktadırlar. Modern iletişim araçları aynı zamanda dünya pazarının maddi bağlantıları ve varoluş temelleri olarak, burjuva devletinin engellerini en fazla aşan ve en fazla dünya pazarı karakterine sahip olan görüngülerdir. Demiryolu ve posta ayrıca düzenlemelerin ve uluslararası yasaların konusudurlar. Dünya Posta Birliği 1874'den beri vardır. Modern devletin tüm alanındaki büyük sanayiye ve büyük ticarete dayanan gelişme ve koşullar mutlaka tek tip demiryolu ve postaya, ortak merkezî yasama temelinde ortak idareye gereksinim duymaktadırlar. Gelişme de fiilen bütün önemli ülkelerde –Fransa'da, Birleşik Devletlerde, Avusturya-Macaristan'da, Almanya'da– bu yönde devam etmektedir. Almanya'da bugün, uzun müdahalelerden sonra, demiryolu şirketlerinin tarife politikaları ilkelerinde, sadece formel değil, aynı zamanda her yerde bütünsel olarak geçerli olan aynı tarifeler nedeniyle maddi tek tiplilik de vardır. Buna rağmen hâlâ yedi farklı, formel olarak bağımsız Prusya, Bavyera, Saksonya, Württemberg,

Baden, Oldenburg ve Mecklenburg demiryolu şirketleri olsa da, bunlar sadece Alman federalizminden arta kalan ilişkilerin kalıntılarıdırlar. Bu federalist ilişkilerin kalıntıları, gelişmenin çıkarları karşısında gerici karakterlerini ve zararlılıklarını muhafaza etmektedirler, hem de öylesine yüksek ölçüde ki, hem güneyin büyük sanayii ve ticaret çevrelerinin, hem de Alman sosyal demokrasisinin direnişiyle karşılaşacak derecede. [Sosyal demokrasi] 1900 yılında Mainz'da gerçekleştirilen parti kurultayında bütün Alman demiryollarının Rayh'ın kontrolüne geçmesini ve şimdiye kadar sadece idarenin alanı olan demiryollarının merkezî yasamanın karar yetkisi altına alınmasını talep eden bir kararı kabul etti. Bebel bu kurultayda, «ulaşım sisteminin merkezîleştirilmesi, Alman iktisat politikasının yaygınlaşmasının, tek tip gümrük ve ticaret yasalarının zorunlu bir sonucudur» diyerek sosyal demokrasinin pozisyonunu formüle ediyordu.[5*] Kısa bir süre sonra güney Almanya eyalet parlamentolarındaki sosyal demokrat milletvekillerinin tam da partikülarist slogan anlamında ortaya çıkan [ve] güney eyaletleri demiryollarını birleştirme çabaları, ki bu bütün demiryollarını birleştirme hedefiyle çelişiyordu, parti sıralarında kararlı direnişle karşılaştı. Alman sosyal demokrasisi, katı merkezî ulaşım politikasını dikkat çekici bir biçimde sadece kişi ve ürün nakliyatını teşvik etmek ve kolay ulaşılır hale getirmekle değil, aynı zamanda demiryolu çalışanlarının çıkarıyla da gerekçelendiriyordu. Her ne kadar bütün Alman sistemlerinin en gericisi olan Prusya [sistemi] her yerde olduğu gibi, bir merkezî Rayh demiryolu idaresinde de üstünlük sağlayarak gerçekleşecek olsa da, proletaryanın partisi, güney Almanyalı demiryolu çalışanlarını güney Almanya'nın güya demokratik hükümetlerinin yetkisi altında bırakarak değil, tersinden, onları merkezîleştirilmiş bir demiryolu sistemine ve böylece aynı şekilde merkezîleşmiş işçi sınıfının merkezî yasamanın organı aracılığıyla Rayh'a etkide bulunabileceği bir alana dahil ederek, korumayı hedeflemektedir. Çünkü proletaryanın yoğunlaşan saldırısı burada en

5* August Bebel: Diskussionsbeitrag zur Verkehrs- und Handelspolitik des Reichs (Rayh'ın ulaşım ve ticaret politikası tartışmasına katkı) 20 Eylül 1900 – A. Bebel: *Ausgewählte Reden und Schriften* (Seçilmiş konuşmaları ve yazılar) Bd. 7/1, Münih 1997, s. 65.

büyük siyasi ağırlığını ve etkide bulunma fırsatını kazanabilir, ayrıca –asıl önemli olan budur– tek tek işçi katmanlarını aydınlatmak için en büyük ajitatif etkiyi [elde edebilir].

Demiryolları ve posta ile telgrafın modern kurumları Polonya'da büyük sınai gelişme ile birlikte ve Rusya ile olan devlet birliği çerçevesinde, ayrıca bu birliğe nedensel bağımlılıkta ortaya çıktılar. Çoğunlukla ülkenin özerk bağımsızlığının kaldırılması ve kısmen devletin, Sivastopol Faciası'ndan sonra yeniden iç kurulmasının bir ifadesi olarak ortaya çıktılar. İlk demiryolu –Varşova Viyana Demiryolu, Polski bankasının bir yaratığı– 1845'de kuruldu. Diğerleri ise 1860'lı yıllardan itibaren: Varşova Petersburg Demiryolu 1862'de, Varşova Terespol Demiryolu 1866'da, Weichsel Demiryolu ve Iwangorod Dąbrowa Demiryolu da 1870'li yıllarda. Demek ki Polonya Krallığı'ndaki ulaşım araçları daha oluşurlarken yerel ve Rusya ile salt mekanik olarak bağlı kurumlar değillerdi, aksine daha başından itibaren büyük devlet temelinde oluşmuşlardı. Sonuç itibariyle bunların merkezî yasamadan ayrılmaları, ülkenin ulaşım sisteminin büyük kapitalist sanayiinin çıkarlarına ve gereklerine ters düşen bir biçimde devletsel bütünlükten suni olarak koparılması anlamına gelir. Sosyal demokrasi sadece bu nedenden dolayı Polonya toprağındaki demiryolu ve posta politikasının merkezî parlamentonun sorumluluğundan alınmasını talep etmez, çünkü proletaryanın partisi, kuşkusuz demiryollarının, postanın ve telgrafın da ait olduğu modern, salt ekonomik değil, entelektüel kültürün de maddi araçları olan iletişim araçları sorununda enternasyonal pozisyonda durmaktadır ve bunları genel kullanıma ve kamu mülkiyetine, yani olanaklıysa dünya çapındaki, ama en azından büyük devlet düzeyindeki yasama ve idare altına almayı hedeflemektedir. Sosyal demokrasinin çıkarlarının merkezî demiryolu politikasını neden zorunlu kıldığını gösteren güzel bir örnek, tahıl tarifeleri sorunudur. Tahıl aynı zamanda sosyal milliyetçiliğin edebiyatında da hoş bir yanlış anlamanın konusu olduğundan, Polonya'daki sosyalizmin tarihinden ilginç bir kesiti de göstermektedir. «Farklı tarifeler» Polonya'nın yeniden kurulması «kuramının», hem de sosyalizm pozisyonundan güya Marksist gerekçelendirmesiyle ana sütunlarından birisinin rolünü oynamaktadır. [Bu tarifeler] sayısız

makalede Polonya'nın «yabancı egemenlik» sonucu iktisadi zayıflamasının temel kanıtı olarak gösterildi ve acı şikâyetlerin konusu oldu. Bu kendine özgü materyalizmin mucidi, 1892'de Berlinli bay Zborowicz rumuzuyla «Polonya sosyal demokratlarının programına katkı»[6] başlığı altında, Polonya'nın yeniden kuruluşunun sözde sosyalist programını gerekçelendirmeye yardımcı olan broşürü yazan bay Stanislaw Grabski'dir [ve bay Grabski] Rus hükümetinin Polonya'nın sınai gelişimini «farklı tarifelerle» engellemeye çalıştığı masalını yaymıştır. Sosyal yurtseverliğin bu kuramcısı aynı efsaneyi 1894'de Alman sosyal demokrasisinin bilimsel organı *Die Neue Zeit*'da da propaganda etmektedir. «Rus hükümeti» diyor [bay Grabski], Rusya'dan Polonya'ya getirilen ürünlerin, Polonya'dan Rusya'ya gönderilen ürünlerden daha az demiryolu ücreti ödemesine yol açan «bu ‹farklı tarifeleri›yürürlüğe soktu». Bu tedbirle Polonya ve Rusya arasında yeniden gümrük sınırı kurulmuş.[7]

Öncelikle bay Grabski ve diğer sosyal yurtseverlerin yıllarca acı acı yakındıkları «farklı tarifelerin» kendi icatları olduğu tespit edilmelidir. Aynı topraklar üzerinde bir ürünün Polonya'dan Rusya'ya gönderilmesi veya tersi durumda farklı ücretler öngören bir tarife hiçbir zaman olmadı. Çünkü gerçekten varolan «farklı tarifelerin» anlamı başkadır. Yurtsever fantezilerde böylesi efsaneleri ortaya çıkartan bilgisizliğin görmediği esaslı gerçekler şöyle: Tarife siyaseti Rusya'da tek tek demiryolu şirketlerinin özel meselesi olduğu müddetçe, aynı diğer ülkelerde demiryollarının kamusallaştırılmasından önce ve bugüne kadar Fransa ile Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, tarife esaslarında ve değerlendirmelerinde, gerek denizyolu, gerekse de demiryolu şirketleri arasındaki rekabetin neden olduğu derecelendirmeler söz konusuydu. Bilhassa sınır ülkelerindeki demiryolu bağlantılarında, ama öncelikle Polonya ve Baltık ülkelerinde yabancı ürünler için düşük tarifeler

6 Zborowicz (Stanislaw Grabski): *Przyczynek do programm sosjalnych demokratów polskich* (Polonya sosyal demokratlarının programına katkı), Berlin 1892.

7 Stanislaw Grabski: Die industrielle Politik Russlands in dessen Provinzen (Rusya'nın eyaletlerindeki sanayii politikası), *Die Neue Zeit*, 1893/94, Bd. 2, s.790.

uygulanıyordu. Almanya'dan Rusya'ya giden transit nakliyata yaklaşmak için, Polonya'dan Çarlığa yönelik ürün nakliyatı ters yönde olandan daha ucuzdu. 1890'da tarifeler ve demiryolu siyaseti bir bütün olarak devlet düzenlemesi altına alındığında, Rus hükümeti düşük sınır ülkeleri tarifelerinin öncelikle gümrük sınırını yabancı ülkeler lehinde zedelediğini düşünüyordu; aynı şekilde, 1893 Chicago Dünya Fuarı'nda açıklanan bir resmî raporun da tespit ettiği gibi, yurtdışından ürün ve üretim araçları ithalatı nedeniyle «sınır ülkelerindeki sanayiinin merkezî sanayii bölgesi karşısında haksız öncelikler kazandığını» görmekteydi. Yurtdışı ulaşımındaki tarifeler yurtiçi tarifeleriyle denkleştirildi ve 1893'de tüm Rusya'da yükseltildi. Örneğin tekstil ürünlerinin nakliyat ücretleri Łódź'tan Moskova'ya veya ters yönde her Pud birimi için 60 Kopek'ti, 1893'den itibaren 91 Kopek oldu. Łódź'tan Odessa'ya veya ters yönde önce 67, sonra 84 Kopek, Łódź'tan St. Petersburg'a veya ters yönde önce 62, sonra 79 Kopek, Moskova'dan Odessa'ya önce 86, sonra da 105 Kopek vs oldu. Bu şekilde «farklı tarifelerin», Moskova'nın Polonya sanayiine karşı başlattığı özel haçlı seferi olduğuna dair düşüncenin saf fantezi olduğu ortaya çıkarken, diğer tarafta [bu «farklı tarifeler»] sosyal yurtseverlerin «kuramcılarının» varlığından haberleri dahi olmadığı modern demiryolu siyasetinin istisnasız bütün ülkelerdeki bir görüngüsüdür: Örneğin Almanya'da «Stückgut» [parça eşya] olarak adlandırılan ürün sınıflarında bu tarifeler uygulanmaktadır; Avusturya-Macaristan'da bütün ürünlere; Fransa'da da öyle ve bütün demiryolu şirketlerinde; en düşük tarife Belçika'da uygulanırken, Birleşik Devletler'in yurtiçi ulaşımında daha büyük ölçüde uygulanmaktadırlar. Yığınsal ürün, özellikle tahıl nakliyatında mesafe artışına uygun olarak nakliyat ücretlerini düşüren tarifeler, devletin birbirlerinden uzak bölgeleri arasındaki ticari alışverişi canlandırma hedefini güder; ama özellikle zirai bölgelerde üretilen tahıl ürünlerinin sanayi bölgelerindeki satışını veya, ki daha az önemde değildir, yüksek kaliteli tahıl türleri üretilen bölgelerden, kalitesiz ürünlerin elde edildiği bölgelere olan nakliyatı hedefler (yani «Veredelungsverkehr» [ıslah ve merserize nakliyatı]). Böylesi tarifeler çoğunlukla hayli gerici karakteri olan ziraatçılarca, yani ziraatın yaygın olduğu, en fazla geri

kalmış bölgelerin ziraatçılarınca talep edilir. Almanya'daki «Staffeltarif»ler [kademe tarifeleri] 1894 yılında Rusya ile imzalanan ve Alman sınırlarını Rus tahılına açan serbest ticaret antlaşması nedeniyle karşılaştıkları dezavantajı denkleştirme rolü için doğu Elbe derebeylerine Caprisi tarafından tanınan bir ayrıcalıktı. Gene de farklı tarifeler iki nedenden dolayı ilerlemenin bir ifadesidir: Birincisi, ticari ilişkilerin, yani iç ve enternasyonal kapitalist gelişmenin kolaylaştırılması olarak, ikincisi, tüketimin ithalatı gerekli kıldığı bölgelerde tahıl fiyatlarını düşük tutmanın etkin bir aracı olarak. Bu, Rusya'daki farklı tarifelere, ama öncelikle tahıl tarifelerine tamamen uymaktadır. Demek ki farklı tarifeler, sosyal yurtsever «materyalistlerin» tasavvurlarında hayal ettikleri gibi, bilhassa Polonya sanayiine yönelik bir ulusal haksızlık tavrı değil, sadece Çarlığın merkezî ve doğu eyaletlerindeki ziraatçıların baskısının bir meyvesi ve aynı zamanda enternasyonal ticaret politikasının bir sürecidir. Çünkü bu tarifeler bir hidrolik pres biçiminde devletin merkezi ve doğusundaki tahıl stoklarını güneye, kuzeybatıya ve batıya, o bölgelerdeki kaliteli tahıl türlerini yurtdışına itmek ve böylece yerel tahıl tarifelerini düşürmek için basan bir mekanik denkleştirme rolünü oynuyordu. 1890'da genel tarife reformu ile farklı tarifeler uygulamaya sokulduğunda, kısa bir süre sonra özellikle Wolga'da, ama güneydeki Karadeniz'e yakın bölgelerde de ve aynı şekilde Baltık Denizi ve Polonya Krallığı'nda tahıl ve un stoklarında müthiş bir artış ve bununla bağlantılı olarak büyük fiyat düşüşleri meydana geldi. O zamanlar en değerli «ulusal» duyguları zedelenen Polonyalı ziraatçılar ve un ticaretinin temsilcileri ucuz ekmeğin tehdit ettiği anavatanın savunulması için canhıraş haykırışlarını yükseltmişlerdi. Ancak, Polonya aristokrasisinin Çarlık tahtına yönelen bu sesi duyuldu ve 1894'de farklı tarifelerin en azından kısmen kaldırılmaları söz konusu olduğunda, Polonya Krallığı'ndaki bir grup sanayici ve ticaret adamı St. Petersburg'daki demiryolu idaresine telgraf çekerek, fabrikatörlerin şapkalarından çıkarttıkları insancıl «ekmeğin halka pahalıya gelmemesi için» argümantasyonunu kullanıp, farklı tarifelerin uygulamada bırakılmasını ısrarla talep ediyorlardı. Diğer tarafta Varşova Borsa Komitesi'nin tahıl tarifesiyle ilgili olarak demiryolu idaresine

yöneltilen bir memorandumunda şöyle deniliyordu: «Tarifelerin büyük farklarının kaldırılması, Polonya'nın alt sınıflarının sözde (!) çıkarları açısından zorluk çıkartmayacaktır... Polonya'nın taşra nüfusunun, fabrika sanayiinin maddi durumunda kötüleşmelere yol açan yoksulluğu sadece ortalama olarak düşük tahıl fiyatları ve buna uygun olarak düşük ücretler sonucundan genel felaketten faydalanan büyük sanayii şirketlerine yaramaktadır... Yukarıda belirtilenlerden dolayı iç pazarlara yakın olan bölgelerdeki, Polonya ve Kuzey Schwarzerde bölgesindeki büyük toprak sahipleri ile aynı şekilde limanlara yakın bölgelerdeki toprak sahiplerinin çıkarları açısından tahıl tarifelerinin aşağıdaki gibi reorganize edilmesi arzulanan bir durumdur...» vs Ve aynı biçimde St. Petersburg'da 1896 Ekim'inde yapılan tahıl tarifeleri konulu toplantıda Polonya Krallığı, Livland, Witebsk, Odessa ile Moskova bölgesi ziraatçıları tek sesli bir koro gibi, farklı tarifelerin temel destekçisi olan Wolga bölgesi ziraatçılarının karşısına çıktılar ve Polonyalı toprak sahipleri ile değirmenciler, Moskova Ziraat Topluluğu'nun başkanı Prens Schtscherbatow'un programını olduğu gibi kabul ettiler. Demiryolu tarifelerinin tarihine tipik bir bakış veren yukarıdaki bu resim, Polonya Krallığı'nın bu alandaki iktisadi çıkarlarının demiryolları özerkliği için bir temel olacak ayrı bir grup oluşturmadığının, daha çok burjuva toplumunun çeşitli alanlarında birbirleriyle çelişen çıkarlarına bölündüğünü ve aynı zamanda devlet içerisindeki iktisadi ilişkilerin bütünüyle sıkı bir şekilde iç içe geçtiğini yeterince kanıtlamaktadır.[8]

Sosyal demokrasinin aynı diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de farklı tarifelerin taraftarı olması açık, ancak sosyal yurtseverleri bu sorunda Polonyalı toprak sahiplerinin tahıl fiyatlarının düşmesi üzerine olan şikâyetlerinin aynadaki resmini oluşturan ve Nasyonal Demokrasi'nin programında yer alan tavra yönelten milliyetçi pozisyonların yol açtığı tahribatın da ilginç bir örneğidir.[9]

---

8 Yukarıdaki gerçekleri, bu satırların yazarının «Polonya'nın sınai gelişimi» adlı çalışmadan, bu çalışma Lehçe yayımlanmadığı için aldık. [Rosa Luxemburg, *GW*, Bd.1/1, s. 182.]

9 Nasyonal Demokrasi'nin 1906'da Varşova'da ilan edilen seçim programına bkz. «Ziraatımızın» iflasına yol açan «özellikle bizim için olumsuz

Tahıldaki farklı tarifeler sorunu, demiryollarının sadece tüm Rusya'daki değil, aynı zamanda uluslararası ticaretin bütünüyle ne denli bağlantılı olduğunu ve herhangi bir taşra köşesine göre düzenlenemeyeceğini gösteren klasik bir örnektir. Ve bu örnek aynı zamanda sosyal demokrasinin her zaman dünya çapındaki iktisadi büyüme ve tüketici kitlelerinin çıkarlarıyla örtüşen çıkarlarının, yasa koyucunun kararlarına tabi olan ve devletin farklı bölgelerindeki üreticileri arasındaki en geniş rekabetin temelinde, yani bütün yerel çıkarların törpülendiği o merkezî noktadan düzenlenen bir demiryolu politikasını gerekli gördüğünü göstermektedir.

Proletaryanın doğrudan sınıf çıkarları da, yukarıda anılan esaslara göre, demiryolu ve posta politikalarındaki partikülarizme kesin bir şekilde karşıdır. Modern iletişim araçları, kısmen sanayide, kısmen de idarede kalabalık bir proletarya kitlesini istihdam etmektedirler. Bu proletaryanın kaderi, aynı tüm diğer kategorilerden sömürülenlerin kaderi gibi, sosyal demokrasinin ilgi alanındadır, çünkü bu durumda ekmek parasını veren, bütün patronların en serti ve en güçlüsü olan kapitalist devletin kendisidir. Sosyal demokrasi demiryolu ve posta personelinin savunulmasında bugün bütün ülkelerde özel bir mücadele, özellikle kendi durumunun iyileştirilmesi için bir temel hakkın; koalisyon hakkının savunulmasına yönelen ayrı bir yöntem uygulamak zorundadır. Bu, Polonya ve Rusya'da sosyal demokrasi için aynı görevdir. Ancak, Polonya'daki posta ve demiryolu proletaryasına katlanılabilir gelir ve koalisyon hakkı, Rusya'daki [posta ve demiryolu] proletaryası için de aynısı elde edilmeden güvence edilemez. Devrimin seyri, güçlerini devlet topraklarının bütününde mücadele edenlerin dayanışmacı birliğine olan karşılıklı bağımlılıktan alan demiryolu ve posta çalışanlarının, adımlarındaki doğru yöne giden çizgiyi göstermişti. Devrim, tüm Rusya'daki posta ve demiryolu personelini, ortak çıkarları ve ortak istemleri olan bir grup haline getirdi. Demek ki kamusal iletişim araçlarında istihdam edilenlerin büyük grubunun maddi

olan demiryolları tarifeleri konstrüksiyonu» biçimindeki boş söylem, ülkedeki gazeteciliği hâlâ etkilemektedir. Bkz.: Władysław Żukowski: *Dochody inydatki państwowe królestwie Polskie* (Polonya Krallığı'ndaki devlet gelir ve giderleri), Varşova 1907, s. 75 ve 86.

ve siyasi çıkarları, bu şekilde tek tip ve merkezîleşmiş sınıf mücadelesi olanaklı kılınacağından, durumları hakkında karar veren yasamanın ve kaderlerini belirleyen idarenin tek tip ve merkezî olmasını gerekli kılmaktadır. Polonya Krallığı'ndaki demiryolu ve postanın merkezî parlamento ile merkezî hükümetin sorumluluğundan alınıp, eyalet parlamentosunun ve özerklik hükümetinin sorumluluğuna verilmesi, sadece Polonyalı demiryolu ve posta personeli üzerindeki devlet baskısının azalmamasına neden olmakla kalmaz, tam tersine, [bu personelin] suni olarak aynı gruptan Rus proletaryasından kopartılması söz konusu olduğundan, Polonya ve Rusya'daki iletişim branşı personelinin direniş gücünü önemli ölçüde zayıflatır, mücadelelerini yalnızlaştırır ve birinin kötü durumunun, diğerinin durumunu da kötüleştirmek için araç haline getirir. Polonya'daki yerel demiryollarının inşa edilip edilmeyeceği, tek tek istasyonlar ile posta ve telgraf şubelerinin açılması, kapatılması veya başka bir yere nakledilmesi gibi sorunlar tabii ki yerel gereksinimler ve koşullar ilkesine göre bu ülkede karar altına alınacaktır ve bu nedenle en iyi şekilde eyalet parlamentosu ile özerklik hükümetinin yapabileceği şeylerdir. Ancak bu iletişim araçlarının cansız ve insani materyalini ilgilendiren genel ilkeler, merkezî yasama ile düzenlenmelidir.

Şimdi demiryollarından askerî sorunlara geçiyoruz. Gerek burjuva toplumu, gerekse de proletarya için sosyal yaşamın en etkili faktörlerinden olan modern militarizm, en başından büyük devlet örneğine göre kurgulanmıştır Askeriyenin organizasyonu ve yönetimindeki olanaklı olan en büyük merkezileşme, şimdiki militarizmin bir özelliğidir, ki ürünü olduğu büyük kapitalist gelişmeye uygundur. Siyasi sistemlerinde federalizmin, az ya da çok kalıntıları olan devletlerde dahi askerî merkezileşme belirli bir katılıkta sürdürülmektedir. Örneğin Alman militarizmi ile monarşist iktidar arasında sıkı bir bağlantı olması nedeniyle bu gerçeğin daha çarpıcı ve karakteristik olduğu Alman Rayhı'nda. Almanya iki düzine monarşiden oluşmuş olmasına rağmen, askerî sorunlar Rayh'ın elinde yoğunlaşmıştır, her ne kadar Bavyera, Reservatrecht olarak anılan muhafaza hakları gereğince kendi üniformasına, kendi savaş bakanlığına ve kendi savaş yargısına sahip olsa da, ki bunlar aslında

sadece Bavyera monarşisinin ve Bavyera küçük burjuvazisinin hoşnut kalması için tanınan dışsal ve içi boş partikülarizm ekleridir. Bavyera ordusu fiilen tüm Alman ordusunun ortak hukukuna ve ortak komutanlığına bağlı bir bölümüdür. Çünkü savaş durumunda Almanya'nın bütün silahlı kuvvetleri bir bütün oluşturmaktadırlar ve barış dönemlerinde de -Bavyera hariç- bu silahlı kuvvetlerin büyüklüğü, bölümleri, organizasyonu ve mobilizasyonu üzerine karar verme, askeriyenin durumunu kontrol etme, yönetici generaller ile kale komutanlarını atama hakkına sahip olan Alman Kaiseri'nin başkumandanlığı altındadırlar. Bavyera, Württemberg ve Saksonya kralları kendi kontenjanlarının subaylarını atarlar; her üç krallığın kendi askerî idareleri bulunmaktadır, gerçi Bavyera ordusu kralın başkomutanlığı altında Rayh ordusunun özel bir bölümünü oluşturmaktadır, ama savaş durumunda Kaiser'in kumandası altına alınır. Bavyera ayrıca kendi ordusunda Rayh'ın organizasyon, düzenleme, eğitim, silahlandırma ve askerî rütbelerle ilgili tüm kurallarını uygulamakla yükümlüdür. Ama en önemlisi, askerî bütçe, Reichstag'ın sorumluluğundadır. Avusturya-Macaristan'da ise, Avusturya siyaseten bir dizi hayli bağımsız özerk monarşi ile tahta bağlı ülkelerden oluşmasına ve Macaristan ile saf federalist ilişkide olmasına rağmen, askeriye tamamen merkezîdir ve Almanya'dan daha fazla tek tip esaslara göre kurulmuştur. Polonya'da ordudaki özerklik, toplumsal ilişkilerdeki aristokrasi sistemiyle, kapitalizm öncesi zamanla bağlantılıydı. Kongre Polonya'sında Polonya ordusunun Kasım Ayaklanmasından sonra dağıtılması, öncelikle Rus Çarlığının fetih politikası ve şiddet eylemiydi, ulusal ayaklanmaları önlemek için bir araçtı. Ancak daha sonraki iktisadi gelişme bu açıdan da Çarlık politikasının müttefiki olduğunu gösterdi. Japonya Savaşında belirli ölçüde varolan bir mutlakiyetçilikle çarpışan [ve] kendiliğinden Çarlığın var olmaya devamının olanaksızlığını kanıtlayan günümüz militarizminin kendisi, Polonya'yı Rusya ile iktisadi ve siyasi bütünlüğe kaynaştıran aynı modern burjuva gelişiminin bir sonucu ve görüngüsüdür, ki bugün Polonya ordusunun bağımsızlığa geri dönüşü, Polonya ve Rusya arasına gümrük sınırı konularak, Polonya'nın ticari ayrılığı fikri gibi, aynı küçük burjuva ütopisidir.

Sosyal demokrasinin askerî sorundaki tavrı, programının 11. Maddesi ile belirlenmiştir;[10*] kurulu olan ordunun lağvedilmesi, genel halk silahlanması, barış ve savaş kararının halk temsilciliğine bağımlı kılınması. Sosyal demokrasinin asgari programında doğru yöne işaret eden talep olarak milis, bu anlayışta kesinlikle ne Güney Afrikalı Boerler Milisi biçiminde köylü partiküler idealidir, ne de tamamen özel karakterde ve Avrupa'da sözleşme ile güvence altına alınan siyasi tarafsız ülke durumuyla kapitalist güçlerin siyaseti altındaki rolde olan İsviçre milislerine benzer. Sosyal demokrasinin anlayışındaki milis, tek ülke olarak büyük devlet ilişkilerinden kaçma metodu değil, tam tersine uluslararası ilişkiler reformuna, fetih politikalarının sonlandırılması talebine bağlı bir metot, kısacası temelinde tamamen enternasyonal olan, öncelikle büyük devletler arasındaki ilişkilere yönelik bir reformdur. Bu nedenle sosyal demokrasinin genel halk silahlanmasına yönelik programatik talebi, varolan bir devletin tek tek teritoryalarının çerçevesi gibi küçük ölçekte gerçekleştirilemez. Rusya kurulu olan bir ordunun gücünü kullanabildiği sürece, örneğin sırf Polonya için özerklik yolu üzerinden milis sisteminin yürürlüğe sokulması ham hayal kalacaktır; tek başına, bu şekilde Polonya Krallığı'ndaki sükunet ve iç güvenlik sürekli tehdit altında olacağından. Sonucunda, eğer Polonya sosyal demokrasisi Polonya askeriyesinin devletin bütününden özerkleşerek ayrılmasını talep ederse, bu son kertede enternasyonal sosyal demokrasinin askerî sorundaki temel tutumuna, özellikle kurulu orduların lağvedilmesi ve milislerin uygulamaya sokulması talebine ihanet olurdu. Aynı şekilde sosyal demokrasinin, ordunun demokratikleştirilmesine ve «silah altında halk ile çalışan halk arasındaki karşıolumun yok edilmesine yönelik bütün kısmi talepleri de doğal olarak merkezîleşmiş büyük devlet ilişkilerine yöneliktir ve parçalanmış teritoryada, yani bölgeler şeklinde gerçekleştirilemezler. Askerlik hizmetinin geçiş sürecinin bir aracı olarak bir yılla sınırlandırılması, bu sadece Polonya'da uygulanacak ve devletin başka yerlerinde bu hizmet gene dört ya da üç yıl sürecek olursa, olanaksızdır. Özgün

10* R.L. burada Was wollen wir? (Ne istiyoruz?) başlıklı yazısına atıfta bulunmaktadır. Bkz.: Rosa Luxemburg, *GW*, Bd. 2, s. 71.

askerî yargının kaldırılması da askerî sistemin bütünüyle bağlantılı ve bu sistemin çekirdeğine derin bir şekilde müdahalede bulunan bir reform olduğundan, ya devletin bütününde uygulanacaktır, ya da hiç uygulanamayacaktır. Aynı şekilde proletarya için son derece önemli olan ve olağan askerlik hizmetini yapanların sürekli ikamet ettikleri yerin yakınında veya kendi anavatanlarında silah altına alınabileceklerini, yani barış dönemlerinde devletin başka bölgelerine gönderilmeyeceklerini belirleyen yasa da merkezî yasama üzerinden olmadan başka türlü uygulamaya sokulamaz. Çünkü ancak [merkezî yasama] Polonyalılara da, Litvanyalılara da, Ermenilere ve Ruslara, Sibiryalılara ve Tatarlara, Ural Ruslarına, Dnepr Ruslarına da herkesin sadece vatanında askerî hizmetini yapmasını garanti edebilir. Barış veya savaş kararının yasa koyucunun elinde olması da, ayrıca bir açıklamaya gerek olmadan, tabii ki tüm Rusya parlamentosunu kastetmektedir, tek tek eyalet parlamentolarını değil.

Tamamen aynı sonuçlara devlet finansmanının analizinde varmaktayız. Modern devletteki vergi sistemi genel kapitalist iktisat ile burjuva politikasının toplam karakteriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Modern büyük devlet aparatı; günümüz askeriyesi, bürokratik idare, en geniş temelinde kamusal eğitim, ulaşım, sanayii ve zirai kültürde kanal, tünel vs inşası gibi büyük projeler; tüm bunlar devletin bütününün merkezîleştirilmiş maddi rezervlerini gerekli kılmaktadırlar. Demek ki büyük devlet varoluşunun sütunlarından birisi olan vergi sistemi, modern devlette tek tip merkezî yasama tarafınca düzenlenmek zorundadır. Polonya'nın bütün vergi politikasının özerk bir şekilde ayrılması, sadece aynı anda askerî, demiryolu, posta, ticaret ve gümrük sisteminin ayrılmasıyla olanaklıdır, yani kısaca, devletin kapitalist, büyük sınai gelişiminden ayrılmak gibi ütopik bir taleptir.

Proletaryanın sınıf partisinin vergi politikası alanındaki partikülarist uğraşlar karşı çıkmak için ayrıca ilkesel nedenleri bulunmaktadır. Polonya sosyal demokrasisi ile enternasyonal sosyal demokrasi öncelikle modern devletteki vergi sisteminin bütününün esaslı bir değişimini, bilhassa tüketime yük getiren bütün dolaysız vergilerin kaldırılmasını ve bunların yerine varlıklı sınıfların varlıklarına, gelirlerine ve miraslarına progresif uygulanacak doğrudan

vergilerin yerleştirilmesini hedeflemektedir. Böylesi kapsamlı bir reform devletin öyle ya da böyle büyüklükteki bir parçasında, aynı kurulu ordunun yerine milisin yerleştirilmesi çabası gibi, özerk yasama ile gerçekleştirilemez. Sosyal demokrasinin vergi politikası sorusundaki programı tabii ki büyük devlet reformuna yöneliktir, çünkü [bu politika] önce bütün mali ve askeriye politikaları, ikincil olarak da devletin uluslararası politikalarıyla bağlantılıdır.[11]* Kurulu ordular sistemi, sömürge politikası, dünya politikası gümrük ve doğrudan vergiler sistemiyle gerek nedensel, gerekse de tarihsel ve siyasi olarak sıkı sıkıya bağlantılıdırlar. Birlikte etkileriyle kapitalist güçlerin modern siyasetlerinin içeriğini oluşturmaktadırlar. Bu nedenle vergi sisteminin sosyal demokrasinin programı anlamındaki reformu ancak askeriyenin, gümrük, ticaret ve dünya politikalarının buna uygun reformuyla bağlantılı olduğunda olanaklıdır. Kısaca, proletaryanın kamu maliyesi alanındaki tavrı ve sınıf mücadelesi, sınıf mücadelesinin büyük devlet politikasının, siyasi iktidar merkezinin üzerindeki aynı andaki etkisiyle bağlantılıdır. Vergi sistemi için genel ve esaslı yasa, kapitalist gelişmenin doğası gereğince ve sosyal demokrasinin temel tavrı nedeniyle merkezî parlamentonun yetkisinde olmak zorundadır.

Polonya Krallığı'nın vergi sorunlarındaki şu anki durumu, kısmen Çarlığın mali politikalarının genel esaslarının bir sonucu, kısmen de ülkemizde uygulanan olağanüstü halin bir ifadesidir. En yeni hesaplamalara göre Polonya Krallığı'nın devlet vergilerindeki payı şöyledir:

Doğrudan vergiler kategorisi –arsa, gayrimenkul, sanayii ve kupon vergileri– devletin bütününde 1901'de 130,9; 1902'de 133,1; 1903'de 135,2; 1904'de 134,9 ve 1905 yılında da 126,9 milyon Ruble tutuyordu. Polonya Krallığı'nda bu kategorideki gelirler ilgili yıllarda doğrudan devlet gelirlerinin 19,4 milyon Ruble veya %14,8'i; 20,8 milyon Ruble veya %15,9'u; 21,1 milyon Ruble veya %15,5'i; 21,8 milyon Ruble veya %16,1'i, nihayetinde 18,8 milyon Ruble veya %14,7'si tutarındaydı. Eğer Polonya Krallığı nüfusunun devlet nüfusunun toplamı arasındaki oranının %8 civarında olduğu

11* A.g.y.

dikkate alınırsa, doğrudan vergilerde %14 ila 16 arasındaki payın tamamen orantısız olduğu görülür. Bu sonuca Polonya Krallığı'nda son ulusal ayaklanmadan sonra aristokrasiye yaptırım olarak uygulamaya sokulan ve Çarlıktakinden çok daha yüksek olan arsa vergisi ile, genel tanımı altında çok sayıda farklı ve Polonya Krallığı'nda Çarlığın [diğer bölgelerinden] tamamen değişik vergilerin gizlendiği gayrimenkul vergileri katılmaktadır. Rusya'daki toprak mülkiyeti, köylü reformundan kısa bir süre öncesine kadar, reform giderlerinin faizlendirilmesi ve amortizasyonu için düşünülen fidye ödemeleri yükü altına sokulmuştu. Çarlığın diğer bölgelerindeki fidye ödemeleri eklense bile, Polonya Krallığı'nın arsa ve gayrimenkul vergileri kalemindeki payı, ki Rusya'daki fidye ödemeleri şimdi nihai olarak uygulamadan kaldırıldılar ve çok yüksektir. Polonya Krallığı'nda 1903 yılında artırılan ve devlet gelirlerinin bütününde yaklaşık %25 olan kent gayrimenkulleri yükü, Çarlığın diğer bölgelerinden çok daha yüksektir. Genel olarak Krallıktaki doğrudan vergilendirme, yeni vergiler eklenen arkaik metotların kaotik birleşimidir. Özerkliğin son yılında, 1866 yılındaki tutarları 6,5 milyon Ruble; 1880 yılında 8,9; 1894 yılında 14,3 [ve] 1904 yılında 21,2 milyon Rubleydi. Toplamda doğrudan vergi yükü şu anda Çarlıkta kişi başına 90 Kopekten biraz fazlayken, Polonya Krallığı'nda bu oran kişi başına 2 Rubledir; [doğrudan vergiler] devletin bütününde %6 ile 7,5 iken, Krallıkta %12 ile 14'tür.

Ülkenin resmî «toplumundaki», ziraatçılar ve kent gayrimenkullerinin sahipleri ile bunların sadece yankıları olan gazeteciler ve realist, nasyonal demokrat renkteki eski ve yeni Duma milletvekillerinin heyecanlanmaları ve husumeti bu yüzdendir. Öncelikle bir yandan Polonya Krallığı'ndaki doğrudan vergilerin Çarlığın diğer bölgeleriyle denkleştirilmesinin ülkemizdeki bu kategoriden gelirleri 10 milyon Ruble azaltacağı, diğer yandan da son yıllarda yılda ortalama 150 milyon Ruble tutan Polonya Krallığı devlet gelirleri toplamının, Polonya Krallığı'ndaki yaklaşık 140 milyon Ruble tutan yıllık giderlerini (askeriye için yapılan harcamalar, devlet idaresi ve devlet borçları dahil) aynı şekilde 10 milyon Ruble aştığı, yani bütçe için «saf kâr» olduğu gerçeği, bu toplum katmanlarının, Polonya'daki ziraatçı, fabrika ve bina sahibi sınıfın, boyunduruk altındaki

anavatan adına acı çektiğinden, yabancı egemenliğin sömürüsünün gerçek mağduru olduklarına dair melankolik sonucu çıkartmalarına neden oluyor. Bu nedenle bu partinin en ivedi görevi «Çarlıkta vergi eşitliği» talebidir; daha ileri giden ideal ise nihayetinde, etkin bir şekilde varlıklı sınıflarımızın omuzlarındaki kamusal yükü atmaya ve –tabii bununla bağlantılı olarak– bu yükü çalışan sınıfların omuzlarına yüklemeye izin verecek mali özyönetimdir. Örneğin bay Władysław Żukowski kategorik olarak: «Krallıktaki sürekli doğrudan vergilerin Çarlıktaki seviyeye indirilmesi gerektiğini» açıklamaktadır. Başka bir yerde de; «bizdeki doğrudan vergiler Çarlıktakilerden farklı olmalıdırlar, ama bu ancak vergi bağımsızlığı ile olanaklıdır» diyor. Nihayetinde de şöyle diyor: «Eğer özerklik programı gerçekleşme şansında olsaydı, o zaman bu duruma tahammül edilebilirdi, ama Krallığın özerkliği bir gelecek sorunu haline geldiğinden, tam vergi eşitliği politik aksiyonumuzun en önemli taleplerinden birisi olarak algılanmalıdır.»[12]

Gerçekte ise mesele tamamen farklıdır, çünkü vergi reformu tam ters yönde gerçekleşmelidir. Eğer ülkemizdeki varlıklı sınıflara, Rus hükümetinin Polonya Krallığı'nda son 40 yılda gerçekleştirilen doğrudan vergi artırımları «anormal» artış olarak görünüyorsa, ki ülkemizde köylülerin topraklarına uygulanan arsa ve duman vergisinin toprak sahipleri ile kent gayrimenkullerinin sahiplerinden alınanlardan çok daha fazla olmasına rağmen, o zaman çalışan kitlelere uygulanan doğrudan vergilerin bu zaman zarfı içerisinde çok daha hızlı bir şekilde arttığı gizlenmektedir. Polonya Krallığı'nda şu an yaklaşık 21 milyon Ruble tutarında olan, ama kentlerde ve taşradaki varlıklı sınıfların ödediklerinden fazla olan toprak, kent gayrimenkulü, sanayii ve kupon vergileri geliri, bu «toplumun» sömürülmesi diye koparılan yaygaranın neden olduğu meblağı,

12 Władysław Żukowski: *Dochody i wydatki państwowe w Królestwie Polskie* [Polonya Krallığı'nda devlet gelirleri ve giderleri], Varşova 1907, 2. So, 27, 86. Ve böylece bu programın kısmi gerçekleştirilmesi –Polonyalı kiralık evlerin sahiplerinin Rus ev sahipleriyle gayrimenkul vergisindeki «eşitliği»– Duma'daki Polonyalı milletvekili grubunun (Koto Polskie) Stolypin ve Skalon hükümeti ile sürdürdükleri uzlaşma politikasını tek «ulusal ganimeti» haline geldi.

kitlesel tüketicilerin dolaylı vergiler üzerinden ödedikleri meblağdan gülünç derecede azdır. 1901'den 1905'e kadar olan 5 yıllık süre içerisinde Krallıktaki bu kategori şu kalemleri içeriyordu: Alkolü içkiler (Votka hariç), tütün, şeker, petrol ve kibrit vergisi 21 milyon Ruble; Votka tekeli 31 milyon; yerel tüketicilerin ödediği gümrük vergisi (transit giderleri çıktıktan sonra) 29 milyon, yani toplamda 81 milyon Ruble ve böylelikle doğrudan vergilerden %300 daha fazla gelir. Ve şimdi ziraatçılarımızın, ev sahiplerimizin ve sanayicilerimizin «bilimsel» savunucularına sormak istiyoruz: Rus bütçesinin, Polonya Krallığı'ndaki gelir fazlasından kaynaklanan ve öncelikle ülkedeki «olağanüstü giderler», diğer bir deyişle Krallıktaki varlıklı sınıfların savunulması ve çalışan sınıfların boyunduruk altına alınmasına hizmet eden olağanüstü halin masrafları için harcanan bu «saf kâr», bu verimli kaynağın kent işçilerinin ve köylülerin zorunlu tüketiminin talan edilmesinden gelmiyor mu?

Her halükârda Polonya Krallığı'ndaki kitlelerin tüketimini belgeleyen dolaysız vergi gelirlerinin, Votka tekelinin haricinde, devlet gelirlerinin %12'sini oluşturuyor olması gerçeği, ki gene nüfus oranını açıkça aşmaktadır, Żukowski ve bazı ortakları tarafından «daha fazla tahammül edilemez» haksızlık olarak görülmemekte, aksine onlar bu gerçekte tuhaf bir nesnellikle daha yüksek kültür basamağının doğal sonucunu, yani halkımızın ilgili ürün kategorilerinde artan tüketimini görmektedirler. Ancak halkın yükselen kültürünün ve daha yüksek tüketiminin neden Çarlık bütçesine haraç vermek zorunda olduğunu istatistikçimiz düşünmüyor bile, çünkü o köylüyü ve işçiyi sömürmenin Tanrı vergisi ve insan hakkı olduğunu varsayıyor.

Eğer Polonya Krallığı'nda gayrimenkul varlıkları ile sanayiinin bu denli düşük vergilendirilmesi karşısında Polonya Krallığı'ndaki doğrudan vergiler bütçesi Çarlıktaki aynı kategorideki bütçeyle orantıda Polonya Krallığı'nın aleyhine olan bir «haksızlık» ise, bu Rusya'da varlıklı sınıflara yönelik vergi yükü ile halk kitleleri tarafından taşınan yükler arasındaki orantının çok daha haksız olmasından ve günümüzün diğer devletleriyle karşılaştırıldığında, tam bir istisna olmasından kaynaklanmaktadır. 30 yıl önce tüm Rusya'daki doğrudan vergiler %28'di; 1890'lı yıllarda devlet gelirlerinin

sadece %10'unu oluşturuyorlardı; bu dönemde başlayan tüketim vergilerini sınırsız artırma uygulaması sonucunda doğrudan vergilerin devlet gelirlerindeki oranı bugün %6 seviyelerine geriledi. Aynı anda gümrüklerin ve vasıtalı vergilerin sistematik artırılması ile Votka tekelinin uygulamaya sokulması, mutlakiyetçi aparatın ezici ağırlığının bütününü çalışan kitlelerin omuzlarına yükledi. Şu anda Votka tekelinden elde edilen 700 milyona yakın gelir, tüm Rusya iktisatının taşıyıcı sütunu ve iki milyarlık Çarlık bütçesinin en büyük kalemidir, ki gümrükler ve alkollü içkiler, tütün, şeker, petrol ve kibritlere yüklenen vasıtalı vergiler ayrıca 450 milyon Ruble getirmektedirler. Bu kalemlere karşın, arsa ve gayrimenkul vergileri, satın alma harçları çıkartıldıktan sonra, tüm devlette 50 milyon Rubleyi bile bulmamaktadır! Varlık sahibi sınıflar ile çalışan kitlenin yükleri arasındaki bu kinik ilişki, Polonyalı varlık sahibi sınıfların ulaşmak istedikleri «vergi eşitliğinin» idealidir [ve] mali özyönetim programlarının vergi politikasında hangi tandansı takip ettiğini göstermektedir. Polonya Krallığı'nın Rusya ile olacak «vergi eşitliğinin» yönü, proletarya ile sosyal ilerlemenin pozisyonundan bakınca tam tersi bir reformla sağlanmalıdır: Varlıklı katmanların korkunç vergi imtiyazlarının Polonya Krallığı'na genişletilmesi ile değil, tüketim vergilerinin tamamen ortadan kaldırılması hedefiyle azaltılması ve zayıf ve dengesiz doğrudan vergilerin kaotik ve arkaik sistemi yerine, ismiyle gerici ve hatta Prusya'da bile 1893 mali reformuyla kaldırılan arsa, gayrimenkul ve sanayii vergilerinin yerine varlıklara, gelirlere ve miraslara uygulanacak tek ve üç kademeli progresif verginin konulmasıyla. Böylesine bir reform elbette devletteki merkezî yasama organı yardımıyla uygulanabilir. Aynı şekilde bu reformlar Polonya Krallığı'nın mali özyönetimi için, özerklik idaresinin ve özerklik fonksiyonlarının giderlerinin doğrudan vergilere yapılacak eklentilerle karşılanacak şekilde doğal bir temeli oluşturulabilir; ve tabii ki bu eklentiler hakkında eyalet parlamentosu karar vermelidir.

Kamusal eğitim sistemi ve yönü günümüz toplumunda devlet politikalarının en önemli alanlarından birisi ve burjuvazinin sınıf egemenliğinin temel özelliklerinden birisidir. Kamusal eğitim aynı zamanda burjuva toplumunda kültürel-ulusal yaşamın en

önemli alanlarından birisidir. Proleter sınıf mücadelesinin temsilcisi olan sosyal demokrasinin çıkarları, bu alanın iki bakış açısından düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Özerklik kurumları en başta ulusa entelektüel kültürün özgürlüğünü garanti etmelidir, bu nedenle eyalet okulları, bunların kuruluşu ve donanımı, öğretmenlerin atanması, ders dili ile ders planlaması eyalet parlamentosunun yasamasında ve seçilmiş eyalet hükümetinin sorumluluğunda olmalıdır, ki buna önümüzdeki bölümde değinmek durumundayız. Aynı zamanda da eğitimin ve ülkedeki entelektüel gelişimin yaşam çıkarı, Polonya Krallığı'ndaki eğitim sorunundaki temel çizginin devletin bütününe bağlanmasını gerekli kılmaktadır. Uzmanlaşmış bilimsel yüksekokul kurumları, araştırma istasyonları, girişimler ve bilimsel geziler gibi belirli öğrenim görevleri, eyaletin özerk olanaklarını ve kaynaklarını aşmaktadırlar ve sadece devletin kapsamlı maddi ve entelektüel kaynakları ile geniş organizasyonunun desteği ile gerçekleştirilebilirler. Eğitim sistemi temel organizasyonunun ortak yasa koyucu merkez tarafından yönlendirilmesi, ortak öğretim esasları, bilimsel yüksekokul kurumları arasındaki karşılıklı ilişkiler, bilimsel araştırmalarda enstitüler arasındaki uygun işbölümü ile farklı bilimsel kurumlardan faydalanmak isteyen [üniversite] öğrencileri açısından da gereklidir.

Milliyetler açısından bakışın dikkate alınması da aynı sonuca varmaktadır. Ulusal eşitliğin çıkarları, sosyal koşulları ülke özerkliği için yeterli temel vermeyen milliyetlerin kültürel çıkarlarının savunulması, nihayetinde kültürel çıkarların savunulması, ilk etapta okulları ilgilendiren diller için genel bir temel düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır. Binlerce Polonyalı Litvanya'da kalabalık bir şekilde ikamet ettiklerinden ve tersinden büyük sayıda Yahudi, Beyaz Rus, Litvanya ve Alman azınlıkları Polonya Krallığı'nda ikamet ettiklerinden, Polonya Krallığı'ndaki kamusal eğitim sorunlarının tüm Rusya toprağındakilerinden tamamen ayrılması gerçekleştirilemez, ki başka önemli bir nedeni, entelektüel kültür alanında milliyetlere eşit muamele uygulanmasının savunulması mücadelesinin doğal olarak devletteki proletarya sınıfının birleşik baskısının bir meselesi olması gerektiğini dikkate almasak bile.

Diğer taraftan proletaryanın, sosyal demokrasinin programı anlamındaki sınıf çıkarı, kamusal eğitim sisteminin genel ve ücretsiz zorunlu okul, varlıklı olmayan koşullardan gelen çocuklar için ders materyalinin güvence altına alınması, varlıklı olmayan ebeveynlerin yetenekli çocuklarının yüksekokul öğreniminin toplum tarafından karşılanarak olanaklı kılınması, okulun ruhban sınıfının etkisinden tamamen kurtarılması, zorunlu din dersinin dışarıda bırakılarak dünyevi öğretimin kamusal eğitim sisteminin temeli olması gibi, belirli ve genel esaslara dayanmasını gerekli kılmaktadır.[13*] Bu reformlara ulaşılması, milliyetten bağımsız, proletaryanın sınıf çıkarınadır ve demokrasinin genel enternasyonal gelişiminde ve sosyalizm yönündeki proleter mücadelenin bir etabını oluşturduğundan, bütün ülkelerdeki sosyal demokrasinin programında yer almaktadır. Bu program Rus devletinde aynı zamanda ve aynı ölçüde Polonya, Litvanya, Rus, Letonya, Yahudi, Ermeni, Tatar proletaryası için önemlidir. Dahası; bu, tek bir sınıf olarak bütün proletaryanın ortak çıkarı ve ulusal fark olmaksızın programıdır. Eğer Rus proletaryası kamusal eğitim sisteminde Polonya [proletaryasından] çok daha kötü durumda olsaydı, o zaman Rusya'daki halkın düşük entelektüel ve kültürel gelişme seviyesi nedeniyle Rus proletaryasının siyasi olgunluğunu, ama aynı zamanda da devletteki siyasi koşulların ve sınıf mücadelesinin genel sonucunu, nihayetinde de Polonya proletaryasının durumunu belirlerdi. Polonya'daki çalışan halkın öğrenim ve entelektüel gelişim durumu proletaryanın mücadelesinin genel seviyesini ve Rusya'daki siyasi koşulları daha az belirlemez. Nasıl her milliyetten ve devletin her bölgesindeki proletaryanın maddi, ekonomik koşulları, dolaylı olarak devletin bütünündeki proletaryanın varoluş koşullarını etkiliyorsa, her gruptan işçilerin entelektüel-kültürel koşulları da dolaylı olarak devletteki işçi sınıfının bütününün çıkarlarına dokunurlar. Sonuç olarak Polonya proletaryası kamusal eğitim sisteminin temellerinin sosyal demokrasi anlamında reforme edilmesi mücadelesini Rus [proletaryası] ile birlikte vermelidir; bu programı genel bir devlet reformu ile gerçekleştirmek için genel ve ortak

13* R.L. burada Was wollen wir? (Ne istiyoruz?) başlıklı yazısına atıfta bulunmaktadır. Bkz.: Rosa Luxemburg, *GW*, Bd. 2, s. 71.

sınıf aksiyonuyla. Bu nedenle ilk, orta ve yüksekokullardaki derslerin esaslarının tespiti ile bilimsel kurumların organizasyonu ve genelin çıkarına olan projeler merkezî yasamaya bırakılmalıdırlar.

Bu açıdan örnek bir ülke olan İsviçre'deki eğitim sorunu bu yönde gelişti. Genel zorunlu ilköğretim derslerinin yönlendirilmesi, ulusal farklara ve hatta ülkenin dört kısmındaki antagonizmalara rağmen şimdiden birlik yasamasının meselesidir. Ama şimdi bunu, önce tek tek komünlerde başlayan, sonra da kanton yasamaları üzerinden devlet [reformu] haline gelen, oradan da meselenin, gelişmenin devamı için birlik yasamasının meselesi haline getirilmesi kaçınılmaz etap olan ilerici okul idaresinin diğer reformları takip etmektedir. Zorunlu öğrenim okullarının önemli reformu bu yol üzerinden ilerlemektedir. İsviçre'nin 4 kantonunda, Bern'de, Appenzell Ausserhoden'de, St. Gallen ve Graubünden'de komünler öğrenim okullarına gitme zorunluluğu üzerine karar vermektedirler, ama bu okullar 13 kantonda, Waadt'te, Wallis'te, Neuchâtel'de, Baselland'da, Aargau'da, Schaffhausen'de, Solothurn, Thurgau, Uri, Zug, Fribourg; Tessin ve Appenzell Innerrhoden'de şimdiden kanton yasaması temelinde zorunlu oldular. İlköğretimdeki çocuklar için ücretsiz ders materyalini hazır tutmaya dair önemli reform da önce tek tek bazı komünlerde uygulamaya sokuldu, ama şu 12 kanton [bu uygulamayı] devlet yasamasıyla üstlendiler: Zürih, Glarus, Solothurn, Basel merkez, Baselland, Appenzell Ausserrhoden, Waadt, Neuchâtel, Cenevre, Zug, St. Gallen ve Thurgau. Bu kantonlardan ikisinde reformun masraflarını komünler üstlenirken, beşinde komünler ve devlet ortaklaşa, diğer beşinde de sadece kanton mali daireleri üstlendi. Diğer kantonlar da, yavaşça olsa da, anılan kantonların izini takip ettiklerinden, ders materyallerinin ücretsiz dağıtılması sorununun birlik yaşamasınca üstlenilmesi sadece belirli bir zaman meselesidir.

Bugün yürürlükte olan Avusturya anayasası ile başından itibaren ilk ve ortaöğretim yönergelerinin sorumluluğu (ve ayrıca üniversiteler için geçerli olan bütün yasalar) Viyana'daki Rayh Konseyi'nin eline verildi, yani tüm devlet yasamasının kontrolü altına alındı. Bu hükmün Galiçya özerklik hükümetini kendi ilk ve ortaöğretim sistemini geliştirmekten alıkoymamış olduğu, Galiçya

Eyalet Okul Konseyi'nin faaliyetlerinin güya mükemmel olan sonuçlarının aristokrat özerkliğin gururu ve savunması olarak ilan edilmesi gerçeğince kanıtlanmaktadır.[14*] Bu sonuçların özerklik döneminde «Galiçya'nın yeniden doğuşunu» ele alan eserde hangi renklerle boyandığını şöyle okuyoruz:

«Eyalet Okul Konseyi 1868 yılında Galiçya'daki okulların idaresini üstlendiğinde, Galiçya'da (4 öğretmenli) 81 adet 4 sınıflı okul, genelde tek öğretmenin olduğu 1.961 beylik okulu ve 427 düzensiz, gelecekleri güvencesiz papaz okulu, ayrıca 7 adet 5 ve 6 sınıflık kız manastır okulu, yani toplamda hepsi birlikte 3.000 sınıf veya bölüm ve aynı sayıda öğretmen ile 2.476 halk okulu vardı. Okul konseyinin 30 yıllık hararetli çalışması sonrasında 1903 öğretim yılının başlangıcında Galiçya'da işlevlerini yerine getiren şu halk okulları bulunmaktaydı:

	Kamusal	Özel	Toplam
Tek sınıflık	2.326	96	2.422
İki sınıflık	1.398	25	1.423
Üç sınıflık	46	17	63
Dört sınıflık	312	53	365
Beş sınıflık	100	3	103
Altı sınıflık	70	6	76
Fakültatif (7 ile 10 sınıflık)	70	34	104
Toplam	4.322	234	4.556

Okulların sayısı ikiye katlandı ve tek öğretmenli sınıf veya bölümlerin sayısı kamusal okullarda 9.907'ye, özel okullarda 700'e yani birlikte 10.600'e çıkarak, üçe katlandı.

Halk okullarındaki öğretmen sayısı (tam verilere sahip olduğumuz) 1875 yılında 3.266 idi, ama 1903 yılında kamu okullarında, din dersi öğretmenlerinin haricinde 10.082 oldu.

14* Galiçya Eyalet Okul Konseyi 1868'de Lemberg'de bir özerklik kurumu olarak oluşturuldu. Konsey ilköğretim ve meslek öğretiminden, kısmen de ortaöğretimden sorumluydu.

1871'de halk okuluna giden çocuk sayısı 156.015'di, 1903-1904'de kamu okullarında 765.403, özel okullarda 27.535, evde 7.285, ayrıca 148.365'i de ek derslerde (gündelik derslerin bitiminden sonra), yani toplam 945.588 çocuk öğretim görüyordu. Halk okullarındaki derslere katılan çocukların sayısı 6 kat arttı.

1874 yılında kamusal halk okulları için yerel, bölgesel ve eyalet kaynaklarından harcanan meblağ toplam 424.271 Avusturya Złoty'si veya 848.542 Kron'du, ancak 1903'de bu kaynaklardan toplam 15.722.664 Kron oldu, yani 18 kat artış.

1903'de ders diline göre şu okullar vardı:

	Kamusal	Özel	Toplam
Lehçe	2.209	131	2.340
Ukraynaca	2.086	4	2.090
Almanca	27	99	126

Eyalet Okul Konseyi 1868'de ortaokulların idaresini üstlendiğinde, 12 adet 8 sınıflık yüksek lise ve 7 adet 4 sınıflık alt lise vardı. 1868 yılında liseye giden öğrenci sayısı 7.258'di, 1904 yılında ise 25.286. Bu okullarda 928 müdür ve öğretmen ders veriyordu. 1869 yılında kamu liselerinin devlet tarafından karşılanan giderleri yaklaşık 500.000 Kron'du, 1905 yılında ise 4.004.395 Kron ayrıldı. Ders dillerine göre 2 lisede Almanca,4'ünde Ukraynaca ve geri kalan 31'inde Lehçe konuşuluyordu. Geride kalan yıllarda 536 öğrencinin devam ettiği 5 kız lisesi açıldı. 1868 yılında Galiçya'da 6 sınıflık 1 ortaokul ve 3 sınıflık 1 alt ortaokul vardı. 1904 öğretim yılının başında 11 adet 7 sınıflık yüksek ortaokul bulunmaktaydı. 1868 yılında ortaokula giden öğrenci sayısı 647 iken, 1904 yılında 3.687 oldu. Bu okullarda 172 müdür ve öğretmen ders veriyor. Ortaokullar için devlet kaynaklarından karşılanan giderler 1868 yılında yaklaşık 50.000 Kron iken, 1905 yılında 874.200 Kron oldu. Bütün ortaokullarda ders dili Lehçedir.»[15]

15 Michal Bobrzyński, Władyslaw Leopold Jaworski, Józef Milewski: *Z dziejów odrodzenia politycznego Galicji 1859-1873* [Galiçya'nın siyasi yeniden doğuşunun tarihi üzerine 1859-1873], Varşova 1905, s. 483-487.

Bizdeki ile akraba olan koşullardan oluşan ve bu nedenle böylesine geniş alıntı yaptığımız yukarıdaki bu örnek bize en azından Avusturya gibi geri kalmış devlette, hatta böylesi ve renkli milliyet çeşitliliğinden oluşan bir devlette bile okul idaresi için merkezî devlet düzenlemesinin tek tek ülkelerde kendi kamusal öğretim sisteminin geliştirilmesinin önünde engel teşkil etmediğini açıkça kanıtlamaktadır. Ama eğer Galiçya'daki aristokrat toplumunun destekçilerinin böylesine övündükleri sonuçlar gerçekte yapılması gereken ve yapılabilecek olanlardan bu kadar uzak ise, bu Viyana'daki Rayh Konseyi'nin hatası değil, daha çok özerk kurumlarda sorumlu olan abartıcı hükümetlerin suçudur. Birleşik proletaryanın kamusal öğretim konusundaki ilerici baskısı, merkezî yasamanın organlarında, Galiçya Eyalet Parlamentosu'nun kapısındakinden daha fazla kabul buldu.

Geriye sadece sınıf devletinin yaşamsal sorularına dokunan son noktayı irdelemek kalıyor: Sivil ve ceza hukukunu. Egemen hukuk sistemi her toplumda egemen mülkiyet biçiminin esasları ile çıkarlarının yükümlü kılındığı yazılımıdır. Burjuva liberalizminin dahi Fransız eleştirmeni Linguet 18. yüzyılda, Montesquieu'nün ünlü «yasanın ruhu» söylemine «yasaların ruhu mülkiyettir» itirazını koyarak birkaç kelime ile meselenin özünü yakalamıştı. Günümüz burjuva toplumunda sivil ve ceza hukuk sistemi kapitalist mülkiyetin hukuk esaslarının ve burjuvazinin buna dayanan sınıf egemenliğinin ifadesidir. Bu nedenle kapitalist gelişmenin genel merkeziyetçi tandansı çok erkenden modern devletlerde geçerli olan hukuk sistemlerinin tek tipleştirilmesine yansımaktadır. Feodal mülkiyet biçimlerinin egemenliği altında, natüral iktisatta aynı devletin toprakları üzerindeki hukuksal ilişkilerin farklılığı, kendi teritoryasının siyasal parçalanmışlığından çok daha büyükken, burjuva çağında geçerli hukuk sistemlerinin merkezileşmesi, siyasi merkezileşmeden çok daha hızlı ve enerjik ilerlemektedir. Örneğin Fransa'da Büyük Devrim öncesinde farklı hukuklar geçerliydi. Fransız toprağı bu açıdan genel olarak Pays du droit écrit (yazılı hukuk, genellikle Roma Hukuk vilayetleri) olarak anılan ve Pays du droit contumier (teamül hukuk, yani Frenk-Cermen kökenden Ortaçağ hukukunun geçerli olduğu vilayetler) olarak anılan

[hukuk alanlarına] bölünmüştü. Sadece kralın fermanları devletin bütün vilayetlerinde aynı geçerliliğe sahipti, ki zaten mutlakiyetçilik, Batı'nın bütün ülkelerinde olduğu gibi, idarenin merkezîleştirilmesiyle burjuva iktisatının yolunu hazırladı. Hukuk alanındaki bu Ortaçağ ruhunu, tipik kararlılığı ile ancak Büyük Devrim yok edebildi. 1791 anayasası tüm Fransa için tek tip geçerliliği olan yasalar toplamını öngörüyordu. Bu karar, Jakobenler Dönemi'nin karışıklıkları ve diktatörlüğün karşıdevriminin ardından Napolyon'un konsolosluğu döneminde uygulandı. Napolyon'un diğer eserleri gibi yeni, burjuva Fransa'nın unutulmaz eserlerinden olan *Napolyon Kodeksi* [yasa kitabı] Büyük Devrim'in sadece deforme olmuş mirasıdır.

Napolyon Kodeksi Fransa dışında bilindiği gibi, fetih politikalarının ardından bir dizi ülkede uygulamaya sokuldu. 1809-1901 Kodeksi Almanya'da Prusya'nın Ren vilayetinden, Rheinhessen'de, Bavyera Pflaz'ında, Elass-Lothringen'de ve Baden'de geçerliydi. Almanya'nın geri kalan kısmında ise her devletin ve her küçük ülkenin kendi hukuk sistemi geçerliydi, ancak bu bir düzine sivil ve ceza yasaları Almanya'nın siyasi birliğinden sonra tek tip yasaya dönüştüler. Ama o zamandan bu yana Almanya'da hukukun merkezîleştirilmesi konusunda hayli enerjik yol alındı, sonucunda Rayh, bugüne kadar federalist ilişkilerin kalıntısı olmasına ve teritoryal parçalanmışlığın karakterini taşımasına rağmen, 1896'da Reichtag'ın kabul ettiği genel medeni kanunun yürürlüğe sokulmasıyla 1 Ocak 1900'den bu yana geçerli sivil hukuk çerçevesinde tek teritoryadır. İsviçre'de de tek tek kantonlardaki farklı sivil hukuk farklılıkları, yerlerini tek tip birlik hukukuna bırakıyorlar.

Bizde ise Polonya hukuku ve adaletindeki, Rusya'dakilere nazaran varolan farklılıklar ve özellikler, toplumsal yaşamın diğer alanlarında olanlardan çok daha büyük ölçüde muhafaza edilmişlerdir. Ancak bu özellikler ve farklılıklar, geçici karakteri olan ilişkilere bağlıdır. Kongre Polonya'sında Varşova Dükalığı döneminden itibaren *Napolyon Kodeksi* uygulanırken, Rusya'nın yasa kitabı farklıydı; «vatan» toprağında yüzyıllar süren hukuksal paça dikicilik sistemi olarak I. Nikolaus altında yazılan ve Rusya'nın mutlakiyetçi egemenlik ile bağlantılı olan geri kalmışlığının doğrudan sonucu

olan [bir yasa kitabı]. Bir tarafta, Moskova'da ve diğer bölgelerde Çarlığın uzun yıllar süren himayeciliğinin koruyuculuğu altında muhafaza edilen arkaik sanayi ve ticari yaşam biçimleri, diğer tarafta zirai ilişkilerin çoktan aşılmış sistemi, nihayetinde yüzyıllar boyunca mutlakiyetçiliğin pençesinde tutulan sivil ilişkilerin defalarca aşılmış sistemi, yani modern burjuva mülkiyetinin gelişmesi ve hareketi önünde duran engellerin hepsi.

Eskimiş hukuk sisteminin bütün o uysal olmayan iskelesinin ortadan kaldırılması [ve] burjuva ilişkilerinin engelsiz gelişimi için vazgeçilmez olan modern hukukun yürürlüğe sokulması, yenilenen Rusya'nın ilk reformlarından olacaktır elbette. Ama eğer tersinden bizde yargı organizasyonu Rusya'dakinden daha gericiyse, o zaman bu zamanında Kongre Polonya'sının ceza olarak 1864 yılı liberal yargı reformunun «bereketlerinden» ve Semtswo'nun uygulamaya sokulmasından dışlanmış olması nedeniyledir. Polonya yargısı için olağanüstü halin uygulamaya sokulması, demek ki mutlakiyetçiliğin egemenliği ile bağlantılıdır ve onunla birlikte tarihe gömülecektir. Rusya ve Polonya'daki hukuk ve yargı sisteminin yenilenmesi, her iki toplumun gelişmesinin ortak gerekliliğidir ve tüm Rusya'da hukuk ilişkilerinin merkezî parlamentonun yasaması üzerinden tek tip düzenlenmesi, ortak kapitalist gelişmenin ve mutlakiyetçiliğin ortadan kaldırılmasından sonra zayıflamayacak, aksine muhtemelen serbestleşecek olan burjuva gelişmesiyle birlikte daha sıkılaşacak olan iktisadi ve toplumsal düğümlenmelerin gereksinimlerinin bir sonucudur.

İşçi sınıfının ve esas itibariyle toplumsal ilerlemenin çıkarlarını savunan sosyal demokrasinin pozisyonu, Rus devletindeki yasamanın ve muhakeme usullerinin tek tipleştirilmesini gerekli kılmaktadır; aynı Almanya'da, Avusturya'da, İsviçre'de, aynı bütün modern devletlerde olduğu gibi. Burjuva sınıf yasamasını ve yargısını dizginlemek, ilerlemeyi sosyalizmin toplumsal ve ahlaki ideali anlamında savunmak, yani; mülksüzlerin haklarını mülk sahipleri karşısında, kadınlarınkileri erkek karşısında, reşit olmayanların [haklarını] ebeveynleri ve vasileri karşısında, gayri meşru çocukların [haklarını] babaları ve toplum karşısında [savunmak], düşürülmüş kadınların haklarını savunmak, sivil ilişkileri kilisenin

korumasından kurtarmak, boşanmayı kolaylaştırmak vs; tüm bunlar Polonya ve Rusya, Yahudi ve Ermeni proletaryasının pozisyonu açısından mutlak ve aynı şekilde zorunludurlar. İşçi partisinin ceza hukuku alanındaki yasalar için ileri sürdüğü talepler de daha az esaslı değildir. Alman sosyal demokrasisi içerisinde kriminalistiği en iyi bilen kişi olan avukat Hugo Heinemann hükümetin Rayh için yeni ceza muhakeme yönetmeliği projesi üzerine yaptığı son araştırmasında şöyle yazıyor:

«Çünkü işçi sınıfının, sınıf mücadelesi hiçbir zaman olmadığı şekilde siyasi ve sendikal işçi hareketini olanaklı oldukça kriminel cezaların kullanılmasıyla baskı altına alınmasına yol açtığından, olanaklı olan en iyi ceza muhakemesi önemli ölçüde çıkarınadır. Sömüren sınıfın sömürülene karşı ve egemen sınıfın devletteki egemenliği için verdiği siyasi mücadelede, cezanın sömürülen unsurların aşağıda tutulması ve varlıklı sınıfın iktidarının ayakta kalması için kullanılan bir araç olması, sınıf devletinin zorunlu bir sonucudur.»[16*] Aynı tandans mutlakiyetçiliğin kaldırılmasından sonra kuşkusuz Rusya'da ve özellikle bizde de görülecektir, ki bu ülkemizdeki burjuvazinin şimdiden mutlakiyetçi «adalet» aracını devrimci proletaryaya karşı verdiği mücadelesinde hangi enerji ve alçaklıkla kullanmasıyla ve bunu yaparken on yıllardan beri sosyalistlere karşı kullanılan savaş mahkemeleri sistemini ve «idari» yargıyı aktif ve pasif desteklemesiyle kanıtlanmaktadır. Diğer yandan demokratik-liberal «hukuk devleti» kurumlarının, hatta cumhuriyetçi biçimlerinin bu açıdan sınıf antagonizmalarının sertleşmesi durumunda proletarya için bir garanti olmadığını İngiltere'de, Fransa'da ve Birleşik Devletlerde işçilerin ve sosyalistlerin birliklerine karşı yürütülen sayısız mahkeme kampanyaları kanıtlamıştır. Bu nedenle demokratikleşme ve mahkeme düzeninin insanileştirilmesi ve bununla bağlantılı olarak, mahkemelerin idari aparattan tamamen bağımsızlaşması, hâkimlerin seçilerek göreve gelmesi, kovuşturma ve ön araştırmada mutlak açıklığın uygulamaya sokulması, sanığın haklarının savunulması, savunmanın kovuşturma ve

16* Hugo Heinemann: Zur Reform der Strafprozessordnung (Ceza Muhakeme Düzeninin reformu üzerine), *Die Neue Zeit*, 27. Jg. 1908/1909, 1. Bd. s. 8.

savcılık makamlarıyla eşitlenmesi, şahitlerin bağımsızlıklarının ve haklarının garanti edilmesi, suçsuz yere gözaltı hapsinde tutulanlara ve suçsuz yere cezalandırılan sanıklara tazminat, savaş mahkemeleri gibi özel muhakemenin kaldırılması, ancak gençler için özel mahkemelerin yürürlüğe sokulması, nihayetinde ceza sisteminin kendisinin ilerleme ve insanilik anlamında reforme edilmesi, yani idam cezasının kaldırılması, ceza ertelemesinin ve İsviçre'de mükemmel sonuçlara yol açtığı gibi, bu çerçevede hapisten çıkartılmanın uygulamaya sokulması; tüm bunlar devletin bütünündeki bilinçli proletaryanın aynı ve ortak çıkarlarınadır. Bütün bu reformlar, ne yerel, ne de ulusaldır, aksine devlet aparatının bütünü, tüm devlet politikası sistemi ile bağlantılı olan toplumsal meselelerdir.

Bizde mahkemeler ve bütün idare ülkeye özgü ve ulusal karakter taşımalıdırlar, ki bu sosyal demokrasinin bu alandaki en temel programatik talebiyle, yani hâkimlerin seçilebilir olmasıyla garanti edilmiş olurdu ve hukuk çıkarlarının kaçınılmaz beraberliği nedeniyle doğal olarak tüm Rusya için sorumlu olan Yüce Divan, Polonya Krallığı yurttaşlarının meseleleri hakkında bu ülkeden gelen üyeleri üzerinden karar vermelidir; ancak organizasyonun ve mahkeme düzeninin esaslar ile sivil ve ceza hukuku tüm devlet parlamentosunun yetkisi altında ve devletin bütünündeki proletaryanın sınıf aksiyonunun meselesi olmalıdır.

Genel kapitalist gelişmenin bu alanlarının yanı sıra, yasamanın bir bütün olarak proletaryanın sınıf çıkarlarını ilgilendiren diğer alanları söz konusudur: İşçi koruma yasasının bütünü ile koalisyon hakkını, toplanma hakkını ve bunu ilgilendiren sorulardaki yasama. Bu soruları diğer bölümde irdeleyeceğiz.

III

İşçi koruma yasaları kapitalist iktisatın toprağında sadece proletarya için değil, toplumun kendi varlığını koruması için vazgeçilmez bir gereklilik olarak gelişir. [Bu yasalar] çalışan kitlelerin, kapitalizmin yırtıcı iktisatının yıkıcı etkisi altında bedensel ve zihinsel dejenerasyonuna karşı vazgeçilmez bir garanti ve proletaryanın maddi ve entelektüel yenilenmesi, sınıf mücadelesi yetisini

kazanması için vazgeçilmez bir kaldıraçtır. Koruma yasaları özü ve kökenleri itibariyle aynı şekilde uluslararası bir görüngüdür, aynı yırtıcı iktisadıyla kapitalizm ve aynı proletaryanın sınıf mücadelesi gibi. Dünya piyasalarının ilişkileri ve kapitalizmin uluslararası rekabeti, farklı ülkelerdeki kapitalist üretimin karşılıklı bağlılığı ve karşılıklı bağımlılığı, işçi koruma yasalarının, genel ve yasal sekiz saatlik işgününün uygulamaya sokulması gibi esaslı noktalarının sadece uluslararası yol üzerinden gerçekleştirilmesine yol açtı. Diğer taraftan kapitalizmin aynı uluslararası karakteri proletaryanın, devam eden proleterleşme ve işçilerin varoluş güvencesizliği nedeniyle giderek büyüyen uluslararası göçünü de ortaya çıkardı. Ancak bu göç ve bunun proletarya arasında yarattığı enternasyonal rekabet, belirli bir süre içerisinde ulaşılabilecek olan en yüksek yaşam seviyesinin korunmasının ve genişletilmesinin çıkarları, yasal olarak sınırlandırılamayan bir işgünü uygulamasının olduğu ve kamu sigortalarının olmadığı ülkelerden gelen işçi göçünün, işçilerin mücadele sonucu 9 saatlik işgünü ve hastalık, kaza vs durumlarda yasal sigorta uygulaması haklarını elde ettikleri bir ülkedeki çalışma koşullarının kötüleştirmemesi için mutlaka bütün kapitalist ülkelerde olanaklı olduğunca tek tip koruma yasalarının uygulamaya sokulmasını zorunlu kılmaktadır. Nihayetinde proletaryanın, uluslararası yasalar üzerinden güvence altına alınacak, olanaklı olan tek tip ve olduğunca yüksek yaşam seviyesinin bütün ülkelerde gerçekleştirilmesi, proleter mücadelenin nihai hedefleri; sadece enternasyonal yol üzerinden olanaklı olabilecek sosyalizmin gerçekleştirilmesi için mutlak zorunluluktur. Tüm bu nedenlerden dolayı işçi koruma yasaları daha işçi hareketinin başlangıcından itibaren işçilerin enternasyonal toplantılarının ve kararlarının bir meselesi olmuştur. Cenevre'deki Enternasyonal Kongre daha 1866'da 8 saatlik işgününü, tüm ülkelerdeki proletaryanın uğraşları için doğru yönü gösteren hedef olarak ilan etti. Ve 1889'dan bu yana işçi koruma yasaları alanındaki sosyalist uğraşlar bütün ülkelerde, Paris Enternasyonal [Sosyalist İşçi] Kongresi'nin geliştirdiği ortak programa dayanmaktadır.

[Bu nedenle] aynı devlet içerisindeki işçi koruma yasaları da sadece ortak ve tek tip olmak zorundadırlar. Öyle ya da böyle birlik

karakterine sahip olan devletlerde, Almanya'da, Avusturya'da ve İsviçre'de olduğu gibi, işçi koruma yasaları, toplumsal karakterdeki ve tek tek bölgelerin sınai gelişme seviyelerindeki esaslı farklılıklara rağmen, her halükârda birlik [ve] merkez kurumlarının sorumluluğunda olan siyasi yaşam alanları içerisindedir. Çünkü işçi yasaları kökleri itibariyle, kapitalizm öncesi federalizmin bütün kalıntılarına rağmen, modern devletlerin bütünlüğünün asıl bağlayıcı halkası olan o kapitalist gelişmenin ve devletin [bu gelişmeden] büyüyen toplumsal fonksiyonlarının tamamen modern görüngüsüdür. İşçi koruma yasaları İsviçre'de 1874'e kadar kantonların sorumluluğundaydı. O yıl yürürlüğe sokulan birlik anayasası, en önemli sosyal konuları ve fabrika yasalarını birlik sorumluluğu altına koydu. Tek tek kantonların bundan bağımsız, birliğin genel koruma yasalarının ötesine giden, bunların açıklarını kapatan veya kuralları genişleten fabrika yasalarını kendi bölgelerinde uygulamaya sokma hakları var. Böylece bir dizi kanton son dönemde sanayii için tahkim mahkemeleri oluşturdular: Waadt 1888'de, Basel 1889'da, Lozan 1892'de, Solothurn 1893'de, Bern 1894'de, Baselland 1895'de, Zürih 1895'de, Cenevre 1897'de, Fribourg 1899'da, Neuchâtel 1889'da, St. Gallen 1904'de, Appenzell Ausserrhoden, Thurgau ve Aargau 1908'de. Kadın işçiler için özel koruma yasaları da Basel'de 1888'de, St. Gallen'de 1893'de, Zürih'te 1894'de, Lozan'da 1895'de, Solothurn'da 1896'da, Neuchâtel'de 1901'de, Aargau'da 1903'de, Waadt'te 1904'de, Tessin'de 1904'de, Bern ve Appenzell Ausserrhoden'de 1908'de yürürlüğe sokuldu. İhtiyarlık ve malulen emeklilik sigortası, o ya da bu biçimiyle 1904'de Glarus kantonunda, 1907'de St. Gallen'de Bern ve Appenzell'de, 1908'de Zürih'te, Solothurn, Aargau ve Cenevre'de yürürlüğe sokuldu. Nihayetinde Pazargünü istirahatinin korunması için 1904'de St. Gallen, 1905'de Cenevre, 1906'da Bern, 1907'de Zürih kantonları özel yasalar ve Basel, Aargau, Solothurn, Schaffhausen ve Appenzell uygun yasalar hazırladılar. Bu anılan örnekler tek tek kanton örneklerinin nasıl hemen diğerlerini, koruma yasalarındaki her ilerlemenin kısa zaman içerisinde iktisadi ve siyasi gelişme için belirleyici olan İsviçre alanında yayılarak etkilediğini açık olarak göstermektedir, ki böylelikle reformların tüm teritorya için geçerli olan birlik yasaması

içine alınması İsviçre'nin hukuksal gelişiminin karakteristik yönüne uygun olarak hazırlanmaktadır.

Koruma yasaları Avusturya'da yürürlükteki anayasa tarafından başından itibaren merkezî yasamanın sorumluluğu altına sokulmuştur.

Koruma yasaları Almanya'da başlangıçta sadece ilgili devletlerin veya küçük devletlerin meselesiydi. Prusya, Saksonya, Bavyera ve diğerleri bu alanda birbirlerinden farklı, genellikle tamamen eskimiş ve Ortaçağ'ın lonca ruhunu taşıyan, tamamen işe yaramayan denemelere sahiptiler. Kuzey Almanya Birliği'nin kurulmasından sonra Prusya yasaması diğer birlik bölgelerine uygulandı [ve] Rayh'ın kuruluşundan sonra adım adım daha ileri gitti: 1871'de Hessen'de uygulamaya sokuldu, 1872'de Baden ve Württemberg'de, 1873'de Bavyera'da, 1889'da Elsass ve Lothringen'de. Rayh kuruluşundan bu yana koruma yasaları Reichstag ve Bundesrat [Eyaletler Meclisi] sorumluluğu altındadır. Tek tek eyalet meclislerinin ve eyalet hükümetlerinin sorumluluğu altında olan [ve] toprak sahipleri döneminin kalıntısı ve ziraatçıların egemenliğinin karakteristiği olarak, Gesindegesetz adıyla anılan tarım işçileri yasası ve nihayetinde maden işçileri yasası istisna oluşturuyordular. Her üç alan da feci geri kalmışlığın ve çalışan sınıfların mağdur edilmesinin bir ifadesidir, bu nedenle Alman sosyal demokrasisi her üç durumda da ilgili meselelerin eyalet meclislerinin sorumluluğundan alınarak, Reichtag'ın sorumluluğu altına sokulmasını talep etmektedir.[17*]

İşçi koruması sadece Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nde tek tek devletlerin yetki alanındadır, ki bu parçalanmış proleter mücadeleye, genel karmaşıklığa ve işçi sınıfının gerek siyasi, gerekse de sendikal etkinliğinin zayıflığına uymaktadır.

[İşçi koruması] ülkemizin Rusya ile olan ilişkisi bağlamında ise daha birleştirici etkide bulunmaktadır. Polonya ve Rusya sanayileri arasındaki doğrudan bağlantı, Polonyalı ve Rus kapitalistlerin birbirleri ile rekabet ettikleri ortak Pazar ve genel iç ve dış devlet politikasının o ya da bu etkisine bağımlılık nedeniyle çalışma ve ücretli emek koşullarının, Rusya'da da aynısı olmaksızın, sadece

17* «Üç durum» ifadesi orijinal metinde yer almaktadır.

ülkemizde yasal düzenlemesi olanaksızdır. Örneğin Rusya'da aynı zamanda 11 veya 12 saatlik işgünü uygulaması, Polonyalı sanayicilerin direnişi nedeniyle boşa çıkartılırdı ve rekabet nedenlerinden dolayı, tersi de aynı olurdu. Sosyal yurtseverler genellikle bilinen bir gerçeğe, Łódź'daki fabrikatörlerin 1893'de hükümete sanayide yasal 11 saatlik işgünü uygulamasını yürürlüğe sokması önerisi yaptıklarını, ama bunun Moskovalı fabrikatörlerin direnişi nedeniyle engellendiğine dikkat çekmektedirler. Bu gerçek, Polonya'daki toplumsal koşulların daha gelişmiş ve proletaryanın davası için Rusya'dakinden daha elverişli olduğunu kanıtlıyormuş, ki bu mantık sonucunda ve Polonya işçi sınıfının çıkarları için Polonya'nın Rusya'dan ayrılması bir zorunluluk oluyormuş; önce Polonya'nın yeniden kurulması ile, daha sonra, bu programın iflasının ardından, en azından «Varşova Kurucu Meclisi» biçiminde ve Polonya özerklik parlamentosunun işçi koruma yasaları alanından sorumlu olacağı bir federatif ilişki çerçevesinde.

Ama çıkartılan bu sonuç, bir çifte Quiproquo'ya [yanılmaya] dayanmaktadır. Çünkü Łódź'daki fabrikatörlerin, aslında herkes için görülebilen basit ve Moskova'ya yönelik olan rekabet hilesi, yani, «Łódź ve Moskova» arasındaki kapitalist bağın meyvesi naifçe iyi niyet ve sosyopolitik ilerlemenin bir ifadesi olarak algılanmaktadır. İkincisi, sınıf ilişkilerinin ülkemizde Rusya'dakilere nazaran daha olgun ve işçi yasaları için daha uygun olduğu, ancak bunun Polonya ve Rusya'nın iktisadi birliğine dayanan aynı kapitalist gelişmenin bir sonucu olduğu açıktır. Ayrıca gerek Polonya, gerekse de Rusya proletaryasının sınıf çıkarları, çalışma koşullarının tek tip ve ortak yasal düzenlemesi ile bu hedefe yönelik ortak eylemi gerekli kılmaktadır. Polonyalı işçilerin Rusya'ya göçü, aynı şekilde kısmen Rus işçilerinin Polonya'ya göçü, daha bugünden açık bir gerçektir; proletaryanın bu iç göçü, mutlakiyetçiliğin yok edilmesinden ve kapitalist ilişkilerin Rusya'da ve ülkemizde engelsiz yeşermesinden sonra giderek daha büyüyecektir. Demek ki Polonyalı bir işçinin, devletin hangi bölgesinde olursa olsun, kendi vatanında alışık olduğundan daha kötü olmayan çalışma koşullarına ve devlet güvencesine sahip olması, vazgeçilmez çıkarları arasındadır. Ayrıca siyasi olarak bakıldığında Polonya ve Rusya proletaryası zaten tek

sınıfı oluşturmaktadırlar. İşçi davasının kaderi ve sosyalizmin gelişmesi, Rusya'da ve Polonya'da, aynı şimdiye kadar olduğu gibi, işçi sınıfının herhangi bir milliyet farkı gözetmeksizin tüm devlet topraklarındaki ortak ve tek tip mücadelesine dayanmaktadır. Bu pozisyondan bakınca, Ural ve St. Petersburg'daki Rus işçisinin durumu, aynı Łódź veya Dąbrowa Havzasındaki işçinin durumu gibi, Varşovalı işçinin kendi çıkarını ilgilendirmektedir, ki tersinden de aynısıdır. Polonya proletaryası için daha iyi sosyal koşullara, Rusya proletaryasından ayrılarak ve bağımsız yasama yolu üzerinden ulaşılabileceği spekülasyonları, ki örneğin Polonya Sosyalist Partisi bağımsız bir «Varşova Kurucu Meclisinin» gerekliliğini ve [bu meclisin] geniş sorumluluğunu böyle gerekçelendirmektedir, enternasyonal sosyal demokrasi anlamındaki bir sınıf politikası değil, aksine sadece lonca sistemi anlamındaki bir politikadır.

Çünkü prensip olarak, eski İngiliz Trade Union'un kalifiye işçiye daha iyi koşullar elde etme amacıyla bunları basit işçilerden ayırarak kendisini yönlendirdiği aynı politika, Durham ve Northumberland'daki maden işçileri sendikalarını, bu iki bölgedeki kalifiye maden işçilerinin işgünü fiilen 8 saatten az olması nedeniyle 8 saatlik işgünü tasarılarını reddetmeye çağıran politikadır.[18] Bu sınıf

18 «Mesleğin ve meslek örgütünün tekil çıkarları ne denli tek olarak vurgulanıyorsa, meslekteki işçileri birbirlerinden ayıran genel toplumsal yaklaşımların çeşitlilikleri o denli arka plana, ama meslekteki işçileri diğer meslekten işçilerden koparan farklılıklar o denli ön plana çıkarlar. Bu özellikle tek tek işçi örgütlerinin imtiyazlı bir konum elde ettikleri yerlerde özellikle güçlü olarak görülür. Bu durumun elde tutulabilmesi, ancak imtiyazlı örgütlerin işçi kitlelerini dışlamaları ile olanaklıdır. Eskiden beri loncaların yaptığı gibi, şimdi de bu işçi katmanları proletaryanın bütünüyle ahenk içinde olmak yerine [proletaryanın bütününün] aleyhine ayağa kalkmayı denemektedir. Sendikaların nötrleştirilmesinin övülen ülkesi İngiltere bunun için yeterince kanıt sunmaktadır. Sadece kendileri 7 saatlik işgününü elde ettikleri ve yanlarındaki madenci çocukların 10 saat çalıştırılmalarını [kendileri için] bir avantaj olarak görmeleri nedeniyle, diğer işçi kitlelerinden farklı olarak 8 saatlik işgünü talebine karşı çıkan Northumberland ve Durhan'lı maden işçilerine dikkat çekiyoruz. Tam da burada ‹daha pratik›olamayacak bir güncel politika, ‹daha

politikalarının ilkelerine tamamen ters düşen bir dışlama ve proletaryayı parçalama politikasıdır: Dayanışmaya ve eşit siyasi-devlet koşullarının olması durumunda proletaryanın tek tek katmanları arasında varolan bütün farklılıkların üstünden bütün sınıfı birleştirme [ilkesine] ters düşen bir politikadır. Ve bu politika, dışlama ve parçalama için ulusal farklılıkları temel alsa da öyle kalacaktır, çünkü bu farklılıklar sınıf mücadelesinde hiçbir rol oynamazlar. Bu sadece esas itibariyle yanlış değil, aynı zamanda, İngiliz tradeunionizminin kaderiyle çok iyi kanıtlandığı gibi, sadece kayıplar ve verili devlet içindeki tüm proletaryanın davasının gerilemesi sonucunu verecek olan dar görüşlü bir politikadır. Almanya'daki koşullar da, proletaryanın toplam çıkarlarının ve özellikle koruyucu yasalar alanındaki [çıkarlarının] proletaryanın sosyal durumu en iyi olan gruplarının ayrılmasını değil, aksine proletaryanın bütün olarak birleşmesini gerekli kıldığını göstermektedir. Prusya, Alman Rayhı ülkeleri arasında sınai olarak en fazla gelişmiş bölgelere sahip bir ülkedir; Saksonya istisna, Almanya'nın bütün büyük sanayii, özellikle maden, metal ve kimya sanayii pratik olarak Prusya'da yoğunlaşmıştır. Alman Rayhını oluşturan diğer ülkeler, Saksonya haricinde, çoğunlukla köylülük ve küçük burjuva ülkeleridir. Buna rağmen sosyopolitik ilerleme ve işçi koruma yasaları için tek koruyucu Alman Rayhı ve Reichstag'dır, çünkü Prusya'nın kendisi özellikle koruyucu yasalar alanında en inatçı gericiliğin destekçisidir, ki bu nedenle Alman sosyal demokrasisinin mücadelesi bu yasanın Prusya'daki en önemli bölümlerini, yani maden koruma yasası ile taşra işçileri koruma yasasının Prusya Eyalet Parlamentosunun sorumluluğundan alıp, Rayhın merkezî yasamasının sorumluluğu altına sokmaya yöneliktir. Aynı şekilde ülkemizde de işçi koruma yasasındaki ilerleme, ancak yüzeysel bir kanaat ve proletaryanın sınıf politikasının asıl itici gücünü anlamayan dar görüşlü bir politika ile Polonya'nın Çarlıktan hukuki ayrılmasıyla bağlantılı hale getirilebilir. Gerçekte ise bu nedenler tersinden koruma yasalarının

çıplak›düşünülemeyecek çıkar politikası ile karşı karşıyayız. Bunun sonucu da maden işçilerinin birliği değil, bölünmeleridir.» Karl Kautsky: Neutralisierung der Gewerkschaften (Sendikaların Nötrleştirilmeleri), *Die Neue Zeit*, 18. Jg. 1899/1900, 2. Bd., s. 460.

başından itibaren merkezî parlamentonun sorumluluğu altına girmesini ve tüm ülkede birleşik proletaryanın ortak sınıf aksiyonunun alanı olmasını gerekli kılarlar.

Tüm bu yukarıda açıklananlar aynı şekilde demokratik sistemin genel garantileri için tek tip merkezî yasamanın zorunluluğunu kanıtlamaktadır: Koalisyon hakkı ile birleşme ve toplanma hakkı ve de söz ve basının özgürlüğü için. Modern devletlerdeki, yukarıda anılan özgürlükler için ilk kez anayasal garantilerin yaratılmasını sağlayan hukuk devleti düzeninin gelişimi, gerçekten de tek tip hukuk normu çerçevesinde devlet topraklarının bütününe duhule bağlı, burjuva karakterindeki bir yapıydı. Bu bağlamda Almanya'daki birleşme ve toplanma hakkının tarihi hayli karakteristiktir. 1850 yılında Mart Devriminin yenilgisinden sonra egemen olan gericilik, bu alanda tek tek her devlette farklı yasal düzenlemeler yarattı; ve böylece kısa bir zaman öncesine kadar Almanya'da açık bir şekilde karşıdevrim zamanından kalma dağlamayı taşıyan ve proletaryanın sınıf mücadelesini zorlaştırmayı, ortak proleter aksiyonu zayıflatmak amacıyla siyasi koşulların çeşitliliği üzerinden parçalanmasını hedefleyen 26 farklı yasa mevcuttu. Rayh bu alana ancak 1900'de yeni medeni kanun ile kısmen girebildi. 1908'de ise Reichstag bu alanı kendi sorumluluğu altına aldı ve iki düzine yasa yerine, Rayhın tüm alanında geçerli olan ilk birleşme ve toplanma yasasını kabul etti. Eyalet hükümetleri ve parlamentoları şimdi belirli bir çerçevede temel yasanın pratiği için gerekli olan uygulama yasa ve yönetmeliklerini çıkarma hakkına sahipler, ancak bunu yaparken burjuva özgürlüklerini, özellikle sosyalist ajitasyonu gerici bir biçimde kısıtlamak için özerklik artıklarını kullanmaktalar. Genel birleşme ve toplanma hakkı İsviçre'de 1874 anayasası ile garanti edilmekte ve merkezî kurumların sorumluluğu altındadır; Kantonlar sadece bu yasanın «kötüye kullanılmasına» karşı belirli kurallar koyma hakkına sahiptirler, yani partikülarizm kalıntıları hem cumhuriyetçi İsviçre'de, hem de monarşist Almanya'da gericiliğin hırsları için bir arka kapı halindedirler. Avusturya'da ise 1867 anayasası 11. maddede «mezhep ilişkileri, birleşme ve toplanma hakkı, basın ve zihnî mülkiyetin korunması yasasını» tüm devlet parlamentosunun sorumluluğu altına sokmuştur.

IV

Şimdi bir ülkenin özerk yaşamı için doğal alanı oluşturan noktalara geçtiğimiz için, öğrenim sistemi ve kamusal eğitim en öne alınmalıdır. Kapitalist toplumun ilerici gelişiminin pozisyonu ile proletaryanın sınıf pozisyonu açısından vazgeçilmez olan modern öğrenim sisteminin yaratılması, geliştirilmesi ve şekillendirilmesi doğal olarak ülke özerkliğinin sorumluluğu altına düşmektedir, hem de iki belirleyici nedenden dolayı. Öncelikle bütün kültür devletlerindeki yüzlerce yıllık deneyim, burjuva toplumunun vazgeçilmez gereksinimi olan kamusal eğitimin söz konusu olan nüfusun katılımı olmaksızın, yani en yukarıdan en aşağıdaki kademelerine kadar özyönetim kurumları [olmaksızın] organize edilemeyeceğini gösterdi. Örneğin demiryolu gibi modern ulaşım araçlarının inşası devletsel merkezden en ücra köşelere kadar gerçekleştirilebilirken, kamu okulları sorununun çözümü ilgili toplum kesimlerinin canlı ve sürekli katılımı olmaksızın umutsuz bir mesele olarak kalırdı. Diğer taraftan kamusal öğretim sistemi ulusal yaşam bağına [yani] her milliyetin kendi anadili ve entelektüel kültürüne kopmaz bir biçimde bağlıdır. O nedenle kamusal öğrenim sisteminin ilgili milliyetin aktif katılımı olmaksızın oluşturulamayacağı, anlaşılır bir meseledir.

Ancak öğrenim sorunlarının ve kamusal eğitimin ülke özerkliğine bırakılmasının toplumsal gelişmenin ve özellikle Polonya proletaryasının sınıf çıkarlarının yakıcı bir gereksinimi olduğu konusunda genel bir yaklaşımla şüpheler söz konusuysa, o zaman ülkemizdeki öğrenim sisteminin tarihi ve bugünkü durumu kanıt olarak yeterlidir.

Devletsel kurum anlamında kamusal öğrenim eski Polonya'da hiç olmadı. Öğrenim tamamıyla ruhban sınıfının, genellikle Cizvitlerin elindeydi ve asilzadelerin gereksinimlerinin tatminine yönelikti. Zenginler çocuklarını yurtdışına; Fransa'ya, Hollanda'ya, İtalya'ya gönderiyorlardı. Çalışan halk, içinse okul hemen hemen hiç yoktu. Cizvitlerin soylu okul sistemi de Katolik gericiliğin zaferinden sonra kuru ve verimsiz formalizm seviyesine düştü. Batıda çoktan aşılmış olan skolastik felsefe Polonya akademilerinde mutlak hâkimiyete sahipti. Örneği Gorzycki [Kazimierz Gorzycki,

1901] «Fen bilimlerinin gelişimi devlet sınırlarını aşamıyor, matematik Cizvitlerce eski metoda göre öğretiliyor, tarih sadece dinî amaçlar için bir araç olarak kullanılıyor ve her şeyin üzerinde Ortaçağ Latincesi, kilise dili olarak tahtta oturuyordu» diye yazar. Ancak 18. yüzyılın sonunda, bölünmelerden önceki reform döneminde aydınlanma fikirleri, ansiklopedicilerin düşünceleri Polonya'ya ulaştı ve ruhban sınıfının teşvik ettiği düşünsel yabaniliğe karşı edebî ve siyasi savaş yürüttüler. Staszic ünlü eseri *Jan Zamoyki'nin Yaşamı Üzerine Notlar*'ın [1787] hemen başında öğrenim sorununa geniş bir biçimde yer vermekte ve eski Polonya öğrenim sistemini acımasızca eleştirmektedir. 1773'de kurulan ve Cizvitlerden kalan varlıklara sahip olan «Ulusal Öğrenim Komisyonu» [Komisja Edukacji Narodowej] Polonya tarihindeki öğrenim sistemindeki ilk kamusal-devletsel kurumdu, ki «komisyonun» verdiği görevle hazırlanan ve 1783'de «Ulusal Öğrenim İçin Komisyon Yasası» olarak tasdiklenen Piramoicz-Projesi, Polonya'nın on Voyvodalığında üç okul tipi önermekteydi: Yüksek, yani temel okullar, orta ve halk okulları ile papaz okulları. «Komisyon» tarafında kamusallaştırılan okulların kilise ile olan ilişkisi kesildi, öğrenciler dinî pratiklerden muaf tutuldular, din dersi yerine Hıristiyanlık dersi konuldu ve Adam Czartoryski tarafından «Şövalye Okulu» için geliştirilen «Kadet İlmihalliğine» göre okutulan «ahlak dersi» yürürlüğe sokuldu. Nihayetinde «komisyon» Latincenin dominant pozisyonuna son verdi ve Lehçeyi ders dili olarak uygulamaya soktu.

Kołłoąj Krakau Akademisini, Martin Poczobut-Odlanicki de Wilna'daki akademiyi bu anlamda reforme ettiler. Ancak o dönemler en aydın kafalar arasında bile öğrenim sisteminin sadece aristokrasinin meselesi olduğu düşüncesinin ne denli yaygın olduğunu Staszic'in okul sistemindeki eleştirisi ve reform projelerinin sadece «yurttaş» sınıfına yönelik olmasında görülebilir; çünkü bilindiği gibi «özgür» olmayan köylüler, yurttaş sayılmıyordular. [Staszic] ortaokullar için olan projelerini anlatırken, satır arasında şöyle diyordu: «Rzeczpospolita'nın bütçe bulabileceği okulların arasında zanaat okulları da bulunmaktadır», ama hemen peşinden, birkaç sayfa sonrasında «Özgür bir ülkede genel eğitim için Şövalye Okulları yeterlidir» açıklaması yapıyor ve ısrarla, kendisinin öngördüğü

üç okul tipinin ders planında Şövalyeliğe hazırlayan derslerin olmasını öneriyordu.[19]

Her neyse, Polonya'da kamusal öğrenim için ilk kez yaratılan temel, Polonya'nın üçüncü bölünmesine ve çökmesine neden olan Kościuszko Savaşı ile yok edildi. Polonya'nın parçalarında o andan itibaren siyasi deneylerin tarihsel olarak o âna kadar hiç olmayan hikâyesi başlamaktadır. Önce Prusya hükümeti Polonya parçasında[20*] halk eğitimini asimilasyon hedefiyle yaygınlaştırarak, ders dili Almanca olan «Şövalye» okulları ile ilkokullar kurdu. Daha sonraları Prusya hâkimiyeti altında kalan bölgelerde bu sistem 1848 Devrimine kadar devam etti. Tilsit Beyanından Varşova Dükalığına dönüştürülen bölgede ise başka deneyler gerçekleşti. Jena Muharebesinden itibaren devam eden yaklaşık bir yıllık savaş döneminden sonra oluşturulan ve sadece Napolyon'un iradesinin güçsüz bir aracı olarak Hükümet Komisyonu olarak adlandırılan Dükalığın geçici hükümetinde Stanisław Potocki öncülüğünde bir Öğrenim Odası oluşturuldu.[21] Napolyon'un üç kelimesiyle esaretten «kurtarılan» taşra halkı, Dükalığın her hükümetinin köylülüğün eğitimi üzerine kafa yormasını gerektirecek biçimde yurttaşların bir parçası olmuştu. (...) Ve böylece Oda daha 1808'de hiçbir kentin, hiçbir kasaba ve köyün okulsuz kalmayacağını haykırarak ilan eden bir «Kent ve Taşra İlkokulları Yönergesi» hazırladı. Her çiftçi ve ticaretten veya zanaattan gelir sağlayan veya herhangi bir toprak mülkü olan her kişi, sınıfsal konumlarına ve inançlarına bakılmaksızın varlıklarına göre dört ayrı tarife çerçevesinde okul vergisi verecek; okulların denetimi ya büyük toprak sahiplerine, ya

19 Stanislaw Staszic: *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego*. Turowski nüshası, Krakau 1860, s. 19 ve 24.

20* R.L. «Polonya Parçası» olarak 1815'de Rus Çarlığının parçası olan Polonya Krallığı'nın bulunduğu bölgeyi kastetmektedir. 1815'e kadar bu bölgedeki hâkimiyetler sürekli değişiyor, bir kısmı Prusya'nın, sonra da Napolyon'un hâkimiyeti altına giriyordu. Sonunda Viyana Kongresi kararına göre Polonya Krallığı olarak adlandırılan bölge, Rus Çarlığının hâkimiyeti altına alındı.

21 Bkz.: Henryk Konic: *Komisja Rządząca 1807* [1807 Hükümet Komisyonu], Varşova 1904.

cemaat papazına [Katolik] veya Protestan papazına, ya da belediye başkanı veya mahalle muhtarı ile iki yerli köylüde olacaktı.

Bu temelde 1.300 ilkokul kurulurken, Öğrenim Odası aynı zamanda da üç tipte bir dizi ortaokul oluşturdu: Altbölüm Okulları (üç sınıf okulları), Bölüm Okulları (dört sınıf okulları) ile çoğunlukla Piaristlerin kontrolüne geçen Departman Okulları (altı sınıf okulları). Nihayetinde bu dönemde Fransız etkisiyle bir Hukuk ve İdare Okulu, bir Tıp Okulu ve daha sonraki Varşova Üniversitesi'nin temelini oluşturacak Varşova Lisesi (yüksekokul) kuruldu. Öğrenim Odasının faaliyetlerine başlamasından birkaç yıl sonra Napolyon Savaşları başladı ve Dükalık ordu karargâhı ile askerî sefer alanına dönüştü; tabii ki okul sistemi bu koşullar altında tamamen iflas etti, bilhassa masraflarını taşımak zorunda bırakılan «kurtarılmış» Polonya köylülüğünün ekonomik durumu nedeniyle ilkokullar tam bir okul karikatürüne dönüştüler. Kısa bir zaman sonra Dükalık yok oldu ve 1815'de krallığın kurulmasıyla birlikte yeni bir deneyler dalgası başladı.

Okul sistemi Polonya Krallığı'nın özerk hükümetleri altında çok çabuk kilise gericiliğinin etkisi altına girdi; [kilise gericiliğinin] kararlı taraftarı olan Grabowski, Stanisław Potocki yerine bakan oldu. «Sefil durumlarını ve gerçek yoksulluklarını» bildiğini söyleyen Vali Zajączek 1821'de köylülüğü okul vergilerinden kurtardı.[22] İlkokullar köylülerin yoksullukları nedeniyle yok olmak üzereydiler ki 1830'da sadece 766 ilkokul ayakta kalmıştı. Ve ayakta kalanlar kilisenin etkisine, denetimleri de taşra aristokratlarına bırakıldı. Ortaokullarda da ağırlık monarşiye hizmet etmeye uygun Tanrı korkusu olan bir gençlik yetiştirmeye konuldu. Bu zamandaki tek reel ilerleme 1816'da kurulan Varşova Üniversitesi oldu.

Kasım Ayaklanması okul sisteminde yeniden bir devinime yol açtı. 1831'de Varşova Üniversitesi kapatıldı. Ülke bunun ardından 30 yıldan uzun bir süre boyunca kendi üniversitesine sahip olamadı ve Polonya gençliği, izni ve parası varsa, Çarlık üniversitelerinde öğrenim görmek zorunda bırakıldı.

22 Rocznik instytutów edukacyjnych 1830 [Öğrenim Kurumları Yıllığı 1830]. Korotyński'den alıntı: *Losy*, s. 13.

Ancak ortaokullar, bilhassa halk okulları için, öğrenim sisteminin 30 yıldan fazla bir süre demir prangalara vurulduğu I. Nikolaus dönemi başladı. Bu dönem, ilkokullara «en alt sınıflardan insanlar arasında da öyle ya da böyle gerekli temel bilgileri yayma» görevini veren 1833 Yasası ile başladı.[23*] Hükümet bu okulların masraflarının üçte birini karşılayacaktı ve yerel bütçeler de [bu masraflara] katılacaklardı, ama bu vaatler sadece lafta kaldı. Aynı zamanda «Papaz okulları, izin isteyen ve gerekli bütçeleri hazırlayan köylerde de kurulabilir, ama öncelikle varolan papaz okullarının ayakta kalmasına çalışılmalıdır»[24*] denilerek yeni okulların açılması zorlaştırıldı. Ayrıca bu okulların denetimi tamamen kiliseye devredildi, ders programı kısaltıldı ve nihayetinde, ister dünyevi olsun, ister dinî, bütün özel okullar yasaklandı. İlkokulların Leh karakterine dokunulmazken, 1833 Yasası ilk kez ortaokullarda Rusçayı ve Rus tarihini zorunlu dersler olarak uygulamaya soktu: İlk dört sınıfta Lehçe ve Latince dersleri için haftalık 18 saatlik ders süresi uygulanırken, sadece Rusça için haftada 18 saatlik ders süresi konuldu. Okul harçları önemli ölçüde yükseltildi ve idaresi ile denetimi her lisenin başında duran ve «hükümetin güvenine sahip olan» müdüre devredildi. Ancak bu sadece hemen peşinden yenisi gelecek olan başlangıç reformuydu. 1839'da Polonya «Kamusal Öğrenim Komisyonu» lağvedildi ve yerine St. Petersburg'daki Rus Eğitim Bakanlığı ile Rusya'dan gönderilen «küratörlere» tamamen bağımlı olan Varşova Okul Bölgesi kuruldu. 1840'da Polonya Krallığı için yeni bir okul yasası, Uwarow Reformu ilan edildi. Şimdi ilkokullar sadece ruhban sınıfının değil, yurttaşların ve varlıklılarında koruması altında olacaktı; ayrıca ilkokulları kuran veya yönetenlere öğretmen adaylarını önerme hakkı verildi. Ders programına ilk kez («olanaklar ölçüsünde») derslerin Rusça verilmesi uygulaması alındı. Aynı zamanda bütün devlet kurumları, köy ve kentlerde başlangıç okullarının kurulmasını tüm olanaklarıyla desteklemeye ve kolaylaştırmaya yükümlü kılındılar. Bununla birlikte Radzymin'de Rusça ders verecek olan ilkokul öğretmenleri

23* Korotyński: *Losy*, s. 13. Alıntı burada «İlk veya Papaz Okulları Yasası'ndan» yapılmış.

24* *A.g.e.*: s. 14.

için bir hazırlık enstitüsü kuruldu. Leh liselerinin sayısı –özellikle 1845 reformundan sonra– önemli ölçüde azaltıldı ve haftada 26 saat Rusça, ama sadece 16 saat Lehçe ders verilen teknik ve orta öğrenim okulları açıldı. Birkaç yıl sonra, I. Nikolaus altında reformlar açıkça öğrenim sistemiyle mücadele biçimini aldılar. Bakan yardımcısı Norow vali ve küratör ile «Varşova'daki liseye gereksiz akışı sınırlandırmak için gerekli tedbirlerin uygulanması» üzerine görüştü.1849'da üniversite öğreniminin kalıntıları olan hukuk ve pedagoji kursları sonlandırıldı. 1850'de liseler için şu yönerge çıkartıldı: «1.) Varşova'daki lisenin öğrencileri için okul harcı 25 Rubleye çıkartılmıştır. Hiç kimse okul harcını ödemekten muaf tutulamaz; 2.) Liseye gitmek isteyenler daha ağır bir sınavdan geçirileceklerdir; diğer vilayetlerden sadece önemli nedenleri gösterebilen öğrenciler alınacaktır; 3.) 1850 / 1851 okul yılının başlamasıyla lisenin alt sınıflarına 50 öğrenciden fazlası alınmayacak, bu şekilde üst sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılacaktır.»[25*] Ve nihayetinde 1851'de şu karar alındı: «Eski ilkelere göre kurulmuş olan ilkokullar var olmaya devam edecek, ama [ülke] sakinleri çocuklarını bu okullara gönderme yükümlülüğünden muaf tutulacak ve ilgili cemaatler, okul istemiyorlarsa, okul katkı payı ödeme zorunluluğundan serbest bırakılacaklardır.» Okul bölgesi küratörü vilayet idaresine, bütçelerin sürekli ve yeterli derecede güvence altına alındığı tespit edilmediği müddetçe yeni okul binaları veya varolanların tadilatı için inşa izni verilmemesini emretti.

I. Nikolaus altında okul sistemi alanındaki politikaları değerlendirmek için Polonyalı kaynaklara bakmamız bile gerekmez. Bu değerlendirmeyi, Rus Eğitim Bakanı Miljutin'in Ocak Ayaklanmasının bastırılmasından sonra, olayların sıcak etkisi altında şovenist heyecanla kaleme aldığı ve emsalsiz nitelikteki «Polonya Krallığı Okul Sisteminin Organizasyonu» başlıklı yazısından alabiliriz:

«Ayaklanma (1830/1831) bastırıldığında» diyor Miljutin, «hükümet okullarda bize düşman yanı bulunan etkin Polonyalı gücün varlığından hareketle, bu silahı kendi eline alma ve Krallıktaki yasal iktidarı sağlamlaştırmak, Rus ve Polonya milliyetlerinin olası

25* *A.g.e.*, s. 53.

yakınlaşmasını sağlamak için kamusal eğitimi kullanma kararını aldı. Ve böylece o zamanki sistemde öğrenimin kendisi ikincil bir mesele oldu, politik hedef ön plana çıktı. Şu an bu sistem için geçmişin tarihsel görüngüsü denilebilir ve sonuçlarının tarafsız bir değerlendirilmesi yapılabilir.

O zamanki hükümet sisteminin özü şöyle açıklanabilir: Krallık sınırları içerisinde yükseköğrenimin yaygınlaşması ve gelişimi belirli bir ölçüye kadar tehlikeli bir mesele olarak değerlendirildi, çünkü yerel bileşimi ve toplumdaki atmosfer devrimci, monarşist sisteme düşman fikirlere ulaşmayı olanaklı kılıyordu. Hükümet bu kaygıları dikkate alarak 1831'de Varşova Üniversitesi'nin kapatılmasına ve Polonya Krallığında sonraki 25 yıl boyunca ne genel, ne de uzmanlık öğrenimi veren yükseköğrenim kurumlarının açılmamasına karar verdi. Aynı zamanda genel ve orta öğrenim kurumlarının sayısı azaltıldı. 1830'da Krallıkta 15 lise (Voyvodalık okulları) vardı; 1833'de okul sisteminin yeniden yapılandırılmasından sonra 11 lise kaldı; ama 1830'lu yıllarından sonunda Varşova Aristokrasi Enstitüsü dahil, sadece 7 [lise]. 1851 yılında sadece aristokratların ve memurların oğullarına liseye gitme hakkı tanındı. İlkokul öğrenimi de yeterli bir gelişme göstermedi. Bunu 1828'den 1860'a kadar olan 32 yıl boyunca Polonya Krallığında sadece 359 yeni ilkokul, bunların 250'si Protestan okulu (Almanlar için), kurulduğu gerçeği ispatlamaktadır. Polonya Krallığında 1828'de 714 hükümet ilkokulu vardı, 1860 yılında ise 1073. Burada bu okulların yarısının kentlerde olduğu dikkate alınmalıdır. 1828'de 310 köy ilkokulu varken, bu sayı 1860 yılında 557 oldu.

Okullara genellikle bölümlere, yararlılığa bağlı bir karakter verildi. Hükümet, eğer gençlik en erken yaştan itibaren herhangi bir mesleğe veya uzmanlığa hazırlanırsa, siyasi düşüncelere bulaşmaz diye düşünüyordu. Bu yaklaşım bilhassa 1845'den itibaren ağırlık kazanmaya başladı. O zamana kadar genel öğretim veren klasik okullar, veya Polonya'da dedikleri gibi, filolojik bölge okulları, ortaokullara dönüştürüldüler, ki bazıları ticari, bazıları teknik ve diğer bazıları da zirai yön kazandılar. Filolojik okullara sadece zengin sınıfların çocukları gidebiliyordu ve bunların okul harçları, ortaokullara nazaran hayli yükseltilmişti. Lise kurumları da meslekî yön

kazandılar; üst sınıflardaki dersler tarihî, felsefî ve fizik-matematik dersleri olarak ayrıldı. Bazı liselerin görevi özellikle memur ve hukukçu yetiştirmekken, bazılarının teknikerler ve diğerlerininki de başka alanlar için uzmanlar vs yetiştirmekti.

Hükümet nihayetinde gençliğin yükseköğrenimden feragat etmesi ve genel öğrenim yerine özgün teknik bilginin teşvik edilmesiyle siyasi ütopilere ve fikrî uğraşlara yatkınlığın zayıflaması umuduyla okullardaki Rus etkisini sağlamlaştırmaya çalıştı. Posen'deki bütün okullara net ve açık bir şekilde Alman karakteri veren ve ancak 1848 sarsıntılarından sonra az sayıda bazı [okullarda] Lehçe ders verilmesine izin veren Prusya hükümeti kadar ileri gitmedik. Polonya milliyet haklarını reddetmeyerek [ve] Lehçeyi okullarda yasaklamayarak, okulların yardımı ile ‹Polonyalıları Rus muhitine yakınlaştırmak, Rusya'nın Slav milliyetleri arasındaki önceliğini öğretmek ve böylelikle eski tasavvurlarını ve önyargılarını fark ettirmeden kökünden sökmek istiyorduk›.[26] Krallıktaki okul idaresi 1839'da eğitim bakanlığının idaresi altına girmesinden sonra hükümet, yükseköğrenim görmek isteyen genç Polonyalıları Rus üniversitelerine göndermeye ve bazıları için burs vermeye başladı. Krallıkta verilen derslerde Rusçaya daha fazla ağırlık verildi, Rus tarihi dersleri genişletildi ve istisnasız Ruslarca verilmeye başlandı; ortaokullardaki Polonya gençliğinin Rusçayı sadece teorik değil, pratik olarak da öğrenilebilmesi için çeşitli tedbirler alındı.

Genel bakış açısına göre bu otuz yıllık sistemin sonuçları, beklentileri karşılamadı.

Polonya'daki eğitim seviyesi önemli ölçüde düştü; 1830 sonrasında eğitilen kuşak, ülkeyi iyi tanıyanların kuşku duyulamayacak görüşlerine göre, daha önceki kuşaktan daha az eğitimli ve siyasi açıdan bize karşı daha düşmandır. Bu nedenle Polonya'da uygulamaya sokulan eğitim sisteminin temelden yanlış olduğu kabul edilmelidir... Diğer yandan bütün okullarda Rusçaya, Lehçe karşısında açık öncelik tanıyarak Polonyalıları hiddetlendirdik ve sonuç alamadık. Krallıkta uygulanan tedbirler, Prusya okullarında olduğu

26 Eski eğitim bakanı Kont Uwarow 1843'de yazılan bir hatıratta Polonya Krallığı'ndaki kamusal eğitim sistemini böyle açıklıyordu.

gibi, okul gençliğinin milliyetsizleştirilmesi için uygun değildi; tek bir Polonyalıyı Ruslaştıramadık ve aynı zamanda Polonya milliyetine saldırdığımız hissini uyandırdık.

Halbuki uyguladığımız tedbirler yalnızca Polonya milliyetinin üst sınıflarını, aristokrasiyi, memurları ve kent nüfusunu hedefliyordu. Pratik olarak bütün uğraşlar bu katmanların genç kuşaklarına Rus unsurunun etkisini hissettirmeyi, onları Rusya'ya yakınlaştırmayı veya Rusya ile birleştirmeyi hedefliyordu; ancak esaslı biçimde etkimiz altına alabileceğimiz, hatta bazı bölgelerde (örneğin Lublin vilayetinde) tamamen Ruslaştırabileceğimiz halk katmanları bize düşman unsurlara bırakıldı. Bu dönemde halk okulu neredeyse hiç dikkate alınmadı...

Polonya'daki kadın eğitiminin tamamen savsaklanmış olması da suskunlukla geçiştirilmemelidir. Krallıkta 1857'ye kadar kızlar için sadece bir hükümet okulu vardı ve öğrenci sayısı kısıtlıydı; bunun sonucunda Polonya'daki kadınların eğitimi genellikle ve eskiden olduğu gibi, manastır okullarında yoğunlaşmıştı.»[27]

Sivastopol yenilgisi I. Nikolaus düzenini sona erdirdi ve 1850li yılların sonuna doğru Polonya okul idaresi tarihinde yeni bir dönem başladı. Filolojik okullara giriş herkes için olanaklı oldu; Varşova, Kalisz, Płock, Radom, Lublin ve Suwalşki'de ânında 1.000 öğrencinin kaydolduğu kız liseleri açıldı, Varşova'da 1866 yılında Varşova Yüksekokulu'na dönüşen bir tıp akademisi kuruldu.[28*] Ancak asıl reform, 1861'de Varşova Okul Bölgesinin lağvedilmesinden ve Wielopolski'nin başkanlığında Dinî Mezhepler ve Öğrenim İçin Hükümet Komisyonu'nun yeniden oluşturulmasıyla başladı. Bir yıl sonra yeni bir kamusal eğitim yasası çıkartıldı. Ülkede 30 yıllık bir aradan sonra Polonya okul idaresi yeniden kuruluyordu, ama onunla birlikte Katolik-aristokrat gericiliğinin geleneği de yeniden

27 Bkz. Kont Miljutin'in hatıratı. Adolf Suligowski: *Miasto analfabetów* (Okuma yazma bilmeyenler kenti), Krakau 1905, s. 89, ek.

28* Szkola Główna Warszawska: Üniversite karakterindeki bu yüksekokul 1862'de Polonya Krallığı okul özyönetiminde yapılan bir yenileme sonucunda kuruldu, ama 1869'da kapatıldı. Yerine, 1915'de günümüzde de varlığını sürdüren Varşova Üniversitesi haline gelecek olan Rus Çarlık Üniversitesi kuruldu.

ortaya çıktı. Komisyon enerjik bir şekilde hükümet ilkokullarının kurulması için çalışmaya başladı; Polonya Krallığı'nda 1860'da bunlardan, 35.474 öğrencisi olan 633 okul varken, bu sayı 1863'de 63.075 öğrencisi olan 1.040 okula yükseldi. Bölge okulları üç bölümlük olmalıydılar: Beş sınıflık genel okullar, özel veya meslek okulları (aynı anda kapatılan ortaöğrenim okulları yerine kuruldular) ve pedagoji okulları, yani ilkokul öğretmenlerinin eğitimi için verilen seminerler. Ülke genelinde 13 yedi sınıflık lise oluşturuldu. Ders dili olarak Lehçe ve kısmen Polonya edebiyatı, ilkokuldan üniversiteye kadar bütün okullarda belirleyici oldu. İlkokulların denetimi hem taşrada, hem de kentlerde Katolik papazlara bırakıldı ve Varşova Dükalığı'nın Protestan cemaatlere tanıdığı Katolik papazlarla yasal eşitlik nedeniyle okullara alınan Protestan papazlar uzaklaştırıldı.

Liselerde de Katolik papaz nizam ve düzenin mutlak koruyucusu olacaktı. Tek veya iki sınıflı özel ve hükümet okullarında din dersi ve *İncil* tarihinin yanı sıra, kilise şarkıları da zorunlu ders haline getirildi. Wielopolski'nin reformunda aristokrasinin sınıf çıkarlarının baskın olduğunu, [Wielopolski'nin] çalışanı ve yasanın ilkokulları ilgilendiren bölümlerini kaleme alan Łaszczyński'nin okullardaki denetim reformu ile ilgili verdiği çok açık gerekçeden görülebilmektedir. I. Nikolaus dönemindeki reformlarla sadece papazlara bırakılan okul denetimi, Wielopolski tarafından Varşova Dükalığı yasasının anlamında papazların yanı sıra varlıklıların da katılabileceği biçimde reforme edildi. Łaszczyński bunun, toprak sahibi yurttaşların onayı olmadan yapılacak öğretmen atamalarının ciddi anlaşmazlıklara yol açabileceği nedeniyle yapıldığını söylüyor. «Kendi çıkarlarından hareketle köylülerce hoş karşılanmayı isteyen kimi öğretmenler, sadece doğrudan görevlerini yerine getirmekle yetinmiyor, aynı zamanda kendi konumlarını düzeltmek için köylülere farklı konularda tavsiyelerde bulunarak ve toprak sahibi yurttaşlara karşı köylüler için şikâyet dilekçeleri yazarak büyük toprak sahipleri ile köyler arasında düşmanlık tohumları ekiyorlardı. Toprak sahibi yurttaşlar günümüzde böylesine dezavantajlı bir biçimde yaygınlaşan kışkırtıcılığın temel kaynağını taşra öğretmenleri arasında gördüklerinden, kişisel nedenlerden dolayı

okulları kapatmak için ellerinden geleni artlarına koymadılar.»[29] Demek ki halk okulları aristokrasinin kontrolü altına verilerek, ki böylelikle öğretmenleri onlara bağımlı araç haline getirerek, aristokrasinin korsanca yok etme hiddetinden kurtarılacaktı; tam da Polonya'daki serfliğin kaldırılmasının kaçınılmaz ve ivedi bir mesele haline geldiği bir anda.[30*] Wielopolski'nin taşra iktisat okulları için hazırladığı yasanın ruhu budur. Polonya Krallığı'nda varolan bu tip beş okuldan sadece üçü ayakta kalacak ve oralardaki toprak sahibi yurttaşların idaresi altına sokulacaktı; aynı zamanda toprak sahibinin okul için yakıt materyali ve dört dönüm toprağın yanı sıra bir bina tahsis etmesi önkoşulu ile zirai iktisatçılar için yeni okulların kurulmasına izin verilecek, geri kalan masrafları hükümet üstlenecekti. Dersler ücretsizdi, ancak öğrenciler belirli saatlerde okul bahçesinde ve toprak sahibinin çiftliğinde çalışmaya yükümlü tutuluyorlardı; bu işler içinse o bölgede verilen ücretlerin ya yarısı, ya da dörtte üçü ödenecekti. Sonuçta ziraat dersleri ülke özyönetiminin hamiliğinde aristokrasi için çok iyi bir şekilde ucuz işgücü hazır tutuyordu.

Nihayetinde Wielopolski reformlarının ruhbancı-gerici ruhu bilhassa kız okullarının düzenlenmesinde çok güzel görünmektedir. 1860'da kurulan kız liselerinin hepsi –Varşova'daki bir lisenin haricinde– kapatıldı ve kızlar için kamusal ortaokul tümden kaldırıldı. Bu adımın gerekçesinin, *Dziennik Powsechny*'de [Genel Günlük Gazete] okul yasasını yorumlayan bir yazıda buluyoruz, şöyle: «Kız liseleri için düşük okul harcı, derslerin genişliği, günün yarıdan fazlasını ebeveyn evinde geçirme olanağı ve nihayetinde dışarıdan gelen kız öğrencilerin şimdiye kadar olduğundan daha ucuza oda tutmasına olanak veren özel evler, tüm bunların toplam okullu genç kadınları hükümet okullarına çekiyordu, ama aynı zamanda birkaç istisna haricinde bütün yatılı okullar iflas etmekteydiler. Okul idaresi hem dünyevi hem de manastır özel kız yatılı okullarını gerekli ve kızların ailevi-toplumsal eğitimine uygun

29 Adolf Suligowski: *Miasto analfabetów*, s. 102.

30* Serflik Rusya'da 1861'de kaldırıldı, ancak bu başlangıçta Polonya Krallığı'nda geçerli değildi. Ancak 1863 Ocak Ayaklanması yenilgisinden sonra 1864'de Polonya Krallığı'nda da serflik kaldırıldı.

gördüğünden, 160. madde sadece bir tanesinin, Varşova'dakinin haricinde, bütün hükümet kız okullarının kapatılmasını zorunlu kılıyor.»[31]

Ocak Ayaklanması Wielopolski safhasını bitiriyor ve 1864'de Polonya okul sisteminin tarihindeki 1773 Öğrenim Komisyonu'ndan beri altıncı devinimine yol açıyordu. Değişimler başlangıçta II. Alexander yönetimindeki ilk reform safhasının liberalizmiyle karakterize oluyordu. Okul denetimleri kaldırıldı, kent ve taşra ilkokulları, ülkenin bölündüğü 10 «okul müdürlüklerinin» başında duranların genel denetimi altına sokuldular, ama bu arada taşra okullarının doğrudan denetimi muhtarların, belediye azalarının ve belediye başkanları ile köy ve kasaba meclislerinin elindeydi, ayrıca kentlerde müdürlüklerin başında duranlar okul meseleleri ile öğretmen seçimi konusunda yerel nüfusla anlaşmak zorundaydılar. «Kurtarıcı Çar»[32*] ve memurları, onlardan «kamusal asayiş ve düzenin güçlü bir dayanağını oluşturabilmek için, köylüler arasında ilköğretimi yaymanın ve sağlamlaştırmanın zorunluluğunu» kabul etmişlerdi. Ders dili Lehçe kalacak, ilkokullardaki Rusça yazma ve okuma dersleri ancak yerel halkın istemesi durumunda eklenecek, aynı şekilde Polonyalı olmayan halkın olduğu yerlerde Lehçe isteğe göre verilecekti. Ortaokullarda kız liseleri yenilendi ve Almanlar ile Ruslar için olanlar, Polonyalılardan ayrıldı. Polonya liselerinin bütün sınıflarında Lehçe için haftada 24 saat öngörülüyordu, Rusça için de öyle, «Yunan Ortodoks'u inancından Belarus halkı için[33] açılan liselerde Lehçe 14 saat verilecek ve ayrıca Polonya'nın tarihi ve coğrafyası öğretilecekti.

Ancak Varşova Okul Bölgesi küratörü Witte'nin yönetimi altında bir «yeni rota», giderek şiddetlenen Ruslaştırma ve bu alanda çılgın fikirler rotası uygulanmaya başladı. Daha 1866'da halk

31 Suligowski: *Miasto*, s. 101.

32* R.L. bu tanımı kullanarak, Çar I. Alexander'in Balkanlardaki, özellikle Bulgaristan'daki rolüne atıfta bulunuyor. I. Alexander Bulgaristan'da hâlâ «Kurtarıcı Çar» olarak anılmaktadır. Sofya'da anısına bir heykel dikilmiş ve kent merkezindeki anacaddelerden birine I. Alexander'in adı verilmiştir.

33 Korotyński: *Losy*, s. 67.

okullarındaki çocuklara, Lehçe, ama Kiril harfleriyle basılmış beş özel okul alfabe kitabıyla ders verilmesi kararlaştırıldı! Ertesi yıl ise Çarlıkta alt sınıflar için bastırılmış Rus ders kitaplarının kullanılması emredildi. 1871 yılında Krallık Meseleleri Komitesi, Çarın 1864'de verdiği emri revize ederek, halk okullarındaki yazma ve okuma derslerinin zorunlu olarak Rusça verilmesini kararlaştırdı. Bu dönemde «derslerin Yahudi halkının ihtiyaçlarına uyumlaştırılacağı» liseler ve lise dengi okullar kuruldu. Rusça, ders dili olarak uygulamaya sokuldu, bu sadece Litvanyalılara mahsus olan okullarda da geçerli oldu. Ayrıca bazı yeni Rus ortaokulları oluşturuldu ve bu adımlardan sonra 1871'de bütün liseler ve lise dengi okullarda ders dili Rusça oldu, bazı ortaokullarda «arzulayanlar için» haftada 12 saat verilen Lehçe dersi istisna kaldı. Bununla birlikte Polonya Krallığı'ndaki liselerde Çarlıktaki bir ortaokul tipi, ölü klasik dillerde verilen derslerin aşırı artırılmasına ve fen derslerinin tamamen ihmal edilmesine dayanan bir okul tipi yaygınlaştırıldı. Nihayetinde 1882'de Lehçe dersleri için de Rusça ders dili olarak uygulamaya sokuldu, ki mutlakiyetçi bürokrasinin icat yeteneğinin zirvesi olan bu pratik ülkemizde 1900'e kadar ayakta kaldı, yani Polonya Anlaşma Siyasetinin Çarı 1897 yılında Varşova'da uşakça karşılamasının mütevazi bahşişini, Polonya Krallığı'nda Lehçe derslerinin «pedagojik nedenlerden dolayı gerekli olması koşuluyla» Lehçe verilmesi izni biçiminde alana dek.[34*] Varşova Ortaokulu 1870'de tamamen Ruslaştırıldı ve Varşova Üniversitesi'ne dönüştürüldü, ki bu arada, hiçbir özyönetim izi kalmayacak şekilde, sert bürokratik kurallar altına sokuldu.

Toplumu ülkedeki okul meselelerine her türlü katılımdan uzak tutmaya ve [toplumun] etkisini engellemeye, yani öğrenimin organizasyonunu sadece Çarlık memurlarına ve egemenliği koruyucu beyinsiz ayaktakımına bırakmaya ve nihayetinde öğrenimi pervasız Ruslaştırmanın enstrümanı haline dönüştürmeye yarayan

34* «Polonya Anlaşma Siyaseti» (ugoda polska) tanımı, Polonya Krallığı'ndaki burjuvazinin bir kesiminin, Rusya'daki liberallerin yardımıyla Polonya-Rusya denkleşmesinin yapılacağını umanların çabalarını tanımlamak için kullanılmıştır. R.L. burada II. Nikolaus'un 1 ve 2 Eylül 1897'de Varşova'ya yaptığı ziyareti kastetmektedir.

bu «reformlar» kısa zamanda sonuçlarını okul idaresinin çöküşü biçiminde verdiler. Özellikle en fazla ihmal edilen halk okulu o kadar açıkça çöktü ki, genel vali Albedinski bu sorunu 1880'de özel bir notla hükümete bildirme gereğini duyuyordu.

«Genel vali Albedinski» diyor övgülü resmî rapor, «... öncelikle, her şeyden yüce [hükümdarımızın] 1864 yılındaki emrinin iyileştirici etkisinin çabuk bir şekilde halk okullarının ve bunların öğrenci sayılarının artmasında kendisini gösterdiğini, ama okulların sayısının (16 yılda 580'den 2.013'e çıktı) azalmamasına rağmen bazı valilerin ve diğer inandırıcı kaynakların tanık oldukları gibi, köylülerin bu okullara eskisi kadar güvenmemeleri ve çocuklarını okullara göndermek istemedikleri nedeniyle, taşra halkının bu okullara yönelik coşkusunun yavaş yavaş soğuduğunu tespit etmektedir.

Varşova genel valisinin görüşüne göre bunun nedeni, köylüler arasında dersin yararlı olduğu hissinin yeterince olgunlaşmaması ve maddi nedenlerin manevî nedenlerden ağır basmasıdır. Ancak yerel ve köy meclislerinin artık sadece okul yönetimlerince belirlenen öğretmen seçmelerinden dışlanmaları; devamla, yerel yönetimlerin Rusçanın bütün derslerde zorunlu ders dili uygulamasıyla halk okullarının köylülüğün Ruslaştırılmasının aracı haline dönüştürülmesi için çaba harcamalarına rağmen, Katolik papazların ilk sınıflarda din dersine girmelerine izin verilmemesi üzerine şikâyetler gelmektedir...

Varşova genel valisi üst okullar ile bağlantılı olarak Varşova Üniversitesi'nde Polonya edebiyatı kürsüsünün kurulmasını mutlak zorunlu bir mesele olarak görmektedir.»[35]

Ve böylece yeni bir «reform» gecikmedi, ama tam tersi istikamette. III. Alexander tahta geçtikten sonra, devletin her tarafında önceki dönemin liberal reformlarının esaslı bir revizyonu başladı ve vahşi gericilik rüzgârı okul idaresi alanında I. Nikolaus dönemini geri getirdi, yani gericiliğin açık zaferini, mutlak Ruslaştırmanın işareti altında öğrenime karşı inatçı mücadeleyi; 1905 Devrimi'nin ilk gök gürlemelerine kadar yürürlükte kalan bir politikayı.

35 Korotyński: *Losy*, s. 33 ve 106.

Bu politikayla elde edilen sonuçlar şu sayılarla ele alınabilir:

1882 yılında Polonya Krallığı'ndaki yerel ve taşra okullarının sayısı 2.371 idi, 10 yıl sonra, 1892 yılında 2.466 oldu, ama bu sayı içinde Lublin ve Siedlce vilayetlerinde öncelikle Belarus halkı için devlet parasıyla kurulan 398 okul da bulunmaktadır. Eğer bu okullar hesaba katılmazsa, yerel meclis kararıyla kurulan başlangıç okullarının sayısının 2.068'e düştüğü, 1882'ye nazaran 303 [okulun kapandığı] görülür. 1882 yılında 128.658 öğrenci vardı, 10 yıl sonra ise sadece 124.421, yani 4.000 daha az, halbuki nüfusun genel artışı nedeniyle okul sayısı aynı düşük oranda kalsa bile, öğrenci sayısının 20.000 artması gerekiyordu. Kentlerdeki halk eğitiminin durumu ise daha üzücüdür.

Kentler ve taşradaki ilkokulların durumunu bir arada ele alırsak, öğrenim meselesinde şu gerileme görülebilir: Polonya Krallığı nüfusunun 7.960.304'den 9.455.943'e çıktığı 1885-1898 arasındaki zaman diliminde resmî hükümet istatistiklerine göre ilkokulların sayısı 3.684'den 3.646'ya, yani nüfusa oranla neredeyse %20 düştü. Bu düşüş özellikle kent nüfusunu etkilemektedir. Bu açıdan Varşova'daki okul idaresinin durumu, yüzyıllık halk eğitimi deneyine taç takmaktadır.

1876 yılındaki verilere göre nüfusu 300.000 olan Varşova'da her türden 102 başlangıç okulu vardı. Bu dönemde devletin bütününde büyük sınai gelişme başlamıştı. 1878 yılında gümrük tarifelerinin yükseltilmesi ve altın gümrüğünün uygulamaya sokulmasının etkisi altına sanayii özellikle ülkemizde gelişmeye başladı. Kentler ve fabrika konutlarının olduğu yerleşim yerleri hızla büyümeye ve Varşova'da olduğu gibi, kent yaşamının geleneksel merkezleri hızla insan akınına uğramaya başladılar. Bütün kentlerde proleter kitle müthiş derecede çoğaldı ve böylelikle de öğrenime, bilhassa ilköğretime olan müthiş bir gereksinim ortaya çıktı. Okulların kısa sürede Ruslaştırılması ve daha çok halk okulunun karikatürüne dönüşmelerini bir yana bırakırsak, sayı ilişkisi hayli dikkat çekici. 1898 yılında Varşova Okul Bölgesi küratörü kent başkanına verdiği bir açıklamada, 33 yıl içinde, 1865'den 1898'e kadar Varşova'da kent nüfusunun 400.000'e çıkmasına rağmen 2.250 öğrencili 50 yeni başlangıç okulunun açıldığını belirterek, yeni okulların gerekli

olduğu sonucunu çıkartıyor. Okulların durumunu gösteren bu sonucun altı, 1882 yılında yapılan bir günlük nüfus sayımıyla fena bir şekilde çizilmektedir. [Nüfus sayımı] 387.395 nüfuslu Varşova'da yükseköğrenim görmüş 5.773 kişinin, orta öğrenim görmüş 19.668 ve ilk öğrenim görmüş 150.001 kişinin, yani toplam 173.532 kişinin olduğunu ortaya çıkarmıştı.[36]

En temel okul öğrenimine sahip olmayan nüfus o zaman 211.863 kişi ya da toplam nüfusun %55'iydi. En azından, İbranice olsa dahi, okuması olanların sayısı çıkartıldığında, 1882 yılında Varşova'da 189.239 mutlak okuma yazması olmayan insanın, yani toplam nüfusun, tabii ki proletarya kitlesinden ibaret %48'inin [okuma yazma] bilmediği görülüyordu. 10 yaşına kadar olan çocukları bu hesaptan çıkartsak bile, gene 109.636 okuma yazma bilmeyen sayısına ulaşırız. Tek günlük nüfus sayımı ayrıca okul yaşında (7 ile 14 yaş arası) olan ve o zamanlar Varşova'da yaşayan 48.393 çocuktan sadece 9.173'ünün, yani beşte birinin okula gittiğini, ki hükümet okulları, özel okullar ve okul sayılıp sayılmayacakları belli olmayan [Yahudi] Cheder okulları olmak üzere bütün okul tiplerinin toplamından bahsediyoruz, göstermektedir. Geriye kalanlar, neredeyse 40.000 çocuk, gençliğin beşte dördü hiçbir şekilde ders görmüyordu.

1897 ve 1898 yıllarında Varşova'da nihayet 72 yeni başlangıç okulu açılabildi, ama bu sayının değeri ancak Varşova kenti okul müfettişinin kent başkanından adım adım 942 yeni okul açılmasını talep etmesi (bu talep sadece talep kaldı) dikkate alınırsa, anlaşılabilir. Sonuç itibariyle Varşova'daki kamusal öğrenimin şu andaki durumu, 1903/1904 hesaplamalarına göre şöyledir:

Varşova'da kent, Yahudi, Rus-Ortodoks ve enstitü okulları ile birlikte ele alındığında, toplam 217 sınıfı ve en fazla 10.850 öğrencisi olan 187 başlangıç okulu bulunuyor. Ayrıca kent okullarının programını uygulayan, ama okul harcı isteyen toplam 600 öğrencili 18 özel ilkokul bulunmakta. Hepsi toplandığında, Varşova'da en fazla 11.450 çocuğun, yani toplam nüfusun %1,5'inin gittiği 205 ilkokul bulunmaktadır.

36 Suligowski: *Miasto*, s. 11.

Bu sayılar, ancak Rusya'yla ve yurtdışındaki sayılarla karşılaştırıldıklarında doğru değerlendirilebilirler.

Rus devlet müsteşarı Kulomsin'in çalışmasındaki sayısal verilere göre şu kadar nüfusa 1 ilkokul düşmektedir:[37]

	Kentlerde	Taşrada
Devletin bütününde	2.117	1.588
Semstwo özyönetimi olan vilayetlerde	1.899	1.370
Semstwo özyönetimi olmayan vilayetlerde	2.039	1.275
Polonya Krallığı'nda	3.248	2.457
Varşova'da	3.762	

Benzer bir orantıyı Petersburg'daki «Serbest Ekonomi Topluluğu»nun 1894'de ilköğretimle ilgili yaptırdığı bir ankette toplanan ve sonuçları «Falbork ve Çarnoluski» yayınevince yayımlanan materyal göstermektedir. Bu hesaplamalar başlangıç okullarına giden çocukların toplam nüfusa oranlarının şöyle olduğunu gösteriyor:

Devletin bütününde	%1,8
Rusya'nın Avrupa'daki topraklarında	%2,1
«Semstwo» vilayetlerinde	%2,3
Baltık vilayetlerinde	%5,7
Polonya Krallığı'nda	%2,1
Varşova'da	%1,5

37 Suligowski: *Miasto*, s. 23. Sayılar Anatoli Kulomsin: *Dostupnot natschalnoj w rossii* (Rusya'daki ilkokulun ulaşılabilirliği), St. Petersburg 1904, s. 51.

Mutlakiyetçiliğin öğrenim alanındaki idare biçimini gösteren bu sayılar, batılı devletlerdeki sayılarla karşılaştırıldığında, daha da belirginleşmektedirler. [Batılı devletlerde] 1894'de okul çocuklarının toplam nüfustaki oranları şöyleydi:[38]

Hollanda'da	%14,3
Fransa'da	%14,5
Saksonya'da	%17,8
İtalya'da	%8,2
Prusya'da	%17,9
Avusturya'da	%13,7

Nihayetinde halk eğitiminin, yukarıda genişçe anlatılan sistem sonucunda geldiği durum, 1897 yılında yapılan son nüfus sayımının sayılarınca dikkat çekici biçimde resmedilmektedir. Bu [nüfus] sayımına göre okuma yazma bilmeyenlerin oranları şöyleydi.

	Erkekler arasında	Kadınlar arasında
St. Petersburg'da	%28,2	%48,5
Moskova'da	%33,1	%57,7
Varşova'da	%41,7	%51,4
Lódź'da	%55,0	%66,0
Pabianice'de	Toplam %62,0	
Bendzin'de	Toplam %69,0	

İşte burada ülkemizdeki eğitim sisteminin yüzyıllık özel tarihinin nihai sonuçlarını görmekteyiz. Ülke, Polonya köylülüğüne ekonomik yıkımın yanı sıra sefil bir cehalet ve tamamen geri kalmışlığı bırakan din adamları ve aristokrasinin Ortaçağ egemenliğinden sonra, görev aşkıyla kapitalist iktisatın gelişimini destekleyen mutlakiyetçi bürokratların çıldırmış çetelerinin egemenliği altına girdi;

38 Suligowski: Miasto, s. 19.

böylelikle köy tarımı ve zanaatkâr üretiminin harabeleri üzerinde, sadece kendi kapitalistlerinin sınırsız sömürüsü altına değil, aynı zamanda sınırsız bir entelektüel yoksulluk altına sokulan devasa bir sanayi proletaryası sınıfı oluştu. Bu dönem içerisinde Polonya burjuvazisi, hayli rahatsızlık ve zararla olsa da, çeşitli entelektüel gereksinimlerini, toplumun ve kapitalist iktisatın öğrenim görmüş güçlere olan ihtiyacını Rus, Galiçya ve diğer yabancı okulları ve özel dersler yardımıyla bir nebze tatmin edebilirken, çalışan halkın büyük kesimi, köylülük ve hepsinden fazla sanayi proletaryası mutlakiyetçiliğin özel maliye sistemi nedeniyle ortaya çıkan maddi araç yokluğunca; mutlakiyetçi bürokrasinin entelektüel yüzeyselliği ve esaslı gericiliğince; ülke çapında, kentlerde ve taşrada özyönetimin yokluğunca ve hepsinden beteri Çarlığın Ruslaştırma tandansınca belirlenen benzersiz bir kamusal eğitim sisteminin asıl kurbanları oldular.

Demek ki burada, öğrenim alanında, kamusal eğitim alanında, ama öncelikle halk okullarında devlet kurumlarının demokratik bir biçimde yıkılmasıyla kurulacak ülke özyönetiminin müthiş ve ivedi görevi durmaktadır. Ülkemizdeki yasama ve özerklik kurumları kamusal eğitim sorununda –memur iktisatının karikatür yapısı yok edildikten sonra–, temel kurallardan başlayarak, üzerinde, en üste kadar en geniş halk kitlelerinin katılımı ile inşa edilmesi gereken kamusal okul idari yapısının duracağı bir beyaz sayfa ile karşı karşıya kalacaklardır. Ülke parlamentosu, devletin bütünü için geçerli olan anayasa ve yasama tarafınca belirlenen halk eğitimi kurallarına dayanarak kamusal, aynı zamanda demokratik ve ulusal eğitim sisteminin bütün kurumlarını oluşturacaktır; sadece ilk, orta ve yüksekokulları, genel eğitim ve toplumun gereksinimlerine uyarlanmış özgün okulları değil, aynı zamanda mutlakiyetçi egemenlik altında tamamen ihmal edilen entelektüel kültür kurumlarını da; kamu kütüphanelerini, bilimsel koleksiyonları ve araştırma kurumlarını, bilimsel çalışma, sanat okulları ve müzeler için yardımcı araçları vb.

V

Kamusal eğitimden sonra, yasa koyucunun özerk ülke parlamentosunun sorumluluğuna düşen ziraat yönetmeliklerini ele almalıyız. Devletin bütünündeki mülkiyet ilişkilerinin, sadece zafer kazanan devrimin eseri olacak esaslı reformundan bağımsız, ülke özerkliğinin sorumlulukları tespit edilirken, genel doğası gereğince sanayii üretimi alanında büyük farklılıklar gösteren ziraat alanındaki gündelik çıkarları, toplumsal yaşamın kalıcı çıkarları dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmanın hacmini genişletmemek için kurumsal hassasiyet gerektiren bu alana sadece bazı yüzeysel notlar düşebileceğiz. Sanayii üretimi bütün ülkelerde hızla kapitalist emareleri, bunları rekabet üzerinden piyasada yaygınlaştırarak, olanaklı olan en geniş alanda üretim ilişkilerinin ve bununla bağlantılı olarak iktisadi çıkarların standartlaşmalarını ve merkezileşmelerini hedefleyerek üstlenirken, tarım genel olarak geleneksel üretim ve mülkiyet biçimlerini koruyarak, çok daha büyük bir muhafazakârlığa ve böylelikle de yerel özelliklerinde daha güçlü kalıcılaşmaya yatkınlık göstermektedir.

Ancak burada gıda maddelerinin üretildiği ekstraksiyon üretimi olarak tarımın, sanayii üretimiyle kendisine sağlanan alet-araç üretimine bağımlı olması ve aynı zamanda zirai amaçlar için biçimlendirilen –sulama, bataklıkların kurutulması, suni gübre, su gücü ve elektriğin kullanılabilir kılınması, nihayetinde ulaşım ile– ve aynı şekilde sanayii tekniği ve [bu tekniğin] gelişmesine bağımlı olan doğal koşullarla olan bağlantısı belirleyicidir. Zirai üretimin, sanayii üretiminin ülke ekonomisinin bağımsız ve uzmanlaşmış dalı olarak ayrıldığı zamandan beri [süren] pasifliği ve yavaş gelişme temposu o nedenledir, ki o dönemden beri iktisadi ilerlemenin bütün girişimleri [sanayii üretiminden] çıkmakta ve bununla bağlantılı olarak toplumsal ilişkilerdeki devinimler her defasında tarımda sonradan gerçekleşmektedirler. Nasıl takas ticaretinin ortadan kaldırılması [ve] para ve ürün ticaretinin ziraata geçmesi her yerde kentsel-sınai gelişmenin bir sonucu olduysa, bugün de ziraatın kapitalist ilişkiler yönündeki ilerici gelişimi sınai gelişmenin

etkisinin basit bir sonucudur. Ziraat kısmen sanayileşme biçimini almakta, hatta şöyle söyleyebilirsek, ziraatın sanayileşmesi gerçekleşmektedir. Devamla, zirai üretimin günümüz dünya pazarına birincil derecede etkide bulunduğu ve [dünya pazarı için] birincil önemi olduğu, ama tersinden dünya pazarının şimdiye kadar zirai üretimin biçimlenmesine, sanayii üretiminden çok daha az etkide bulunduğu tespit edilmelidir. Dünya pazarının devinimleri ve rekabet tek tek ülkelerde çeşitli sanayii alanlarını ortaya çıkartır, harabeye dönüştürür veya çabuk bir şekilde yeniden şekillendirirken, tarım, en azından Avrupa devletlerinde şimdiye kadar ve genel bakışla dünya ticareti ve dünya tahıl üretiminin etkilerine daha iyi direnebilmiştir. Örneğin tahıl ticaretine büyük bağımlılıkları olan iki ülkede, tüketici olarak Almanya'da ve üretici olarak Rusya'da güçlü kapitalist-sınai gelişmeye rağmen, Prusya'daki Doğu Elbe ilişkileri veya ancak 20. Yüzyıl Devrimi'nin eşiğinde ortadan kaldırılabilen Rus «Obşçina»lar gibi çeşitli Ortaçağ kalıntılarının ziraat ilişkilerinde kaldığı gerçeği, bunun bir kanıtıdır. Her iki durumda da gerici kalıntıların muhafazasına katkıda bulunan siyasi faktörün, devletin rolü, açıklamasını kısmen zirai üretim ilişkilerinin içerisinde bulmaktadır. Zirai üretimin izafî devamlılığı ve görünürdeki sarsılmazlığı tabii ki bu durumda hem genel ve gündelik gereksinim, hem de sadece çok küçük bir ölçüde değiştirilebilir olan vazgeçilmez gıda maddeleri üretimiyle bağlantılıdır. Çünkü giyecek, ev araç gereçleri, aletler ve kültürel gelişme çerçevesindeki süsler şekil, materyal ve dağıtım açısından kapsamlı değişimlere uğramışlarken ve halen uğrarken, tüketimin temeli olarak tahıl, et, vbnin rolü, binlerce yıldan sonra bile değişmeden aynı kalmıştır. Tarım bu nedenle kendi ihtiyacı için ev üretimi karakterini en uzun süre koruyabilmiş, hatta belirli bir dereceye kadar bugün de koruyabilmektedir, ki bu nedenle ürün pazarına ve dalgalanmalarına daha az bağımlıdır.

Nihayetinde başka bir durum özellikle ziraattaki mülkiyet ilişkilerindeki muhafazakârlığa katkıda bulunmaktadır. Yani tarımsal faaliyetlerin, doğaları gereği belirli mevsimlere bağlı sezonluk işler olması ve bu zamanlarda işgücü yoğunlaşmasının ortaya çıkması, diğer zamanlarda ise bu işgücünün boş kalması gerçeği. Çifte

görüngü bu nedenledir: Bir tarafta yeterli derecede büyük sayıda işçiyi rezervde tutması gereken büyük toprak mülkiyeti zorunluluğu, diğer tarafta ise küçük köylülük için kendi çiftliğinin yanı sıra, zamanını ve işgücünü yan gelir elde etmek amacıyla örneğin büyük toprak sahibine zirai hizmette bulunma veya sanayide kısmi veya tam çalışma olanağı. Böylelikle üretim geriliğine ve kültürel sefaletine rağmen küçük köylülüğün suni olarak yaşatılabildiği koşullar ortaya çıkmaktadır.

Ziraatın kapitalize edilişinin uluslararası gelişimini, üretimin yoğunlaşmasını ve ilgili piyasa koşullarına bağımlı kalarak çıkarların denkleşmesini gerçi bloke etmeyen, ama en azından önemli ölçüde yavaşlatabilen bu koşullar, ziraatın her yerde sanayii ve ticaretten çok daha büyük ölçüde yerel tuhaflıkları, tarihsel özellikleri saklamasına [ve] bununla bağlantılı olarak tarım kültürünün gündelik çıkarlarının söz konusu ülkenin ilgili nüfusunca ve onların yakınındaki yasama ve idari kurumlarınca en iyi gerçekleştirilebileceği sonucuna yol açmaktadır.

Bu genel nedenlerin yanı sıra ülkemiz tarımındaki koşulların, Rusya'dakilerden önemli ölçüde farklı oldukları gerçeği de aynı yöne işaret etmektedir. Rusya'da devletin müthiş büyüklükteki alanında zirai gelişmenin, çobanlıktan göçebe yaşamına ve aşiret mülkiyetinden kapitalist büyük tarım kültürüne kadar bütün geçiş kademeleri görülebilirken, Polonya Krallığı'ndaki ilişkilerde sadece Batı Avrupa tipi egemendir: Kapitalist [toprak] mülkiyeti, onun yanında bireysel köylülük ve sayıları hayli yüksek tarım proletaryası.

Köylülüğün yaşam çıkarlarının karşısında sert antagonizmde duran ve büyük köylü kitlesinin sırtında asalak bir yaşam sürdüren mutlakiyetçi egemenlik, doğası gereğince tarımın gelişmesi için hiçbir şey yapmadı, ama köylülüğün sefalete düşmesi için her şeyi. Serfliğin kaldırılmasından bu yana geçen yarım yüzyıldaki Çarlık politikaları sonucunda köylü kitlelerin güçten düşmesi ve nihai sefaletleri, bildiğimiz gibi Çarlıktaki güncel toplumsal devrimin ve mutlakiyetçiliğin iflasının en önemli nedenleri arasındadırlar.

Tarım sorununun devrimci çözümünü bir kereliğine bir yana bırakırsak; esaslı siyasi yenilenme, vergi, mali ve askerî sistemlerin radikal reformu, kısacası otokrasinin kökten yok edilmesi ve

demokratik cumhuriyetçi sistemin yürürlüğe sokulması, gerek Rusya'daki, gerekse de ülkemizdeki ziraat koşullarının ilk ve esaslı reformu olacaktır. Bu devrim, devletin bütünündeki tarımın genel durumunu, öncelikle olumsuz yanı nedeniyle, yani zirai üretimi yüzyıllarca ezen yüklerden kurtarmak için zorunludur.

Ekonominin ilerici gelişiminin çıkarına olan bir dizi sistematik, devlet tarafından gerçekleştirilmesi gereken reformlar ve kurumlar, ülkemizde ancak toplam nüfusun temsilciliği ve [bu temsilciliğin] belirlediği yürütme organlarınca uygun bir biçimde gerçekleştirilebilirler. Burada söz konusu olan büyük ölçüde zirai ıslah, sulama, [bataklıkların] kurutulması, deneme tarlaları, uzmanların görevlendirilmesi, ziraat okulları, ziraat fuarları, örnek hayvancılık, hayvan hastalıkları, avcılık ve hayvan koruması ile ilgili yasalar, balıkçılık yasaları, toprak istatistikleri, tarım sigortası, tarım kredileri vsdir. Özerklik kurumlarının bütün bu alanlardaki faaliyetlerine en baştan başlamak zorunda olacaklarını burada vurgulamaya gerek yok. Ancak burada bir antika durumu belirtmemiz gerekir. Çarlığın ziraat departmanı bütün bu yukarıda anılan amaçlar ve genel idare giderleri için, alan olarak Avrupa'dan iki kat büyük olan bir devlette, yılda 5 milyon Ruble harcamaktadır. Ama ziraat okulları için yaklaşık 1,4 milyon Ruble ve idari masraflar için 600.000 Ruble gerektiğinden, asıl tarım kültürü amaçları için (küçük sanayii yardımlarıyla birlikte) yaklaşık 3 milyon Ruble harcanmaktadır. Bu meblağdan Polonya Krallığı'na yaklaşık 8.000 Ruble kalmaktadır, ki bu desteğin bir kısmı «dil siyaseti» nedeniyle geri çekilmiştir.[39]

Tarım ile sıkı bir bağlantıda olan ormancılığın da aynı şekilde yasa koyucunun ve özerklik idaresinin düzenlemelerine ihtiyacı vardır. Bu açıdan Polonya Krallığı'nda yaklaşık 750.000 Desjatin[40*] tutan devlet ve evladiye ormanlarının ülkeye, yani özerklik kurumlarına bırakılması, tabii ki tarım reformunun başlangıcı olacaktır (parantez içinde vurgulayalım: Bunun Rus sosyal demokrasisinin tarım projesinin öngördüğü, el konulan toprakların ve ormanların

39 Żukowski: *Dochody*, s. 125.

40* Desjatin, 10.930 metrekareye eşit olan eski Rus yüzölçümü birimidir. Rus yüzey ve uzunluk ölçü birimleri 1849 yılında Polonya Krallığı'nda kullanılmaya başlanmıştır.

«belediyeleştirilmesi», yani «yüksek özyönetim organlarına» bırakılmasıyla alakası yoktur). Çarlık ormancılığı bugüne kadar ülkemizde, aynı Çarlığın bütününde olduğu gibi, ormanların en ilkel talanından, yani hükümetin kesimini, işlenmesini ve yurtdışına, bilhassa Almanya'ya satışını bıraktığı özel spekülatörlere satışından ibaretti, ki gerek devletin bütünündeki ve gerekse de, ormanların varoluş temeli olduğu bir eyalet olan ülkemizdeki ormancılığın geleceği hiçbir şekilde dikkate alınmadan. Hükümetin her yıl özel spekülatörlerle girdiği yarışta bu şekilde ormanlarda yarattığı tahribatın büyüklüğü, Rusya'dan Almanya'ya yapılan odun ve odun materyalleri satışının 1907 yılında yaklaşık 60 milyon Ruble tutmuş olmasından ölçülebilir. Ülkemiz için söz konusu olan başka bir nokta da, Rusya kuzeyde, rasyonel işlenmesi söz konusu olduğunda en azından odun materyaline olan üretim gereksinimini karşılayabilecek büyüklükte yol vermez ormanlara sahipken, Polonya Krallığı'ndaki ormanların durumunun bu açıdan çok daha kötü olmasıdır, ki ormanların uygun kullanımına ve korunmasına yönelik olan rasyonel bir ormancılık bu ülke için, Rusya için olandan daha ivedi bir gereksinimdir; ormanların iklim için olan öneminden hiç bahsetmeden. Ormancılığın düzenlenmesiyle bağlantılı olarak, eyalet parlamentosu ve özerklik idaresinin görevi, ülkenin ekonomisi için bu denli önemli rol oynayan odun ticaretini de düzenlemektir.

Tarım ve ormancılığın yanı sıra madencilik de, işçiler için çalışma koşullarına yönelik olan ve işçi korumasının diğer sorunlarını ilgilendiren, devlet bütünündeki yasamanın alanına düşen yasalar hariç, eyaletin özerklik hükümetinin sorumluluğu altında olmalıdır. Ülkenin, mutlakiyetçiliğin Polonya hükümetlerinin elinden aldığı büyük madencilik sektörünün yönetiminde, değerli ormanların idaresindeki aynı talan sistemi hâkimdi. Ülkenin madenleri ya ucuza yabacı kapitalistlere satıldı ve onların özel sömürüsüne bırakıldı ya da iflasın eşiğine getirildiler. Bu nedenle reform, hâlâ devlet mülkiyetinde olan veya kiralanmış kömür ve çinko madenleri ile mineral kaynaklarının ülkeye geri verilmesiyle başlamalıdır. Bu doğal kaynakların, hem teknik ilerlemeyi, hem de ülkedeki en geniş halk kitlesinin çıkarlarını dikkate alan rasyonel kullanımı,

maden hakları ve jeolojik kurumların idaresi, maden okullarının kurulması; tüm bunlar eyalet parlamentosu ve eyalet yürütmesinin en iyi çözebileceği görevlerdir.

Yerli sanayii ve yerel ticaretin sürekli teşviki, özerk ülke ekonomisinin en temel görevlerindendir. Tabii ki mesele «yerli» kapitalist sömürünün parasal çıkarlarını korumak, yerel sanayici ve ticaret insanlarının milliyetçi partikülarizmin bakış açısıyla ve çalışan kitlenin sırtından desteklemek veya küçük üretimi gerici, acı dindiren yardımlarla «kurtarmak» değil, aksine ilerleme tandanslarını ve kelimenin en geniş anlamında teknik ve toplumsal gelişmeyi desteklemek, yani sanayii fuarları açmak, teknik okullar kurmak, ülke içindeki ve Çarlık ve diğer ülkelerle olan ticaret ilişkilerini, kredileri kolaylaştırmak vb.'dir.

Sanayii ve tarımın gelişme çıkarları, genel kültürel gelişme için nehir ve karayolları ulaşımı belirleyicidir. Doğası gereği yerel mesele olan ve bütün ülkelerde öncelikle geniş özyönetimin koruması ile kurumsal girişimini gerekli kılan bu alan ülkemizde, aynı devletin bütününde olduğu gibi, demokratik yerel özyönetimin eksikliğinden ve müthiş mutlakiyetçi-bürokratik mekanizmanın genel egemenlik karakterinden kaynaklanan nedenlerden dolayı, ihmal ve israf durumundadır.

Çeşitli vekâletler, «garantiler» vs ile kamu paraları ile sistematik bir biçimde yetiştirilen özel demiryolu şirketlerine dayanan demiryolları, ulaşım alanındaki Çarlık politikasının tipik örneğidir. Demiryollarındaki bütçe açıklarının kalıcı bir görüngü olduğunu ve örneğin [bütçe açığının] 1901 yılında 35,1 milyon Ruble, 1902 yılında 40,3, 1903 yılında 20,5 ve 1904 yılında 63 milyon Ruble'ye ulaştığını vurgulamak yeterli olacaktır. Çarlık bu tek yanlı desteği sistematik olarak, demiryollarına değil, demiryolu şirketlerinin hissedarlarının parasal çıkarlarına vermektedir, ki nehir yolu ulaşımının birincil öneme sahip olduğu ve çok sayıda gemi ulaşımına olanak tanıyan nehir yolunun bulunduğu bir devlette bunun acısını nehir ve karayolları çekmektedir. Nehir ve karayolu ulaşımı (ayrıca merkezî idaresi) için yapılan devlet harcamalarının 1901-1905 arasında, yaklaşık 24,5 milyonu sadece nehir ve karayolları için olmak üzere, yılda ortalama 39 milyon Ruble olduğunu, ama

aynı süre içerisinde demiryolları kullanımı için yılda 420 milyon harcandığını, devlet bütçesinden özel demiryolu şirketlerine yılda ortalama 44 milyon destek verildiğini ve bunun sonucunda da bütçe açığının neredeyse 40 milyon Ruble tuttuğunu vurgulamak yeterlidir.

Nihayetinde Avrupa'nın iki katı büyüklüğünde bir alan sahip olan devlet, doğrudan ulaşım bakanlığınca kontrol edilen 12.635 Werst[41*] taşra karayoluna, Semstwo idaresinde olan 4.000 Werst karayoluna, ayrıca içişleri bakanlığının idaresi altındaki başka karayollarına sahiptir: Hepsinin toplamı 29.000 Werst'tir. Diğer devletlerle karşılaştırılınca şu sonuç ortaya çıkıyor. 1900 yılında bir Werst demiryolu başına düşüyordu.[42]

Fransa'da	10 Werst karayolu
Almanya'da	4,3 Werst karayolu
Avusturya'da	3 Werst karayolu
Rusya'da	0,5 Werst karayolu

Eğer Polonya Krallığı, Rusya'ya nazaran karayollarında daha iyi durumdaysa, ki 3.354 Werst karayoluna sahip, bu 1864 döneminden önceki kendi yönetiminin bir kalıntısıdır, ama son 30 yılda bu denli hızlı gelişen yerli ekonominin ihtiyaç ve gerekliliklerine hiçbir şekilde uygun değildir. Bugüne kadar rezil bir durumda olan ve ticaret, bireysel ulaşım ile ziraatın ivedi gerekliliği olan nehir yollarının meselesi ise çok daha kötü durumdadır.

Eğer yukarıda anılan alanlara kamusal hijyenle ilgili yasaları, hastahaneler ve her türden sağlık kurumunu içeren kamusal sağlık hizmetleri alanını eklersek, o zaman özerklik seviyesindeki yasa koyucunun ve idarenin asıl faaliyet alanı olarak, asıl kültürün çeşitli biçimlerdeki alanlarına; doğası gereği her yerde belirgin yerel, ulusal karaktere sahip ve halkın doğrudan gündelik çıkarlarına en fazla dokunan iktisadi, toplumsal ve entelektüel kültüre ulaşırız.

41* Eski Rus uzunluk ölçütü (1 Werst = 1.066,78 m).

42 Żukowski: *Dochody*, s. 123.

Maddi ve entelektüel kültürün bu geniş kapsamlı çıkarlarını olanaklı olduğunca devrimci toplumsal ilerlemenin ve çalışan halk kitlelerinin bakış açısından kollamak, ülkemizdeki özerklik kurumlarının en temel görevidir, ki Polonya Krallığı'ndaki bilinçli işçi sınıfı ve devletin bütünündeki proletaryan, [işçi sınıfına] dayanışmayla bağlı olan sınıf partisi, bu görevi yerine getirmelidirler.

RUS DEVRİMİ ÜZERİNE[1*]

I

Rus Devrimi, Dünya Savaşı'nın en muazzam olgusudur. Başlaması, emsalsiz radikalizmi, kesintisiz etkisi, resmî Alman sosyal demokrasisinin, Alman emperyalizminin başlayan fetih kampanyasını bir memur gayretiyle ideolojik olarak örtbas etmek için kullandığı yalan söylemini, yani Rus Çarlığını yıkacak ve ezilen halklarını özgürleştirecek olan Alman süngüsünün misyonu söylemini, en iyi biçimde deşifre etmiştir. Rusya'daki devrimin ulaştığı muazzam kapsam, bütün sınıf ilişkilerini sarsan, tüm sosyal ve iktisadi sorunları açığa çıkartan ve burjuva cumhuriyetinin ilk devresinden diğer safhalarına iç mantığının uğursuzluğuyla ilerleyen derinlemesine etkisi –ki Çarlığın yıkılması dar bir epizot, neredeyse önemsiz bir olay olarak kalmıştır–, tüm bunlar Rusya'nın kurtuluşunun savaşın ve Çarlığın askerî yenilgisinin bir sonucu, Kautsky'nin redaksiyonu altındaki *Neue Zeit*'ın başyazısında sözünü verdiği «Alman yumruğu içinde tutulan Alman süngüsünün» bir kazancı değil, aksine devrimin kendi ülkesinde kökleşmiş ve tamamen olgunlaşmış olmasının bir sonucu olduğunu apaçık göstermektedir. Alman emperyalizminin, Alman sosyal demokrasinin ideolojik kalkanı arkasındaki savaş macerası, Rusya'daki devrimi olanaklı kılmamış, aksine, başlangıçta belirli bir süre için –1911'den 1913'e kadar artarak gelişen selden sonra– tehir etmiş ve ardından –devrimin başlamasından sonra– ona en ağır, en olağandışı koşulları yaratmıştır.

1* Redaksiyonel başlık. Bitirilmemiş metin. Rosa Luxemburg, *Werke*, Bd. 4, s. 332-365'den alıntı.

Bu gelişme, her düşünebilen gözlemci için, Kautsky'nin hükümet sosyalistlerinin partisiyle üzerinde hemfikir olduğu ve Rusya'nın iktisadi açıdan geri kalmış, genellikle tarım ülkesi olarak sosyal devrim ve proletaryanın diktatörlüğü için olgun olmadığını ileri süren doktriner teoriyi yalanlayan bir kanıttır. Rusya'nın sadece bir burjuva devrimi için olgunlaştığını söyleyen –ve Rusya'daki sosyalistlerin burjuva liberalizmi ile koalisyona girme taktiğini temellendiren yaklaşımın dayandırıldığı– bu teori aynı zamanda Rus işçi hareketi içerisindeki oportünist kanadın, Axelrod ve Dan'ın liyakatli yönetimi altındaki Menşeviklerin teorisidir. İkisi de, Rus ve Alman oportünistleri, Rus Devrimi'ne yönelik ve taktiğin detay sorularıyla ilgili pozisyonların kendiliğinden ortaya çıktığı bu temel değerlendirmelerinde bütünüyle Alman hükümet sosyalistleriyle uyuşuyorlar: Her üçünün de görüşüne göre Rus Devrimi, Alman emperyalizminin, Alman sosyal demokrasisinin mitinde oluşan, asil görev olarak adlandırdığı safhada, Çarlığın yıkılması noktasında durmalıydı. Eğer devrim bu noktadan ileri gitti, proletarya diktatörlüğünü ödev olarak gördüyse, bu, o doktrine göre, Rus işçi hareketinin radikal kanadının, Bolşeviklerin, basit bir hatasıydı ve bu yüzden devrimin ilerleyen süreçlerinde karşılaştığı her olumsuzluk, kurbanı olduğu her kargaşa bu uğursuz hatanın doğal sonucuydu. Gerek tepinimci *Vorwärts*, gerekse de Kautsky tarafından «Marksist düşüncenin» bir meyvesi olduğu iddia edilen bu doktrin teorik olarak, sosyalist değişimin ulusal, yani her modern devletin kendi sorunu olduğunu söyleyen özgün «Marksist» buluşa yol açmaktadır. Tabii ki Kautsky, soyut şemanın sisleri arasında kapitalizmin dünya çapındaki ve modern ülkelerinin tümünü birbirine bağlı bir organizma haline getiren iktisadi bağlantılarını göstermesini çok iyi bilir.

Rus Devrimi –uluslararası gelişme ve tarım sorununun bir meyvesi–; çözümü, burjuva toplumunun sınırları içerisinde olanaksız.

Bu doktrin pratikte uluslararası proletaryanın ve ilk etapta Alman proletaryasının Rus Devrimi'nin başarısına yönelik sorumluluğunu unutturma, bu devrimin uluslararası bağlantılarını yalanlama eğilimi göstermektedir. Savaşın ve Rus Devrimi'nin seyri, Rusya'nın ham oluşunu değil, Alman proletaryasının tarihsel görevleri yerine getirmedeki olgun olmamasını kanıtlamıştır ve Rus

Devrimi'ne her eleştirisel bakışın ilk görevi, bu gerçeği tüm çıplaklığı ile göz önüne çıkartmaktır. Rus Devrimi'nin kaderi bütünüyle uluslararası olaylara bağımlıydı. Bolşeviklerin politikalarını tamamen proletaryanın dünya devrimine dayandırmaları, politik öngörülerinin ve esaslı sadakatlerinin, politikalarının cesur atılımının en parlak kanıtıdır. Burada kapitalist gelişmenin son on yılda yaptığı devasa sıçrayış görülebilmektedir. 1905-1907 Devrimi, Avrupa'da çok zayıf bir yankı buldu. Bu nedenle bir başlangıç bölümü olarak kalmak zorundaydı. Devamı ve çözümü, Avrupa'daki gelişmeye bağlıydı.

Eleştirisiz savunuculuğun değil, sadece etraflı, düşünceli eleştirinin deneyim ve öğreti hazinelerini çıkartabileceği çok açıktır. Dünya tarihinin ilk deneyinde işçi sınıfının diktatörlüğüyle, hem de düşünülebilecek en ağır koşullar altında, dünya yangınının ve emperyalist soykırım kaosunun ortasında, Avrupa'nın en gerici askerî gücünün ilmiği içinde, uluslararası proletaryanın bütünüyle başarısızlığı karşısında, yani bu olağandışı koşullar altındaki bir işçi diktatörlüğü deneyiyle Rusya'da tüm yapılanların mükemmelliğin zirvesi olduğunu söylemek, deli saçması olurdu. Diğer taraftan sosyalist politikanın temel kavramları ve zorunlu tarihsel önkoşullarına bakış, bu son derece koşullar altında en devasa idealizmin ve en dayanıklı enerjinin bile devrime ve sosyalizme değil, en fazla bunların aciz ve çarpık hamlelerine yol açacağı varsayımına zorlamaktadır.

Bunları, tüm etraflı bağlantıları ve etkileriyle açık bir biçimde göz önüne çıkarmak, bütün ülkelerdeki sosyalistlerin temel ödevidir; çünkü ancak böylesi bir acı idrak sonucunda uluslararası proletaryanın Rus Devrimi'nin kaderiyle ilgili olan sorumluluğunun büyüklüğü ölçülebilir. Diğer yandan, salt bu yol üzerinden proleter devrimin sırt sırta uluslararası hareketinin belirleyici önemi geçerlilik kazanır; tek tek ülkelerdeki proletaryanın çalışkanlığının ve en büyük fedakârlığının, olmadığı takdirde, kaçınılmaz olarak çelişkiler ve hatalar keşmekeşine döndürecek temel koşul olarak.

Rus Devrimi'nin akıllı önderlerinin, Lenin ve Troçki'nin, dikenli ve türlü tuzakla dolu olan yollarında, bazı kesin adımlarını büyük tereddütler içinde ve şiddetli isteksizlikle attıkları ve acı

zorunluluklar ile dayatmaların kaynayan girdabında yapmak zorunda olduklarını, Enternasyonal tarafından sosyalist politikanın eleştirisiz hayranlığa ve şevkli taklide yol açacak ulu örneği olarak kabul görülmesini beklemekten hayli uzak oldukları, kesinlikle şüphe götürmemektedir.

Aynı şekilde Rus Devrimi'nin katettiği şimdiye kadarki yolların eleştirisel değerlendirilmesinin, yalnızca Rus proletaryasının Alman kitlelerinin utandırıcı miskinliğini aşacak olan saygınlığının ve hayranlık uyandıran örneğinin altını tehlikeli biçimde oyacağı korkusuna kapılmakta yersizdir. Bundan yanlış bir şey olamaz. Almanya'daki işçi sınıfının devrimci eylem gücü artık hiçbir zaman Alman sosyal demokrasisinin geleneğindeki herhangi bir kitlesel telkine, ister kendi «mercileri», ister «Rus örneği» olsun, herhangi bir lekesiz otoriteye dayanan vesayet metotları anlayışı ile yaratılamayacaktır. Alman proletaryasının tarihsel eylem yetisi devrimci hurra havasının yaratılmasıyla değil, tam tersine sadece görevlerin dehşetli ciddiyetinin, tüm karmaşıklıklarının idraki, politik olgunluk ve zihinsel bağımsızlık ve de kitlelerin, Alman sosyal demokrasisi tarafından on yıllarca çeşitli bahaneler altında öldürülmeye çalışılan eleştirel karar verme yetisi sayesinde doğabilir. Rus Devrimi'nin ve bütün tarihsel bağlantılarının eleştirel değerlendirilmesi, Alman ve uluslararası işçilerin günümüzdeki durumdan doğan görevlerin üstesinden gelebilmeleri için olabilecek en iyi eğitimdir.

II

Rus Devrimi'nin, Mart'ta patlak vermesinden, Ekim Devrimi'ne kadar süren ilk devresi, genel seyri açısından gerek büyük İngiliz Devrimi'nin, gerekse de büyük Fransız Devrimi'nin tam bir benzeridir. Bu, burjuva toplumunun koynunda üreyen devrimci güçlerin, eski toplumun zincirlerine karşı verdikleri her ilk, büyük genel mücadelenin tipik gelişimidir.

Gelişimi doğal olarak yükselen bir çizgide hareket etmektedir: Ilımlı başlangıçlardan, hedeflerin giderek daha fazla radikalleşmesine, sınıflar ve partiler koalisyonundan, en radikal partinin tek egemenliğine doğru.

İlk anlarda, 1917 Mart'ında, devrimin başında «Kadetler», yani liberal burjuvazi duruyordu. Devrimci selin ilk genel yükselişi, önüne çıkan herkesi ve her şeyi birlikte götürdü: Devlet darbesinin[2*] sonucu olan gerici dört sınıflı seçim sisteminin[3*] en gerici ürünü olan dördüncü Duma, aniden devrimin bir organı haline geldi. Milliyetçi sağcılar dahil, bütün burjuva partileri aniden mutlakiyetçiliğe karşı saf aldılar. Mutlakiyetçilik, daha ilk taarruzda, hafif dokunmayla yere düşecek ölü bir uzuv gibi, direniş göstermeksizin yıkıldı. Gelişmenin fırtınalı süreci, zamanında Fransa'nın on yıllar sonrasında kat ettiği yolu, günler ve hatta saatler içerisinde aldı. Burada Rusya'nın, Avrupa'nın yüzyıllık gelişiminin bir sonucunu gerçekleştirdiği ve 1917 Devrimi'nin, Alman «kurtarıcıların» hediyesi değil, 1905-1907 Devrimi'nin doğrudan devamı olduğu görüldü.

Ancak şimdi ikinci, daha zor olan görev başlıyordu. Devrimin itici gücü, daha ilk ânından itibaren kent proletaryasının kitlesiydi. Talepleri salt politik demokrasiyle kısıtlı değil, bilakis uluslararası politikanın acil sorununa; hemen barışa yönelikti. Devrim, aynı zamanda hemen barış talebini yükselten ordu kitlesine ve tarım sorununu 1905 Devrimi'nden bu yana hep ön planda tutan köylü kitlesine dayanmaktaydı. Hemen barış talebi, sözcülüğünü

2* Çarlık Hükümeti 3 Haziran 1907'de II. İmparatorluk Dumasını lağvetmiş ve sosyal demokrat fraksiyonun üyelerini tutuklamıştı. Aynı anda, İmparatorluk Dumasının onayını almadan, yeni seçim yasasını yürürlüğe soktu. Darbe hükümete, Duma içerisinde sağcı bir çoğunluk sağlama ve 1912'de seçilen IV. İmparatorluk Dumasını «en gerici katmanların, köleci toprak sahipleri ve burjuvazinin üst kesimleri ile içi çe geçmiş olan Çarlık bürokrasisinin» iktidar organı haline getirme olanağını veriyordu. (W.I. Lenin, *Werke*, Bd. 19, s. 29)

3* Aralık 1905 tarihli seçim yasasına göre seçmenler, zümre ve mülkiyetlerine göre dört sınıfa ayrılıyor, toprak sahiplerine özel imtiyazlar tanınıyor ve işçi ile köylü delegelerinin sayısı azaltılıyordu. Bu antidemokratik seçim yasasına 1907 darbesinden sonra yeni sınırlamalar eklendi. Böylece büyük toprak sahipleri ile büyük burjuvazinin Duma'daki egemenliği garanti altına alınırken, Rusya'nın kenar bölgelerindeki halklara ya hiç, ya da çok sınırlı seçim hakkı veriliyordu.

Milhukov'un[4*] yaptığı liberal burjuvazinin emperyalist tandansı ile sert bir biçimde çelişmekteydi; toprak sorunu ise, burjuvazinin diğer kanadının, derebeyliğin, korkulu rüyası ve böylelikle, kutsal özel mülkiyete yönelik bir suikast anlamına geldiğinden, bütün burjuva sınıflarının hassas noktasıydı.

Böylelikle devrimin ilk zaferinin ertesi günü, devrimin tam ortasında iki temel nokta, barış ve toprak sorunu üzerine bir iç mücadele başladı. Liberal burjuvazi sürünceme ve kaçamaklar taktiğini başlattı. İşçi kitleleri, ordu, köylülük giderek daha atılgan bir biçimde bastırıyorlardı. Barış ve toprak sorununun, cumhuriyetin siyasi demokrasisinin kaderiyle bağlı olduğu şüphe götürmüyordu. Devrimin ilk taarruz dalgasına kapılıp, cumhuriyetçi devlet biçimine kadar sürüklenen burjuva sınıfları, kısa zaman sonra gerici dayanak noktaları aramaya ve sessizce karşıdevrimi örgütlemeye başladılar. Kaledin Kazaklarının Petersburg'a[5*] karşı giriştikleri saldırı bu tandansın açık bir ifadesiydi. Bu saldırı başarılı olsaydı, sadece barış ve toprak sorununun değil, demokrasinin, cumhuriyetin sonu gelecekti. Proletaryaya karşı dehşetli bir egemenlik kuracak olan askerî diktatörlük ve monarşiye geri dönüş, kaçınılmaz sonuç olacaktı.

İşte burada Kautsky çizgisindeki Rus sosyalistlerini, Menşevikleri yönlendiren taktiğin ütopikliği ve özünde gericiliği ölçülebilir.

Bu çalışkan adamın[6*] Dünya Savaşı'nın 4 yılında yorulmaz yazıcılığıyla nasıl sakin ve metotlu bir biçimde, sonucunda sosyalizmi sağlam bir yeri kalmayan eleğe dönecek şekilde, sosyalizme peş peşe teorik delikler açtığını izlemek, hayret vericidir. Taraftarlarının resmî kuramcının bu çalışkan eserini izlemeleri ve her yeni icadını gözlerini kırpmadan yutmalarındaki eleştirisiz itidal, Scheidemann ve ortaklarının taraftarlarının, sosyalizmin bunlar

4* Kadetlerin önderi P.N. Miljukov geçici hükümetin Dışişleri Bakanı'ydı.

5* Kazak Ataman'ı A.M. Kaledin Don Kazakları'nı mobilize etmiş ve 1917 Ağustos'unda devrimi engellemek ve bir askerî diktatörlük kurmak için Petrograd'a yürüyen L.G. Kornilov yönetimi altındaki karşıdevrimci birlikleri desteklemişti. İşçiler ve askerler, Bolşeviklerin önderliğinde karşıdevrimcilere karşı koydular ve onları hüsrana uğrattılar.

6* Karl Kautsky kastedilmektedir.

tarafından pratikte adım adım delinmesini izlemelerindeki itidal ile benzeşmektedir. Gerçekten de her iki uğraş birbirini tamamlamaktadır ve Kautsky, Marksizmin resmî tapınak bekçisi, savaşın başlangıcından itibaren Scheidemannların pratikte yaptıklarını; 1. Enternasyonal, barışın enstrümanı; 2. Silahsızlanma ve Milletler Cemiyeti, milliyetçilik; ve en sonunda da 3. Demokrasi, sosyalizm ‹değil›i teoride yapmaktadır.

Rus Devrimi'nin burjuva karakteri uydurmasına kendini kaptırarak –öyle ya, Rusya sosyal devrim için henüz olgunlaşmamıştı– umutsuzca burjuva liberalleri ile koalisyona, yani devrimci gelişmenin doğal iç seyri nedeniyle bölünmüş olan, birbirleriyle sert bir biçimde çelişen güçlerin cebrî birleşimine sarılmışlardı. Axelrod ve Don'lar, devrim ve devrimin ilk kazanımı olan demokrasiye yönelik en büyük tehdidi oluşturan o sınıflar ve partilerle her pahasına birlikte çalışmak istiyorlardı.

Böylesi bir durumda, başlangıçtan itibaren demokrasiyi kurtaran ve devrimi ilerleten o taktiğini ilan ve çelik tutarlılıkla takip eden Bolşevik akım tarihsel onura hak kazanmaktadır. Bütün iktidarı sadece işçi ve köylü kitlesinin, Sovyetlerin eline bırakmak; işte bu gerçekten devrimin içinde bulunduğu zorluktan çıkmanın tek yolu, devrimin darboğazdan çıkartılıp, engelsiz gelişmesi için akıp gideceği nehir yatağının önündeki kördüğümü açan kılıç darbesiydi.

Böylelikle Lenin Partisi, Rusya'da devrimin ilk devresindeki gerçek çıkarlarını kavrayabilen tek parti, devrimi ileriye iten unsuru, yani bu anlamda da gerçekten sosyalist politika yapan tek partiydi.

Devrimin başlangıçlarında her taraftan düşmanlıkla, iftirayla ve fesatla karşılaşan Bolşeviklerin, en kısa sürede devrimin başına getirilmeleri ve tüm gerçek halk kitlelerini; kent proletaryasını, orduyu, köylülüğü ve demokrasinin devrimci unsurlarını, sosyalist devrimcilerin sol kanadını kendi bayrağı altına toplayabilmesi işte buradan açıklanabilir.

Rus Devrimi'nin gerçek durumu birkaç ay sonrasında tek seçeneğe indirgendi: Ya karşıdevrimin zaferi ya da proletarya diktatörlüğü, ya Kaledin ya Lenin. Kısa süre sonra ilk sarhoşluğun

ardından her devrimde ortaya çıkan ve Rusya'daki, «burjuva» devrimi çerçevesinde çözümü olmayan barış ve toprak sorunlarının somut ivediliğinin bir sonucu olan objektif durum buydu.

Rus Devrimi bu noktada da her büyük devrimin temel öğretisini, yaşam yasasını teyit etti: [Devrim] ya çok hızlı davranıp ileriye hamle yapacak ve demirden yumruğuyla tüm engelleri bertaraf edip, hedeflerini hep yeniden daha ileriye yerleştirecek, ya da kısa zamanda zayıf çıkış noktasına geri itilecek ve karşıdevrim tarafından ezilecektir. Durmanın, yerinde saymanın, ilk anda elde edilen hedeflerle yetinmenin devrimde yeri yoktur. Ve her kim ki parlamentodaki göstermelik kavgaların sıkıcı bilgeliklerini devrimci taktiğe uygulamak istiyorsa, o sadece devrimin yaşam yasasına, psikolojisine ve tüm tarihsel deneyimlere aynı bir kapalı kutuya olduğu gibi yabancı olduğunu gösteriyordur.

1642'de patlak veren İngiliz Devrimi'nin seyri. Eşyanın mantığı, nasıl Presbiteryanlar'ın zayıf dalgalanmalarının, kralcı orduya karşı verilen tereddütlü savaşta Presbiteryan önderlerin kesin savaştan ve böylelikle I. Karl'a karşı zafer kazanmaktan kasten kaçınmalarının, Independentler'in onları parlamentodan kovmalarını ve iktidarı kendi ellerine geçirmelerini reddedilemez zorunluluk haline getirmişti. Independent Hareketi'nin bütün vurucu gücünü Independent Ordusu içindeki küçük burjuva askerlerin alt kitlesi, Lilburn'cü «Eşitleyiciler» iken, Digger Hareketi içerisinde ifadelerini bulan ve demokratik «Eşitleyiciler» Partisi'nin mayalı hamurunu oluşturanlar, en ileri giden sosyal devrimci unsurlar, asker kitlesinin proleter unsurlarıydı.

Devrimci proleter unsurların asker kitlesi üzerindeki fikrî etkisi olmaksızın; demokratik asker kitlesinin de Independentler Partisinin burjuva üst katmanlarına yönelik baskısı olmaksızın, ne parlamento Presbiteryanlar'dan «temizlenir», Kavalyalar Ordusu'na ve İskoçlara karşı verilen savaş zaferle sonuçlanır, ne mahkeme açılıp I. Karl idam edilebilir, ne de Lordlar Kamarası lağvedilip, cumhuriyet ilan edilebilirdi.

Büyük Fransız Devrimi'nde nasıldı? Burada da Jakobenlerin 4 yıllık mücadeleden sonra iktidarı ele geçirmelerinin, devrimin kazanımlarını kurtarmak, cumhuriyeti gerçekleştirmek, feodalizmi

parçalamak, içte ve dışarıda devrimci savunmayı örgütlemek, karşıdevrimin konspirasyonlarını bastırmak ve Fransa'daki devrimci dalgayı bütün Avrupa'ya yaymak için tek araç olduğu ortaya çıkmıştı.

Rus Devrimi'nin ilk safhasındaki «burjuva karakterinin» korunmasını isteyen Kautsky ve Rus yandaşları, Büyük Fransız Devrimi'ni iki evreye; ilk, Girondist safhanın «iyi» devrimi ve Jakobenci iktidardan sonraki «kötü» devrime ayıran geçen yüzyılın Alman ve İngiliz liberallerinin dengidirler. Tarih anlayışının liberal sığlığı «ölçüsüz» Jakobenlerin iktidarı ele geçirmeleri olmaksızın Girondist safhanın ilk ürkek ve yarım kazanımlarının devrimin enkazı altında kalacağını, 1793'deki tarihsel gelişmenin gidişatı karşısında Jakoben diktatörlüğün tek alternatifinin «ılımlı» demokrasi değil, aksine Bourbon'ların restorasyonu olacağını kavrama gereğini hissetmez tabii ki! Devrimlerin hiçbirinde «altın orta yol» ayakta kalamaz. [Devrimin] doğa yasası acil kararları gerekli kılar: Ya lokomotif tarihsel yükselişin en uç noktasına kadar son süratle ilerletilecektir, ya da kendi ağırlığıyla çıkış noktasına geri kayacak ve yarı yolda zayıf güçleriyle geriye dönüşü durdurmak isteyenleri kurtulamayacak bir biçimde uçuruma sürükleyecektir.

Her devrimde önderliği ve iktidarı ancak en ileri itici parolayı sunan ve bunun bütün sonuçlarına katlanmaya hazır olan partinin ele geçirebileceği buradan açıklanabilir. Başlangıçta kitleler üzerinde müthiş etkileri olan, ama uzun süren ikircikliliklerinden, iktidarı ve sorumluluğu üstlenmekten kaçınmalarından sonra sahneden şöhretsizce süpürülen Rus Menşeviklerinin, Dan, Zereteli ve diğerlerinin acıklı rolü buradan açıklanabilir.

Lenin Partisi, gerçek bir devrimci partinin icabını ve yükümlülüğünü kavrayan ve «Tüm iktidar proletarya ve köylülük eline!» şiarıyla devrimin devamını güvence altına alan tek partiydi.

Böylelikle Bolşevikler, Alman sosyal demokratlarının her zaman korkulu rüyası olan ünlü «halkın çoğunluğu» sorusunu çözdüler. [Alman sosyal demokratlar] parlamenter kretinizmin ıslah olmaz çırakları olarak, parlamenter çocuk bahçesinin sözüm ona bilgeliğini basitçe devrime uyarlıyorlar: Bir şeyi gerçekleştirebilmek için illaki çoğunluğa sahip olmak gerekliymiş. Yani devrimde

de önce «çoğunluğu» kazanmalıymışız. Ancak devrimlerin gerçek diyalektiği bu parlamenter köstebek bilgeliğini tersine çevirmektedir: Yol, çoğunluk üzerinden devrimci taktiğe değil, devrimci taktikten çoğunluğa gider. Sadece önderlik yapmayı, yani ileriye itmeyi bilen bir parti, rüzgâr hızıyla taraftar kazanır. Lenin ve yoldaşlarının belirleyici momentte ileriye itici olan tek şiarı: «Tüm iktidar proletarya ve köylülük eline!» şiarını yükseltme kararlılığı, önderleri Marat gibi bodrumlarda saklanmak zorunda kalan, kovuşturulan, iftira edilen, «illegal» bir azınlığı bir gece içerisinde devrimin mutlak hâkimi haline getirmiştir.

Bolşevikler de hemen bütünsel ve en ileriye gidici programı iktidarlarının amacı olarak açıkladılar: Burjuva demokrasisinin güvence altına alınması değil, sosyalizmi gerçekleştirmek amacıyla proletarya diktatörlüğü. Böylelikle ilk kez sosyalizmin son hedeflerini pratik politikanın doğrudan programı olarak ilan etmenin tarihsel onurunu bir daha silinmeyecek şekilde elde ettiler.

Lenin, Troçki ve yoldaşları tarihsel bir dönemeçte bir partinin gösterebileceği cesaret, eylem gücü, devrimci öngörü ve tutarlılığın hepsini gösterebilmişlerdir. Batı'da, sosyal demokraside olmayan bütün devrimci onur ve eylem yetisi Bolşeviklerde temsil edilmekteydi. Onların Ekim Başkaldırısı, sadece Rus Devrimi'nin gerçek kurtuluşu olmakla kalmadı, aynı zamanda uluslararası sosyalizmin onurunun da kurtuluşu oldu.

III

Bolşevikler, İngiliz Eşitlikçiler ile Fransız Jakobenlerin tarihsel mirasçılarıdırlar. Ancak, Rus Devrimi'nde iktidarı ele geçirdikten sonra karşı karşıya kaldıkları somut görev, tarihsel öncüllerinin görevleri ile karşılaştırılamayacak derecede daha zordu.[7*] Tabii ki mülkiyeti doğrudan, hemen ele geçirme ve toprağın köylüler[8*]

7* R.L. orijinal sayfanın üst köşesine, nereye ait olduğunu belirtmeden bir not düşmüş: «(Tarım sorununun önemi. Daha 1905'de. Ardından 3. Duma'daki sağcı köylüler! Köylülük sorunu ve savunma, ordu.)»

8* II. Bütün Rusya Sovyet Kongresi'nin 8 Kasım 1917 tarihinde, «köylü

arasında paylaşılması şiarı, iki şeye ulaşmanın, büyük toprak sahipliğini ortadan kaldırmanın ve köylülüğü hemen devrimci hükümete bağlamanın en kısa, en basit ve en özlü formülüydü. Proleter-sosyalist hükümetin tahkimine yönelik politik tedbir olarak mükemmel bir taktikti. Maalesef [bu taktiğin] iki yanı vardı ve köylülüğün mülkiyeti doğrudan ele geçirmesinin, sosyalist iktisatla hiçbir ortak yanı olmadığı, [bu taktiğin] ters yüzüydü.

İktisadî ilişkilerin sosyalist reorganizasyonu, zirai ilişkiler hususunda iki önkoşulu zorunlu kılar. Önce, taşrada tek başına sosyalist iktisat biçiminin çıkış noktası olarak hizmet edecek olan büyük toprak mülkiyetinin, zirai üretim araçları ve metotlarının teknik açıdan en ilerici yoğunlaşması olarak kamusallaştırılması. Eğer küçük köylünün parselini elinden almaya gerek yok ve ona gönüllü olarak toplumsal işletmenin avantajlarından, önce kooperatifleşme yolu ve en sonunda da bütünsel sosyal işletmeye katılmaya kazanılmasıyla faydalanma kararı bırakılacak ise, o zaman taşradaki her sosyalist reformu tabii ki büyük ve orta ölçekli toprak mülkiyetinden başlamak zorundadır. [Sosyalist iktisat reformu] burada mülkiyet hakkını öncelikle ulusa veya sosyalist hükümette [ulusla] eşanlama gelen, devlete vermelidir; çünkü sadece bu adım zirai üretimin, birbiri ile bağlantılı olan büyük sosyalist bakış açılarından örgütlenmesinin olanağını garanti eder.

İkincisi; bu reorganizasyonun önkoşullarından bir tanesi; zirai iktisat ile sanayi ayrılığının, burjuva toplumunun bu karakteristik özelliğinin, her ikisinin karşılıklı olarak iç içe geçmesi ve birleşmesi, zirai ve sanayi üretiminin türdeş bakış açısıyla kapsamlı biçimlenmesine yer vermesi için, ortadan kaldırılmasıdır. Tek tek işletme biçimi nasıl olursa olsun, –ister kent idareleri, isterse, kimilerinin

---

seçmenin verdiği görev» doğrultusunda kabul ettiği kararname ile, toprak üzerindeki mülkiyet kaldırıldı ve büyük toprak sahiplerinin, kilise ve manastırların arazileri tazminat ödenmeksizin kamulaştırıldı. Toprak, denkleştiren arazi kullanımı ilkesine, yani çalışma ve kullanım normlarına göre dağıtıldı. Arazi kullanımının, tek tek kişiler, yerel idare veya kooperatif biçiminde olup olmayacağı, köy halkının iradesine bırakıldı. Gelişmiş iktisadi kullanımda olan araziler ise ya yerel idarenin, ya da devletin eline bırakıldı.

önerdiği gibi, devlet merkezinden– her durumda bunun koşulu, merkezî olarak standart geliştirilen ve gerçekleştirilen bir reform ve [bu reformun] önkoşulu olarak toprağın kamusallaştırılmasıdır. Büyük ve orta ölçekli toprak mülkiyetinin kamusallaştırılması, sanayi ve ziraatın birleştirilmesi, her sosyalist iktisat reformunun, olmadıkları takdirde sosyalizmin olamayacağı, iki temel bakış açısıdırlar.

Rusya'daki Sovyet Hükümeti'nin bu devasa reformları uygulayamaması mı? Bu sitemi kim yapabilir ki! Lenin ve yoldaşlarından, iktidarlarının bu kısa süresinde, iç ve dış mücadelelerin yırtıcı girdabının tam ortasında, etrafları sayısız düşman ve dirençlerle sarılmış iken, sosyalist devrimin en zor görevlerinden birisini, evet, rahatlıkla söyleyebiliriz, *en* zorlu görevini çözmüş olmalarını veya sadece çözmeye başlamış olmalarını beklemek, kötü bir şaka olurdu! Biz de, hele bir iktidara gelelim, Batı'da da ve en uygun koşullar altında dahi, daha bu büyük görevin binlerce komplike zorluğunun üstesinden henüz kabaca gelemeden, bazı dişlerimizi bu çetin cevizin üzerinde kırdıracağız!

Ama, iktidara gelmiş olan bir sosyalist hükümet her durumda şunu yapmalıdır: Zirai ilişkilerin ilerideki sosyalist reformunun temel önkoşulları yönünde olan tedbirler almak, en azından o tedbirlere giden yolu tıkayacak olan her şeyden kaçınmak.

Bolşeviklerin, mülkiyeti hemen ele geçirme ve toprağın köylülere paylaştırılması şiarı, ister istemez ters yönde etkide bulunmak zorundaydı. [Bu şiar] sadece sosyalist tedbir olmamakla kalmadı, aynı zamanda böylesine tedbire giden yolu kesmekte, zirai ilişkilerin sosyalist anlamdaki reorganizasyonu önüne aşılamayacak zorluklar yığmaktadır.

Arazi mülkiyetlerinin, Lenin ve arkadaşlarının basit: Gidin ve toprağı alın! parolası üzerine, köylülük tarafından ele geçirilmesi, büyük toprak mülkiyetinin kaotik bir biçimde köylülüğün mülkiyetine geçmesine yol açtı. Gerçekleştirilen toplumsal mülkiyet değil, aksine yeni özel mülkiyettir ve büyük mülkiyetlerin orta ve küçük mülkiyete, izafî olarak gelişmiş büyük işletmenin, teknik açıdan firavunlar döneminden kalma araçlarla çalışan küçük işletmelere parçalanmasıdır. Dahası: Bu tedbir ve [bu tedbirin] uygulanma-

sının kaotik, saf keyfî biçimi ile taşradaki mülkiyet farklılıkları giderilemedi, aksine sertleştirildi. Bolşeviklerin, köylülüğü köylü komiteleri kurmaya ve asilzadelerin topraklarına el koyulmasının bir kolektif eyleme dönüştürülmesi için yaptıkları çağrı olmasına rağmen, bu genel tavsiyenin gerçek pratikte ve taşradaki gerçek güç ilişkilerinde hiçbir değişikliğe yol açamayacağı çok açıktı. Komiteli veya komitesiz, köy burjuvazisini oluşturan ve her Rus köyündeki yerel gücü ellerinde tutan zengin köylüler ve tefeciler, tarım devriminden asıl faydalananlar oldular. Toprak dağılımı sonucunda köylülüğün ortasındaki sosyal ve iktisadi eşitsizliğin giderilemediğini, aksine artırılıp, oradaki sınıf çelişkilerinin sertleştirildiğini, herkes gözü kapalı parmaklarıyla hesap edebilir. Bu güç değişimi kesinlikle proleter ve sosyalist çıkarların zararına gerçekleşmiştir.

Lenin'in, sanayinin merkezîleştirilmesinin, bankaların, ticaret ve sanayinin kamusallaştırılmasının zorunluluğu üzerine yaptığı konuşma. Peki, neden toprağın da [kamusallaştırılmasının zorunluluğu] değil? Burada tam tersi oldu: Desantralizasyon ve özel mülkiyet. Slogan ise, çokça küfredilen sosyalist devrimcilerden veya, daha doğrusu, köylülüğün spontane hareketinden.

Sovyet Hükümeti tarım ilişkilerinde sosyalist esasları uygulamak için, proleterlerden –genellikle kentsel, işsiz unsurlardan– oluşan tarım komünleri yaratmayı aradı. Bu gayretlerin sonuçlarının, tarım ilişkilerinin toplam hacmine oranla, kaybolacak derecede küçük olacakları ve sorunun değerlendirilmesinde hiç dikkate alınamayacakları basitçe önceden tahmin edilebilir.[9*] (Sosyalist iktisat için en uygun başlama noktası olan büyük toprak mülkiyetini küçük işletmelere parçaladıktan sonra, şimdi küçük başlangıçlardan örnek komünist işletme kurulmaya çalışılıyor.) Verili koşullar altında bu komünler sadece bir deneyim değeri verebilirler, kapsamlı sosyal reformunkini değil.

Taşradaki sosyalist reformun karşısında eskiden en fazla asilzade ve kapitalist büyük toprak sahiplerinin küçük bir kastı ile

9* Rosa Luxemburg'un sol köşede, nereye ait olduğunu belirtmeden koyduğu not: «Primli tahıl tekeli. Şimdi sınıf mücadelesini postfestum köye taşımak istiyorlar.»

zengin köy burjuvazisinin küçük bir azınlığının direnci dururdu, ki bunların devrimci halk kitleleri tarafından kamulaştırılması çocuk oyuncağıdır. Şimdi, «mülkiyetin ele geçirilmesinden» sonra ise ziraatın her türlü sosyalist toplumsallaştırılması karşısında düşman olarak, yeni elde ettiği mülkiyetini her tür sosyalist suikasta karşı dişleri ve tırnaklarıyla savunacak olan mülkiyet sahibi köylülüğün müthiş artmış ve güçlenmiş kitleleri durmaktadır. Şimdi, ziraatın gelecekteki sosyalizasyonu, yani Rusya'daki asıl üretim sorunu, kentsel proletarya ile köylü kitlesi arasındaki çelişki ve mücadele sorunu haline gelmiştir.

Çelişkinin şimdi ne denli keskinleştiğini, köylülerin kentlere karşı, gıda maddeleri vermeyip, aynı Prusyalı Junkerler gibi vurgun yapmak için uyguladıkları boykot kanıtlamaktadır. Fransız parsel köylüsü, kendisine göç edenlerin el konulan topraklarını dağıtan Büyük Fransız Devrimi'nin en cesur savunucusu olmuştu. Napolyon askeri olarak Fransa'nın bayrağını zafere taşımış, Avrupa'yı bir boydan öbür boya aşmış ve ülke ülke feodalizmi paramparça etmişti. Herhalde Lenin ve arkadaşları tarım parolalarının aynı etkiyi sağlayacağını beklediler. Ancak Rus köylüsü, toprağı kendi gücü ile ele geçirdikten sonra, toprağa sahip olmasını sağlayan Rusya ve devrimi savunmayı rüyasında dahi düşünmedi. Yeni mülküne sarıldı ve devrimi düşmanlarına, devleti yıkıma, kent sakinlerini de açlığa terk etti.

Leninci ziraat reformu, taşrada sosyalizme, direnişleri asilzade büyük toprak sahiplerininkinden çok daha katı ve tehlikeli olacak düşmanlardan oluşan yeni bir güçlü halk tabakası yarattı.

Askerî yenilginin, Rusya'nın yıkılmasına ve çözülmesine dönüşmesindeki hatanın bir kısmı Bolşeviklerdedir. Ancak Bolşevikler, durumun bu objektif zorluklarını, politikalarının ön planına koydukları bir parola[10*] ile yüksek derecede sertleştirdiler: Uluslaın kendi kaderlerini kendilerinin tayin hakkı[11*], ya da gerçekte bu

10* Kaynakta: Politika

11* Sovyet Hükümeti ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin hakkı ilkesini savunuyordu. Çarlık tarafından ezilen ulusların zor kullanılarak Rusya'ya zincirlenemeyeceklerini düşünüyordu.

deyimin arkasında durarı; Rusya'nın parçalanması... Rus İmparatorluğu'nun çeşitli uluslarının «Rusya'dan devlet olarak ayrılmaya kadar», kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmelerine yönelik, doktriner inatçılıkla hep tekrarlanan formül, Lenin ve yoldaşlarının Miljukow ve Kerenski[12*] tarafından yürütülen savaşa karşı geliştirdikleri muhalefetteki seçkin harp nidasıydı; Ekim Devrimi'nden sonraki iç politikanın yayını ve Bolşeviklerin Brest-Litowsk'daki[13*] tüm platformunu, Alman emperyalizminin gücüne karşı çıkartabildikleri tek silahı oluşturuyordu.

Öncelikle Lenin ve yoldaşlarının bu parolada ısrar etmelerinin inatçılığının ve katı tutarlılıklarının, diğer noktalardaki politikalarındaki ve de diğer demokratik esaslara karşı aldıkların tavırlarındaki merkeziyetçilikle keskin bir çelişki içerisinde olması, şaşırtıcıdır. Bir taraftan Anayasa Koyucu Meclis'e, genel seçim hakkına, basın ve toplantı özgürlüklerine, kısacası halk kitlelerinin, bir bütün olarak Rusya'daki «kendi kaderini tayin hakkını» oluşturan demokratik hak ve özgürlükler aparatının bütününü açıkça küçümserken, diğer taraftan ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını, demokratik politikanın, uğruna reel eleştirinin bütün pratik bakış noktalarının susması gereken bir mücevheri olarak ele alıyorlardı. Rusya'daki Anayasa Koyucu Meclis'in halkoylamasından, bir halk cumhuriyetinin tüm özgürlükleri altında ve dünyanın

12* P. N. Miljukow'un Dışişleri Bakanı olduğu geçici hükümet savaşı devam ettirmiş ve Antant ülkelerine, savaşı «zaferle sonuçlandırana dek» bütün ittifak yükümlülüklerini yerine getireceğine dair güvence vermişti. Bu politika, Mayıs 1917'de işbaşına gelen ve A. F. Kerenski'nin Savaş ve Bahriye Bakanı olarak görev aldığı yeni hükümet tarafından da devam ettirilmiş ve Temmuz 1917'de 60.000 insanın yaşamına mal olan bir taarruzda bulunmuştu. Bolşevikler, bu politikaya karşı ilhaksız hemen barış talebini çıkardılar, ki Polonya, Finlandiya, Ukrayna ve Büyük Rusya'ya ait olmayan bölgelerin zorla Rus devlet birliği içerisinde tutulmalarını da ilhak olarak kabul etmekteydiler.

13* Sovyet Hükümeti, Brest-Litowsk'da yürütülen barış görüşmelerinde, savaşa katılan ülkelerin uluslarının, ayrılma ve bağımsız devletler kurma hakkına kadar, kendi kaderlerini kendilerinin tayin hakkını talep ediyordu. Bu hak, belirli koşullar altında ilgili bölgenin bütün halkı arasında yapılacak olan bir referandum ile gerçekleştirilecekti.

en demokratik seçim hakkı temelinde gerçekleşen bir seçimden hiçbir şekilde etkilenmez ve son derece soğukkanlı, eleştirel mülahazaların yönlendirmesiyle, bu seçimlerin sonuçlarını geçersiz ilan ederlerken, Brest'te, Rusya'nın yabancı uluslarının hangi devlete ait olacaklarına dair «halkoylamalarını» her türlü özgürlük ve demokrasinin gerçek kutsal değeri, halk iradesinin saf cevheri ve ulusların politik kaderi sorusunda en yüksek, belirleyici mercii olarak savundular.

Burada ortaya çıkan çelişki, ulusların o mükemmel «kendi kaderini tayin hakkı» içi boş bir küçük burjuva lafazanlığı ve zırvalığı iken, sonradan da göreceğimiz gibi, her ülkedeki politik yaşamın demokratik biçimlerinde gerçekten de sosyalist politikanın son derece değerli, hatta vazgeçilmez esasları söz konusu olduğundan, daha da anlaşılmazdır.

Gerçekten de, bu hak hangi anlama geliyor? Sosyalist politikanın, bir ulusun diğer bir ulusu ezmesi dahil, her türlü zulme karşı mücadele vermesi, [sosyalist politikanın] ABC'sidir.

Eğer, Lenin ve Troçki ile arkadaşları gibi, genelde, silahsızlanma, Milletler Cemiyeti vb türünden her ütopik boş lafazanlığa ironik bir biçimde omuz silken soğukkanlı ve eleştirel politikacılar, tam da aynı kategorideki içi boş bir deyimin düşkünleri haline geldilerse, bu, görebildiğimiz kadarıyla, bir tür fırsatçılık politikasından hareketle olmuştur. Lenin ve yoldaşları basit bir şekilde, Rus İmparatorluğu'nun bir çok yabancı ulusunu devrim davasına, sosyalist proletaryanın davasına bağlamak için, onlara devrim ve sosyalizm adına kendi kaderini tayin hakkı için olabilecek en sınırsız özgürlüğü vermekten başka güvenli bir araç olamayacağını hesaplıyorlardı. Bu, Bolşeviklerin, toprağa karşı olan açlıkları asilzadelerin mülkünü ele geçirme parolasıyla dindirilecek ve böylece devrimin sancağına ve proleter hükümete bağlanacak olan Rus köylülerine karşı uyguladıkları politikanın analojisidir. Her iki durumda da yapılan hesaplar bütünüyle yanlış çıkmıştır. Lenin ve yoldaşları, «devlet olarak ayrılmaya kadar» ulusal özgürlüğün savunucuları olduklarında Finlandiya'yı, Ukrayna'yı, Polonya'yı, Litvanya'yı, Baltık ülkelerini, Kafkasyalıları vs Rus Devrimi'nin sadık bağlaşıkları yapacaklarını umarlarken, biz tam tersi bir tiyatroya tanık olduk:

Bu «uluslar» birbiri ardına hediye edilen yeni özgürlüğü, Rus Devrimi'nin ölümcül düşmanlarına dönüşerek, [Rus Devrimi'ne] karşı Alman emperyalizmi ile ittifaka girmek ve [Alman emperyalizminin] koruması altında karşıdevrimin sancağını bizzat Rusya'ya taşımak için kullandılar. Ukrayna'nın Brest'teki[14*], görüşmelerin yönündeki ve Bolşeviklerin iç ve dış politikalarının durumundaki değişimde belirleyici olan oyunu, buna örnektir. Finlandiya'nın, Polonya'nın, Litvanya'nın, Baltık ülkelerinin ve Kafkasya uluslarının tavırları, inandırıcı bir biçimde burada tesadüfi bir istisna ile değil, aksine tipik bir kararla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Kuşkusuz, bütün bu örneklerde gerici politikayı yapanların gerçekten «uluslar» olmadığı, aksine kendi proleter kitlelerine keskin bir karşıtlıkla «ulusal kendi kaderini tayin hakkını» karşıdevrimci sınıf politikalarına dönüştüren burjuva ve küçük burjuva sınıfların olduğu açıktır. Ama –böylelikle sorunun düğüm noktasına geliyoruz– sınıf toplumunun sert gerçekliğinde, bilhassa sonuna kadar keskinleşen karşıtlık dönemlerinde basitçe burjuva sınıf egemenliğinin bir aracına dönüşen bu milliyetçi boş lafın ütopik-milliyetçi karakteri işte burada yatmaktadır. Bolşeviklere, devrimin ve kendilerinin en büyük zararına, kapitalizmin egemenliği altında «ulusun» kendi kaderini belirleyemeyeceği, sınıf toplumunda ulusun her sınıfının «kendi kaderini farklı tayin etmeye» çalışacağı ve burjuva sınıfları için ulusal özgürlüğün bakış noktalarının, sınıf egemenliğininkilerin ardına itileceği öğretilmiştir. Fin burjuvazisi ile Ukrayna küçük burjuvazisi, [ulusal özgürlüğün] «Bolşevizmin» tehlikesi ile bağlantılı olması durumunda, Alman zorbalığını ulusal özgürlüğe yeğlemede hemfikirdiler.

Brest'te konuşulanların odak noktası olan «halkoylamalarıyla» bu reel sınıf koşullarını tersine çevirme ve devrimci halk kitlesine güvenle, Rus Devrimi birleşme sonucu çıkarma umudu, eğer

14* Ukrayna Merkez Rada'sı 27 Ocak 1918'de, egemenlikleri yıkılmış ve Sovyet Hükümeti Ukrayna genelinde zaferi sağlamış olmasına rağmen, emperyalist ülkelerle bir sözleşme imzalamıştı. Almanya bu sözleşme ile Ukrayna'yı işgal etme hakkını elde etmiş ve 27-28 Ocak 1918'de Brest-Litowsk'da yürütülen barış görüşmelerinde ültimatif bir biçimde ilhak taleplerini öne sürmüştü.

Lenin ve Troçki tarafından cidden taşınıyorduysa, anlaşılamaz bir iyimserlikti ve şayet Alman şiddet politikasıyla girişilen düelloda salt taktiksel kılıç darbesi olarak düşünüldüyse, ateşle oynanan tehlikeli bir oyundu. Köylü kitlesinin ve farklılıkları göremeyen proleterlerden oluşan büyük katmanların zihinsel durumu, küçük burjuvazinin gerici tandansı ve burjuvazinin oylamayı etkileyecek binlerce aracı karşısında çeper ülkelerde halkoylaması yapılsaydı, Alman askerî işgali olmadan da bu mükemmel «halkoylaması» büyük bir olasılıkla Bolşeviklerin hiç hoşlanmayacağı sonuçlara yol açardı. Egemen sınıfların ulusal sorun üzerine yapılacak halkoylamalarını, işlerine gelmediğinde, ya engelleyecekleri, ya da ellerindeki araçlar ile halkoylamasının sonuçlarını etkileyebileceklerinden, halkoylaması aracılığıyla sosyalizme geçemeyeceğimiz, kırılmaz bir kural olarak geçerlidir.

Ulusal çabaların ve özel tandansların devrimci mücadelelerin ortasına atılması, hatta Brest Barışı ile ön plana itilmesi ve de sosyalist ve devrimci politikanın Şibboleti olarak damgalanması, sosyalizmin sıralarına büyük kafa karışıklığı taşımış ve özellikle çeper ülkelerdeki proletaryanın pozisyonunu sarsmıştır. Finlandiya'daki sosyalist proletarya, Rusya'nın açık vermeyen devrimci saflarının bir parçası olarak mücadele ettiği sırada, egemen bir güç konumunu elde etmişti; mecliste, ordu içinde çoğunluğa sahipti, burjuvaziyi bayıltacak derecede bastırmıştı ve ülkedeki durumun hâkimiydi. Rus Ukrayna'sı yüzyılın başlarında, «Karbowentzleri» ve «Evrenselleri» ile «Ukrayna milliyetçiliğinin» maskaralıkları ve Lenin'in «bağımsız Ukrayna» düşküsü henüz icat edilmeden önce, Rus devrimci hareketinin bir kalesiydi. Devrimin lav selleri 1902'den 1904'lere kadar oradan, Rostov'dan, Odesa'dan, Donez bölgelerinden akmaya başlamışlar ve 1905 patlamasını hazırlayarak, bütün Güney Rusya'yı bir alev denizi haline getiren ateşi yakmışlardı; aynısı şimdiki devrimde, Güney Rusya proletaryasının, proleter safların elit kıtalarını oluşturduklarında, tekrarlandı. Polonya ve Baltık ülkeleri 1905'den bu yana devrimin, içlerinde sosyalist proletaryanın seçkin bir rol oynadığı, en güçlü ve en güvenilir ocaklarıydı.

Nasıl oldu da, bütün bu ülkelerde karşıdevrim aniden zafer kazandı? İşte milliyetçi hareket, proletaryayı Rusya'dan koparark

felce uğrattı ve çeper ülkelerdeki ulusal burjuvaziye teslim etti. Bolşevikler, her zaman savundukları saf uluslararası sınıf politikası bağlamında, imparatorluğun bütününde devrimci güçlerin en yoğun birlikteliğini hedeflemek, Rus İmparatorluğu'nun bütünlüğünü bir devrim bölgesi olarak dişleri ve tırnaklarıyla savunmak, Rus Devrimi içerisinde bütün uluslardan proleterlerin beraberliğini ve ayrılmazlığını her türlü milliyetçi özel gayretlere karşı yürütülen politikanın ilk şartı haline getirmek yerine, «devlet olarak ayrılmaya kadar, kendi kaderini tayin hakkına» dair gürleyen milliyetçi lafazanlıkla tam tersine, çeper ülkelerdeki burjuvaziye, karşıdevrimci çabalarının sancağı haline gelen, en arzu edilen, en parlak bahaneyi verdiler. Çeper ülkelerdeki proleterleri saf burjuva tuzağı olan her türlü ayrılıkçılığa karşı uyarmak ve ayrılıkçı çabaları, *bu durumda* gerçekten proleter diktatörlüğün anlamında ve ruhunda olan demir yumrukla tohum halindeyken boğmak yerine, parolaları ile çeper ülkelerdeki kitlelerin kafalarını karıştırdılar ve [onları] burjuva sınıflarının demagojisine teslim ettiler. [Bolşevikler] milliyetçiliği böyle teşvik ederek, Rusya'nın parçalanmasına neden oldular, bunu hazırladılar ve kendi düşmanlarının eline, Rus Devrimi'nin kalbine saplayacakları bıçağı verdiler.

Kuşkusuz, Alman emperyalizminin, Kautsky'nin *Neue Zeit*'ının yazdığı gibi, «Alman yumruklarının tuttuğu Alman dipçiklerinin» yardımı olmadan, Ukrayna'nın Lubinskyleri ve diğer hergeleleri, Finlandiya'nın Erichleri ve Mannerheimları ve Baltık baronları, kendi ülkelerindeki proleter kitleler ile hiçbir zaman başa çıkamayacaklardı. Ancak ulusal ayrılıkçılık, Alman «yoldaşların» ellerindeki süngülerle bütün o ülkelere girmelerini sağlayan Truva Atıydı. Reel sınıf karşıtlıkları ve askerî güç ilişkileri Almanya'nın müdahalesini sağladılar, ama Bolşevikler karşıdevrimin bu kampanyasını maskeleyen *ideolojiyi* verdiler, burjuvazinin pozisyonunu güçlendirdiler ve proletaryanınkini zayıflattılar. Buna en iyi örnek, Rus Devrimi'nin talihinde böylesine uğursuz rol oynayacak olan Ukrayna'dır. Rusya'daki Ukrayna milliyetçiliği, Çek, Polonya veya Fin milliyetçiliği gibi değildi; [Ukrayna milliyetçiliği] on beş-yirmi küçük burjuva entelektüelinin, ülkenin iktisadi, politik ya da düşünsel koşullarında hiçbir kökü olmayan, Ukrayna'da hiçbir zaman ulus veya devlet

oluşmadığından, Şevçenko'nun gerici romantik şiirlerinin haricinde herhangi bir ulusal kültüre sahip olmayan kaçıklıklarından ve kendi beğenmişliklerinden başka bir şey değildi. Sanki Waterkant'ta, Fritz Reuter'e dayanarak, Kuzey Almanya şivesini konuşanlar yeni bir ulusu kuruyorlarmış gibi! Ve Lenin ve yoldaşları, birkaç üniversite profesörüyle, öğrencilerinin bu gülünç kaba komedisini, doktriner ajitasyonları olan «...na kadar, kendi kaderini tayin hakkı vs» ile suni bir biçimde politik faktör haline getiriyorlar. Başlangıçtaki kaba komediye, komedi ciddiye binene kadar; yani önceden olduğu gibi şimdi de kökleri olmayan ciddi bir ulusal harekete değil, karşıdevrimin levhası ve sancağı olan [komediye] önem verdiler! Bu rüzgâr yumurtasının içindense Brest'te Alman süngüleri çıkıverdi.

Sınıf mücadeleleri tarihinde boş laflar zaman zaman hayli reel anlam kazanırlar. Dünya Savaşı'nda karşıdevrimci politika için ideolojik bahane sunmak, sosyalizmin kötü kaderiydi. Alman sosyal demokrasisi savaş başladığında Alman emperyalizmin yağmasını, yaşlı ustalarımızın 1848'de rüyasını gördükleri Çarlık Rusya'sına karşı özgürlük savaşı diye nitelendirerek, Marksizmin sandık odasından çıkardıkları ideolojik kalkanla süslemek için hayli acele ettiler. Hükümet sosyalistlerinin karşıtlarına, Bolşeviklere ise, «kendi kaderini tayin hakkı» söylemiyle karşıdevrimin değirmenine su taşıma ve böylelikle, sadece Rus Devrimi'nin boğulmasına değil, aynı zamanda bütün Dünya Savaşı'nın planlanan karşıdevrimci likidasyonuna ideoloji sunma rolü düştü. Bolşeviklerin politikalarını bu bakış açısından inceden inceye ele almamız için yeterince neden var. «Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı», Milletler Cemiyeti ve Wilson'un lütfuyla [gerçekleşen] silahsızlanma ile bağlantılı olarak, uluslararası sosyalizmin burjuva dünyası ile girişeceği ihtilafın savaş narasını oluşturmaktadır. Şu an için uluslararası sosyalizme karşı en büyük tehlikeyi oluşturan kendi kaderini tayin hakkı söylemi ile bütün ulusal hareketlerin, Rus Devrimi'nin kendisinden ve Brest'teki görüşmelerden olağanüstü güç kazandıkları çok açıktır. Bu platform ile ileride daha etraflıca ilgilenmek durumunda olacağız. Rus Devrimi'ndeki, Bolşeviklerin dikenli tellerine yakalandıkları ve kanayan yaralar açan bu lafazanlığın trajik kaderi, uluslararası proletarya için bir ibret dersi olmalıdır.

Bütün bunları Almanya'nın diktatörlüğü izledi. Brest barışından, «Ek Sözleşme»ye[15*] kadar. Moskova'daki 200 kefaret mağduru[16*]. Bu durumun sonucu terör ve demokrasinin ezilmesi oldu.

IV

Bunu bazı örneklerle yakından inceleyelim.

1917 Kasım'ında Kurucu Meclis'in bilinen feshedilişi, Bolşeviklerin politikasında mükemmel bir rol oynuyordu. Bu tedbir, [Bolşeviklerin] daha sonraki pozisyonları için belirleyiciydi, yani, tabir caiz ise, taktiklerinin dönüm noktasıydı. Lenin ve yoldaşlarının Ekim Zaferi'ne kadar Kurucu Meclis'in oluşturulmasını ısrarla talep etmeleri, Kerenski Hükümeti'nin bu konudaki sürüncemeci politikasının, Bolşeviklerin o hükümete karşı ileri sürdükleri itham maddelerinden biri olduğu ve sert eleştirilerinin temelini oluşturduğu, bir gerçektir. Hatta Troçki, «Ekim Devrimi'nden Brest Barış Sözleşmesi'ne kadar» başlıklı ilginç yazısında, Ekim dönüşümünün, aynı devrim için olduğu gibi, «Kurucu Meclis için de adeta bir kurtuluştu» diye yazar. [Troçki] devamla şöyle diyor: «Kurucu Meclis'in giriş kapısının, Zereteli'nin ön parlamentosundan değil, Sovyetlerin iktidarı ele geçirmesinden geçtiğini söylediğimizde, tamamen samimiydik.»[17*]

15* 27 Ağustos 1918'de imzalanan Alman-Rus Ek Sözleşmesi, Estonya ve Livland'ın doğu sınırlarının belirlenmesinden sonra, Almanya'nın bu sınırların doğusunda kalan ve işgal ettiği bölgeleri terk etmesini öngörüyordu. Almanya, Beresina'nın doğusundaki bölgeyi, Sovyet Rusya'sının Mali Antlaşmada belirlenen ödeme yükümlülüklerini yerine getirdiği oranda boşaltacaktı. Sovyet Rusya, Estonya, Livland ve Gürcistan üzerindeki hükümranlığından feragat etti. 27 Ağustos 1918 tarihli Alman-Rus Mali Antlaşmasına göre Sovyet Rusya, Almanya'ya 6 milyar Mark ödemekle yükümlü tutuldu.

16* Sol sosyal devrimciler 6 Temmuz 1918'de Alman büyükelçi Wilhelm Graf von Mirbach-Harff'i öldürerek, Moskova'da Sovyet Hükümeti'ni yok edecek bir darbe girişiminde bulundular. Başkaldırı geri püskürtüldü ve yüzlerce sosyal devrimci tutuklandı.

17* Leo Trotzki: *Von der Oktoberrevolution bis zum Brester Friedens-Vertrag*, Berlin, s. 90.

Ve bu açıklamaların ardından Lenin'in Ekim Devrimi'nden sonra attığı ilk adım, [devrimin] giriş kapısını açacağı Kurucu Meclis'in dağıtılması oldu. Hangi nedenler böylesine şaşırtıcı bir dönüşü belirlediler? Troçki yukarıda anılan yazısında bu konuya detaylı bir biçimde değiniyor ve biz onun gerekçelerini buraya koymak istiyoruz:[18*]

Tüm bunlar gayet güzel ve hayli inandırıcıdır. Amma velakin, Lenin ve Troçki gibi böylesine akıllı insanların neden yukarıda anılan gerçeklikten çıkartılabilecek en yakın sonucu çıkartmadıklarına şaşmak gerekiyor. Kurucu Meclis belirleyici dönüm noktasından, yani Ekim Devrimi'nden çok önceleri seçilmiş ve oluşumu, yeni durumun değil, geride kalmış geçmişin resmini yansıttığından, bu durumda kendiliğinden, zaman aşımına uğramış, yani ölü doğmuş olan Kurucu Meclisi kapatma ve hemen yeni Kurucu Meclis için seçime gitme sonucu çıkıyordu! Onlar, devrimin kaderini, dünün Kerenski Rusya'sının, dalgalanma ve burjuvazi ile koalisyon döneminin resmini yansıtan bir meclise bırakmak istemiyorlardı, bırakamazdılar. Pekâlâ, geriye [eskisinin] yerine, yenilenen, ilerlemiş olan Rusya'nın bağrından çıkacak olan bir meclisi oluşturmak kalıyordu.

18* Kaynakta bu gerekçe ve Troçki'nin yazısına yönelik ipuçları eksik. Troçki'nin gerekçesi şöyleydi: «Ekim Devrimi'nden önceki aylar, kitlelerin sola kayış ve işçilerin, askerlerin ve köylülerin Bolşeviklere yönelik temel akın dönemiyse, bu süreç kendisini, Sosyalist Devrimciler Partisi içerisinde sol kanadın, sağın aleyhine, güçlenmesi olarak ifade ediyordu. Ancak gene de Sosyalist Devrimcilerin parti listelerinde sağ kanadın eski isimleri dört üçlük bir hâkimiyet sağlamışlardı...

Buna ek olarak, seçimlerin Ekim Devrimi'nin ilk haftalarında yapılmış olması söz konusuydu. Gerçekleşmiş olan değişimin haberi, yoğunluk çevrelerden, başkentten taşraya ve kentlerden köylere nispeten yavaş yayılıyordu. Köylü kitleleri bir çok yerde, Petrograd ve Moskova'da olanlardan pek haberdar değillerdi. [Köylüler] ‹toprak ve özgürlük›için, ulusal komitelerdeki, genellikle ‹Narodniki›sancağı altında toplanmış olan temsilcileri için oy kullandılar. Ama böylelikle oylarını, toprak komitesini feshedip, tutuklattıran Kerenski ve Awxentjew için verdiler... Bu olay, Kurucu Meclis'in, politik mücadele ile parti gruplarının gelişiminin ne denli gerisinde kaldığını açıkça göstermektedir.»

Troçki bunun yerine, Ekim'de bir araya gelen Kurucu Meclis'in özel kifayetsizliğinden, her Kurucu Meclis'in gereksizliği sonucu çıkarıyor, hatta [Kurucu Meclis'i] devrim esnasındaki her genel halk seçiminden çıkan halk temsilciliklerinin işe yaramaz olduğu genellemesini yapıyor.

«Çalışan kitleler, erk için verilen açık ve doğrudan mücadele sayesinde en kısa zamanda hayli politik deneyim biriktirmekte ve gelişmelerinde hızla bir basamaktan diğerine sıçramaktadırlar. Ülke ne denli büyük ve teknik aparatı ne denli eksik olursa, demokratik kurumların hantal mekanizması bu gelişmeyi o denli az yakalayabilir.» (Troçki, s. 93)

İşte burada önümüze «demokratik kurumların asıl mekanizması» çıkıyor. Bunun karşısında öncelikle, temsilî kurumların böylesi değerlendirilmesinde, bütün devrimci çağların tarihsel deneyimleriyle büsbütün çelişen bir şematik, katı anlayışın ifadesini bulduğu vurgulanmalıdır. Troçki'nin teorisine göre, her seçilmiş meclis ebediyen, seçmenin seçim sandığına gittiği andaki zihinsel durumunu, politik olgunluğunu ve beklentilerini yansıtır. Buna göre demokratik kurum, seçim zamanındaki kitlenin resminin yansımasıdır; aynı Herschel'in bize gökyüzünün, gökyüzüne baktığımız anda olduğunu değil, gezegenlerin ışıklarını hesaplanamaz uzaklıklardan dünyaya gönderdikleri andaki gibi gösteren resmi gibi. Seçilmiş olan ile seçmenler arasında varolan her zihinsel bağlantı, aralarında süreklilik arz eden her karşılıklı etkileşim burada yalanlanmaktadır.

Bütün tarihsel deneyim bununla nasıl da çelişiyor! Bu deneyim bize tersinden, halkın ruh halindeki canlı etkinin sabit bir biçimde temsilî kurumlara aktığını, nüfuz ettiğini, [bu kurumları] yönlendirdiğini gösteriyor. Aksi takdirde –fabrikalar, işletmeler ve sokaklar kaynadığında– her burjuva parlamentosunda bulunan «halk temsilcilerinin» zaman zaman tapınası taklalar atabilmeleri, aniden «yeni bir ruhun» tazeliğiyle beklenmedik sözler etmeleri, kupkuru olmuş mumyaların gençleşmeleri ve çeşitli Scheidemannçıkların birdenbire göğüslerinden devrimci böğürtüler çıkartmaları nasıl olanaklı olurdu?

Kitlelerin ruh halinin ve politik olgunluğunun seçilmiş kurumlar üzerindeki sürekli canlı etkisi bir devrim ânında parti

levhalarının ve seçim listelerinin sabit şeması karşısında mı başarısız olacaktı? Tam tersine! Asıl devrim, kor ateşi sayesinde halkın ruh halinin dalgalarının, halk yaşamının nabzının en harikulade bir biçimde temsilî kurumlara etkide bulunduğu o ince, titreyen, duyarlı politik atmosferi yaratır. Her devrimin başlangıç devrelerinde o bilinen etki dolu, eski gerici veya son derece ılımlı, eski rejimin kısıtlı seçim yasasıyla seçilmiş olan parlamentoların aniden devrimin kahraman sözcüleri, akıncıları ve sıkıştırıcıları oldukları sahneleri, asıl buna dayanmıyor mu? Bunun en klasik örneğini 1642'de seçilip, oluşan ve yedi yıl boyunca ayakta kalıp, içinde halkın ruh halinin bütün değişimlerini, politik olgunluğu, sınıf bölünmesini, devrimin başlangıcından zirvesine, başlangıçta krallıkla dalkavukça müsademe yapan diz çökmüş «sözcüden», Lordlar Kamarası'nın lağvedilişine, kralın idamına ve Cumhuriyet'in ilanına kadar [her şeyi] yansıtan ünlü İngiliz Parlamentosu vermektedir.

Ve aynı mucizevi değişim Fransa'nın feodal zümre temsilciliğinde, Louis-Philipp'in sansürcü parlamentosunda, hatta –bu son frapan örnek Troçki için öylesine akla yakın ki– Selamet'in 1912'inci[19*] yılında karşıdevrimin hareketsiz egemenliği altında seçilip, 1917 Şubat'ında aniden devrimin sonbahar aşkını hisseden ve devrimin başlangıç noktası haline gelen Dördüncü Rus Duması'nda tekrarlanmadı mı?

Bütün bunlar, «demokratik ... hantal mekanizmasının»[20*] –kitlenin canlı hareketinde, mütemadiyen süren baskısında– güçlü bir korektife [hataları düzelticiye] sahip olduğunu gösteriyor. Ve kurum ne denli demokratik, kitlenin politik yaşamının nabzı ne denli canlı ve güçlü olursa, etki o denli doğrudan ve tam [hedefli] olur; sabit parti levhalarının, eskimiş seçim listelerinin vs rağmına. Kuşkusuz, her demokratik kurumun, bütün insani kurumlarda olduğu gibi, engelleri ve eksiklikleri vardır. Ancak Troçki ve Lenin'in buldukları derman; Demokrasinin bütünüyle yok edilmesi, ortadan

19* Kaynakta: 1909

20* Kaynakta nokta nokta olarak verilen alıntının tamamı şöyle: «demokratik kurumların hantal mekanizmaları».

kaldırılmaya çalışılan dertten daha beter: Çünkü sosyal kurumların doğuştan gelen bütün yetersizliklerini tek başına düzeltebilecek olan canlı kaynağı; En geniş halk kitlelerinin aktif, tereddütsüz, enerjik politik yaşamının üstüne [toprak örtmektedir].

Başka bir frapan örneği: Sovyet hükümetinin hazırladığı seçim yasasını[21*] ele alalım. Bu seçim yasasına hangi pratik önemin verildiği pek açık değil. Troçki ve Lenin'in demokratik kurumlara yönelik eleştirilerinden, genel seçimlerle oluşturulan halk temsilciliklerini esas itibariyle reddettikleri ve sadece Sovyetlere dayanmak istedikleri sonucu çıkmaktadır. Ayrıca bu seçim yasasının herhangi bir şekilde yaşama geçirildiğini bilmiyoruz; bu temelde bir nevi halk temsilciliği seçildiğine dair bir şey duymadık şimdiye kadar. Yeşil masada hazırlanan bir teorik ürün olduğu varsayımı, daha büyük bir olasılık; ama böyle olduğu şekliyle, Bolşevik Diktatörlük Teorisi'nin çok tuhaf bir ürününü oluşturmakta. Her seçim yasası, aynı her politik hak gibi, «adalet» ve benzeri burjuva demokrasisi lafazanlığının sıradan soyut şemaları ile değil, uyarlandığı sosyal ve iktisadi ilişkiler ile ölçülür. Sovyet hükümeti tarafından hazırlanan seçim yasası, burjuva-kapitalist toplum biçiminden, sosyalist toplum biçimine geçiş devresi, proleter diktatörlük devresine göre hesaplanmıştır. Lenin ve Troçki'nin bu diktatörlüğü yorumlamaları anlamında seçim hakkı sadece kendi emeği ile geçinenlere tanınır ve tüm diğerleri için reddedilir.

Şimdi, böylesi bir seçim hakkının sadece, çalışmak isteyen herkese kendi emeğiyle yeterli, kültüre değer bir yaşamı olanaklı kılacak derecedeki iktisadi durumu olan bir toplum için anlamlı olduğu açıktır. Ancak bu, şimdiki Rusya için geçerli mi? Dünya piyasasından dışlanmış, en önemli hammadde kaynaklarından bağlantısı koparılmış olan Sovyet Rusya'nın mücadele etmek zorunda

---

21* Anayasaya göre seçme ve seçilme hakkına, inancına, milliyetine ve ikametine bakılmaksızın, 18 yaşını doldurmuş olan şu yurttaşlar sahipti: «Geçimlerini üretken ve topluma yararlı işlerden sağlayanlar ile, her türden ve kategoriden sanayide, ticarette, ziraatta vs çalışan işçi ve hizmetliler gibi, bu üretken işleri yapmayı olanaklı kılan ve ev işlerinde çalışan kişiler, kâr sağlamak için ücretli işçi çalıştırmayan köylüler ve çiftçilik yapan Kazaklar.»

kaldığı müthiş zorluklar, iktisadi yaşamın genel ve korkunç sarsıntısı, üretim ilişkilerinin ziraat, sanayi ve ticaretteki tepetaklak oluşlar sonucu şiddetli çöküşü karşısında, sayısız bireyin [Varlık'ın] köklerinden koparılıp, raylarından fırlatılarak, iktisadi mekanizma içerisinde işgüçleri için herhangi bir kullanım bulamayacak olmaları gayet doğaldır. Bu sadece kapitalist ve toprak sahibi sınıflar için değil, aynı zamanda orta sınıfların geniş kesimleri ve de işçi sınıfının kendisi için de geçerlidir. Sanayinin küçülmesinin, taşrada barınak arayan kent proletaryasının köylere doğru kitlesel bir biçimde akmasına neden olduğu bir gerçektir. Böylesi koşullar altında, genel çalışma zorunluluğunu iktisadi önkoşul olarak dayatan bir seçim yasası, anlaşılmaz bir önlemdir. [Yasa] tandansına göre sadece sömürücüyü politik haklardan mahrum tutmak istemektedir. Ve üretken işgücü kitlesel olarak köklerinden sökülüyorken, Sovyet hükümeti defalarca kez ulusal sanayiyi eski kapitalist mülk sahiplerine kiraya vermek zorunda kalmaktadır. Keza 1918 Nisan'ında Sovyet hükümetinin burjuva tüketim kooperatifleriyle uzlaşmak zorunda kaldığını gördüm. Ayrıca burjuva uzmanların kullanılmasının vazgeçilmez olduğu da kanıtlanmıştır. Aynı yönün bir diğer sonucu da, proletaryanın sayıları artan katmanlarının Kızıl Ordu mensupları vs olarak devletin verdiği kamu gelirlerine sahip olmaları söz konusudur. [Bu yasa] gerçekte ise, iktisadi organizmanın çalışma zorunluluğunun gerçekleştirilmesine hiçbir araç sunmadığı küçük burjuvazi ve proletaryanın geniş ve sayıları giderek artan bir kesimini [bu] haktan mahrum etmektedir.

Bu, seçim yasasını ütopik, sosyal gerçeklikten kopuk bir fantezi ürünü olarak vasıflandıran bir abesliktir. Ve işte bu yüzden proletarya diktatörlüğünün ciddi bir aracı değildir.[22*]

Orta sınıflar, burjuva ve küçük burjuva aydınları Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet hükümetini aylarca boykot ettiklerinde, demiryolları, posta ve telgraf trafiğini, okulları, idari aparatı çalışamaz hale getirdiklerinde ve bu şekilde işçi hükümetine karşı

22* Sol köşede, nereye ait olduğu belirtilmeyen bir not: «Olgunlaşmış sosyalist iktisat temelinde yeri olan, ama proletarya diktatörlüğünün geçiş devresinde yeri olmayan bir anakronizm, zamanından önce [gerçekleştirilen] politik durum.»

çıktıklarında, onlara karşı, politik hakların, ekonomik gelir olanaklarının ellerinden alınması vs gibi baskı uygulamanın her türlü tedbiri, bu direnci demirden yumruk ile kırabilmek için tabii ki gerekliydi. İşte burada bütünün çıkarları için belirli tedbirleri zorlamak veya engellemek için hiçbir güç gösterisinden korkmaması gereken sosyalist diktatörlüğün ifadesi ortaya çıkmaktadır. Buna karşın toplumun geniş kesimlerini genel olarak haklardan mahrum eden, onları politik olarak toplum çerçevesinin dışına iten, ama onlara kendi çerçevesi içerisinde ekonomik olarak herhangi bir yer yaratamayan bir seçim yasası, somut amaçlar için somut bir tedbir olarak haklardan mahrum bırakma değil, tam aksine sürekli etkisi olan bir genel kuraldır; bu diktatörlüğün bir gerekliliği değil, ölü doğmuş bir emprovizasyondur.[23*]

Ancak sorun sadece Kurucu Meclis ve seçim yasasıyla bitmiyor, üstüne, sağlıklı kamu yaşamının ve çalışan kitlelerin politik aktivitesinin en önemli demokratik garantileri; Sovyet hükümetinin bütün karşıtları için yasadışı hale gelen basın özgürlüğü ile örgütlenme ve toplanma özgürlükleri ekleniyor.[24*] Troçki'nin yukarıda anılan, demokratik seçim kurumlarının hantallığına dair argü-

---

23* Sol köşede, nereye ait olduğu belirtilmeden düşülen bir not: «Gerek olmurilik olarak Sovyetler, gerekse de Anayasa Koyucu Meclis ve genel seçim hakkı.» Sayfa numarası olmayan bir kâğıt üstüne düşülen bir diğer not: «Bolşevikler Sovyetleri, içlerindeki çoğunluğu köylüler (köylü ve asker delegeleri) oluşturduğundan, gerici olarak nitelendirmişlerdi. Ama Sovyetler [Bolşeviklerin] tarafına geçince, halk iradesinin gerçek temsilcisi oldular. Bu ani dönüş sadece Barış ve toprak sorunu ile bağlantılıydı.»

24* «Proletarya diktatörlüğü sömürücüleri, burjuvaziyi baskı altına alır –bu nedenle ikiyüzlü değildir, onlara özgürlük ve demokrasi vaat etmez– ama emekçilere gerçek demokrasiyi verir. Proletarya ve Rusya'nın müthiş emekçi çoğunluğuna, hiçbir burjuva demokratik cumhuriyetinde tanınmayan, olanaklı olmayan ve düşünülemez bir özgürlüğü ve demokrasiyi ancak Sovyet Rusya vermiştir; bu amaçla örneğin burjuvazinin elinden saraylarını ve villalarını almıştır (aksi takdirde toplantı özgürlüğü ikiyüzlülük olur), bu amaçla kapitalistlerin elinden matbaaları ve kâğıdı almıştır (aksi takdirde ulusun emekçi çoğunluğu için basın özgürlüğü bir yalan olur).» W.I. Lenin, *Werke*, Bd. 28, s.97/98

mantasyonu, bu müdahale için uzaktan yakından yeterli değildir. Buna karşın, özgür, engelsiz basın, engellenmeyen örgütlenme ve toplantı yaşamı olmaksızın, bilhassa geniş halk kitlelerinin egemenliğinin tamamıyla düşünülemez olduğu çok açık, itiraz edilemez bir gerçektir.

Lenin diyor ki: Burjuva devleti, işçi sınıfını ezmenin bir aracı, sosyalist devlette burjuvaziyi ezmenin bir aracıdır. Bu basitleştirici yaklaşım esas unsuru göz ardı etmektedir: Burjuva sınıf egemenliği, halk kitlelerinin bütününün politik öğrenimine ve eğitimine gereksinim duymaz, en azından dar çizilmiş belirli sınırların ötesinde. Proletarya diktatörlüğü içinse bu, olmadığı takdirde [proletarya diktatörlüğünün] var olamayacağı yaşamsal unsur, teneffüs edeceği havadır.

«Erk için verilen açık ve doğrudan mücadele sayesinde....»[25*] Troçki burada isabetli bir biçimde kendi kendisinin ve partili arkadaşlarının iddiasını çürütüyor. Bu [tespit] doğru olduğundan, kamu yaşamını bastırarak politik deneyimin ve gelişmenin artmasının kaynağını tıkadılar. Aksi düşünülse, Bolşeviklerin deneyim ve gelişmeyi, iktidarı ele geçirmelerine kadar gerekli gördüklerini, [deneyim ve gelişmenin] en yüksek dereceye ulaşmış olduğunu ve bundan itibaren gereksizleştiğini varsaymak gerekir. (Lenin'in konuşması: Rusya sosyalizm için ikna olmuştur!!!)

Gerçekte ise tam tersi! Asıl, Bolşeviklerin cesaret ve kararlılıkla çözmeye çalıştıkları o devasa ödevler, kitlelerin en yoğun politik eğitimini ve deneyim birikimini gerekli kılıyorlardı... [Sadece hükümetin taraftarları, sadece –sayıları ne kadar çok olursa olsun– bir partinin üyeleri için tanınan özgürlük, özgürlük değildir. Özgürlük her zaman farklı düşünenin özgürlüğüdür. «Adalet» fanatizmi için değil, politik özgürlüğün tüm canlandırıcılığı, iyileştiriciliği ve temizleyiciliği bu esasa bağlı olduğu ve «özgürlük» imtiyaz haline

25* Kaynakta nokta nokta belirtilen alıntının tamamı şöyle: «Çalışan kitleler, erk için verilen açık ve doğrudan mücadele sayesinde en kısa zamanda hayli politik deneyim biriktirmekte ve gelişmelerinde hızla bir basamaktan diğerine sıçramaktadırlar.» Leo Trotzki, «*Von der Oktorberrevolution bis zum Brester Friedens-Vertrag*», s.93

geldiğinde, etkisini yitirdiği için.][26*]

Diktatörlük teorisinin Leninci-Troçkici anlayışındaki dillendirilmeyen önkoşul, sosyalist devrimin, devrimci partinin cebinde hazır bulunan ve sadece enerjik bir biçimde gerçekleştirilmesi gereken bir reçete meselesi olduğudur.[27*] Bu maalesef –ya da duruma göre Allah'tan– böyle değil! Sosyalizmin bir iktisadi, sosyal ve hukuki sistem olarak pratikte gerçekleştirilmesi, bir sürü hazır yönetmeliğin çok uzağında, tamamen geleceğin sisleri arasında duran bir meseledir. Programımızda elimizde olan, genellikle negatif karakterde olan tedbirlerin aranmak zorunda olunacağı bir yönü gösteren az sayıdaki yol işaretleridir. Sosyalist iktisatın yolunu açmak için ilk önce neleri kaldırmamız gerektiğini tahminen biliyoruz, ancak sosyalist esasları iktisatın, hukukun, bütün toplumsal ilişkilerin içerisine yerleştirmek için her adımda alınması gereken binlerce somut, pratik büyük ve küçük tedbirler üzerine hazır bir sosyalist parti programı ve bir sosyalist öğreti kitabı mevcut değildir. Bu bir eksiklik değil, tam aksine, bilimsel sosyalizmin ütopik [sosyalizm] karşısındaki bir avantajdır: Sosyalist toplum sistemi sadece tarihsel bir ürün olabilir ve olmalıdır; kendi deneyim okulundan doğan, gerçekleşme ânında, canlı tarihin oluşumunun içinden çıkan, aynı parçası olduğu organik doğa gibi, gerçek toplumsal gereksinimlerin tatmin edilmesi için araçları yaratma, yani ödevle birlikte çözümünü

26* [ ] içine alınan metin: Rosa Luxemburg, *Breslauer Gefängnismanuskripte zur Russischen Revolution*. Textkritische Ausgabe, Leipzig 2001, s.34'den alınmadır. Ancak «özgürlük her zaman farklı düşünenin özgürlüğüdür» cümlesi «kendisini ifade etme» eki konulmadan kullanılmıştır. Burada Annelies Laschitza'nın *Bemerkungen zum Probestück für eine textkritische Ausgabe der Breslauer Gefängnismanuskripte von Rosa Luxemburg*, s.3'deki argümentasyonuna uygun hareket ettik.

27* Sol köşede, nereye ait olduğu belirtilmeden düşülen bir not: «Bolşevikler, elleri kalplerinin üzerindeyken bile, adım adım çabalamak, deney yapmak, onu ya da bunu denemek zorunda kaldıklarını ve tedbirlerinin önemli bir kısmının hiç te inci gibi parlak olmadığını yalanlayamazlar. Biz de hepimiz bunları yapmaya kalkıştığımızda aynı şeylerle karşı karşıya kalacağız; her ne kadar böylesi zorlu koşullar her yerde olmasa da.»

getirme adeti olan [tarihsel bir ürün]. Eğer bu böyleyse, o zaman sosyalizmin doğası gereği zorla kabul ettirilemeyeceği, ukaslarla [emirnamelerle] uygulamaya sokulamayacağı çok açıktır. [Sosyalizm] –mülkiyete karşı vs– bir dizi şiddet tedbirini zorunlu kılar. Negatif olan, tasfiye kararnamelerle gerçekleştirilebilir, ama inşa, pozitif olan [böyle] gerçekleştirilemez. Yepyeni bir alan. Binlerce sorun. Sadece deneyim düzeltmeler yapabilme ve yeni yollar açabilme durumundadır. Sadece engelsiz, köpüren yaşam binlerce yeni biçimlere girebilir, emprovizasyonlar geliştirebilir, yaratıcı güç elde edebilir, kendi yanılgısını kendisi düzeltebilir. Kısıtlı özgürlüğün olduğu devletlerdeki kamu yaşamı, demokrasi dışlanarak bütün düşünsel zenginlik ve ilerleme hapsedildiğinden, öylesine kifayetsiz, öylesine sefil, öylesine şematik, öylesine kısırdır. (Kanıtı: 1905 yılları ve 1917 Ocak'ından Ekim'ine kadar geçen aylar.) Ne denli politik, o denli ekonomik ve sosyal. Halk kitlesinin bütünü katılmalı. Aksi takdirde sosyalizm bir düzine entelektüelin, etrafında oturdukları masadan [gönderdikleri] kararname ile, zorla kabul ettirilir.

Kamu kontrolü mutlak zorunluluktur. Aksi takdirde deneyimlerin mübadelesi sadece yeni hükümetin memurlarının [başkalarına] kapalı çevreleri içerisinde kalır. Yolsuzluk kaçınılmazdır. (Lenin'in 36 nolu bültendeki sözleri).[28*] Sosyalizmin pratiği, yüzyıllar süren burjuva sınıf egemenliğince aşağılanan kitlelerin düşünsel devinimini gerekli kılar. Egoist içgüdüler yerine sosyal içgüdüler; miskinlik yerine kitle girişimi; bütün acıları aşmaya yarayan idealizm vs vs Hiç kimse bunu Lenin'den daha iyi bilmiyor, daha tesirli açıklayamıyor, daha inatçılıkla tekrarlayamıyor.[29*] Şimdi

28* R.L. kaynakta yanlışlıkla 26 nolu bültenden bahsediyor. «Rus Devrimi'nden sonra» başlıklı makale, Berlin ve Çevresi Sosyal Demokrat Seçim Dernekleri Birliği'nin 8 Aralık 1918 tarihli ve 36 nolu bülteninde yayımlanmıştı. Makale, W. I. Lenin'in Sovyet İktidarının Diğer Ödevleri başlıklı çalışmasının, kısmen kelime kelime, ama çok detaylı alıntılarını içeriyor.

29* Sol köşede, nereye ait olduğu belirtilmeden düşülen bir not: «Lenin'in disiplin ve yolsuzluk üzerine konuşması.

Anarşi, her yerde ve bizde de kaçınılmaz olacak. Lümpen proleter unsur burjuva toplumuna yapışıktır ve kendisini ondan kopartmaz:

ise [Lenin] tamamen yanlış olan bir araca sarılıyor. Kararnameler,

Kanıtlar:

1. Doğu Prusya ‹Kazak› yağmaları.

2. Almanya'da gasp ve hırsızlığın genel olarak yayılması («Vurgunculuklar», posta ve demiryolları personeli, polis, düzenli toplum ile hapishane arasındaki sınırların silinmesi.)

3. Sendika önderlerinin süratle lümpenleşmesi. Buna karşın acımasız terör tedbirleri âciz kalıyor. Tam tersine, bunlar ahlakı daha çok bozuyor. Tek panzehir: İdealizm ve kitlelerin sosyal aktivitesi, kayıtsız şartsız politik özgürlük.»

Numarasız bir kâğıtta ve nereye ait olduğu belirtilmemiş olan uzunca bir not: «Her devrimde lümpen proletaryaya karşı mücadele kendince ve son derece önemli bir sorun teşkil etmektedir. Lümpen proleter unsur burjuva toplumuna derinden yapışıktır, sadece özel bir katman olarak, toplum düzeninin duvarları yıkıldığında hacmi devasa büyüyen bir sosyal artık olarak değil, toplumun bütünleştirici unsuru olarak. Almanya'daki süreçler –az ya da çok diğer bütün devletlerde– burjuva toplumunun bütün katmanlarının nasıl lümpenleşebildiklerini göstermektedir. Fahiş fiyatlardaki farklar, mezbaha vurgunculuğu, uydurma işler, gıda maddelerindeki hilebazlık, dolandırıcılık, memur rüşvetleri, hırsızlık ve gasp öylesine iç içe geçmiştir ki, iffetli burjuvazi ile hapishane arasındaki sınır yok olmuştu. Burada, narin burjuva çiçeklerinin denizaşırı sömürgelerde yabancı sosyal toprağa ekildiklerinde aniden lümpenleşmeleri aynen tekrarlanmaktadır. İç yaşamının yasası en derin ahlaksızlık; yani insanın insanı sömürmesi olan burjuva toplumu, ahlak ve hukukun konvansiyonel mânia ve dayanaklarını bir yana bıraktığında, doğrudan ve dizginsiz bir biçimde basit lümpenleşmeye uğruyor. Proleter devrim her yerde karşıdevrimin aracı olan bu düşman ile mücadele etmek zorunda kalacak.

Ancak buna rağmen bu bağlamda da terör kör, hatta iki tarafı keskin bir kılıçtır. En sert alan hukuku dahi lümpen proleter düzensizliğin patlak veren püskürmeleri karşısında âciz kalır. Evet, her kuşatma rejimi sonuçta muhakkak keyfiyete ve her keyfiyet de toplumu yıkıcı etkiye yol açar. Proleter devrimin elindeki tek etkin araç burada da; politik ve sosyal anlamda radikal tedbirler, kitlenin yaşamının sosyal garantilerinin en hızlı bir biçimde gerçekleştirilmesi ve sadece kitlelerin yoğun aktif yaşamı sonucu [gerçekleşen] kayıtsız şartsız politik özgürlük ile süreklilik arz edecek olan devrimci idealizmin alevlenmesidir.

fabrika gözcülerinin diktatörce şiddeti, sert cezalar, korkunun egemenliği; tüm bunların hepsi palyatiftir [hastalığın görüntüsüyle mücadele eden, ama nedenlerine dokunmayan ilaç]. Yeniden doğuma giden tek yol; kamu yaşamı okulunun kendisi, en geniş engelsiz demokrasi, kamu düşüncesidir. Asıl demoralize eden korkunun egemenliğidir.

Bütün bunlar olmazsa, geriye ne kalır? Lenin ve Troçki genel halk seçimlerinden çıkan temsilî kurumların yerine Sovyetleri, çalışan kitlelerin tek gerçek temsilciliği olarak açıkladılar. Ancak ülke bütünündeki politik yaşamın baskıya alınmasıyla, Sovyetlerin yaşamı da giderek sakat olmak zorunda. Genel seçimler, engelsiz basın ve toplantı özgürlüğü, özgür düşünce mücadelesi olmaksızın, her kamu kurumundaki yaşam, içinde sadece bürokrasinin işleyen tek unsur kalacağı biçimde ölür, yalancı yaşama dönüşür. Kamu yaşamı yavaş yavaş uykuya dalar, birkaç düzine parti önderi tükenmez enerjileri ve sınırsız idealizmleri ile yönlendirir ve yönetirler; gerçekte ise aralarındaki bir düzine mükemmel beyin yöneticidir ve zaman zaman işçi sınıfının elit bir kesimi önderlerinin konuşmalarını alkışlamak, hazır kararları oybirliğiyle onaylamak için toplantılara çağrılır, yani özünde kayırıcı klik politikası [uygulanır] –bu bir diktatörlüktür, ancak proletaryanın değil, bir avuç politikacının diktatörlüğü, yani burjuva anlamında, Jakoben egemenliği anlamındaki bir diktatörlük (Sovyet kongrelerinin üç aydan altı aya çıkarılması!). Hatta daha da ötesi; böylesi durumlar kamu yaşamının yabanileşmesine neden olmak zorundadırlar. Suikastlar, rehinelerin kurşuna dizilmeleri vs Bu, hiçbir partinin kurtulamayacağı karşı konulamaz, objektif bir yasadır.

Leninci-Troçkici teorinin temel hatası, aynı Kautsky gibi, demokrasinin karşısına diktatörlüğü koymaktır. Soru, gerek Bolşeviklerde, gerekse de Kautsky'de «diktatörlük *veya* demokrasi»dir. [Kautsky] doğal olarak kararını demokrasiden yana veriyor, hem de

---

Hastalık enfeksiyonlarına ve mikroplara karşı nasıl güneş ışınlarının özgür etkisi en tekin, en temizleyici ve iyileştirici ilaç ise, devrimin kendisi ve yenileyici etkisi, yarattığı düşünsel yaşam, kitlelerin aktivitesi ve kendi kendine sorumluluk almaları, yani bunun biçimi olarak en geniş politik özgürlük, tek iyileştirici ve temizleyici güneştir.»

sosyalist devrime alternatif olarak gösterdiği *burjuva* demokrasisinden yana. Lenin ve Troçki ise demokrasi yerine diktatörlüğe ve böylece bir avuç insanın diktatörlüğüne, yani burjuva tarzı diktatörlüğe karar kılıyorlar. Her ikisi de, gerçek sosyalist politikadan aynı şekilde uzak olan iki karşıt kutuptur. Proletarya iktidarı ele geçirdiğinde, Kautsky'nin «ülkenin olgun olmaması» bahanesiyle verdiği tavsiyeye uyarak, kendisine, Enternasyonal'e, devrime ihanet etmeden hiçbir zaman sosyalist devrimden feragat ederek sadece demokrasiye yönelemez. [Proletarya] en enerjik, en dik başlı, en merhametsiz bir biçimde hemen sosyalist tedbirleri uygulamaya başlamalı, yani diktatörlük kurmalıdır, ama sınıfın diktatörlüğünü, bir parti veya kliğinkini değil. Sınıfın diktatörlüğünü, yani en geniş açıklık, halk kitlelerinin en faal dizginsiz katılımı, en sınırsız demokrasi altında. Troçki «Marksistler olarak hiçbir zaman formel demokrasinin putperestleri olmadık[30*]» diye yazıyor. Muhakkak, hiçbir zaman formel demokrasinin putperestleri olmadık. Ama bizler, hiçbir zaman sosyalizmin veya Marksizmin putperestleri de olmadık. Yoksa, buradan sosyalizmi, Cunow-Lensch-Parvus usulü Marksizm'i, rahatsız edici olduklarında sandık odasına atabiliriz sonucu mu çıkıyor? Troçki ve Lenin bu sorunun yaşayan reddidirler. Hiçbir zaman formel demokrasinin putperestleri olmadık [sözü] yalnızca şu anlama gelir: Biz her zaman burjuva demokrasisinin sosyal çekirdeği ile politik biçimini ayırt ediyoruz, her zaman formel eşitlik ve özgürlüğün tatlı kabuğu altındaki sosyal eşitsizliğin ve esirliğin acı çekirdeğini ortaya çıkarıyoruz; eşitlik ve özgürlüğü yok etmek için değil, aksine işçi sınıfını, salt kabuk ile yetinmeyip, politik iktidarı fethetmesi, [kabuğun] içini yeni sosyal bir özle doldurması için heveslendiriyoruz. Proletaryanın tarihsel görevi, bir kez iktidara geldiğinde, burjuva demokrasisinin yerine sosyalist demokrasiyi yaratmaktır, her türlü demokrasiyi yok etmek değil. Ancak sosyalist demokrasi mukaddes topraklarda, sosyalist iktisatın altyapısı yaratıldıktan sonra, bir avuç sosyalist diktatörü sadık bir biçimde destekleyen uslu halka verilecek hazır bir Noel hediyesi olarak başlamaz. Sosyalist demokrasi, sınıf egemenliğinin

30* Leo Trotzki, «*Von der Oktorberrevolution bis zum Brester Friedens-Vertrag*», s.93

tasfiyesi ve sosyalizmin inşasıyla birlikte başlar. [Sosyalist demokrasi], sosyalist partinin iktidarı ele geçirdiği andan itibaren başlar. O, proletaryanın diktatörlüğünden başka bir şey değildir.

Elbette: Diktatorya! Ama bu diktatörlük, demokrasinin kullanımından ibarettir, [demokrasinin] yok edilmesinden değil; burjuva toplumunun kazanılmış haklarına ve iktisadi ilişkilerine yönelik, olmadıkları takdirde sosyalist dönüşümün gerçekleşemeyeceği, enerjik, kararlı müdahalelerden [ibarettir]. Ancak bu diktatörlük sınıfın eseri olmalıdır, sınıf adına hareket eden küçük, yönetici bir azınlığın değil, yani [bu diktatörlük] her an ve her adımda kitlelerin katılımının içinden çıkmalı, [kitlelerin] doğrudan tesiri altında olmalı, bütün kamuoyunun kontrolüne tabi olmalı, halk kitlelerinin artan politik eğitiminin içinden çıkmalıdır.

Bolşevikler muhakkak ki, Dünya Savaşı'nın, Alman işgalinin dehşetli cebri altında olmasalardı ve bununla bağlantılı olarak, bütün iyi niyetler ve en güzel esaslarla dolu her sosyalist politikayı çarpıtan olağandışı zorluklar altında ıstırap çekmeselerdi, tam da böyle hareket ederlerdi.

Bunun kaba bir argümantasyonunu, Şura hükümetinin gani gani kullanılan terörü oluşturmaktadır, daha doğrusu Alman emperyalizminin yıkılmasından önceki, Alman elçisine yönelik suikasttan itibaren başlayan son devre. Devrimlerin gülsuyu ile yıkanmadığına yönelik o lapalis gerçeği hayli yetersiz kalmaktadır.

Rusya'da olan her şey anlaşılabilirdir ve başlangıç noktası ve son taşlarının Alman proletaryasının muvaffakiyetsizliği ve Rusya'nın Alman emperyalizmi tarafından işgali olduğu, kaçınılmaz bir neden ve sonuç zinciridir. Lenin ve yoldaşlarından bu koşullar altında bir de en güzel demokrasiyi, proletarya diktatörlüğünün en iyi örneğini ve en güzel açan sosyalist iktisatı yaratmalarını beklemek, insanüstü çabaları beklemek anlamına gelirdi. Onlar, kararlı devrimci tavırları, benzersiz azimleri ve uluslararası sosyalizme karşı olan kırılmaz sadakatleri ile, bu son derece zorlu koşullar altında gerçekten yapılabileceklerin en iyisini yaptılar. Tehlikeli olan, kötü koşullar altında elde ettikleri iyi sonucu, uğursuz koşulların dayattığı taktiği, her parçasında teorik olarak bağlamalarında ve bunu uluslararası proletaryaya sosyalist taktiğin taklit edilmesi

gereken bir örneği olarak tavsiye etmelerinde yatmaktadır. Böyle kendilerini gereksiz bir şekilde ışık altında tutarak ve gerçek, inkâr edilemeyecek tarihsel liyakatlerini, zorunluluğun getirdiği yanlış adımların tevazuu altına sokarak, Rusya'da güçlükler ve zorunlulukların dayatmasıyla oluşan, ama sonuç itibariyle uluslararası sosyalizmin iflasının ardılı olan yanlışlıkları [uluslararası sosyalizmin] silah odasına yeni hükümler olarak yerleştirmekle, aşkı ile tutuştukları ve uğruna mücadele edip, acılar çektikleri uluslararası sosyalizme ne fena bir hizmette bulunuyorlar.

Varsın Alman hükümet sosyalistleri kalksınlar, Bolşeviklerin Rusya'daki egemenliklerinin, proletarya diktatörlüğünün bir karikatürü olduğunu haykırsınlar. Eğer [Bolşeviklerin egemenliği] öyleydiyse veya öyleyse, o zaman bu, [Bolşevik egemenliğinin] Alman proletaryasının sosyalist sınıf mücadelesinin bir karikatüründen ibaret olan tavrının ürünü olduğu için böyledir. Hepimiz tarihin yasaları altında durmaktayız. Sosyalist politika tam olarak sadece uluslararasında uygulanabilir. Bolşevikler, hakikaten devrimci bir partinin tarihsel olanakların sınırları içerisinde yapabileceği her şeyi yapabildiklerini kanıtlamışlardır. Onlardan mucize yaratmaları beklenilmemelidir. Çünkü, izole edilmiş, Dünya Savaşı'nda yorulmuş, emperyalizm tarafından boğazı sıkılan, uluslararası proletaryanın ihanetine maruz kalmış bir ülkede, hatasız ve örnek olacak bir proleter devrim ancak mucize olur. Asıl önemli olan, Bolşeviklerin politikasında esaslı olan ile tali olanı, özü ile tesadüfi olanı ayırt edebilmektir. Bütün dünyada belirleyici olacak mücadelenin bu son devresinde sosyalizmin en önemli sorunu, hatta neredeyse zamanımızın en önemli sorunu, taktiğin o ya da bu detay sorusu değil, tam aksine; proletaryanın eylem yetisi, kitlelerin devrimci azmi, nihayetinde sosyalizmin iktidarını arzulamalarıdır. Bu bağlamda Lenin ve Troçki, arkadaşlarıyla dünya proletaryasına örnek olan ilktirler, şu âna kadar, Hutten[31*] gibi: Ben cesaret ettim!

31* «Ben cesaret ettim!» hümanist Ulrich von Hutten'in sloganıydı. Von Hutten bunu muhtemelen antik Yunan şairi Aşilos'un «Zincire vurulu Prometeus» adlı şiirinde, Prometeus'a söylettiği «ama ben cesaret ettim» dizelerine dayandırıyordu. 1933-1945 Almanya'sında nasyonal sosyalistler de bu sloganı kullanmışlardı. Almancada ise

diyebilecek yegâne [emsaldirler].

Bolşevik politikasının esası ve kalıcı olanı işte budur. Bu bağlamda, politik iktidarı fethetmeleri ve sosyalizmin gerçekleşmesinin pratik sorularını koyarak uluslararası proletaryanın önüne geçip, sermaye ve emek arasında tüm dünyada süren mücadeleye müthiş hız kazandırmalarıyla ölümsüz tarihsel liyakat onlarındır. Soru, Rusya'da sadece sorulabilirdi. Ancak Rusya'da çözülemezdi. Soru, sadece uluslararası çözülebilir. Ve bu anlamda gelecek her yerde Bolşevizmindir.

bu cümle halen, hedefe ulaşamamış, ama gene de denemiş olmaktan gurur duymak anlamında kullanılmaktadır.

EKLER

EK 1
ÜLKE TANIMLAMALARI HAKKINDA

Galiçya: Polonya'nın, resmen «Krakau Büyük Dükalığı, Auschwitz Dükalığı ve Zator Dükalığı dahil Galiçya ve Lodomerien Krallığı» olarak adlandırılan ve Avusturya'ya ait olan bölgesi. Başkenti Lemberg di. Galiçya, 1900 yılında 78.000 kilometrekarelik bir yüzölçümüne ve 7,3 milyonluk bir nüfusa sahipti. Bu nüfus çoğunlukla Polonyalılar, Ukraynalılar ve Yahudilerden oluşmaktaydı.

Galiçya, Avusturya'ya (tahta) ait olan ülkeler arasında en az gelişmiş, yoksul bir bölgeydi. 1867'den itibaren Avusturya'nın ülke özerkliğini tanıdığı Galiçya'da, Avusturya tahtını temsil eden vali Polonyalılar arasından seçilmekteydi. Lemberg'de bir Eyalet Parlamentosu kurulmuş ve Lehçe resmî dil olarak kabul edilmişti. Lehçenin resmî dil olması ve dolayısıyla yayınevlerinin yerleşmesi, Lemberg'in Galiçya dışındaki Polonyalıları da yakından etkileyen bir Leh kültür merkezi haline gelmesine neden oldu.

Litvanya: 1815 Viyana Kongresi kararıyla bölünmeden önceki Polonya-Litvanya devletinin doğu bölümünde yer alan Litvanya Dükalığı, Litvanya olarak nitelendiriliyordu. Aslında bölge olarak Litvanya denildiğinde, Bugünkü Litvanya ile Beyaz Rusya'nın (Belarus) bulunduğu bölge kastediliyor, ama «asıl Litvanya» tanımı kullanıldığında da, Litvanyalı nüfusun çoğunluğu oluşturduğu bölgeler kastediliyordu. Litvanya'daki egemen aristokrat sınıflar

zaman içerisinde «Lehleştiler». Bu açıdan Litvanya'daki milliyetler sorunu hayli karmaşıklaşmıştı. Polonya işçi hareketi açısından büyük önem taşıyan sanayi merkezleri, Litvanya'nın 139.000 nüfuslu Wilna ve 61.000 nüfuslu Białystok'du.

Posen Bölgesi: Önceki Varşova Dükalığı'na ait olan Posen, 1815 Viyana Kongresi'nden sonra Posen Büyük Dükalığı adı altında Prusya'nın egemenliği altına geçti. Toplam yüzölçümü 28.900 kilometrekare olan Posen Bölgesi, batıda Rusya'ya ait olan Polonya Krallığı'na, kuzeyde Batı Prusya'ya ve doğuda da Brandenburg'a sınırdı. 1910 yılında yaklaşık 2,1 milyon nüfusa sahip olan bölgede nüfusun üçte ikisi Lehçe, üçte biri de Almanca konuşmaktaydı. Başkenti 110.000 nüfuslu Posen kenti olan bölgede genellikle zirai üretim hâkimdi.

Polonya Krallığı: Napoleon'a karşı zafer elde eden devletlerin düzenledikleri Viyana Kongresi'nde Rusya'ya bırakılan Leh bölgesi. Bu nedenle literatürde «Kongre Polonya'sı» veya Polonya Krallığı olarak anılmaktadır. Polonya Krallığı kuzeyde Doğu Prusya'ya ve Rusya'ya ait olan «asıl Litvanya'ya», batıda Prusya ve Posen Büyük Dükalığı'na, doğuda Beyaz Rusya ve Ukrayna'ya, güneybatıda Şlezya'ya ve güneyde Galiçya'ya sınırdı. Toplam 127.000 kilometrekare yüzölçümü olan Polonya Krallığı'ndaki nüfus 1900 yılında 10 milyonu aşmıştı. En büyük kentler, 594.000 nüfuslu Varşova ve 253.000 nüfuslu Łódź'dur. Polonya Krallığı'ndaki Yahudi nüfusun oranı yaklaşık %15 civarındaydı.

Aynı zamanda Polonya kralı da olan Rus Çarı, Polonya Krallığı'nın mutlak hâkimiydi ve Varşova'da bir vali tarafından temsil edilmekteydi. Çar, 77 aristokrat ve 51 yerel yönetim delegesinden oluşan bir meclis (Sejm) oluşturmuş ve Sejm'e bütçe ve yasama konusunda danışmanlık görevi tanımıştı. Sejm 1818, 1820, 1825 ve 1830 yıllarında toplandı. Gerçi Polonya Krallığı'na bazı özerklik hakları tanınmıştı, ama pratikte bu haklar kullanılamıyordu.

29 Kasım 1830'da Polonya Krallığı'nda «Kasım Ayaklanması» patlak verdi. Rus egemenliğine karşı gerçekleşen ilk büyük ulusal ayaklanma olan Kasım Ayaklanmasının başında, 1931 Ocak'ında Çar I. Nikolaus'un krallığını iptal ettiğini ilan eden Sejm bulunuyordu. 1831 Eylül'ünde Varşova'yı işgal eden Çarlık ordusu ayaklanmayı bastırdı. Böylece büyük bir göç dalgası başladı ve sonucunda Paris, Polonya dışındaki en büyük Leh siyasi-kültürel merkezi haline geldi.

Rusya 1832'de bütün özerk hakları kaldırdı ve Polonya Krallığı'nı doğrudan Çarın temsilcisi olan genel valinin hâkimiyeti altına soktu. Rus egemenliğine karşı gerçekleşen ikinci büyük ayaklanma 22 Ocak 1863'de başladı. Ayaklanma 1864 ilkbaharına dek sürdü. Karl Marx, «Ocak Ayaklanmasını» destekliyor ve bu şekilde Çarlık despotizminin önemli ölçüde zayıflatılabileceğini savunuyordu.

Ocak Ayaklanmasının yenilgiye uğramasından sonra Polonyalılar arasında hayli karmaşık ve çelişkili bir süreç başladı. Taşra aristokrasisi ayaklanma geleneğini temsil ederken, kentlerdeki aydınlar arasında «Varşova Pozitivizmi» olarak tarih kitaplarına geçen «Organik Çalışma Programı» yaygın bir biçimde sahiplenilmeye başlandı. Bu program, bir tarafta verili koşullar altında modern toplumun gerekliliklerini yerine getirmeyi, diğer tarafta da toplum içerisinde angajman göstermeyi öngörüyordu. Ancak sanayileşme fırtınasının altüst ettiği toplumsal yapılar, bu programın uygulanmasını olanaksız hale getirdi.

Siyasi ve toplumsal tandanslar hızla yeni yapıları ortaya çıkardı: Bir tarafta, en başından bölünen bir işçi hareketi ve Polonya Krallığı'nda ciddi bir etkiye sahip olacak «Genç Polonya» edebiyat ve sanat hareketi ortaya çıkıyor, diğer tarafta da bilhassa 1905 Devrimi'nde sosyalist ve sosyal demokrat hareketlere karşı konumlanan milliyetçi Nasyonal Demokrasi kuruluyordu. Polonya Krallığı 1905-1907 devrim günlerinde grev ve protesto

hareketlerinin öne çıkan merkezlerinden birisi oldu. Ancak Polonya ve Rusya işçi hareketleri arasındaki bağın zayıf olması ve Polonya işçi hareketindeki örgütsel ve düşünsel bölünmüşlüğün aşılamaması nedeniyle kısa zamanda kitlesel partiler olabilen Polonya işçi partilerinin etkisi çok zayıf kaldı. Gerek bu durum, gerekse de 1905 Devrimi'nin başarısızlığı en fazla milliyetçi Nasyonal Demokrasi'ye yaradı.

I. Dünya Savaşı, Polonya toprakları üzerinde egemen olan üç gücün, Rusya, Almanya ve Avusturya'nın birbirleriyle savaşmasına neden oldu. Sonucunda Polonya Krallığı 100 yıl süren varlığını bitirdi ve tarihe karıştı.

Varşova Dükalığı: «Księstwo Warszawskie», 1807 Tilsit Barış Antlaşması ile Prusya'ya ait olan ve Varşova, Posen, Bydgoszcz ile Kalisz kentlerinin bulunduğu 101.500 kilometrekare yüzölçümü olan bir bölgeydi. 1809'da Fransa'nın girişimiyle Avusturya'ya ait olan Siedlce ve Lubnin bölgeleri de dükalığa verilince, bölgenin yüzölçümü 154.000 kilometrekareye çıktı. 1810'da nüfusu 4,3 milyonu aşmıştı. Dükalık on departmana ayrılmıştı ve Saksonya kralı Friedrich August aynı zamanda Varşova düküydü. Hükümetin başında ise bir Polonyalı bulunuyordu. Dükalık, Viyana Kongresi ile lağvedildi. Posen ve Bydgoszcz Posen Büyük Dükalığı olarak Prusya'ya, Krakau Avusturya'ya ve 127.000 kilometrekarelik bir alan, Polonya Krallığı (veya Kongre Polonya'sı) adı altında Rusya'ya bırakıldı.

EK 2
PARTİLER

Belarus Sosyalist Hromoda: 1903'de kuruldu, tarihsel Litvanya için ulusal kültürel özerklik talep ediyordu. Programında federasyonu ve Rusya'dan önemli ölçüde ayrılmayı savunuyordu. Ekim Devrimi'nden sonra Beyaz Rusya'da Sovyet egemenliğinin kurulmasına karşı çıktı.

Birlik (Litvanya, Polonya ve Rusya Yahudi İşçi Birliği): 1897'de Vilnius'da kuruldu. 1898'de Birlik temsilcileri SDAPR kuruluşuna katıldılar. Parti programı Marksist pozisyonlara dayanıyor ve II. Enternasyonal'in sosyal demokrasi anlayışına yakındı. Milliyetler sorununda Yahudi nüfus için ulusal kültürel özerklik talep ediyordu, ki bu nedenle SDKPiL ve Bolşevikler tarafından eleştirilmekteydi. Yahudi işçi hareketindeki Siyonist tandanslara karşı çıkıyordu. 1918 sonrasında Polonya Cumhuriyeti'nde bağımsız bir parti olarak faaliyet gösterdi. Rosa Luxemburg bu derlemede yer alan makalelerinde doğrudan «Birlik» adını değil, «Yahudi proletaryasının sosyal demokrat hareketi» tanımını kullanıyor.

Ermeni Sosyal Demokratları Birliği: 1902'de Tiflis'de kuruldu ve kurulduğu yılın sonunda SDAPR'nin Tiflis örgütü haline gelerek, lağvedildi.

Litvanya Sosyal Demokrat Partisi: 1896'da Vilnius'da kurulan sosyal demokrat grup Litvanya'nın ilk siyasi partisidir. SDAPR'ye katılmadı. 1899'da Çarlığın gizli polisinin dağıttığı parti, 1905'de yeniden örgütlendi. Ancak parti içinde iki ana akım birbirleriyle çekişiyordu: Litvanya'nın oluşacak bir Rusya Federasyonu içerisinde özerk olmasını savunan «Otonomistler» ve Litvanya, Polonya, Letonya ve Beyaz Rusya'nın oluşturacağı bir federasyonu

savunan «Federalistler». I. Dünya Savaşı'na kadar Litvanyalılar arasında en çok üyeye sahip olan bu partinin, Litvanya topraklarında faaliyet gösteren diğer sosyalist ve sosyal demokrat partilerle olan ilişkisi hayli sorunluydu. SDKPiL bu nedenle «ve Litvanya» ekini kullanıyordu.

Narodniki: 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da kurulan bir devrimci hareket. Geleneksel Rus köy topluluğu temelinde ilerleyecek olan bir gelişme yolunun doğrudan sosyalizme varacağını savunuyordu. 1879'da «Narodnaja Wolja» adlı illegal örgütü kuran hareket, 1881'de II. Alexander'i suikastla öldürdü ve sosyalist devrimciler partisinin kurulmasında etkin oldu.

Nasyonal Demokrasi: Polonya'daki milliyetçi-muhafazakâr akımları içeren önemli bir siyasi cephe. 1890'lı yıllarda sürgünde kuruldu. 1990'den sonra Roman Dmowski'nin hareket içerisinde dominant bir şahsiyet haline gelmesiyle, Polonya ulus devleti programı hareketin temel hedefi oldu. Nasyonal Demokrasi, I. Dünya Savaşı sonrasında Polonya'daki en etkin hareket haline geldi. Piłsudski'nin karşıtı olan Dmowski, Polonya'nın etnik açıdan homojen bir toplum olması gerektiği düşüncesiyle, Piłsudski'nin federasyon fikrine karşı çıkıyor ve federasyonun ülkeyi «gereksiz» milliyetler sorunu ile karşı karşıya bırakacağını savunuyordu. Dmowski'nin antisemitik tutumu Nasyonal Demokrasi taraftarları arasında yaygındı.

PPS (Polonya Sosyalist Partisi): 1892'de Paris'in bir banliyösünde kuruldu. 1905 Devrimi öncesinde Polonya Krallığı'nda sadece birkaç bin üyesi olan illegal bir kadro partisiydi. Parti 1906 yılında «Polonya'nın yeniden kuruluşu» programıyla sosyalizme ulaşılabileceğini iddia eden PPS-Frakcja Rewolucyjna ve bağımsızlık programından vazgeçerek, Polonya Krallığı için demokratik federasyon içerisinde özerklik isteyen PPS-Lewica olarak ikiye bölündü. PPS üyelerinin çoğunluğunu yanına çeken PPS-Lewica 1918 Aralık'ında SDKPiL ile birlikte Polonya Komünist Partisi'ne katıldı. Frakcja Rewolucyjna ekini

1909'da bırakan PPS ise I. Dünya Savaşı sonrasında yeniden güçlendi. 1919 Nisan'ında Galiçya ve Şlezya Leh Sosyal Demokrat Partisi PPSD ile birleşen PPS'nin 60 bin üyesi oldu. II. Dünya Savaşı sonrasında partinin bir bölümü yurtdışına çıkarken, diğer bölümü de 1948'de bir devlet partisi olan Polonya Birleşik İşçi Partisi PVAP içinde yer aldı. 1990 sonrası yeniden kurulan PPS, bugün siyasi etkinlikten hayli uzaktır.

Prusya PPS'si: Prusya'da Leh sosyalist örgütlerin birliği olarak 1893'de kuruldu. 1913'e kadar Almanya sosyal demokrasisinin parçasıydı, ama fiilen bağımız faaliyet gösteriyordu. PPS ve PPSD'yle yakın ilişkiler kururken, SDKPiL ve PPS-Lewica'ya uzak duruyordu ve 1919'da PPS ve PPSD ile birleşti.

PPS-Lewica (PPS-Solu): 1906'da PPS'den ayrıldığında toplam 45 bin üyesi vardı. 1907'de yeni programı kabul ettiğinde, üye sayısı 12 bine düşmüştü, ancak bu düşüşün nedeni Polonya Krallığı'ndaki baskı rejimiydi. Benzer bir durum diğer işçi partileri için de geçerliydi. PPS-Lewica'nın önde gelen üyeleri Henryk Walecki ve Maria Koszutska'dır. Parti programatik olarak monarşinin kaldırılıp, Rusya'nın demokratik ve cumhuriyetçi bir devlet haline getirilmesini, bürokratik devlet merkeziyetçiliği yerine devlet mekanizmalarının desantralizasyonunun ve Polonya'ya, Yahudiler ve Almanlar gibi azınlıklar için geniş azınlık hakları içeren bir özerklik verilmesini talep ediyordu.

PPSD (Galiçya ve Şlezya Leh Sosyal Demokrat Partisi): Formel olarak Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin Galiçya'daki eyalet örgütü olan PPSD 1892 yılında Lemberg'de kuruldu. 1897'de Ukrayna örgütlerinden ayrılan parti, kendisini Leh partisi olarak tanımladı. Öne çıkan şahsiyetlerinden birisi, 1897-1918 tarihleri arasında Viyana Rayh Konseyi üyesi olan Ignacy Daszyński'ydi. Daszyński, SDKPiL'nin pozisyonlarını tamamen reddediyor ve Piłsudski gibi Polonya Krallığı'nın Rusya'dan ayrılmasını savunuyordu.

Serp (Sosyalist Yahudi İşçi Partisi): 1905'de Yahudi aydınları tarafından Rusya'da kuruldu, Siyonist Sosyalistlerle arasına mesafe koydu ve Sosyalist Devrimcilerle işbirliğinden yanaydı. SDAPR programını federalist pozisyondan eleştiriyordu. 1917'de Siyonist Sosyalistlerle birleşerek Yahudi Sosyalist İşçi Partisi «Ferajnigte»yi kurdu. En önemli programatik talebi, coğrafi olmayan Yahudi özerkliğiydi.

Siyonist Sosyalist İşçi Partisi: 1904'de kurulan parti Litvanya, Polonya ve Rusya'da faaldi. Bağımsız bir Yahudi bölgesi kurulmasını talep ediyor, ama bunun mutlaka Filistin'de olmasını zorunlu görmüyordu. 1905 Devrimi esnasında on binden fazla üyeye sahipti. 1917'de Serp ile birleşti.

Sosyalist Devrimciler Partisi: 1901'de Narodniki tarafından kurulan ayaklanmacı bir parti. 1917 Şubat Devrimi'nde üye sayısında patlama oldu, 1917 yazında yaklaşık bir milyon üyeye sahipti. 1917 Kasım'ında kendilerini «Enternasyonalistler» olarak adlandırılan bir grup partiden ayrıldı ve Bolşeviklerle koalisyona girdi. Ancak bu grup Brest Barış Antlaşması'nı (Mart 1918) gerekçe görerek, Bolşeviklerle işbirliğini bitirdi. Sosyalist Devrimcilerin her iki partisi de daha sonra yasaklandı ve 1922'de parti yönetimine karşı Moskova'da dava açıldı.

Sosyalist Federalistlerin Gürcü Partisi: 1904'de kurulan parti, kurulacak Rusya federasyonunda Gürcistan için ulusal özerklik talep ediyordu. Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet iktidarının kurulmasına karşı çıktı ve Menşevikler ve Taşnaktsutyun ile işbirliğine girdi.

Taşnaktsutyun (Devrimci Ermeni Federasyonu): 1890'da Tiflis'te kuruldu ve 1906'da Sosyalist Enternasyonal üyesi oldu. Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet iktidarına karşı çıktı. Menşevikler ve Gürcü sosyalist federalistleri ile işbirliğine giren parti, 1921'den sonra kendisini bağımsız Ermenistan'ın sürgündeki temsilcisi olarak ilan etti. Günümüz Ermenistan'ındaki en önemli partilerden birisi olarak faaliyet göstermektedir.

EK 3

GAZETE VE DERGİLER

Critica Sociale: İtalya'da 1891-1898 yıllarında ve 1902'den itibaren yeniden yayımlanan sosyalist dergi. İlk döneminde Marksist pozisyonlar ağırlıktaydı. I. Dünya Savaşı'nda sosyalistlerin yanında yer aldı.

Der Kampf (Mücadele): Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin aylık teori dergisi. 1907-1908 yıllarında Ignacy Daszyński'nin Galiçya Eyalet Parlamentosu'ndaki mücadeleler, Henryk Walecki'nin ise PPS-Lewica'nın yeni programı üzerine yazıları gazetede yayımlandı. Dergi 1907'de kurucusu olan Otto Bauer tarafından 1912'ye kadar yönetildi. 1934 yılında kapandı.

Dziennik Powszechny (Genel Günlük Gazete): 1861'den 1864'e kadar Varşova'da yayımlanan bir gazete.

Die Neue Zeit (Yeni Zaman): 1883'den 1923'e kadar Alman sosyal demokrasisinin en önemli haftalık gazetesi olarak yayımlandı. 1901'e kadar sahibi SPD idi. Kurucusu ve 1917'ye kadar yöneticisi Karl Kautsky oldu. Gazetede Friedrich Engels, Julian Marchlewski ve Rosa Luxemburg gibi isimler yazılarını yayımlattılar.

Głos (Ses): 1886'dan 1905'e kadar Varşova'da yayınlanan haftalık gazete. 1894'e kadar Nasyonal Demokrasi etkisi altındaydı. 1900'den sonra daha çok sol liberal, kısmen radikal pozisyonlar aldı ve SDKPiL üyelerinin de yazılarını yayımlamaya başladı. Rosa Luxemburg 1905'de yasal bir gazeteye kavuşmak için bu gazeteyi satın alma önerisini yapsa da, bu gerçekleşemedi.

***Iskra* (Kıvılcım):** SDAPR'nin organı. 1900'den 1905'e kadar yayımlandı. Yazı kurulu başta Münih'te, sonra Londra'da (1903)

ve Cenevre'de (1903-1905) görev yaptı. İlk sayısı Leipzig'de basıldı. Lenin ve Georgi Plechanow yazı kurulunda yer almalarına rağmen, SDAPR'nin 2. Parti Kurultayı'nda Lenin, Plechanow'un Menşeviklerin safına geçtiği gerekçesiyle yazı kurulundan ayrıldığı ilan etti.

Kurier Litewski (Litvanya Kuryesi): Vilnius'da yayımlanan Lehçe gazete. 1905-1910 ve 1912-1915 yılları arasında düzensiz olarak yayımlandı. Yöneticisi ünlü yazar Eliza Orzeszkowa idi.

Leipziger Volkszeitung (Leipzig Halk Gazetesi): 1894'de kurulan sosyal demokrat günlük gazete. 1902-1907 yılları arasında gazeteyi Franz Mehring yönetti. Rosa Luxemburg gazeteyi Mehring ile birlikte yönetecekti, ama Rosa Luxemburg'un SPD'nin kurultayı için Polonya sorunu ile ilgili yazdığı bir yazıyı Mehring'in kısaltması üzerine yönetimden istifa etti.

Myśl Socjalistyczna (Sosyalist Düşünce): PPS-Lewcia'nın teori dergisi. 1907 Mayıs'ından 1908 Haziranı'na kadar Krakau'da yayımlandı ve illegal yollardan Polonya Krallığı'na sokuldu. Yönetimi fiili olarak Henryk Walecki'nin elindeydi ve Maria Koszutska da devamlı yazılar yazıyordu. 1908 sonrasında aynı isimle PPS-Lewica'nın broşürleri yayımlandı.

Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie (Yeni Ren Gazetesi. Demokrasi Organı): Karl Marx'ın Friedrich Engels ile sıkı işbirliğinde 1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar Köln'de yayımladığı gazete. Gazetenin hedefi, okurları Almanya ve Avrupa'daki devrim hakkında bilgilendirmekti. Ana yorumlar genellikle Marx ve Engels tarafından kaleme alınırdı. 1849 Mayıs'ında Marx'ın Prusya'yı terk etmesi gerektiğinden, gazete yayınına son verdi.

New York Daily Tribune: 1841'den 1924'e kadar yayımlanan günlük gazete. 1854'de gazetenin de katkılarıyla Cumhuriyetçi Parti kurulmuştu. 1855'de 190 binlik tirajıyla dünyanın en fazla basan gazetesiydi.1851'de Karl Marx'tan gazete için yazı yazması istendi. İlk makaleleri (1851-1852

«Almanya'da devrim ve karşıdevrim» yazı dizisi) Engels yazmıştı, ki bu ancak 1913'de ortaya çıktı. Marx 12 yıl boyunca Avrupa muhabiri olarak çalıştı.

Pobudka (Uyandırma Çağrısı): 1889'da Paris'te kurulan Lehçe gazete. Gazete kendisini «nasyonal sosyalist dergi» olarak nitelendiriyordu. 1893'e kadar yayımlanan ve illegal yollardan Polonya Krallığı'na sokulan gazetenin yazı kurulunda Boleslaw Limanowski'de yer alıyordu.

Przegląd Polski (Polonya Bakışı): 1866-1914 arasında Krakau'da yayımlanan edebi-siyasi aylık dergi. Muhafazakâr bir çizgiyi temsil ediyordu. Muhafazakâr Krakau Tarih Okulu'nun kuruluş belgesi olarak sayılan Stańczyk Dosyası 1869'da bu dergide yayımlandı.

Przegląd Socjaldemokratyczny (Sosyal Demokrat Bakış): SDKPiL'nin teori dergisi. 1902-1904 ve 1908-1910 yılları arasında aylık dergi olarak yayımlandı. Yurtdışında basılıyor ve illegal yollardan Polonya Krallığı'na sokuluyordu. Yazı kurulu fiilen sadece Leo Jogiches'den oluşuyor, Rosa Luxemburg, Adolf Warski ve Julian Marchlewski kurulda çalışıyorlardı. Dergi Marksist çizgiyi benimsemişti, ancak 1910 sonrasında yayımlanması olanaksız oldu ve Rosa Luxemburg Lehçe yazı yayımlama şansını yitirdi.

Przegląd Wszechpolski (Tüm Polonya Bakışı): Nasyonal Demokrasi'nin iki haftalık teori dergisi. 1895-1905 arasında Roman Dmowski yönetiminde önce Lemberg'de (1901'e kadar), sonra da Krakau'da (1902'den itibaren) yayınlandı. Rusya ve Polonya Krallığı'nda devrimin başlamasıyla Dmowski Varşova'ya geçti ve dergi yayınını kesti.

Robotnik (İşçi): Lehçe sosyalist dergi, düzensiz olarak PPS yayın organıydı. 1894'de kuruldu. PPS'in 1906'da bölünmesinden sonra aynı isimle iki dergi çıktı. 1919'dan itibaren dergi PPS'in yasal yayın organı olarak Varşova'da yayınlanmaya başladı. 1939'da Varşova'nın işgal edilmesinden sonra kapandı. 1950'ye kadar Fransa ve Londra'daki Polonyalı mülteciler arasında aynı isimde bazı gazeteler çıktı. 1944-1948 arasında Polonya'da günlük gazete

olarak yayınlandı. 1970 ve 1980li yıllarda Polonya'da aynı isimde illegal dergiler yayınlanmıştı.

Sächsiche Arbeiter Zeitung (Saksonya İşçi Gazetesi): 1890-1908 yılları arasında Dresden'de yayınlanan sosyal demokrat günlük gazete. 1908'de adını *Dresdner Volkszeitung* (Dresden Halk Gazetesi) olarak değiştirdi. 1898'de başyazar Parvus, Julian Marchlewski ile birlikte ünlü Bernstein Tartışmasını başlatmıştı. Rosa Luxemburg bu çerçevede *Sosyal reform veya Devrim* adlı yazısını 1899'da Leipzig'de yayınlamıştı. Parvus ve Marchlewski Saksonya polisince yurtdışı edilince, 1898'den itibaren başyazarlığı Rosa Luxemburg üstlendi, ama 2 Eylül 1898'de bu görevi bıraktı.

Sprawa Robotnicza (İşçi Davası): Polonya Krallığı'nda yayınlanan ilk sosyal demokrat gazete. 1893'de Leo Jogiches, Adolf Warski, Julian Marchlewski ve Rosa Luxemburg tarafından Zürih'te kuruldu. 1893-1896 yılları arasında toplam 23 sayısı çıktı. Tirajı 1.000 civarındaydı. Gazetenin yayınını kesmesinden sonra, aynı isimle broşürler yayınlanmaya başlandı. Rosa Luxemburg'un bu derlemede yer alan yazıları *Prezegląd Socjaldemokratyczny*'de yayımlandıktan sonra, «Sprawa Robotnicza» dizisinde broşür olarak yayımlandı.

Vorwärts (İleri): 1876 yılında Almanya sosyal demokrasisinin merkezî yayın organı olarak kuruldu. 1878 yılında zamanın Sosyalistler Yasası nedeniyle yayınını durdurmak zorunda kaldı ve ancak illegal haftalık dergi olarak yayınlandı. 1891'de yeniden kuruldu ve SPD'nin günlük gazetesi oldu. 1933 Mart'ından itibaren sürgünde yayınlandı. 1948'den itibaren *Neuer Vorwärts* (Yeni İleri) adıyla SPD'nin merkezî organı olarak yayınlanmaya başladı. 1955'den itibaren eski ismini aldı ve sosyal demokrat haftalık dergi olarak yayınlanmaya başladı. 1989'dan bu yana aylık yayınlanmaktadır.

EK 4

BİYOGRAFİK VERİLER

Albedinski, Pjotr (1826-1883) – Rus generali; 1874-1880 arasında Wilna genel valisi; 1880'den itibaren Varşova genel valisi.

II. Alexander (1818-1881) – 1855'de çar oldu. Semstwo sistemini uygulamaya soktu; 1877-1878'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşta zaferler elde etti; 1881'de «Narodnaya Wolja» (Halk İradesi) adlı bir grubun suikastında öldürüldü.

III. Alexander (İktidar dönemi: 1881-1894) – 1887 Mart'ında Rus Çarı III. Alexander'e yönelik gerçekleştirilen suikast başarısızlıkla sonuçlandı; aralarında Lenin'in ağabeyi de olan suikastçılardan yakalananlar idam edildi.

Babeuf, Gracchus (asıl ismi François Noel, 1760-1797) – Fransız Devrimi esnasında, Marx'ın «gerçekten çalışan ilk komünist parti» diye nitelendirdiği «Eşitler Komplosunun» sözcüsü; devrimi bir halk diktatörlüğü ile komünist dönüşüme kadar götürme çabasında başarısız oldu; idam edildi.

Bakunin, Michail Alexandrowitsch (1814-1876) – Genelde anarşizm olarak nitelendirilen, özgürlükçü, ahlaki temelde kurulu bir sosyalizmi savunan bir Rus devrimcisi; Batı Avrupa'da döneminin neredeyse bütün devrimci hareketlerine katıldı; Rusya'ya teslim edildikten sonra, sürgünden 1861'de kaçtı; Karl Marx ile 1872'de giriştiği çatışma, işçi hareketinin devrimci kesimlerinin Marksçı sosyalizm ve anarşizm olarak bölünmesine neden oldu ve sonucunda I. Enternasyonal'den atıldı; Bakunin, Rusya'da köylülük içindeki çalışmalarla direnişi sağlamak isteyen «Millicileri» ve İtalya ile İspanya işçi hareketlerini etkiledi.

Bauer, Otto (1882-1848) – Önde gelen Avusturyalı sosyal demokratlardan; «Austromarksizminin» kuramcılarından; 1908'de *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* adlı eseri yayınlandı; 1907'de *Kampf* (Mücadele) başlıklı aylık sosyal demokrat dergiyi kurdu ve 1914'e kadar yönetti.

Bebel, August (1840-1913) – Wilhelm Liebknecht ile birlikte Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin («Eisenachlılar», 1869) kurucusu ve önderi; bu parti daha sonra 1875'de Genel Alman İşçi Derneği («Lassalciler») ile birleşerek, sonraları SPD adını alan Sosyalist İşçi Partisi'ni oluşturdu; defalarca hapse atıldı; bir Marksist olarak reformist bir politik rota takip etti ve kapitalizmin kendiliğinden yıkılmasını bekliyordu; temel eserleri: *Kadın ve Sosyalizm* (1883) ile *Yaşamımdan* (1910-1914) adlı yapıtlardır.

Bernstein, Eduard (1850-1938) – Marx'ın taraftarı olarak Sosyalistler Yasası döneminde Zürih'e iltica etti, daha sonra Londra'ya geçti; *Sozialdemocrat* adlı gazeteyi yönetti; 1890'lı yılların ortalarından itibaren giderek sosyalizme parlamenter yoldan geçişi savunmaya başladı ve bu şekilde Marx'ın görüşlerinin «Revizyonunun» kurucusu oldu; Rosa Luxemburg, Eduard Bernstein'ın en şiddetli eleştiricisiydi.

Blanc, Jean-Joseph-Louis (1811-1882) – Fransız gazeteci ve siyasetçi sosyalist; 1848 Devrimi'ne katıldı, Paris Komününün karşıtıydı; 1870'e kadar İngiltere'de mülteci olarak yaşadı.

Bobrzyński, Michal (1849-1935) – Polonyalı tarihçi ve muhafazakâr Galiçya siyasetçisi; Stańczyk-Çevresinin önde gelen isimlerinden ve Krakau Tarih Okulu'nun kurucusu.

Daszyński, Ignacy (1866-1936) – Galiçyalı Leh sosyal demokrat; PPSD'nin kurucu başkanı ve Avusturya sosyal demokrasisindeki temsilcisi; 1891-1918 yılları arasında Viyana Rayh Konseyi'nde milletvekiliydi; Rosa Luxemburg'un kararlı bir karşıtıydı; 1918'de geçici Polonya hükümetinin başbakanı oldu ve 1919'da PPS'ye üye olarak, 1921-1928 ve 1931-1934 yılları arasında parti başkanlığı yaptı.

Dembiński, Henryk (1791-1864) – Polonyalı general, 1830-1831 Kasım Ayaklanmasının başkumandanıydı; 1848'de Macaristan Devrimi'ne katıldı, ordu komutanlığı yaptı ve devrimin yenilgisinden sonra, önce Osmanlı İmparatorluğu'nda, ardından da Fransa'da yaşadı.

Dmowski, Roman (1864-1939) – Polonyalı milliyetçi-muhafazakâr siyasetçi, Nasyonal Demokrasi'nin lideri; Polonya'nı geleceğinin ancak ulus devlet ilkesi çerçevesinde güvence altına alınabileceğini savunuyordu; 1919 Paris Barış Görüşmelerinde Polonya'nın temsilcisiydi; 1923 Polonya dışişleri bakanı oldu; 1919 sonrasında antisemitik pozisyonlar savundu; Hitler'in Almanya'da iktidarı ele geçirmesinden sonra Almanya ile olacak ihtilaflarda daha iyi bir konum alabilmek için, Polonya'nın en önemli iç politika meselesi olan «Yahudi Sorununun» çözülmesi gerektiğini savunuyordu.

Dreyfus, Alfred (1859-1935) – Yahudi asıllı Fransız subayı; 1894'de Almanya lehine casusluk yaptığı iddiası ile tutuklandı, önce ömür boyu sürgüne, daha sonra 1899'da yapılan mahkeme sonucunda 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı ve hemen peşinden devlet başkanı tarafından affedildi; «Dreyfus Davası» zamanında Fransa kamuoyunda ciddi kutuplaşmalara neden olmuş, ünlü Fransız aydınları ve sosyalistler Dreyfus'u desteklemişlerdi.

Dzierżyński, Feliks Edmundowicz (1877-1926) – 1900 yılında Litvanya Sosyal Demokrasisi ile Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisinin, Leo Jogiches ve Rosa Luxemburg'un partisi haline gelen SDKPiL'de birleşmesini sağladı; 1905 Rus Devrimi'nde Bolşeviklere katıldı; 1907'den itibaren Merkez Komitesi üyesi oldu; yıllarca hapiste kaldı; Sovyet hükümetinin her türlü politik direnci kırmak için kullandığı gizli polis teşkilatı «Çeka»yı 1917'de örgütledi.

I. Elizabeth (1533-1603) – 1558'den itibaren İngiltere Kraliçesi.

Engels, Friedrich (1829-1895) – Karl Marx ile birlikte, ekonomik gelişmede, toplumsal gelişmenin son nedenini gören «bilimsel sosyalizm» kuramcısı; önemli eserleri: *İngiltere'deki*

Çalışan Sınıfın Durumu (1845); *Komünist Partisi Manifestosu* (1848); *Sosyalizmin, Ütopiden Bilime Gelişmesi* (1883).

Fanon, Frantz (1925-1961) – Afro-Amerikan teorisyen ve psikolog; «Üçüncü Dünya»nın azgelişmişliğinin nedenini «Birinci Dünya»nın sömürüsüne dayandırarak, buradan direniş hakkını gerekçelendirdi; 1956'da Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne katıldı; temel eseri: *Bu Dünyanın Lanetlileri* (1961).

Fichte, Johann Gottlieb (1762-1814) – Alman filozof, klasik Alman felsefesinin dört ana temsilcisinden birisi; «Ben»i çıkış noktası olarak aldığı felsefî yaklaşımını bilginin öğretisi olarak görmekteydi.

Freiligrath, Ferdinand (1810-1876) – Alman şair ve devrimci; Marx'ın 1848-1849'da yayımladığı «Neue Rheinische Zeitung» (Yeni Ren Gazetesi) redaksiyonunda kısa bir süre çalışmıştı.

Grabowski, Stanislaw (1780-1845) – Kont, muhafazakâr Polonyalı siyasetçi, son Polonya kralı Poniatowski'nin oğlu; 1820'de Kasım Ayaklanmasına kadar Polonya Krallığı eğitim ve inanç meselelerinden sorumlu bakanlığını yaptı.

Grabski, Stanisław (1871-1949) – Polonyalı siyasetçi ve yayıncı; 1892'de Paris'te PPS'i kuran 18 kişiden birisi, 1905'e kadar PPS üyesi kaldı; ardından Nasyonal Demokrasi'sinin önde gelen siyasetçilerinden oldu; 1918'den sonra defalarca Sejm milletvekilliği ve iki defa bakanlık yaptı, 1926'da siyasi angajmanını bitirdi.

Hanecki, Jakub (asıl soy ismi Fürstenberg, 1879-1937) – Polonyalı sosyal demokrat ve komünist; 1896'da SDKP üyesi oldu, 1903'de Warski ile birlikte SDKPiL'nin 2. SDAPR kurultayında gözlemci delege oldu; defalarca tutuklandıktan sonra sürgün edildi; 1903-1909 arasında sürekli SDKPiL yönetiminde yer aldı, ancak Leo Jogiches ile fikir ayrılığına girince, görevinden ayrıldı; 1917'de Lenin'in İsveç üzerinden yolculuğunu organize etti ve Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'ya yerleşti; iktisat alanında yöneticilik

ve diplomatik misyonlarda görev aldı, 1935'de Moskova'daki Devrim Müzesi'nin müdürü oldu; 1937'de tutuklandı ve idam edildi.

Heinemann, Hugo (1863-1919) – Alman sosyal demokrat ve hukukçu; SPD içerisindeki en iyi hukukçular arasında sayılır; 1909'da Stuttgart'ta *Zur Reform der Strafprozessordnung* (Ceza Muhakeme Düzeninin Reformu Üzerine) başlıklı çalışması yayımlandı.

Hugo, Victor (1802-1885) – Fransız yazar ve siyasetçi; 1848-1851 yılları arasında Ulusal Meclis üyesiydi, ama III. Napoleon'un darbesinden sonra yurtdışına çıktı; 1870'de geri döndü.

Jacob, Mathilde (1873-1943) – Rosa Luxemburg ve arkadaşları, 1913 yılından beri *Sozialdemokratische Korrespondenz* için yazdıkları yazıları onun sahibesi olduğu çeviri ofisine veriyor, çoğalttırıyor ve muhtemelen oradan göndertiyorlardı; Rosa Luxemburg'un en yakın sırdaşı oldu ve Dünya savası esnasında cezaevindeyken dışarı ile ilişkilerini sağladı; Rosa Luxemburg'un ölümünden sonra Paul Levi'in yanında çalıştı ve 1928'e kadar Levi'nin çıkardığı dergileri redaksiyonunu yaptı; 1943'de Theresienstadt toplama kampında öldürüldü.

Jaworski, Władysław Leopold (1865-1930) – Polonyalı muhafazakâr siyasetçi, hukukçu ve Galiçya yayıncısı; Galiçya Eyalet Parlamentosu'nun üyesiydi.

Jezierski, Jan Nepomucen (1786-1858) – Kont, muhafazakâr siyasetçi; Kasım Ayaklanmasını eleştirmiş ve 1830 Aralık'ında Lubecki-Drucki ile birlikte St. Petersburg'da I. Nikolaus'u ziyaret edip, anlaşma sağlamak istemişti.

Jogiches, Leo (1867-1919) – Litvanya asıllı Polonyalı sosyal demokrat; 1893'de Zürih'te SDKP'nin kurucu üyesi oldu ve o zamandan beri yaşamının sonuna kadar Rosa Luxemburg'un en yakınında yer aldı; 1892-1907 arasında Rosa Luxemburg'un yaşam arkadaşıydı; 1912'ye kadar SDKPiL'nin fiilen yöneticisi ve en önemli ideoloğu oldu; partinin yayınlarından en geniş açıklığı savunuyor, ama Marksist pozisyonlar ve devrimci bir sosyal demokrasi

noktasından da taviz verilmemesi gerektiğini savunuyordu; 1919 Mart'ında Berlin'deki Moabit hapishanesinde katledildi.

Kautsky, Karl (1854-1938) – II. Enternasyonal'in en önemli teorik dergisi olan *Neue Zeit*'ın imtiyaz sahibi; Marx ve Engels'in görüşlerini işçiler için anlaşılır hale getirmek amacıyla «Marksizm'i» şekillendirdi; böylelikle günümüzde de farklı sol akımların kendi görüşlerini içine doldurdukları ve Marx ile Engels'in dünya görüşü olarak tanıttıkları bir «kabı» yarattı; 1910'a kadar Rosa Luxemburg'un en yakın müttefiklerinden.

Kołłątaj, Hugo (1750-1812) – Polonyalı siyasetçi, döneminin önde gelen eğitimcilerinden; 1783-1786 arasında Krakau Akademisi rektörüydü; Varşova Dükalığı'nda üst düzey yöneticilik yaptı; eğitim sorunları ve tarih çalışmaları üzerine araştırmalar yaptı.

Kościuszko, Tadeusz (1746-1817) – Polonyalı general ve ayaklanmacı; 1776'da Kuzey Amerika Bağımsızlık Savaşı'na katıldı; 1794 Ayaklanmasının başkumandanı; 1794-1796 yılları arasında St. Petersburg'da hapiste tutuldu, 1798'de Fransa'ya geçti.

Koszutska, Maria (ya da Wera Kostrzewa, 1876-1939) – Polonyalı sosyalist ve komünist; 1902'de PPS, 1906'da PPS-Lewica üyesi oldu, 1918'de de Polonya Cumhuriyeti Komünist Partisi'nin kurucusu oldu; Rosa Luxemburg'un yanı sıra Polonya işçi hareketinin en tanınmış kişiliklerindendir; 1914'den itibaren Adolf Warski ile birlikte çalıştı; 1929'a, Komintern'in girişimi ile uzaklaştırılana kadar Komünist Partinin yönetici organlarında yer aldı, 1930'da Moskova'ya çağrıldı; 1932'de Troçkizm üzerine Lehçe bir yazı yazdı, ama yazı yayınlanmadı ve daha sonra 1936'da Polonya Komünist Partisi merkez komitesine yazdığı bir mektupta «özeleştiri» yaptı; 1937 Ağustos'unda tutuklandı ve 1939'da öldürüldü; Sovyetler Birliği'nin elektrik sorununun çözümünde büyük katkıları olan eşi Józef Ciszewski'de 1937'de tutuklanmış ve idam edilmişti.

Kropotkin, Pjotr (1842-1921) – Rus yüksek asilzadelerinden olan bu devrimci düşünür, 1876'da cezaevinden kaçarak Batı'ya geçmiştir; anarşist hareketi etkileyen Kropotkin, mülkiyet ve devletin ortadan kaldırılmasını ve karşılıklı yardımlaşma ile gönüllü birlikteliklerden oluşan bir toplum yaratılmasını savunuyordu.

Lassalle, Ferdinand (1825-1864) – burjuva vesayetinden kurtulan bağımsız bir işçi hareketinin oluşmasını teşvik etti; 1875'de «Eisenacherliler» ile birlesen «Genel Alman İşçi Derneği»nin ilk başkanıydı; bir düelloda yaşamını yitirdi; günümüz SPD'sindeki bazı solcuların kendilerini dayandırdığı bir şahsiyet.

Lenin, Wladimir İlyiç (asıl soyadı Ulyanow, 1870-1924) – Hukukçu, Bolşevik önderi ve en önemli teorisyeni; devrimci anlayışı ve kapitalizm ile emperyalist savaşı mutlak reddedişi Rosa Luxemburg'u ona bağlamıştı; aralarında 1904'den itibaren olan farklılıklar ve «Örgüt ve Demokrasi» konusundaki ayrışmaları, dostluklarını Lenin Rusya'da iktidara geldikten sonra zedelemişti.

Levi, Paul (1883-1930) – 1914'de Rosa Luxemburg'un avukatıydı; Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches'in öldürülmelerinden sonra KPD önderi oldu; 1921'de partideki darbecilik anlayışını eleştirmesi nedeniyle partiden atıldı; daha sonra tekrar SPD'ye geçti; Mathilde Jacob ile birlikte Rosa Luxemburg'un mirasını güvence altına aldı ve Rosa Luxemburg'un 1922'de *Rus Devrimi Üzerine*, 1925'de de *Ulusal Ekonomiye Giriş* adlı eserlerini yayımladı.

Liebknecht, Karl (1871-1919) – Avukat, Wilhelm Liebknecht'in oğlu; 1907'de Sosyalist Gençlik Enternasyonalinin başkanı oldu; militarizm ve silahlanma politikalarının yılmaz karşıtı olarak tanındı; Aralık 1914'de tek sosyal demokrat parlamenter olarak savaş kredileri yasasına karsı oy kullandı; Dünya Savası öncesinde ve esnasında cezaevinde tutuldu; 1919'da Rosa Luxemburg ile birlikte KPD'nin önderi oldu ve gene onunla birlikte 15 Ocak

1919'da öldürüldü; temel eseri: *Militarizm ve Antimilitarizm* (1907).

Liebknecht, Wilhelm (1826-1900) – August Bebel ile birlikte Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin («Eisenachlılar», 1869) kurucusu ve önderi; II. Enternasyonal'in kurucularından; 1950lere kadar sürekli yeniden basılan *Yabancı Terimler Sözlüğü*'nün yazarı (1874); Friedrichsfelde yoksullar mezarlığına (bugünkü Sosyalistler Mezarlığı) gömülen ilk işçi önderi.

Limanowski, Boleslaw (1835-1935) – Polonyalı tarihçi ve sosyolog, Polonya'daki sosyalist hareketin tanınmış simalarından; PPS kurucusu, 1906'daki bölünmeden sonra Piłsudski'nin yanında yer aldı; 1922-1935 yılları arasında senatörlük yaptı.

Lubecki-Drucki, Franciszek Ksawery (1778-1846) – Polonyalı siyasetçi; 1821'den 1830'a kadar Polonya Krallığı maliye bakanı olarak görev yaptı; Kasım Ayaklanmasının karşıtıydı ve Rusya ile anlaşılması gerektiğini savunuyordu.

Martignac, Jean-Baptise de (1778-1832) – Kont, Fransız siyasetçi; 1828-1829 yıllarında içişleri bakanıydı; özyönetim ile ilgili hazırladığı bir taslağı Ulusal Parlamento'ya sunmuş, ama başarısız olmuştu.

Marx, Karl (1818-1883) – Friedrich Engels ile ekonomik gelişmede, toplumsal gelişmenin son nedenini gören «bilimsel sosyalizm» kuramcısı; önemli eserleri: *Komünist Partisi Manifestosu* (1848); *Louis Bonaparte'ın On Sekizinci Brumaire'i* (1854); *Das Kapital* (I. Cilt: 1867; II. Cilt: 1884; III. Cilt: 1894); Rosa Luxemburg sermaye birikimi teorisiyle Marx'ın konomik eserini geliştirmeye çalıştı.

Mehring, Franz (1846-1919) – Tarihçi ve yayımcı; 1891'de SPD'ye girdi; 1902-1907 yılları arasında *Leipziger Volkszeitung* adlı gazetenin genel yayın yönetmenliğini yaptı; 1908'den itibaren SPD parti okulunda öğretmen olarak çalıştı; 1911'den itibaren Rosa Luxemburg ile birlikte solun önde gelen eğitimcileri arasında yer aldı.

Mickewicz, Adam (1798-1855) – Polonya'nın en önemli ulusal şairi; Kasım Ayaklanması sırasında Almanya'daydı, 1832'de Fransa'ya geçti ve orada ünlü Leh ulusal destanı olan *Pan Tadeusz*'u (1834) kaleme aldı; 1849'da İstanbul'da Leh tugayları kurmaya çalıştı; Rosa Luxemburg'un çok sevdiği şairlerden.

Milewski, Józef (1859-1916) – Galiçyalı Leh iktisat bilimcisi; Galiçya Eyalet Parlamentosu üyesi.

Miljutin, Nikolai (1859-1872) – Rusya'daki serfliğin kaldırılmasında önemli rol oynayan bir siyasetçi; 1864 Mart'ında Polonya Meseleleri devlet müsteşarı ve Polonya Krallığı hükümet komisyonu başkanı oldu, bu görevinde bütün kamusal alanların Ruslaştırılması politikasını uyguladı; Rusçayı tek resmî dil olarak uygulamaya sokarak, Rusya ve Polonya'da standartlaşmayı sağlayacağını iddia ediyordu.

Montesquieu, Charles de (1689-1755) – Fransız siyasetçi, filozof ve devlet kuramcısı; yirmi yıllık bir çalışmadan sonra 1748'de Cenevre'de *Yasaların Ruhu Üzerine* başlıklı çalışmasını yayımladı.

Mün(t)zer, Thomas (1489-1525) – Teolog; başlangıçta Martin Luther taraftarıydı; 1521'den itibaren sınıfsız ve üst düzey yetkilinin olmadığı bir topluma dair bağımsız reformcu görüşlerini geliştirdi; Köylü Savaşları esnasında Mülhaksan önderi olarak isyanı merkezîleştirmeye çalıştı; Frankenhausen'deki yenilgiden sonra esir alındı ve işkence edildikten sonra, idam edildi.

Napoleon Bonaparte, Charles Louis (1808-1873) – Halkoylamasıyla 1848'de Fransa başkanı oldu; 1851'de darbe girişiminde bulundu, 2 Aralık 1852'de de III. Napoleon olarak tahta oturdu ve 4 Eylül 1870'de alaşağı edildi.

Napoleon Bonaparte (1769-1821) – Fransız general, 9 Kasım 1799'da (18. Brumaire) darbe ile iktidarı ele geçirdi; 1804'e kadar birinci konsolos, ardından 1814'e kadar da İmparator I. Napoleon adıyla iktidarda kaldı; gerçekleştirdiği idari reformlar (Code Civil) Fransa'daki devlet yapısını belirledi; kendi ordusu tarafından iktidardan indirilene

kadar Avrupa'nın geniş kesimlerini fethetti; 1807'de Varşova Dükalığı'nı kurmasıyla, Polonyalı milliyetçilere yeni umutlar verdi; 1813'de Rusya seferinde büyük bir yenilgi aldı ve Elba adasına sürüldü; tekrar geri döndüğünde yaklaşık yüz gün iktidarda kalabildi ve son yenilgisini Waterloo Muharebesinde (1815) aldıktan sonra, St. Helena adasına sürgün gönderildi.

I. Nikolaus (1796-1855) – 1825'de Rus Çarı oldu, 1831'e kadar aynı zamanda Polonya kralıydı; dış politikada Rusya'nın Balkanlardaki etkisinin ve Avusturya ve Prusya ile olan «Kutsal İttifakın» güçlendirilmesi hedefini güttü; Kasım Ayaklanması bastırıldıktan sonra Polonya Krallığı'nın özgün statüsünü değiştirdi; 1853'de Britanya ve Fransa'nın desteklediği Osmanlı İmparatorluğu ile girdiği Kırım Savaşında büyük bir yenilgi aldı.

II. Nikolaus(1868-1918) – 1894'de Rus Çarı oldu; 1897'de Varşova'yı ziyaret etmesi ve şair Adam Mickiewicz'in anıtının açılmasına katılmasıyla Polonyalılar arasında umutların yükselmesine neden oldu; Rusya-Japonya Savaşında (1904-1905) yenilgiye uğradı; 1905 Ocak'ında St. Petersburg'da 8 saatlik işgünü için sokaklara dökülen kitleye ateş açtırarak binlerce sivilin ölmesine yol açtı; 1917 Şubat Devrimi'nde tahtan indirildi ve Bolşevikler tarafından 1918'de Yekaterinburg'da ailesi ile birlikte kurşuna dizildi.

Noske, Gustav (1868-1946) – Sosyal demokrat; Kiel valisi olarak Kiel'deki denizciler isyanını bastırdı; Halk Sorumluları Konseyi Askerî Kaynaklar Yöneticisi (Savunma Bakanı) olarak Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in katledilmelerine onay verdi.

Palacký, František (1798-1876) – Çek tarihçi ve siyasetçi; 1839'da ulusal tarih yazıcısı olarak görevlendirildi; «Ulusal Yeniden Doğuş» hareketinin önde gelen temsilcilerindendi.

Parvus, Alexander (asıl ismi: Israel Lasarewiç Helpland, 1867-1924) – Saksonya İşçi Gazetesi'nin genel yayın yönetmeni; Rosa Luxemburg ile Karl Kautsky'nin yanında revizyonizmi

eleştiren üçüncü ünlü solcuydu; daha sonra silah tüccarı oldu; Stalinistlerin Troçki'ye karsı suçlama olarak ileri sürdükleri ve özünde devrim esnasında proletarya ve köylülük arasındaki ilişkiye değinen Sürekli Devrim Teorisi aynı zamanda Parvus ve Rosa Luxemburg'a karşı da kullanıldı. 1905 Devrimi'nde tutuklanmış ve Sibirya'ya sürülmüştü; 1907'de önce Almanya'ya, oradan da Osmanlı İmparatorluğu'na kaçtı; I. Dünya Savaşı başladığında, Kopenhag üzerinden Almanya'ya geçti; Lenin'in İsviçre'den Rusya'ya gidişini örgütleyenlerdendi.

Pabst, Waldemar (1880-1970) – Kurmay Subay ve Piyade Tümen komutanı; 15 Ocak 1919'da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in öldürülmesi emrini verdi.

Piłsudski, Józef (1877-1935) – Polonyalı siyasetçi; 1892'de PPS üyesi oldu ve parti lideri haline geldi, işçi hareketiyle bağımsızlık hareketini birleştirmeye çalışıyordu; 1900'de Galiçya'ya kaçtı; 1904'de Rusya-Japonya Savaşı esnasında Tokyo'ya giderek, Japonya'yı Polonya'nın bağımsızlığına ikna etmeye çalıştı; 1906'daki bölünmeden sonra, SDKPiL ve PPS-Lewica'nın aksine Rusya karşıtı bir pozisyon aldı, 1914 Ağustos'unda Rusya ordusunun Hinterlandında casusluk yapmak üzere «Polonya Askerî Organizasyonu» POW'u kurdu; 10 Kasım 1918'de tekrar Varşova'ya döndü ve yeni oluşan Polonya Cumhuriyeti'nin belirleyici şahsiyetlerinden oldu;1918-1922 yılları arasında devlet başkanı makamı oluşturana dek, devlet lideri olarak kabul edildi; 1926 Mayıs'ında bir darbe gerçekleştirdi.

Plechanow, Georgi Valentinowitsch (1856-1918) – 1883'de ilk Rus Marksist örgütünün kurucularından; başlangıçta Lenin'i destekliyordu, ama 1903'de Menşeviklere katıldı; temel eserleri: *Anarşizm Ve Sosyalizm* (1894); *Materyalizmin Tarihine Yönelik Makaleler* (1896).

Popiel, Pawel (1807-1892) – Galiçya'daki Polonyalı siyasetçilerden; Kasım Ayaklanmasına katıldı; Avusturya ile yakınlaşma taraftarıydı ve Stańczyk Çevresinin önde gelen

isimlerinden; Galiçya Eyalet Parlamentosu ve Viyana'daki Rayh Konseyi'nde uzun yıllar görev yaptı.

Radetzky, Joseph (1766-1858) – Kont, Böhmenli aristokrat, mareşal, Avusturya'nın önemli bir ordu kumandanı.

Renner, Karl (1870-1950) – Avusturyalı sosyal demokrat; Avusturya-Macaristan'daki milliyetler sorunu üzerine çeşitli yazılar yazdı ve araştırmalar yaptı.

Roux, Jacques (1752-1794) – Din adamı; Fransız Devrimi'nde en soldaki grubun ideoloğu («Enragés» – Kızgınlar); Jacobenleri, en alt katmanların («Sansculotlar») sosyal çıkarlarını yeterince düşünmemeleri gerekçesiyle eleştirdi; cezaevinde intihar etti.

Rutowski, Tadeusz (1852-1918) – Polonyalı gazeteci ve yazar; Galiçya Eyalet Parlamentosu ve Viyana'daki Rayh Konseyi üyesi; Varşova Pozitivizmine yakın duruyordu.

Stalin, Jossif Wissarionowitsch (asıl soy ismi: Cugaşwili, 1878-1953) – Bolşevik yönetiminin üyesi olan Stalin, 1922'den sonra genel sekreter olarak sistematik bir biçimde iktidarını perçinledi ve Lenin'in ölümünden sonra bütün karşıtlarını ve rakiplerini ortadan kaldırdı; 1928'den itibaren, burjuva koşullarının restorasyonunu aşırı totaliter bir rejimle engellemeye çalışan Stalin; çeşitli katmanlardan milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine neden olan terörüyle «bir ülkede sosyalizmi» gerçekleştirmeye çalıştı; II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği halkları, Stalin'in egemenliğine rağmen, totaliter Hitler faşizminin yenilmesine en önemli katkıyı sağladılar; Stalin'in ölümünden sonra SBKP yöneticileri, sistematik terörden feragat eden bir polit-bürokratik diktatörlük ile iktidarlarını güvence altına almaya çalıştılar; 1991'de ise aynı yöneticiler, Stalin'in her pahasına engellemek istediği restorasyonun başına geçme kararını aldılar.

Schmerling, Anton von (1805-1915) – Avusturyalı siyasetçi; 1860-1861'de Avusturya'nın ilk liberal hükümetinin başbakanıydı ve güçlü bir özyönetim sistemini savunuyordu.

Stańczyk (muhtemelen 1480-1560) – Polonya sarayının ünlü kral soytarısı; sivri diliyle tanınıyordu; ülkenin durumuna üzülen çeşitli figürlerle eşleştiriliyordu; 1869'da bazı Polonyalı muhafazakâr siyasetçi ve Galiçyalı tarihçi kurdukları gruba adını verdiler.

Stanislaw, August Poniatowski (1732-1798) – 1764-1795 yılları arasında Polonya kralıydı.

Staszic, Stanislaw (1755-1826) – Polonyalı papaz ve bilim adamı; Polonya'daki aydınlanmanın önemli isimlerinden; özellikle halk eğitimi ve bilimsel gelişme konusundaki çalışmalarıyla tanınıyor.

Thälmann; Ernst (1886-1944) – Nakliyat işçisi ve KPD başkanı; 1925'de KPD'yi Stalin'in hegemonyası altına soktu; Naziler tarafından 1933'de tutuklandı; dirençli tavrıyla mahkemenin başarısız olmasını sağladı; Buchenwald toplama kampında katledildi.

Troçki, Lew Dawidowitsch (asıl soy ismi: Bronstein, 1879-1940) – Lenin'in yanı sıra, Ekim Devrimi'nin en önemli örgütleyicisi; 1917/18'de Dış ilişkiler için Halk Komiseri; 1918'den itibaren (1925'e kadar) Kara ve Deniz Kuvvetleri Halk Komiseri olarak «Kızıl Ordu»yu kurdu ve böylece devrimin karşıdevrimden korunmasına yardımcı oldu: 1923'de itibaren bürokratik parti aparatının politikasını eleştirmeye başladı; ardından bütün görevlerini kaybetti; önce sürgüne gönderildi, daha sonra 1929'da Sovyetler Birliği'nden atıldı; Stalin'in bir ajanı tarafından Meksika'da öldürüldü; bugün çeşitli «IV. Enternasyonal» grupları kendilerini Troçki'ye ve «Troçkizme» dayandırmaktadırlar.

Vandervelde, Emil (1866-1938) – Belçikalı bir sosyalist; 1900-1914 arasında I. Enternasyonal başkanıydı.

Walecki, Henryk (asıl adı Maksymilian Horwitz, 1877-1937) – Polonyalı sosyalist ve komünist; 1897'de PPS'e üye oldu, 1906'da ise PPS-Lewica'ya geçti; 1918'de Polonya'daki komünist partisinin kurucularından; Komintern'de görev yaptı, 1926'da parti içi çatışmalar sonucunda etkisini yitirdi; 1937'de Moskova'da tutuklandı ve idam edildi.

Warski, Adolf (asıl soy ismi Warszawski, 1868-1937) – Polonyalı sosyal demokrat ve komünist; SDKPiL'nin kurucularından ve Rosa Luxemburg'un yakın çalışma arkadaşlarından; 1918'de komünist partisinin kurucularından oldu, 1926-1929 yılları arasında Sejm'deki Komünist Fraksiyon üyelerindendi; 1929'da Moskova'daki Marx-Engels Enstitüsü'nün çalışanı oldu; Lenin ve Rosa Luxemburg arasındaki milliyetler sorunu tartışmasıyla ilgili iki önemli çalışmayı kaleme aldı; 1937'de Moskova'da tutuklandı ve idam edildi.

Wielopolski, Aleksander (1803-1877) – Kont, Polonyalı siyasetçi; 1861'de Hükümet Komisyonunun dinî mezhepler ve öğretim komisyonunun başına geçti; 1862-1863 arasında Polonya Krallığı hükümetinin başında durdu, ama 1863 Ocak Ayaklanması bütün umutlarını yerle bir etti.

Żukowski, Władyslaw (1868-1916) – Polonyalı sanayici ve siyasetçi; bir ara Duma milletvekili oldu; 1907'den sonra Nasyonal Demokrasi taraftarlığı yaptı.

ROSA LUXEMBURG

ULUSAL SORUN

«Lasalle'in dediği gibi, yüksek sesle ‹neyin ne olduğunu› söylemek, en devrimci eylemdir ve en devrimci eylem kalacaktır».

Rosa Luxemburg

Elinizdeki bu derlemede yer alan makalelere gelirsek, öncelikle Kürt Sorunu olarak adlandırılan kadim milliyetler sorunu bağlamında «Demokratik Konfederalizm –Demokratik Cumhuriyet– Demokratik Özerklik» konseptlerinin tartışılır olduğu Türkiye'de Rosa'nın bu çalışmalarının ufuk açıcı olacağına inancımızı vurgulamamız gerekir. Ulusların kaderlerini tayin ilkesi, ulus devlet, federalizm, merkeziyetçilik, özyönetim, milliyet ve özerklik konularında Rosa'nın tarihsel maddecilik temelinde kaleme aldığı görüşleri, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın geliştirdiği ve kitlesel Kürt hareketinin sahiplendiği konseptler ile büyük ölçüde örtüşmektedir...

Murat Çakır

belge yayınları | ROSA LUXEMBURG KİTAPLIĞI - 9

20 TL

ısbn: 978-975-344-726-3